AYLIK SOSYALİST DERGİ ARALIK 86

ZEMİN

"Sosyalizm ve Demokrasi" Dosyası

Muzaffer Bal, Murat Belge, Uğur Cankoçak, Orhan Dilber, Ümit Kıvanç, Bülent Somay

Cengiz Çandar ile Ortadoğu Üzerine Söyleşi

İlk Büyük Grev: Netaş

Öğrenciler Neye Aç?

Dünyanın En Hızlı Büyüyen Gerilla Hareketi: Filipinler

SAYI **3**
500 LİRA (KDV DAHİL)

İÇİNDEKİLER

ZEMİN

AYLIK SOSYALİST DERGİ
SAYI: 3
ARALIK 1986
KDV Dahil 500 TL.

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ: Uğur Cankoçak
YAYIN KURULU: Uğur Cankoçak, Orhan Dilber, İskender Savaşır, Bülent Somay, Muzaffer Bal
YÖNETİM YERİ VE YAZIŞMA ADRESİ: Balo Sokak 18/5 Beyoğlu-İstanbul

Kapak: Ağustos 1980. Grevci işçilerle hükümet arasında görüşmeler sürerken, Lenin Tersanesi önünde bekleyiş.
Fotoğraf: S.Kawalsky.

OFSET HAZIRLIK: PERKA A.Ş.
BASKI VE CİLT: Milliyet Yayın A.Ş. Tarabya Matbaası tesisleri
İLAN KOŞULLARI: Arka kapak: 200.000 TL / Kapak içleri 150.000 TL / Tam sayfa 100.000 TL / Yarım sayfa 50.000 TL / ¼ sayfa 30.000 TL.
ABONE KOŞULLARI: Yıllık oniki sayı 6000 TL / Altı aylık 3000 TL
YURTDIŞI SATIŞ FİYATLARI: Almanya 5 D.M. / Fransa 15 FF / İngiltere 2 Pound
ZEMİN'de yayınlanan yazılar kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Demokrasi Mücadelesi Süregidecektir

Türkiye'de evvel-eski uygulanan bir yöntem vardır: İktidarlar bir yumuşarlar, bir sertleşirler. Bu, Menderes zamanında da böyleydi, Özal zamanında da böyle... Aslında yurdumuzda köklü bir demokrasi geleneğinin olmayışının göstergelerinden biridir bu durum. Hukuk devleti, hukukun üstünlüğü gibi kavramların tam oturmamışlığından kaynaklanır. Hakim olan hukuk değil, keyfiliktir.

Bir ülkede hukukun üstünlüğü kavramı yerleşmemiş, keyfilik gelenek olmuşsa, o toplumun tümü bundan nasibini alır. Tüm kurumlar politik havayı koklayarak işgörürler. Karşılıklı etkileşimin doğal sonucudur bu.

Örneğin Türkiye, "isbat hakkı" isteyen muhalefete karşı "İsmail Hakkı mı?" diye yanıt verebilen bir başbakan görmüştür. Kendini hakim-i mutlak gören o başbakan gitmiş, onun İsmail Hakkı diye alay etmeye kalkıştığı isbat hakkı bugün bile yürürlükte kalmıştır.

Ama buna karşılık faşist İtalya'dan alınmış 141 ve 142. maddeler ceza yasalarında hâlâ durur. Politik havayla ilgili olarak bu maddeler birden hatırlanır ve uygulanır, ya da yine politik havayla ilgili olarak, unutulmuş gibi davranılır, uygulanmaz; ama Demokles'in kılıcı gibi tepede asılı durur.

Batı demokrasilerinde fikir suçu olmadığını büyüklerimizin (!) hepsi bilirler, yeri gelince de beyan ederler. NOKTA dergisindeki demeciyle yeni Adalet Bakanı fikir suçları konusunda iktidarın bakış açısını bir kez daha sergilemiş oldu. Bu demecin *"suça azmettirme"*'yle *"fikir yayma"*'yı birbirine karıştırmakla, bilgisizlikle falan ilgisi yok. İktidarın dünya görüşünün açık ve net olarak bir kez daha açıklanmasından başka bir şey değil. O dünya görüşünde de demokrasiye pek yer yok. Aslında ifade ettiği askeri müdahalenin ardından gelen iktidar olarak aynı mantığın sürdürülmek istendiği...

12 Eylül yönetimi, tam 24 genç gazeteciyi bin yıla kadar varan cezalarla cezaevlerine doldurmuştu. Bu 24 genç yazıişleri müdürü, Çanakkale E tipi özel cezaevinde hep birlikte yatıyorlar bugün de. Buna rağmen, Başbakan, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı ve başka yetkili kişiler göğüslerini gere gere *"Türkiye'de siyasal suçlu yoktur; Türkiye'de fikir suçundan hükümlü kimse yoktur"* diyebiliyorlar. Bu, bazı demokrat aydınlarımızın sandığı gibi, gerçekleri saklama gayretinden kaynaklanmıyor bizce. Onlar gerçekten fikir suçlusu, siyasi suçlu bulunmadığına inanıyorlar. Çünkü, onlar için bir tek fikir var, kendi fikirleri, bir tek siyaset var, kendi siyasetleri. Onların dışında suç var. Böyle demokrasi olmazmış, olsun. *"Ben demokrasi budur diyorsam, demokrasi budur"* mantığıyla hareket ediyorlar.

İktidara yönelik en küçük bir eleştiriyi, *"yurdumuza göz dikmiş birtakım dış mihraklarla bağlantılı"* olmak suçlamasıyla yanıtlayan mantıktır bu.

26 Temmuz 1936 günü Ankara'da **"Sosyalist Partide Demokrasi"** konulu bir panel yapılmıştı. Panelde konuşmacılar, Cenan Bıçakçı, Dr. Halil Berktay, Sungur Savran ve paneli yöneten, yani *"Buyrun efendim, söz sırası sizin"* diyen avukat Ali Kalan hakkında Kasım 1986'da tutuklama kararı alındı. Öğrenildiğine göre 142. maddeyle suçlanıyorlarmış.

Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklerin genişlemesi için yıllardır mücadele edenler vardır. Bu mücadele padişaha karşı da verilmiştir, tek parti yönetimine karşı da, CHP'ye, DP'ye, AP'ye karşı da verilmiştir, bugün de veriliyor. Sosyalistler, her zaman bu mücadelenin öncüleri arasında yer almışlar, kurbanları arasında da ilk sıralarda bulunmuşlardır. Bu mücadelede yıllar içinde çok önemli kazanımlar elde edilmiş, çok önemli kazanımlar da elden gitmiştir. Ama mücadele durmamıştır. Durmayacaktır da.

Nitekim, bir Sosyalist Parti'nin kuruluş çalışmaları son günlerde yoğunluk kazanmıştır. 14 Aralık 1986 Pazar günü İstanbul'da Mehmet Ali Aybar'ın çağrısıyla bir toplantı yapılcaktır.

Son tutuklamaları legal planda sosyalist çalışmaların henüz mümkün olmadığı yolundaki görüşleri güçlendiren bir gerekçe olarak kullanmak isteyenler olacaktır. Bizce bu yaklaşımlar, sosyalistlerin legal ve açık kimlikleriyle siyasal çalışma yapmalarının koşulları hakkında ciddi bir yanılsama barındırmaktadır. Çünkü, mükemmel bir burjuva demokrasisi içinde bile, sosyalist çalışma risksiz olmayacaktır. Bugün açık bir sosyalist çalışmayı hedefleyenler de böylesi bir çalışmanın risklerinin farkında olarak hareket etmektedirler. Ama, bunların farkında olmak, kuşkusuz bu riskleri sessiz sedasız sineye çekmek anlamına gelmiyor. Aksine, risklerin azaltılması yolundaki mücadeleler sosyalistlerin legal çalışması içinde önemli bir yer tutacaktır. Demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayan uygulamalar, sosyalistlerin meşruluk kazanmasını sağlamaya yönelik çabalara kalkışanları caydırmaya yöneliktir. Sosyalistlerin yapması gereken, bu uygulamalara boyun eğilmediğini, riskleri pahasına göstermek olmalıdır.

Demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayan uygulamalar, sosyalistlerin meşruluk kazanmasını sağlamaya yönelik çabalara kalkışanları caydırmaya yöneliktir. Sosyalistlerin yapması gereken, bu uygulamalara boyun eğilmediğini, riskleri pahasına göstermek olmalıdır.

Bu Zemin'de Ne Var Ne Yok?

Bu ayki sayımızın dosya konusu "Sosyalizm ve Demokrasi". Bu konunun Zemin'i çıkaranlar açısından özel bir önemi var. Bizi biraraya getiren asgari müşterekler içerisinde, sosyalizm ile demokrasinin birbirlerinden ayrılmayacağı ve günümüz koşullarında demokrasi taleplerinin ancak sosyalist mücadele aracılığı ile mümkün kılınabileceğine olan inançlarımız, belki de en önemli olanları.

İlkesel düzeydeki bu görüşbirliğine karşın, hatta belki de biraz bu yüzden, dosyanın hazırlanması süreci ve dosya için hazırlanan yazılar, yayın kurulunda bugüne kadarki en uzun ve hararetli tartışmalara vesile oldu. Bu tartışmaların, hattâ anlaşmazlıkların dergi sayfalarında yansıdığını ve yansımaya devam edeceğini umuyoruz.

Tekrarlamakta yarar var. Zemin bir birleşme platformu değil, bir tartışma platformu-farklı katılımlarla zenginleşmesini umduğumuz bir tartışma platformu. Bizim için, bizi biraraya getiren asgari müşterekler olduğu kadar, aramızdaki görüş farkları ve bu farkların netleşmesi de önemli. Çünkü demokrasi, yalnızca farklı görüşten sosyalistlerin birarada bulunabilmesinin vazgeçilmez bir koşulu değil; aynı zamanda farklı farklı anlayışları, arayışları, alternatifleri, çözüm önerilerini barındırmasının, sosyalizmin kitleselleşmesi bakımından da çok önemli bir işlevi var.

Bu yüzden, bu sayıda Uluslararası Solun Gündemi'nde de sosyalizm ve demokrasi taleplerinin birarada dile getirildiği, Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerine ağırlık verdik. Filipinler'deki gerilla hareketi ise, sıcak savaş koşullarına karşın, demokratik yapısını büyük ölçüde koruyabilmesi açısından ilginç bir örnek.

Sosyalist parti tartışmaları kamuoyunda giderek canlanarak sürüyor. Bu sayıda bize ulaşan yazıların çoğu da sosyalist parti konusundaydı. Bunların hepsine, sayının ikinci ağırlıklı bölümünü oluşturan Sosyalist Parti Tartışmaları bölümünde yer verdik.

Önümüzdeki aylarda bu katkıların daha da artacağını umuyoruz. Ayrıca, okurlarımızın dosyaları da katkılarıyla (inceleme, görüş, çeviri, belge, nasihat vd.) zenginleştireceğini umuyoruz. Bu amaçla, bundan böyle dosya konularını mümkün olduğunca erken bir tarihte ilan etmeye çalışacağız.

Aralık ayında iki büyük konfederasyon, Türk-İş ve Hak-İş genel kongrelerini yapacaklar. Bu yüzden Ocak sayısının "İşçi Sınıfının Örgütlenme Sorunları" dosyasında, hem bu kongreler çevresinde dile getirilmiş görüşleri yansıtmaya, hem de örgütlenme sorunlarına ilişkin teorik ve politik öneri ve perspektifler getirmeye çalışacağız.

Şubat ayının dosya konusu ise, solun geleneksel gündeminde fazla ağırlıklı bir yer tutmayan bir konu: Çevre Sorunları. Oysa, hiç değilse 1970'lerden bu yana, çevre sorunlarının geniş kitleleri politize etme istidadı gösteren bir konu olduğu gözlemleniyor. Dolayısıyla, hiç değilse bu yüzden, sosyalistlerin çevre sorunları üzerinde düşünmeleri, eleştirel politikalar geliştirmeleri gerekiyor.

Parti Kurulabilir de Kurulmayabilir de...

Sosyalistlerin örgütlenme girişimi derginizde olağanüstü bir kargaşa tablosu çizerek yansıyor. Bu karmaşadan bilincimizi az da olsa kurtarırsak görürüz ki, kurulacak sosyalist partinin son derece belirgin iki süreci, saltık süreci ve göreli süreci bulunmaktadır. Saltık süreç; Emekçi sınıfının kendini temsil edecek bir partiye ihtiyaç duyması bu partinin kurulması, kurulan partinin iç çatışması gereği emekçi sınıfı iktidara getirecek Marksist bir partiye dönüşmesi süreci sosyalist bir partinin her sınıflı toplumda (az çok farklı bir şekilde) izlediği değişmez bir süreçtir. Göreli süreç; (Türkiye'nin içinde bulunduğu bugünkü koşullar için geçerli olanı kastediyorum.) Türkiye'de sosyalist harekete konan yasakların (geçici olarak) etki gücünün zayıflamasıdır!.. Bu zayıflamanın nedeni, 12 Eylül'ün, eski siyasîlerin yerine yenilerini koyup halka benimsetmek ve sistemin siyasal yapısına taze kan kazandırmak diye özetleyebileceğimiz politikasının başarısızlığa uğramasıdır. Bunun nedeni geniş halk kitlelerinin 12 Eylül sonrası Özal hükümetine tepki olarak yasaklı siyasîlere (özellikle Süleyman Demirel'e) yönelmesidir.

İçinde bulunduğumuz bu çok kısa süreç Demirel'in temsil ettiği kitlelerin Özal hükümetine olan tepkisinin yükselişi ve yasakları etkisiz kılacağı bir süreç olacaktır. Bu sürecin sonunda 12 Eylül hareketiyle Süleyman Demirel (dolayısiyle diğer yasaklı siyasîler) uzlaşmaya varacak, yasaklar kısa bir süre aralanacak Demirel içeri alınacaktır.

"İçeri almak" deyimiyle bu olayı imgeye benzetiyorum; bir kale düşünün ki kuşatılmış. Kaleyi kuşatanlar arasında kaleyi savunanların eski dostları (birbirine küsmüş eski dostlar) var. Kaleyi kuşatanlar arasındaki bu eski dostlar içeri girmekte ısrar ederler ve kale kapıları kısa bir süre açılır, köprüler iner. Eski dostlar içeriye girmeye çalışırken aralardan, deliklerden, itiş tıkış sosyalistler de girebilir!..

İşte bu süreç içerisinde sosyalist hareket göreli olarak diğer zamanlara oranla daha yoğun bir örgütlenme çabası içersine girer. Gene göreli olarak tarihsel koşulları değerlendirmek amacıyla iç çatışmalar rafa kaldırılabilinir. Bu da saltık süreçten sapma olarak anlaşılabilinir. Ve hatta bugünkü koşullarda (güçlü bir sosyalist taban oluşturulduğu takdirde) yasaklı sağ ile çıkar işbirliği yapılabilinir. Bu da davaya ihanet olarak anlaşılabilinir. Tüm bu yanlış anlamalar göreli sürecin etki gücünün göstergesi olacaktır.

Sonuç olarak; bu göreli süreçten yararlanılıp en kısa zamanda bir sosyalist parti kurulabilir de, kurulamayabilir de. Yararlanılamaması halinde saltık süreç kendi doğal evresinde ağır ağır da olsa ilerleyecektir. Sosyalist aydınlar sınırlı bir çevrede de olsa iç çatışmalarını partisiz de olsa (ama sonunda mutlaka emekçi sınıfı iktidara getirebilecek partiyi kuracak şekilde) devam edecektir. (Bu doğal evrimi dış etkilerden yani anti devrimci güçlerden bağımsız düşünmek büyük yanılgı olur.)

Yararlanılması halinde bu göreli süreçten, saltık sürecin yerine göreli süreci koymuş olunmaz, tam tersine saltık süreci hızlandırıp güncellik kazandırılmış olunur.

MEHMET ÖZPAK

Doğu Anadolu Sorunu İçin Kalıcı ve Somut Seçenekler

Merhaba, *Zemin*'e uzun ömürler dileyerek başlamak istiyorum. Dergiyi okudum. İlk aşamada bazı görüşlere katılmamakla beraber, *Zemin*'in gerçekten gerekli ve yararlı olacağına inanıyorum.

Şimdilik tek önerim şu: Doğu Anadolu (...) sorununa ilişkin yazı, inceleme ve bu sorunun nasıl çözümleneceğine ilişkin görüşlerin derginiz sayfalarında yeralması.

Sosyalistler Doğu sorununa kalıcı ve somut seçenekler getirmediği sürece, sosyalist mücadelenin başarıya ulaşmasının bir hayal olarak kalacağı bilinmelidir. Bu dikkate alınarak, ileriki aylarda ayın konusu olarak Doğu sorununun ele alınması, kafalardaki birçok soru işaretinin dağılmasını sağlayabilir.

2. sayıdaki basın emekçisi Arif Akçay'ın insafsız, ağır ve yılgın eleştirilerine katılmadığımı belirteyim.

Aceleye getirilmemiş, geniş katılımlı ve geçmişin hesabını (özeleştirisini) vermemiş Perinçek kliğinin yeralmadığı bir sosyalist partiye acilen ihtiyaç vardır.

Sıcak selam ve saygılarımla.

FİKRET KİNEM

D.Ü. Bir Öğrenci
Diyarbakır

Özlem Duyduğum, Sesimiz Merhaba!

Değerli *'Zemin'* yayımcılık ve çalışanları önce sağlık ve başarı dolu yaşam temenni ederim.

Derginizi ilk gördüğümde şaşırmadım desem inanın yalan olur. Beni çok sevindirdiniz. Ancak açıkladığım ve açıklamaya devam edeceğim yazılarımı dergimizde yayımlarsanız, daha çok sevinirim.

Özellikle (eğer isterseniz o dönemin kurbanı ve direnişçisi olarak anlatmaya hazırım.) T.T.E. Karşı (tektip elbise)ye karşı verilen direnişin ve idarenin dayatması nelerdi? Açlık grevinde istem neydi, neler alındı? İdareye neler verildi? Bu Buca, Şirinyer As. Cezaevi. Çanakkale, Malatya, Bartın, Mamak, Metris S.C.evi. Açlık grevlerinin içeriği, grupların tavrı; grupsal çekişme ve pravakasyon ilanları, idam ve şubeye alınmadaki grupların tavrı neydi! Halen devam eden görevler.

Bekliyorum! Ve başarılarınıza, başarılar eklemenizi diliyorum.

12 Eylül öncesi ve sonrası bir tutuklu
"O GÜN"

Pınar Et Kimi Zehirliyor?

Uzun bir aradan sonra, "Sosyalist Dergi" olarak yayınlanan Zemin'in ilk iki sayısını bölgemizde okuma imkânı bulduk. Ancak, diğer sorunlara ağırlık vermesine rağmen, işçi sorununa hemen hemen hiç değinmemekte. Umarız bundan sonraki sayılarında, işçi sorunlarına da ağırlık verir. Bunu bekliyoruz. Bir okuyucu olarak sorunlarımızı yansıtmak istedik.

"Burası bir askeri kışla ve sizler de birer askersiniz." Evet... Yaşar Holding'in İzmir'de kurulu ve yaklaşık 1500 işçinin çalıştığı Pınar Et Entegre Tesisleri'ndeki uygulama aynen böyledir. "Ustam hallerimi aynen böyle yaz" der gibi, işçiler sorunlarını kamuoyuna yansıtacak birilerini aramakta. Allah'a şükür, üye oldukları Türk-İş'e bağlı Tek-Gıda İş de işçilerin sorunlarıyla ilgilenecek kadar "küçülmedi" daha. Öyle ya, holdinglerle kadeh tokuşturmak varken, ne gerek var ayak takımlarıyla "fazlaca" muhatap olmaya. Onlar sadece aidatlarını düzenli bir biçimde versinler, yeterlidir.

Gerek işçiler, gerekse bizler merak ediyoruz. Acaba hangi iş yasasında var, her Pazartesi işe girerken İstiklal Marşı'nı söyleme zorunluluğu. Bildiğimiz kadarıyla böyle bir yasa yoktur. O halde, bununla ne amaç güdülmekte? Biz hayatı yaratan insanlar olarak, 'vatan haini' miyiz, bizler 'İstiklal Marşı düşmanı' mıyız ki, bizlere İstiklal Marşı yeniden öğretilmek veya kabul ettirilmek isteniyor? Bizim bildiğimiz, vatan hainleri diye biri varsa, o da "ucuz işgücü" olarak, bizlerin de emeği dahil olmak üzere vatanın tüm değerlerini emperyalist tekellere satanlardır. Bu pazarlamacılar da çok iyi bilinmekte. İstiklal Marşı da dahil her türlü ulusal değerleri dolarla trampa eden bu zatlarla içiçedir Yaşar Holding. Ve öğrenebildiğimiz kadarıyla da, son yerel seçimlerde, T. Özal'ın partisine 30 milyon TL. bağışta bulunmuştur ki, bu daha ortaya çıkan veya dışarıya yansıtılan meblağdır.

Bakınız, 'çok değerli vatanseverler' halkın sağlığıyla nasıl oynuyorlar. Bilinebileceği gibi, Pınar Et vs. önemli bir gıda maddesi üretmekte ve piyasada belirli bir ağırlığı vardır. Her gıda maddesinin kullanım süresi sağlık açısından belirlendiği gibi, bununki de belirlenmekte, bundan dolayı da, üzerine en son kullanılabilecek tarih yazılmakta. O tarih aşıldığı takdirde, tüm gıda malzemelerinde olduğu gibi, et ürünlerinin de zararlı hale gelebileceği kaçınılmaz olur. Dolayısıyla kullanım süresi geçen ve piyasadan geri dönen malların imha edilmesi veya zararsız hale getirilmesi gerekir. Halbuki Pınar Et Entegre Tesisleri'nde aynen şöyle yapılmakta: Kullanım süresi geçen ve piyasadan geri dönen malların (ki bunlar sucuk, salam, sosis vs.dir) etiketleri değiştirilir, yeniden kullanım tarihi basılır ve olduğu gibi piyasaya sürülür.

Öte yandan sözkonusu ürünler, işçilere fabrikada yemek olarak ve de sosyal yardım olarak verilmekte (Buna da şükür! Çünkü sosyal yardım hakkımızın ancak yedide birini oluşturur; diğerleri verilmez). Dolayısıyla da fabrikada zehirlenmeler olmaktadır. Ancak zehirlenmelerin kamuoyuna yansıtılmaması için her türlü çaba gösterilmektedir. Ni-

Basına Açıklama

Saçak'ın Ankara'daki "Sosyalist Partide Demokrasi" paneline katılan panelistlerin tutuklanmasının ardından, aşağıdaki metin bir "Basın Açıklaması" olarak imzaya açıldı.

Zemin Yayın Kurulu üyeleri de demokratik hak ve özgürlüklere ve sosyalistlerin legal çalışmalarına ilişkin tutumlarının gereği olarak, bu metne imza attı. Bununla birlikte, yalnızca "düşünce suçları"yla sınırlı bir af talebinin Türkiye'nin gündeminde yer alan sınırsız bir genel af talebini gölgelemesi tehlikesine de dikkat çekmeyi görev sayıyoruz. Yalnızca siyasal nitelikli suçlar gözönünde bulundurulsa bile, bunlar düşünce suçlarından ibaret değildir.

Zemin Yayın Kurulu

Türkiye'de demokrasi ve insan hakları sorunu, ülkenin, ülke insanlarının ve demokratik dünya kamuoyunun gündeminde kalmaya devam ediyor. Burada düşünce özgürlüğü bir kez daha kilit-sorun durumundadır. Başbakan ve Adalet Bakanının, "Türkiye'de düşünce suçu yoktur, düşüncelerinden dolayı kimse hapis yatmamaktadır" yolundaki demeçlerine karşın, yıllardır binlerce insan sırf düşüncelerinden dolayı görevden alınmakta, keyfi güvenlik soruşturmalarıyla işsiz bırakılmakta, gözaltına alınmakta, tutuklanmakta, mahkûm edilmekte, yurttaşlık hakkından yoksun kılınmaktadır. Öyle ki, 1980'den bu yana gazeteci, yazar, çevirmen ve sanatçılara verilen hapis cezaları toplamı yüzyılları bulmuştur. Bugün sırf yazıişleri müdürü olarak 20 yurttaş cezaevlerinde uzun süreli hapis cezalarını çekmektedir. Demokrasiye geçildiği iddiasına karşın, hâlâ yurt dışındaki yayınlarından dolayı yurttaşlıktan çıkartılanlar vardır; son olarak da bir panelin konuşmacıları tutuklanmıştır.

Bütün bu kişilerin şiddet eyleminde bulunmaktan ya da suça ve şiddette teşvikten dolayı değil, sırf düşüncelerini yaymaktan ötürü baskıya uğradıkları açıktır. Başta TCK'nın 140, 141, 142, 159, 163 ve 312. maddelerinin de gösterdiği gibi, "düşünce suçu"nun Türk hukukunun yerleşik bir kurumu olduğunu üzüntüyle kabul etmek gerekir. Asıl vahimi, 1982 Anayasası'yla getirilen sistemin yarattığı yeni kıskaçlardır. Bağımsızlığını bu anayasayla yitirmiş olan yargı, bu tür olaylarda elindeki yasaları uygulamaktan başka bir şey yapmadığını ileri sürerek, sorumluluğu yasama organına atabilme durumundadır. Anayasanın getirdiği anti-demokratik hükümler yüzünden de, bu nitelikteki yasaların anayasaya aykırılığını ileri sürebilme olanağı kalmamış gibidir. Anayasa eleştirildiğinde de, bu metnin "millet tarafından kabul edildiği" tezine sarılınmaktadır. Öte yandan TBMM, varolan anti-demokratik yasaları ayıklama niyetinde görünmemektedir. Bu durumun kefaretini ödeyen ise, yine Türkiye insanından başkası değildir.

Çağdaşlaşmak ve demokratikleşmek iddiasındaki bir ülkeye yakışmayan bu ilkel tablonun ortadan kalkması için taleplerimiz şunlardır:

1. "Düşünce suçu"ndan dolayı açılan davalarda tutukluluk kararı verilmesi yolundaki uygulama hukuk dışıdır. Tutuklama halleri ve nedenleri anayasada ve yasalarda belli edilmiştir; bunların "düşünce suçu" sanıklarına da uygulanması sakat, sonuçları bakımından da onarılmaz niteliktedir.

2. Yasalardaki bütün "düşünce suçları" TBMM tarafından kaldırılmalıdır.

3. Ancak, "düşünce suçları" getiren yasa kuralları varoldukça, af kanunları esas sorunları çözmemekte, dönüp dolaşıp gene aynı noktaya gelinmektedir.

tekim zehirlenen işçiler, hastanede kimseyle görüşmemeleri için, fabrika yöneticileri tarafından adeta askeri korunma altına alınmışlardır.

Sözkonusu işyerindeki diğer uygulamalar şunlardır:

1- a) İşçiler her gün sakal tıraşı olacaklardır.

b) Saç uzatma yasaktır. Bunlar "temizlik adı altında yaptırılırken, diğer yandan fabrikada bulunan 30 kadar yıkanma kabininden ancak 3 tanesinde su akmaktadır. Ve düşünün ki, 1500 kişinin temizliği böyle sağlanacak!

2- Bilindiği kadarıyla en gerici iş yasasında dahi, tespit edilen çalışma saati dışında, işçilerin fazladan çalışması, yani mesai yapması zorunlu değildir. Ancak, bu işyerinde (ki özellikle 12 Eylül'den sonra bir dizi işyerinde aynı uygulama sürmekte) mesai yapma, askerî bir disiplin olarak dayatılmakta (tabiî ya, biz "asker millet" değil miyiz?). Kural şudur: Hamile kadınlar da dahil olmak üzere, işçiler ya mesaiye kalırlar, ya da çıkışlarını alırlar. Milyonlarca işsizin bulunduğu bir ülkede tercihinizi siz yapın, bakalım ne yaparsınız? Tabiî ki, boyun eğmekten başka "çaremiz" yoktur. Hele Tek-Gıda İş gibi bir sendika olduktan sonra.

Ancak şimdilik şunu diyoruz ki, "Gün ola devran döne. Umut yetişe dağlarının, dağlarının ardında."

ÖZGÜR H. YILMAZ

1968 Çek Afişi

AYIN DOSYASI:

SOSYALİZM ve DEMOKRASİ

Muhalefetten İktidara Demokrasi

MURAT BELGE

Bugün bulunduğumuz noktadan dünya sosyalizm tarihine baktığımızda, sosyalizmin *demokrasi* ile şimdiye kadar kurduğu ilişkinin çok başarılı olmadığını görüyoruz. Özellikle "ekonomik demokrasi" ya da "toplumsal eşitlik" sağlanması çerçevesinde, sosyalist rejimlerde atılmış önemli adımlar var. Ancak bütünsel olarak demokrasinin işleyişi, sosyalizmde bu sorunun çözüldüğüne dair yeterli güveni vermekten uzak. Dünyanın farklı yerlerinde, sosyalizmi inşa etmek için çaba veren çeşitli ülkelerde sosyalistler değişen sorunlarla karşı karşıya olmakla birlikte, ortaya çıkan uygulamada birçok ortak özellik de var: gerçek katılımın yetersizliği, parti aparatlarının bürokratlaşması, önderin bir "tek adam" olarak sivrilmesi, düşünce çeşitliliğinin yok olması gibi.

Ancak, bütün bunlar, "sosyalist iktidar" ile birlikte gerçekleşen şeyler. Bu iktidarın kuruluşuna kadar geçirilen aşamalara bakıldığında, özellikle de demokrasi konusunda, sosyalizmin ve sosyalistlerin çok daha esnek olduğu: sözkonusu toplumda kendilerinden önce varolan demokrasiyi alabildiğine genişlettikleri de görülüyor. Hattâ, bir ülkede sosyalist bir iktidarın kurulabilmesi koşulunun, demokrasiye getirdiği derinlik olduğu da söylenebilir. Çünkü birkaç anlaşılabilir istisna dışında, iktidar olma başarısını gösteren sosyalist hareketler, egemen sınıf yönetimlerine karşı mücadele verirken, kendi saflarında yer alan bireylere de özgürlük, eşitlik, katılım bakımından geniş imkânlar getirmişlerdir. Burada eklenmesi gereken bir başka nokta da, başarılı olmuş bu hareketlerin katıksız sınıf hareketleri olmamaları, çıkarları sosyalizmle daha bire bir uyuşma gösteren işçi sınıfı dışındaki popüler-demokratik taleplerin sahibi olan kesimleri de yanlarına çekebilmeleridir.

Bunların doğruluğu kabul edilirse, ortaya şöyle bir görünüm çıkıyor: sosyalizm iktidar mücadelesi verirken demokratik oluyor, böylece güçlü ve geniş tabanlı bir politik güç haline geliyor; ama iktidara gelince toplumdaki demokratik dinamiği bir şekilde durdurarak yeni bir hegemonya biçimi kuruyor. Nitekim, tarihin bilinen fenomenlerini bu şekilde yorumlayan ve değerlendiren, sağdaki düşünürler, propagandistler vb., sosyalizmin "iki yüzlü" bir ideoloji olduğunu, "kandırdığı" kitleleri başarısından sonra hüsrana uğrattığını vurgulamışlardır. Sosyalizmin içinden olaya bakan ve anlamaya çalışan biri olarak, somut olgular düzeyinde gerçekten de bu şekilde ortaya çıkan bu dönüşün bilinçli ya da bilinçsiz bir ikiyüzlülükle, herhangi bir makyavelizmle veya benzerleriyle açıklanamayacağını düşünüyorum. Bundan daha ciddisi, sosyalist pratikten önce sosyalist teorinin, belki kendisi de farkında olmaksızın (yani, Marksist teorinin kurucuları, kendileri de farkında olmaksızın) *özünde* demokrasiye aykırı, demokrasiyle çelişen bir determinizm içermesi, ihtimalidir. Kısa bir dergi yazısında bu konuya çok fazla girmem mümkün değil. Şunu söylemekle yetineyim: Marksizmin bazı yorumları, gerçekten de sistemde demokrasiye yer bırakmayan bir karaktere bürünebilir; ama bunların, Marksizmin geçerli yorumları olmadığını, demokrasiyi önemsiz bir sorun ya da bir "yan-sonuç" olarak kenara koyuveren yorumların sonunda Marksist teoriyi de terketmek durumunda kaldığını düşünüyorum.

Marksist teoride özellikle politik alana yönelik daha özgül teoride önemli boşluklar olması, Marx ie Engels tarafından sonuna kadar geliştirilmemiş olan "altyapı/üstyapı" ayrımının sonrakiler tarafından, bu konuda söylenebilecek son söz söylenmişçesine kabul edilmesi, bence, demokrasi uygulamasının yetersizliğinin, *teoriye içkin* nedenlerinin başında geliyor. Buna bağlı olarak, daha aşağı düzeylerde türeyen birtakım zihniyet ve davranış kalıpları: örneğin, bir yanda, insan sorunlarını global düzeyde çözecek bir teoriye nihayet sahip olunduğu inancının getirdiği *iyimserlik*, bugünün rastlansal fedakârlıklarını giderecek bir geleceğin nasıl olsa kurulacağı inancı; bir yandan da, bu geleceği kazasız belasız gerçekleştirmek görevini üstlenen, teoriyi bilen ve uygulayanların oluşturduğu bir öncü kuruluşa duyulan *pozitivist* ihtiyaç, demokrasiyi teşvik etmediği gibi onunla çelişen kurumsal yapılar üretmiş ve yeniden-üretmiştir. Ama "sosyalizme içsel" bu gibi koşulları daha kapsamlı bir biçimde tartışmak gerekir. Ben bu içsel nedenlerden çok, dışarıdan belirleyici olan koşulların bazıları üstünde durmak istiyorum bu yazıda.

Onun için şöyle bir ampirik gözleme dayalı bir varsayım koyuyorum: "Toplumun kendisinde demokratik gelenekler kurulmamışsa, böyle bir toplumda Marksist-sosyalist hareketin kendisi de uzun-vadede demokratik olamamıştır."

Birkaç örnek vereyim: yukarda belirttiğim gibi, iktidar-öncesi süreçte, sosyalist hareket verili toplumsal bağlamında, o bağlama göre oldukça ileri demokratik kurumlar üretir. 1917 Devrimi sırasındaki Sovyetler, Çin'de Halk Ordusu içinde gelişen ilişkiler gibi. Ama uzun-vadede ve özellikle iktidar ve sosyalizmi inşa etme aşamasında, bu demokratikleşme filizleri ortadan kalkabilir. Bu, önemli bir anlamda, toplumda içkin anti-demokratik geleneğin yeni ve ilerici hareketi belirlemesi demektir.

İktidarın gerçekleşmediği benzer toplumsal yapılarda, bir muhalefet gücü olarak sosyalist bir hareketin yaşayabildiğini, sürebildiğini görüyoruz. Ama aynı zamanda, kendi içinde ve topluma dönük eyleminde anti-demokratik alışkanlıklar geliştiriyor. Güney Amerika'nın bazı ülkelerinde ve başka bölgelerde, özellikle silahlı mücadele veren birçok hareketle böyle eğilimler gözlemleniyor. Bu örneklerde, toplum hayatını belirleyen ve böylece bir model oluşturan devlet, kendi-

ne muhalefet eden güçlere de kendi mantığını, derinden kabul ettiriyor. Türkiye'ye de bu açıdan bakmanın önemli olduğunu sanıyorum.

Batı ülkeleri gibi, uzun süreli demokratik geleneklerin varolduğu ülkelerde ise Marksist hareketler kısa-dönemde bazı "ilk modeller" etkisiyle yarı-askerî, hiyerarşik örgütlenme ilkeleri benimsedikleri halde, uzun-vadede kendi ortamlarında geçerli olabilmek için daha kitlesel, daha demokratik anlayışlara yöneliyorlar.

Her biri uzun ampirik ve teorik kanıtlar gerektiren bu kısa örneklerden sonra, bazı yapısal özellikleriyle tipik, ama doğurduğu sonuçlarla olağandışı hale gelmiş bir özel-duruma, Kamboçya örneğine, biraz daha yakından bakmak istiyorum.

Kamboçya'da Marksist hareket, Fransız sömürgeciliği sırasında, genel Hindiçini Marksist hareketinin bir parçasıydı. Buna karşılık, Marksist-sosyalist çevre dışında, Vietnam, Kamboçya ve Laos arasında tarihten gelen, ulusal bir rekabet vardı. Fransızlar çekilip bu bölgede dört ayrı ülke kurulduğunda, Kamboçya, başında Sihanuk'un bulunduğu bir ulusal rejime kavuştu. Sonunda kendi krallığını lağvedip cumhurbaşkanı olan Sihanuk, bazı Üçüncü Dünya ülkelerinde gördüğümüz popüler ve popülist devlet başkanlarından biriydi. Gene bu tür ülkelere özgü eklektik bir "ulusal" ideoloji oluşturmayı başarmıştı, reform yapıyordu, dış politikasında bağımsızdı. Sihanuk'un halkıyla kurduğu ilişki başarılı olduğu ölçüde Kamboç Komünist Partisi ülkede marjinal kaldı. Kitleler üzerinde, alternatif bir ideolojik etki yaratamadı. Bir yandan, dünya konjonktüründe ve Hindiçini yarımadasında kendini koyduğu yer gereği Çin'e yakın, Vietnam'a soğuk bir tavır geliştirmeye başladı.

Vietnam'la ABD savaşı kızıştığında, Sihanuk'un bağımsız ve Vietnam'a yarayan tavrı Amerika'yı kızdırdı. ABD her zaman yaptığı kaba hatalarını tekrarlayarak Sihanuk'u düşürdü ve yerine, general Lon Nol'u getirdi. Lon Nol rejimi, askerî diktatörlüklerin en aşağılık örneklerinden biriydi. Bir yandan ABD'ye uşakça bağlanır ve kuklalaşırken, içeride de utanmaz bir soyguna girişti. Hindiçini'de yürümekte olan sıcak savaş koşulları içinde, Çin'e sığınan Sihanuk'un dışarıdan etkili bir mücadele vermesinin araçları ve koşulları yoktu. Etkin ve militan bir silahlı mücadeleyi götürebilecek iç güç Komünist Partisi'ydi. Bu mücadele, Kamboç halkını *çabuk* ve *kolay* bir biçimde KP çevresine toplamaya yetti. Aynı zamanda parti yönetiminde kızışan bir mücadele vardı ve bazı tecrübeli önderler üstüste tasfiyelerle ortadan kaldırıldı.

Böylece yoz Lon Nol rejimi silahla alt edildi. ABD çaresiz kaldı. Sıcak savaş koşullarında kararlı ve insafsız tavrıyla başarıya ulaşan Pol Pot yönetiminde Komünist Parti iktidarı ele geçirdi. Bundan sonrası bir felâketler koridorudur. "Geçmişin pisliğine bulaşmıştır" gerekçesiyle ihtiyarların öldürülmesinden, "emperyalistlere daha fazla açıktır" diye yabancı dil bilenlerin, "bu bir kitap okuma işaretidir" diye gözlük takanların imha edilmesine uzanan, tasavvura sığmaz bir kıyım. Sonuçta, Kamboçya nüfusu aşağı yukarı dörtte bir oranında azaldı. Aşırı bir Maoist yorumla insanlar kentten kıra sürüldü vb. Bütün bunlar olurken, Sovyetler ve Vietnam'a karşı olduğu için Pol Pot'u savunan "sosyalist" hareketler de gördük.

Yukarıdaki sözlere dönerek, Pol Pot hareketi, demokratik geleneği olmayan bir ülkede, önce kısırlaşarak ve kendi içinde kapanarak, anti-demokratik uygulamayı bir "sağlamlık" ilkesi haline getirmiş bir parti örneğidir. Sonra da, kendisinin pek az katkıda bulunduğu bir toplumsal değişimde olağanüstü elverişli koşullar bularak kitlelerle herhangi bir sınanmış, pekiştirilmiş ilişki kurmaksızın kendini iktidarda bulmuş bir parti örneğidir. Sonuçlar da meydanda.

Kamboçya'yı bırakarak, bir başka ampirik gözleme dönüyorum. Yirminci yüzyıl başından bu yana dünyada kurulan "sosyalist" rejimlerde, birçok ortak özellik görülüyor. devrim öncesinde mücadeleyi önder olarak yürüten ve bu aşamada toplumda o zamana kadar tanınmayan demokratik filizlenmeleri yaratan *örgütler*. İktidar sonrasında, kitleden uzaklaşan ve o ölçüde bürokratlaşan *aygıt*'lara ("aparat") dönüşüyor. Devralınan zayıf ekonomik yapılardan geri eğitim koşullarına kadar pek çok etmenin geçerli olduğu bu yapılarda rejimin karşısına çıkan sorunlardan, gene bu yazı çerçevesinde söz etmeme imkân yok. Tek bir noktayı ele almak istiyorum: bu gerilik koşullarında, gerçek bir toplumsal katılım kurulamıyor: toplumun hareketlendirilmesi daha çok yönetimin başlattığı, yönlendirdiği ve denetlediği kampanyalarla mümkün oluyor. Ve bu noktada, iki eğilimle karşılaşıyoruz.

Aygıt'laşma, SSCB'de olduğu gibi, belli bir oturmuşluk derecesine varıyor. Burada, aygıt-içi bir özel hukuk oluşuyor. Reforma yönelik görece radikal politika değişikliklerinin öncelikle aygıta kabul ettirilmesi gerekiyor. Bunun da önemli güçlükleri var.

En çarpıcı örneğinin Mao olduğu bir ikinci gelişme çizgisinde, örgütten bağımsız olarak kitlesiyle "karizmatik" dediğimiz ilişki içinde bulunan önder, "aygıtlaşmasından" hoşlanmadığı örgütü de aşarak, kitleyi birtakım hedefler doğrultusunda seferber etmeye çalışıyor. Belli bir yapısal tıkanıklığın *teşhisi* anlamına da gelen bu davranış, çoğu zaman birinci örnekte olmayan bir kargaşalığa, bir "hukuk yokluğu"na da varabiliyor. Ama asıl önemlisi, bu biçimde "ajite" olan kitlelerde de gerçek toplumsal katılımın kurumsallaşması sonucunu vermiyor.

Bunlar önemli sorunlar ve çoğu zaman tartışılması tatsız olabiliyor. Ama bu sorunlar görmezlikten gelinerek, dünyanın herhangi bir yerinde, anlamlı bir sosyalizm deneyine girileceğini düşünemiyorum. Demokrasi elbette ki sosyalizmin gerçekleştireceği nihaî "iyilik" değildir; ama demokrasi sosyalizmin soluyacağı hava gibi bir şeydir. Yani, kendine özgü demokratik ilişkileri kurumlaştıramayan bir sosyalizm, hedeflerine ulaşamaz.

İşte bu noktada, Türkiye'nin ilginç bir potansiyele sahip olduğu kanısındayım. Gene, bu potansiyelin incelemesini başka yazılara erteleyerek, burada bunu sadece bir "kanı" olarak ileri sürüyorum. Türkiye, demokrasinin köklenip kurumlaştığı bir Batı ülkesi değil; ama demokrasinin hiç tanınmadığı, yaşanmadığı bir ülke de değil. Toplam yapısıyla, burjuva taleplerin oldukça ilkel olanlarının gerçekleştirilmesi, sosyalizmin sırtına düşecek kadar geri değil (Etiyopya veya birçok Latin Amerika ya da Uzak Doğu ülkesi gibi). Buna karşılık, her şeye rağmen kitlesel bir dinanizmle dolu, dolayısıyla birçok radikal yeniliğe potansiyel olarak açık (ve birçok radikal yeniliği de fiilen sindirmiş) bir toplum. Bunlara dayanarak, yaşanan pek çok olumsuzluğa rağmen, Türkiye'de *demokratik sosyalizm* potansiyetinin varolduğunu, ileri sürüyorum. Yeter ki, tabular ve totemlerden kendimizi sıyıracak esnekliği, cesareti, hoşgörüyü içimize sindirebilelim. Bu belki de, bu ülkede kitlelerden çok, sosyalizmin doğruluğuna inanmış kadroların karşı karşıya bulunduğu bir ihtiyaçtır.

Burjuva Demokrasisi ve Sosyalist Demokrasi

ORHAN DİLBER

Hiç kuşku yok demokrasi denilince artık akla Atina Demokrasisi gelmiyor; Fransız Devrimi de gelmiyor. "Halk otoritesi, halk iktidarı" demek olan (Eski Yunancada demos: Halk, Kratos: Otorite, iktidar) demokrasi kavramı daha çok Batı Avrupa'daki burjuva cumhuriyetlerini ya da monarşik bir süsü muhfaza etmekte mahzur görmeyen kimi burjuva devletlerini hatırlatıyor; "çağdaş Batı demokrasileri" deniyor bunlara.

Oysa bir de ideolojik olmaktan daha tuhaf özellikler de taşıyan "halk demokrasileri" ve cumhuriyet olma nitelikleri peşpeşe sıralanan harf kalabalıkları arasında kaybolmuş "sosyalist cumhuriyetler" ya da "halk cumhuriyetleri" var; demokrasi denilince bunlar uzun zamandır akla gelmiyor. Daha beteri bu bürokratik rejimlerin varlığı bir yandan burjuva demokrasilerinin erdemlerine ilişkin propagandaları güçlendirirken, bir yandan da hem kapitalist ülkelerdeki, hem de kendi bünyelerindeki muhalif akımlar arasında burjuva demokratik yanılsamaların yaygınlaşmasında hatırı sayılır bir rol oynuyorlar.

Bu yüzden burjuvazi ile demokrasi kavramlarının nerede birleştiği ve nerede ayrıldığı, sosyalizmle demokrasi kavramlarının neden ve nasıl ayrı düşünülemeyeceği sorunları bugün en azından her zamanki kadar, daha büyük bir ihtimalle de her zamankinden fazla önem taşıyor.

BURJUVA DEMOKRASİSİNİN GİZLİ ÇEKİCİLİĞİNİN SIRRI VE SINIRI

Bugün "çağdaş demokrasi"lerin "yaşayan sosyalizm"lere karşı gurur vesilesi yaptıkları ne varsa, hemen hemen hepsinin XIX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca (ve daha sonra) emekçilerin zorlu mücadelelerinin sonucunda ve o gün kendilerini sosyal demokrat diye tanımlayan sosyalistlerin damga vurdukları bir süreçte elde edildiği tartışılmaz bir olgu. Çalışan yığınların elde etmek için canla başla uğraş verdikleri bu **demokratik haklar** (sendika ve siyasi parti kurma hakkı, düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, genel ve eşit oy hakkı vb.) hiçbir burjuva devriminin dolaysız talepleri arasında yer almadı, bu devrimlerin olmazsa olmaz bir özelliği olarak ortaya çıkmadı. Aksine, birçok Avrupa ülkesinde burjuva devrimlerinin Napolyon'un kılıcıyla gerçekleştiği biliniyor (bu yüzden Napolyon Bonapartı ilerici sayanlar hatta neredeyse demokratlık nişanı takmaya hazır olanlar hâlâ var!); üstelik Alman örneğinde olduğu gibi (1918-1923) burjuva demokratik devriminin tamamlanışının kitlelerin mücadelesinin ezilişiyle gerçekleştiği örnekler de var.

Burjuva demokrasileri kapitalist üretim ilişkilerine dayandığı ve kapitalist sömürünün devamını sağlamakla yükümlü oldukları ölçüde, bu rejimler tarafından massedilmiş, kurumlaştırılmış hak ve özgürlüklerin **biçimsel** ve **vazgeçilebilir** bir karakter taşıması kaçınılmaz. Çünkü bu kurumlaşmış halleriyle sözkonusu haklar, insanlar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflemiyor; aksine "insanların doğuştan eşit olduklarını" varsayıyor.

Bu varsayımla, örneğin basın özgürlüğü herkes için geçerlidir ama, eğer toplum üyeleri toplumsal ve sınıfsal konumları nedeniyle özel servet ve özel mülkiyete sahip olma bakımından eşit değillerse ve eğer basın yayın olanakları bir servet pahasınaysa, basın özgürlüğünün toplumun her üyesi için geçerli olduğunu söylemek bir safsatadan öteye gitmemektedir.

Kapitalist-emperyalist metropollerde sosyal demokrasinin gelişimi, çalışan sömürülen sınıfların örgütlenmesini ve kıt olanaklarını biraraya getirmesini sağlayarak, bu eşitsizliğin sınırlarının zorlanması yolunu açmıştır. Bu anlamda sendikalarda, kitle örgütlerinde, kooperatiflerde birleşen emekçiler birey olarak ulaşma şansına sahip olmadıkları kimi özgürlük ya da güvencelere **topluluk olarak** ulaşma şansını, hiç değilse ihtimalini elde etmişlerdir.

Ancak bunun da aldatıcı bir yönü var. Bir kere bu tür örgütlenmelerin biraraya getirebileceği birikimlerin sınırları kapitalist sömürü mekanizmasıyla belirleniyor. İkincisi ne kadar büyük çapta bir birikim sağlanırsa sağlansın, bu, (yüz yıllar boyunca sömürgelerin yağmalanmasından, köle ticaretinden, aristokrasiden devralınan mirastan oluşan bir ilk-birikim üzerinde ve bunun kapitalist sömürü mekanizmasıyla birkaç kez katlanmasından oluşan) bireysel kapitalist sermaye birikimleri ile kıyaslandığında komik düzeyde kalmaya mahkûm. Nihayet bu çok sınırlı birikimden yararlanma şansı onu meydana getiren tüm emekçiler için eşit değil; bunun için sözkonusu kurumlaşmış örgütlerin ayrıcalıklı bürokratik yönetici tabakasına dahil olma başarısını göstermek gerekiyor.

İşte bu anlamda, burjuva demokrasilerinin en ileri örneklerinde bile varolan demokratik hak ve özgürlükler **biçimsel** bir karakter taşımaktadır.

Öte yandan, bu demokratik hak ve özgürlükler burjuva demokrasilerinin içkin özellikleri olmadıkları sürece; onlara dışardan başka toplumsal güçler tarafından şırınga edilmiş oldukları ölçüde, **vazgeçilmez, onsuz olunmaz** özellikler anlamına gelmiyor. Nitekim, bu devletlerin asıl vazgeçilmez özelliği olan kapitalist üretim ilişkilerinin devamını sağlama işlevi tehlikeye girdiği anda, burjuva demokrasilerinin bu demokratik kurumları aynı yapıların başka kurumları tarafından (baskı aygıtları) ortadan kaldırılabiliyor, ya da askıya alınabiliyor. Şili örneği yakın tarihte bunun en çarpıcı göstergesi oldu; Şili KP'sinin ısrarla bu ülkede köklü bir demokrasi geleneği olduğunu ve darbe olamayacağını tekrarlamasına inat Pinochet cuntası "sosyalizme giden parlamenter yolu" kapadı. De Gaulle'ün 1968'teki bonapartist müdahalesi ve Thatcher'ın 1984'te maden grevine karşı tutumu da başka açılardan bu olguyu somutlayan örnekler.

Bu örneklerden ve daha birçok başka örnekten çıkarsanabilecek en önemli sonuç, burjuva demokrasileri çerçevesinde kurumlaşmış bulunan demokratik hak ve özgürlüklerin (bu demokrasilerin sınıf temelini ortadan kaldırma yolunda bir araç sunmadıkları gibi) kesin bir kurumsal güvencesi olmadığı ve bunların güvence altında tutulabilmesinin tek koşulunun, bunları burjuva devletine şırınga eden ezilen-sömürülen yığınların aktif ve kitlesel öz savunma mücadelelerinde yattığıdır.

Burjuva demokrasisinin hem ezilen-sömürülen kitlelerin mücadelelerinin ürünü olan kimi kazanımları **gerçekten** içeriyor olması bu mücadelelerin izlerini taşıması, hem de bu kazanımların burjuva devleti tarafından massedilmiş, kurumlaştırılmış olması bu devlete çelişkili ve ikili bir karakter veriyor. Bu, özellikle çalışan sınıfların bilincinde ve sosyalistlerin burjuva demokrasisini kavrayışında yansıyan bir çelişki.

Kuşkusuz bugün gelişkin burjuva demokrasilerinde geniş yığınların sahip oldukları hak ve özgürlüklerle bunlardan yoksun oldukları koşulları kıyaslamak bile anlamsız. Sendikal özgürlüklerin varlığı, grev hakkı, siyasal örgütlerde çalışma ve örgütlenme hakkı, basın ve düşünce özgürlüğünün varlığı gibi haklar kapitalist sömürüyü sınırlama, hiç değilse karşı çıkabilme açısından bunların olmadığı koşullara kıyasla tartışılmaz bir avantaj sağlıyor. Çalışanların sınıf bilincinin olgunlaşması, sürekliliğinin sağlanması, hattâ ruşeym halinde bile olsa öz-yönetim konusunda bir ilk çıraklığın yaşanması açısından bu özgürlüklerin sağladıkları avantajlar da tartışılmaz. Buna karşılık bu hak ve özgürlüklerin burjuva devleti çerçevesinde başka kurumların (parlamento, ordu vb.) yanısıra kurumlaşması bir tür yabancılaşmanın ifadesi ve yanılsamalar yaratan bir olgu. Bu yüzden bir bütün olarak burjuva demokrasisinin erdemleri hakkında yanılgıların yaygınlaşması, burjuva egemenliğinin ve kapitalist sömürünün sürmesinin bilinçsizce rıza gösteren yanılsamaların yayılması kolaylaşıyor. İşte sosyalistler açısından en önemli sorun bu noktada ortaya çıkıyor.

SOSYALİSTLER VE DEMOKRASİ

Marksist teoride uzunca bir dönem burjuva demokrasisi kavramı bu rejimdeki hak ve özgürlüklerin biçimsel karakterinin, dolaylı demokrasinin vb. eleştirisini vurgulayan bir çerçevede ele alındı. Bunun anlaşılmaz bir yanı yok; çünkü uzunca bir dönem sözkonusu olan ve yapılabilecek olan, burjuva demokrasisinin eleştirisiyle sınırlıydı. Somut bir alternatifin elle tutulur bir alternatif toplum biçiminin gösterilme şansı yoktu. Bugün koşullar daha beter; çünkü alternatif olarak kendini dayatan örnekler mevcut burjuva demokrasilerinden daha demokratik olmak bir yana, büyük ölçüde caydırıcı bir işlev görüyorlar. Bu yüzden bugün sosyalistler hem burjuva demokrasisinin sınırları ve biçimsel karakteriyle, hem de bürokratik sosyalizm modelleriyle hesaplaşmadan bir sosyalist demokrasi perspektifi çizemiyorlar.

Oysa sosyalistlerin demokratik hakların gelişmesi için ısrarlı bir mücadele yürütmelerinin nedeni kapitalist sömürüyü altedebilmek için böyle bir taktiğe duyulan ihtiyaçtan değil. Aksine tarihte hiçbir hareketin sosyalist hareket kadar demokratik ilişkilere ihtiyacı olmadı. Marksistler "Emekçi-

lerin kurtuluşu kendi eserleri olacaktır" diyordu. Bu bakımdan (Jakobenizmin peşisıra ortaya çıkan Babeuf'ün komplocu girişimiyle hedefleri bakımından koşutluklar taşısa da) sosyalist hareket hep geniş kitlelerin örgütlenmesi ve inisiyatif kazanması, kendinin bilincine varıp, kendi kendini kurtarmasını hedefledi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp gelişen sosyal demokrat hareketin aynı zamanda ilk kez ezilen-sömürülen yığınları geniş çapta örgütlenmesini, kolektif bir inisiyatif kazanmalarını sağlaması bir tesadüf değil; bu hareketlilik dolayımıyla birçok demokratik hak ve özgürlüğün burjuva devletlerine şırınga edilmesidir.

Öte yandan Marksizm önüne "bir ideal" koymuyor, "o gün varolan toplumsal düzeni ortadan kaldırmaya çalışan gerçek kitle hareketiyle" kendi hedefini özdeşleştiriyordu. "Yeni bir toplum tasarlamıyor", "yalnızca yeni toplumun eskisinin içinden doğuşunu, eski toplumdan yeni topluma geçiş biçimlerini doğal bir süreç olarak irdeliyor"du; "somut proleter kitle hareketini alıp", "ondan pratik dersler çıkarmaya" çalışıyordu. Bu bakımdan Marksizm'in bir "ütopyası" olduğundan söz edilecekse bu salt bir felsefi zihinsel faaliyetin ürünü değil, "göğü feshetmeye çıkan" komünarların (ve başka deneyimlerin) "okulundan çıkarılan derslerin" bir ifadesiydi. Bu "ütopya", "temel olarak işçi sınıfının toplumsal yapısına, tarihsel ihtiyaçlarına ve bizzat kendi düşünüş tarzına karşılık düşen" ve nitekim işçi kitlelerinin tarihin bir noktasında (ve sonra bambaşka noktalarında) kendi başlarına yarattıkları bir gerçeklikten, onun teorik ifadesinden ibaretti; bu anlamda "ütopya" olmaktan uzaktı.

Bu yüzden sosyalizm tarihte ilk kez böylesine bir demokratik hareketin ifadesi olarak ortaya çıkıyordu ve bu yüzden de sosyalizm hedefi zorunlu olarak demokratik bir içerik ve karakter taşımak zorundaydı.

Buna karşılık, sosyalist hareket içinde demokratik olmayan eski ideolojilerin damgasını taşıyan bürokratik akımlar yok değil; hattâ bunlar baştan beri varolmuşlardı (Babeuf geleneği ve Blanquizm gibi). Bugün ise bu tür akımlar sayılmayacak çeşitlilikleriyle sosyalist hareket içinde yeralabiliyorlar (Stalinizmin türlü türevlerinden, Çaru Mazumdar ve Pol Pot çizgilerine kadar). Dahası sosyalist bir demokrasi yolunda ilk ve son başarılı girişimin Stalinizm tarafından boğazlanmasının ardından, bu yozlaşma örneğini izleyen ikameci ve bürokratik girişimlerin başarıya ulaştığı örnekler de var. Ancak bu tür girişimlerin belirli tarihsel koşullarda kapitalizmin tasfiyesine ya da emperyalizmin kovulmasına yol açtıkları bir olguysa bile (Doğu Avrupa'daki devrimsiz toplumsal dönüşümler, Çin, Vietnam, Kamboçya örnekleri vb.) sosyalist demokrasiye açılım sağlamadıklarını görmemek mümkün değil. Daha doğrusu demokratik bir kitle hareketliliğine dayanmayan ve baştan bürokratik deformasyonların damgasını taşıyan bu girişimler, açılan kapıların önünde engel haline gelmişlerdir.

BÜROKRATİK İŞÇİ DEVLETLERİNİN REDDEDİLEMEZ İTİCİLİĞİNİN KAYNAKLARI VE SONUÇLARI

Sosyalizmin insanlığın görüş göreceği en demokratik rejimi yaratacağı buna mecbur olduğu hep söylendi. Bu bir aldatmaca, bir göz boyama değildi; Stalinist yozlaşmaya kadar...

Stalin de kendi eseri olan 1936 Anayasası için sık sık "dünyanın en demokratik Anayasası" diye söz ediyordu. Ama bu olsa olsa bilinen en büyük safsatalardan biridir. Çünkü bu Anayasa işçi sınıfı ile tek bir partinin, bu parti ile de devletin özdeşleştirilmesinin ilk kurumsal ifadesidir. Çarpıcı bir örnek; bu Anayasanın 216. maddesi SBKP'nin "çalışanların hem toplumsal, hem de devletle ilgili tüm örgütlenmelerinin **yönetici çekirdeği**" (abç) olduğunu belirtiyor, 144. madde de seçimlerde aday gösterme hakkının yalnızca SBKP'ye ve onun "yönetici çekirdeğini oluşturduğu" kitle örgütlerine tanıyor. Yeni (1977) SSCB Anayasası da aynı maddeleri 6. ve 100. maddelerinde yineliyor. Bunun düpedüz bir plebisit sistemi olduğunu ve "dünyanın en demokratik Anayasası"nın böyle olmayacağını görmemek için özel gayretler gerekir. Ne yazık ki SSCB'nin yozlaşmasından sonra ortaya çıkan tüm sosyalist inşa girişimleri bu gayreti göstermede birleşmişlerdir.

Kuşkusuz tarihte ve günümüzde SSCB Anayasası'ndan ve benzerlerinden daha az demokratik anayasalar vardır. Ama sosyalizmin birtakım otoriter burjuva rejimlerine kıyasla daha demokratik olmakla yetineceği de nereden çıktı? Aksine "en demokratik burjuva cumhuriyetinden milyon kere daha demokratik" olması gerekli; bu, en demokratik burjuva cumhuriyetiyle bile kıyaslanamayacağı anlamına geliyor. Bu bakımdan sosyalizme giden yoldaki herhangi bir rejimin biçimsel anlamda burjuva demokrasilerinde varolan hak ve özgürlükleri tanımaması mümkün değil; bu bir sosyalist demokrasiyi tanımlamak için asgari bir temelin bile çok gerisinde kalmak olur. Nitekim, bugün Çekoslovakya'da insanlar hükümetin, imzaladığı Helsinki nihai senedine uymadığı ileri sürdüğü için hapse atılıyorsa; Polonya'da hayat standartlarını korumak için gösteri yapan işçiler, askerler tarafından öldürülüyor ya da hapse atılıyorsa; hiçbir "Halk Demokrasisi"nde serbest sendikalar bulunmuyorsa, bu ülkelerde burjuva demokrasilerine özlem duyanların yaygınlaşması ve kapitalist ülkelerde çalışanların sosyalizmden soğuması önlenemeyecektir.

Burjuva demokrasilerinde varolan özgürlüklerin biçimsel karakterinin vurgulanması bu biçimsel kılıfların ve onların maddi temellerinin ortadan kaldırılmasına işaret etmek içindir. Bu hak ve özgürlüklerin tümüyle ortadan kaldırılmasına gerekçe hazırlamak için değil. Stalinist demagoji bu yola başvurmaktan usanmadı. Ama bugün "Halk Demokrasileri"nde muhaliflerin ezilmesi ve cezalandırılması, özgür sendikaların ve muhalif partilerin varolmayışı gibi gerçekleri mazur göstermeyi başardığı da söylenemez. Eskiden bu demogojinin en önemli silahı işçilerin böyle şeyleri istemedikleri savıydı; son 50 yılki gelişmeler içinde bürokratik rejimlerde ortaya çıkan muhalefet hareketleri bu yutturmacayı gün ışığına çıkardı.

Ne var ki tüm bunlara karşılık, bürokratik uygulamaların ve bunları perdelemeye çalışan Stalinist demagojinin başardığı bir şey var: Gerek kapitalist ülkelerdeki işçi hareketleri içinde, gerekse de bürokratik işçi devletlerinde ortaya çıkan muhalefet hareketleri içinde burjuva demokrasisine ve burjuva parlamentarizminin üstünlüklerine ilişkin yanılsamalar güçlendi (Avrupa komünizmi bunun en canlı ifadelerinden biri değil mi?)

İşte bu yüzden burjuva demokrasisinin biçimsel karakterini vurgulamakla, onun mülk sahibi sınıfların elinde bir araç olduğunu vurgulamakla yetinmiyor sosyalistler, yetinemezler de. Kitleleri sosyalizme kazanmanın tek yolu bir sosyalist demokrasi hedefinin net ve anlaşılır biçimde çizilmesi ve inandırıcı bir biçimde savunulmasıdır. Bunun yolu, kapitalizm altındaki mücadelelerde sosyalistlerin birbirleriyle, farklı muhalif akımlarla ve kitle hareketleriyle ilişkilerinde bürokratik ve sekter olmayan, farklı görüşlere tahammüllü ve demokratik ilişkileri savunmaları ve somut olarak göstermeleriyle; kitlelerin inisiyatif ve öz-örgütlenme girişimlerine hiçbir gerekçeyle kısıtlama getirmemekle, aksine bunların gelişmesine yardımcı olmak ve hiçbir örgütlenmeyi bunların yerine geçirmemekle başlar. Ama muhakkak sözümona "sos-

yalist'' bürokratik geçiş toplumlarında sosyalist bir demokrasinin kurulmasını hedefleyen bir politik devrimi öngörmekten, bu yoldaki muhalefet hareketlerini desteklemek kadar, başka demokratik muhalefet hareketlerinin de bu rejimler tarafından bastırılmasına karşı çıkmaktan, onların da haklarını savunmaktan geçer; bu hareketleri ezip demokratik özgürlükleri yok eden bürokratik diktatörlükleri (ya da tek tek bürokratik uygulamaları) savunmaktan ve bir model olarak göstermekten değil.

İşte bu bakış açısı hem kapitalist-emperyalist ülkelerdeki hem az-gelişmiş ülkelerdeki, hem de bürokratik geçiş toplumlarındaki çalışan yığınların ortak bir sosyalist demokrasi programında bütünleşmelerini öngörür ve gerektirir.

BİR SOSYALİST DEMOKRASİ KAVRAMINI TANIMLAMAYA NEREDEN BAŞLAMALI?

Sosyalistler en demokratik burjuva demokrasilerinden daha demokratik bir toplumu önerirken, **önce** bu demokrasilerde varolan ve biçimsel ya da geçici olduğunun farkında olmakla birlikte küçümsenmemesi gereken hak ve özgürlüklerin bu toplumda da varolacağını kabul etmeli ve göstermelidir.

Nedir bunlar? Dar anlamda hukuk alanına girenlerden başlarsak:

- Yazılı yasa; suçun ''makable şümüllendirilmemesi''; iddia makamının suçu kanıtlamakla yükümlü olması; sanıkların bu kanıt getirilene kadar suçsuz sayılması.
- Suçun şahsiliği; toplumsal grup aile vb. toplulukların kollektif sorumluluğunun reddi.
- Kayıtsız şartsız savunma hakkı ve savunmanın dokunulmazlığı.
- Her tür işkencenin, ifadelerin fiziki ya da psikolojik baskı altında alınmasının yasaklanması.
- Yargılamaların halka açık biçimde ve seçilmiş jürilerin önünde yapılması.
- Yargıçların seçilmesi ve seçenler tarafından geri alınabilmesi.
- Kimseye ırk, cinsiyet, dini inanç, siyasi görüş, yaş vb. farklılıklarından dolayı ayrımcı bir tutum uygulanmaması.

Bu haklar burjuva demokrasileri çerçevesinde ortaya çıkmış (kimi burjuva Anayasalarda kısmen kaldırılmış bile olsa) büyük ölçüde en gelişkin burjuva demokrasilerinde geçerli olan haklardır. Dahası, çoğu kez sosyalistlerin başını çektiği demokratik hareketler burjuva devletlerinden bu hakları ısrarla talep edegelmiş, bunların kısıtlanmasına karşı çıkmışlardır.

İkinci bir bağlamda daha geniş anlamda demokratik hak ve özgürlüklerden söz etmek gerekiyor:

- Sınırsız düşünce özgürlüğü ve düşüncelerini açıklama, yayma hakkı; inanç özgürlüğü ve serbest ibadet hakkı.
- Sansürsüz basın-yayın özgürlüğü.
- Meslekî ya da herhangi bir başka ortaklık konusunda serbestçe örgütlenme özgürlüğü ve direnme hakkı (bir başka açıdan sendika ve grev hakkının yaygınlaşması).
- Siyasi partilerde örgütlenme veya bu partileri destekleme konusunda sınırsız özgürlük; kayıtsız şartsız muhalefet hakkı.
- Sınırsız toplantı, gösteri ve yürüyüş yapma özgürlüğü.
- Vatandaşlıktan serbestçe ayrılabilme ve siyasi iltica isteme hakkı.
- Seçme ve seçilme hakkı.

Bu ve benzeri demokratik haklar da hem çoğunlukla çalışan yığınların mücadeleleri sonucunda elde edilmiş haklardır, hem de kapitalizm altındaki mücadelelerinde sosyalistlerin savunmakta hemen hemen istisnasız birleştikleri konulardır.

İşte bir sosyalist demokrasi hedefi çizen sosyalistler açık ve seçik bir biçimde en azından bu hak ve özgürlüklerin korunacağını da savunmak zorundalar.

Ne var ki bu hak ve özgürlükleri içeren bir toplum en fazla gelişkin bir burjuva demokrasisi kadar demokratiktir, o kadar. Bu yüzden sosyalistler bunların evrensel ölçüde savunusunu üstlenmekle yetinemezler. Bunun hangi noktada aşılacağını ve nasıl aşılacağını göstermek zorundalar.

Bu bakımdan, kimse sosyalistleri (sırf sahip çıktıkları demokratik hak ve özgürlüklerin yanısıra burjuva anayasalarında yer alıyor diye) örneğin, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkını savunmaya zorlayamaz. Çünkü bu, kapitalist sömürünün ve sınıfsal eşitsizliklerin temelidir. Bu hakkın varlığı kaçınılmaz olarak tüm diğer hakların biçimsel bir karaktere bürünmesine ve fiilen işlemez hale gelişine yolaçar; bunun kavranması sosyalistliğin ilk koşuludur, vazgeçilmez koşuludur.

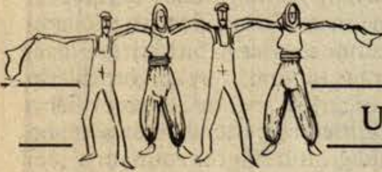
Ne var ki, bu çerçevede tanımlanacak bir toplum burjuva demokrasilerinden daha demokratik olmakla birlikte ''milyon kere daha demokratik tanımına yaklaşmaktan çok uzak.''

Çünkü, burjuva toplumlarının en geniş ufkuna dahi sığmayacak gerçek anlamda demokratik bir toplum örgütlenmesi bunların ötesinde somut demokratik işleyişlere sahip olmalıdır. Bu da geniş yığınların toplumsal ekonomik ve siyasal hayatın her alanında gerçek ve aktif bir katılımının ve öz-yönetiminin sağlanmasıyla mümkündür.

İşyerlerinde üretimin denetim ve yönetiminden ülke çapında ekonominin planlanmasına kadar; mahallenin düzenlenmesinden tüm toplumsal ve doğal çevrenin düzenlenmesine kadar; kısacası toplumsal hayatın her boyutunda özgürce seçilmiş ve seçmenleri tarafından geri alınabilen temsilcilerin oluşturduğu yasama ve yürütme işlevlerini birleştirmiş meclisler aracılığıyla yöneltilen bir toplum; sürekli görevlilerin en aza indirgendiği, bütün askeri ve sivil devlet görevlilerin ve yargıçların vb. seçimle belirlendiği, istendiğinde seçmenleri tarafından geri alınabildiği, düzenli bir rotasyona tabî tutulduğu ve bu tür görevlerin hiçbir maddi ayrıcalığa olanak tanımamak üzere vasıflı bir işçiden daha yüksek ücret almadığı bir toplum; işte ancak böyle bir toplum dolaylı ve temsili demokrasinin aşılmasını ve doğrudan demokrasiye yönelişi ifade edebilir. Ancak böyle bir toplum burjuva demokrasilerinden milyon kere daha demokratik sıfatına lâyık olabilir.

Böyle bir toplumda özgürlüklerin güvence altına alınmasının yolu bu özgürlüklerin kısıtlanması değil, aksine genişletilmesidir; çünkü kitlelerin kendi kendilerini yönetmesine dayalı bir toplumda tek güvence geniş yığınlarının atkif ve inisyatifli katılımının geliştirilmesidir. Bu yüzden böyle bir toplumun, muhaliflerin (bunlar burjuva yanlısı dahi olsalar) sesini kısması onların siyasal örgütlenmesini engellemesi sözkonusu olmayacaktır. Sosyalizmin burjuva parlamentolarında çoğunluğu elde etmekle zafere ulaşamayacağı sık sık vurgulanıyor. Ama kitlelerin özgürce seçtiği ve denetlediği bu tür konseylerde çoğunluğu elinden kaçıran sosyalistlerin hiçbir yolla zafer şansı olmadığı da artık görülmelidir. Sosyalistler, kitleleri onların açık iradesine rağmen kurtarmaya aday değiller; onlara kendi kendilerini kurtarmanın yolunu göstermek istiyorlar.

Demokrasi Örgüt Sorunudur

UĞUR CANKOÇAK

Sosyalist literatürde "Demokrasi"den söz edildiğinde, demokrasi hemen ikiye ayrılır: Burjuva demokrasi - sosyalist demokrasi. Devam edilir, burjuva demokrasi demokrasi değildir, gerçek demokrasi sosyalist demokrasidir. Çünkü burjuva demokrasisi, aslında burjuvaların işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların üzerinde kurdukları sınıf tahakkümüdür. İşçilerin ve tüm üreticilerin, ürettikleri üzerinde söz ve karar hakları yoktur, emek meta haline gelmiştir. Ayrıca, burjuva hukukunun cambazlıklarından dem vurularak, temsil sisteminin burjuva demokrasisinde ekonomik, ideolojik ve siyasal baskılarla fiilen işlemez duruma getirildiği anlatılır. Ekonomik olarak sendika, politik olarak da parti şeklinde işçi sınıfına örgütlenme hakkı tanınsa bile, bu hakkı etkisiz duruma getirmek için çeşitli önlemlerin de hemen birlikte alındığı söylenir.

Sosyalist demokrasi ise, burjuva demokrasisini aşan, demokrasiyi gerçek rayına oturtan demokrasidir denilir. Bunun açıklaması da çok basittir: Başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi sınıf ve tabakaların partisi iktidarda olduğuna göre, küçük bir azınlığın büyük çoğunluğa tahakkümü kalkmış, yerine büyük çoğunluğun küçücük azınlığa (Burjuvaziye) tahakkümü gelmiştir, ki bu da geçicidir, öyleyse gerçek demokrasi kurulmuştur.

"İKTİDARDA OLMAK" TEMELİ

Görüldüğü gibi, bu açıklamalar, "iktidarda olmak" temeline dayandırılmıştır. Yani, iktidarda, toplumun azınlığını (Burjuvaları) temsil eden parti varsa demokrasi yoktur; tersine, iktidarda büyük çoğunluğu temsil eden parti varsa demokrasi vardır. Sorun sadece iktidarda olmak sorunu mudur? Ben iktidarda olursam demokrasi var, sen iktidarda olursan demokrasi yok. İş bu kadar basit midir? Sanmıyorum. İktidarın demokratik olmayışını açıklayanların iddiası küçük bir azınlığın büyük çoğunluğa tahakkümü değil mi? Bunu sağlayan sadece iktidarda olmak mıdır? Yoksa toplumu tümüyle kapsayan örgütleniş biçimi midir? Hattâ, bir anlamda iktidarı sağlayan da bu örgütleniş biçimi değil midir?

ÖRGÜT MODELLERİ

Manifestoda Marx ve Engels: "Burjuvazi, üretim araçlarının, mülkiyetin ve nüfusun ufalanmasına, gittikçe daha çok engel olmaktadır. Burjuvazi nüfusu toparlayıp bütünleştirdi, üretim araçlarını merkezileştirdi, mülkiyetin bir avuç insanın elinde toplanmasını sağladı. Bunun kaçınılmaz sonucu, politik merkezcilik olmuştur" der (sayfa 27).

Nedir bu politik merkezcilik? Tüm çağdaş burjuva dev-

letlerinin örgüt biçimidir. Yani, başta bir cumhurbaşkanı sonra başbakan, bakanlar, müsteşarlar, genel müdürler, müdürler, şefler, memurlar, müstahdemler. Bunun paraleli orduda da başta genelkurmay başkanı, ordu komutanları, kolordu komutanları, tümen komutanları vs. ve erler. Şirketlerde de başta yönetim kurulu başkanı, genel müdür, müdürler, şefler, teknik elemanlar, memurlar, ustalar ve işçiler. Bu örgütlenme biçimi doğal olarak siyasi partilere de yansımıştır. Orada da başta genel başkan vardır, sonra genel yönetim kurulu, yürütme kurulu, il ve ilçe kurulları ve üyeler. Dikkat edilirse, tüm örgütlerin geometrisi piramide benzemektedir. Bütün yetkiler piramidin tepesinde toplanmıştır. Diğerleri yukarının verdiği emirlerin uygulanması için iyi işleyen birer makinadırlar. Burjuva demokrasisinde sadece işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde tahakküm değil, aynı zamanda kendi örgütü içinde de tahakküm sözkonusudur. Alt üste uymak zorundadır. Gerçi, bu tahakküm temsil sistemi, seçimler gibi bazı araçlarla hafifletilmeye çalışılmıştır ama bu temeli ve işleyişi pek fazla etkilemez. Buraya çalışanların, eşyanın tabiatı gereği, yarattıkları artı-değer üzerinde hiçbir söz ve karar haklarının da olmadığını ekleyelim.

Görüldüğü gibi burada her şey uyum içindedir. Hiçbir sorun yoktur.

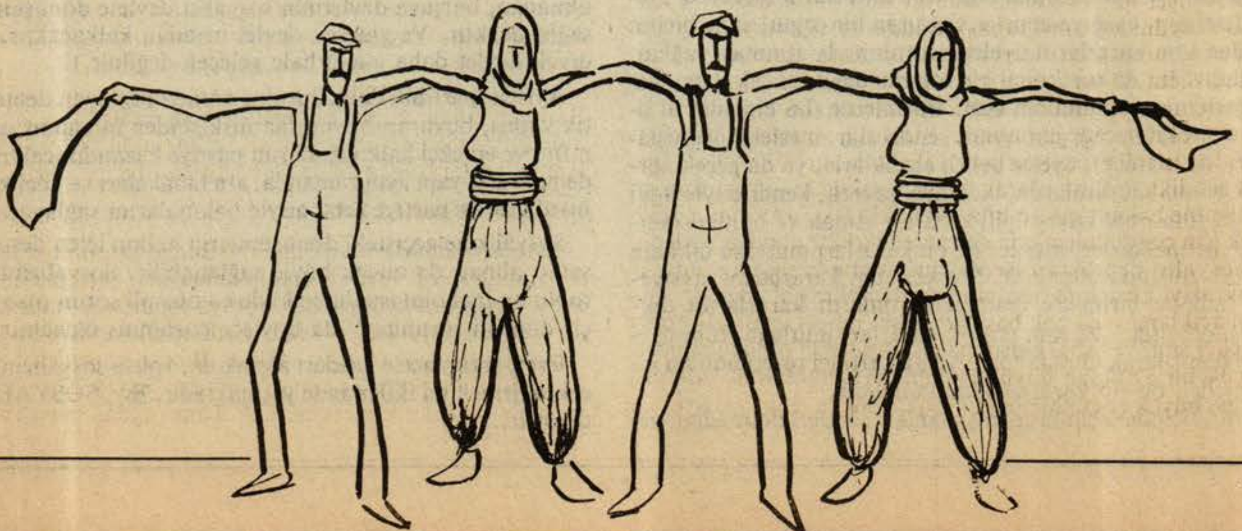
UYUMSUZLUK VE SORUN NEREDE?

Uyumsuzluk ve sorun, sosyalist demokraside vardır. Sosyalizmin 70 yıldır uygulandığı Sovyetler Birliği ve ardından Çin ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekten sosyalist demokrasi var mıdır? Buralarda, iktidarda işçi sınıfının partilerinin bulunmasıyla, sosyalist demokrasinin sağlandığını iddia edenler vardır. Ama, tüm bu devletlerin örgütlenme biçimleri çağdaş burjuva devletlerinin örgütlenme biçiminden pek de farklı değildir. Siyasi partilerin örgütlenme biçimi de Batı'daki burjuva partilerinin örgüt biçiminden hiç de farklı değildir. Kapitalist üretim biçimine uygun politik merkezcilik olduğu gibi, sosyalist partilere ve devletlere uygulanmıştır. Bu da demokrasiyi değil, eşyasının tabiatı gereği, tahakkümü getirmiştir. Bu kere tahakküm burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki tahakkümü değil, partinin (ya da parti bürokrasisinin) işçi sınıfı ve emekçiler üzerine tahakkümüdür. Uyumsuzluk ve onun yarattığı sorun budur işte. Ne parti içinde ne de toplumda sosyalist demokrasi vardır. Hattâ Batı'daki göreceli demokrasi bile sosyalist ülkelerde ve partilerde yoktur.

Bunun kaynağı da Leninist örgüt modelidir. Dünyadaki tüm Marksist partiler Lenin'in parti anlayışına uygun olarak örgütlenmişlerdir. Bilindiği gibi, üçüncü Internasyonel'e yalnızca Leninist örgüt modelini kabul edilen partiler alındı. Leninist parti modelini Mehmet Ali Aybar şöyle anlatır:

"Lenin, tüm dikkatini, çarlık polisine karşı başarıyla savaşabilecek, güçlü bir örgüt kurma konusu üzerinde toplamıştır. Bu örgüt, profesyonel devrimcilerden kurulu, merkezci dikeyine hiyerarşik, askerce disiplinli, kalımlı yöneticili, son derece gizli bir örgüt olmalıydı. Bunun işçi sınıfını kuşatması sözkonusu değildir. İşçiler meslek kuruluşları, sendikalar içinde örgütlenirler. Politika profesyonel devrimcilerin, işçi sınıfı adına hareket eden "öncü"lerin işidir. Bunlar bir asker müfrezesi gibi tek bir komutaya bağlı, disiplinli savaşçılardan oluşur. Bu müfrezeyi oluşturanların, işçi olmalarına hiç gerek yoktur; sosyalizmi bilmeleri ve devrimci eylemlerin sınavını başarıyla vermiş, güvenilir kişiler olmaları yeterlidir. Bu örgütün demokratik olmasına da gerek yoktur. Hattâ gizlilik koşullarında demokratik olması olanaksızdır. Üyelerin birbirlerine sonuna dek güvenmeleri yeter bir koşuldur. Bu örgütte ihanetin cezası ölümdür. (Ne Yapmalı?). Lenin, görüşlerini Rus sosyal-demokrat partisinde zafere ulaştırmak için, çetin bir savaş vermiş ve 1903'te Londra'da toplanan ikinci parti kongresinde 20'ye karşı 24 oyla üstünlük sağlayabilmiştir.

Kaldı ki, bu da ancak 7 anti-İskracının solunu terk etmesi ile mümkün olmuştur. Londra Kongresi'nde sert tartışmalar oldu. Lenin merkezciliği kaygı ve kuşku yaratıyordu. Bunun kişisel diktatörlüğe yol açacağı ileri sürülüyordu. Ama Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi, tüm kaygıları, kuşkuları silip süpürdü. Lenin'e karşı çıkmış olanlar devrime ihanetle suçlandı. Tutuklu bulunduğu cezaevinden Lenin'in merkezciliğini eleştirmeye devam eden Rosa Luxemburg'un sesine bile kulak veren olmadı. Lenin'in parti anlayışına karşı yöneltilen eleştirilere reformist damgası vurulup geçildi. Oysa Rosa Luxemburg, merkezciliğin, merkez komitesini oluşturan bir avuç yöneticinin diktatörlüğüne yol açacağını, bunun proletarya diktatoryası ile bir ilişkisi bulunmadığını yazıyor; bu, Lenin ve arkadaşlarının çaresizlik içinde başvurdukları bir yöntemdir, bu parti "model"i asla genelleştirilip kural haline getirilmemelidir diyordu. Ama Sovyet devrimi öylesine bir coşku yaratmıştı ki, Lenin'in parti "model"i, devrimin biricik yolu gözü ile görüldü. Her yerde böyle

bir "makine" kurulmalıydı. Burjuvalar ancak böyle bir silahla iktidardan uzaklaştırılabilirdi. "Öncü"ler teorisi, merkezcilik, dikey hiyerarşi, kışla disiplini, kalımlı yöneticilik, devrim için savaşımın vazgeçilmez koşulu sayıldı. Her şeyden önce Lenin'inki gibi bir "makine" meydana getirmek gerekti. Disiplinli, tek komuta altında, bir merkezden yöneltilen, bir vurucu güç." (Mehmet Ali Aybar, Marksizm'de Örgüt Sorunu. Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür. Sayfa: 52-53)

Böyle bir vurucu güç iktidarı alır. Alır almasına da sonra ne olur? Sosyalistlerin amacı sadece iktidarı almak mıdır? İktidarı almak için kullanılan makine (Parti) iktidara gelince bırakılıp yerine başka bir makine kurulabilir mi? Tarihî gerçekler bu soruya hayır diyor. Aslında Lenin'in de bunu sorun yaptığı yok. O kurduğu makinenin sade iktidarı almak için değil, aynı zamanda sosyalizmi kurmakta da en iyi makine olduğu inancındadır. Ona göre, sosyalizmi bilen öncü kadrolar, işçi sınıfı adına iktidarı ellerinde bulundurmaya devam ettikleri sürede orada sosyalizm var demektir. Örneğin o kadrolar, "mademki işçi sınıfı adına parti iktidardadır, o halde sendikaların çalışma koşulları, ücretler konularında söz söylemek, gösteri, grev yapma hakları yoktur. İşçi sendika larının görevi işçi devletinde verimi artırmak olmalıdır" diye bir karar verdiler mi işçi sınıfının da bu karara koşulsuz uyması gerekir. İşçilere ya da sendikalara bir şey sorulmayacak, danışılmayacaktır. Sorulmamasına rağmen, eğer işçiler ya da sendikalar arasından fikir beyan etmeye kalkan olursa, onlar sınıf düşmanıdırlar. Emperyalizmin ajanıdırlar...

Bu "öncü kadrolar" örgütünün yetmiş yıl sonra sosyalizmi nereye getirdiği açıktır. Adlarına iktidar sürdükleri işçi sınıfı, Polonya'da parti denetimi dışında bir sendikada on milyon işçi olarak kısa zamanda örgütlenmişlerdir. Bunun üzerine, "partinin asker kanadı" (?) duruma el koymuş, generaller işçiler adına işçilere karşı işçiler iktidarını sürdürmeye başlamışlardır...

Şakası bile hazin oluyor.

Sosyalizm herhalde bu değildir.

SOSYALİST ÖRGÜTLENME MODELİ

Sosyalizmin kurulamayışının başlıca nedeni, bunun için seçilen araçtır. Yani partidir. Partinin örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme biçiminin sosyalizme ters düştüğünü saptamadan, burjuva örgüt modeli olduğunu kavramadan, bu modeli tam tersine çevirip, sosyalist örgüt modelini çıkarmadan, kimi palyatif tedbirlerle (hizip hakkı gibi) sosyalizme varılacağını anmak, galiba saf dilliktir.

Sosyalist parti merkezci bir yapıda olmamalıdır. Bütün güçlerin merkezde toplandığı, tüm kararların merkezde, tepede alınıp, aşağıya emirler yağdıran bir örgütlenme biçimi yerine tüm kararların üyelerin katılımıyla alınması sağlanmalıdır. Bu da merkezcil bir örgütle değil, ancak yatay bir örgütlenmeyle mümkün olur. Birimlerde (bu birimler il, ilçe, köy olabileceği gibi işyeri, sendikalar, meslek kuruluşları vs. de olabilir), üyeler belirli aralıklarla, ya da gerek gördükleri acil durumlarda, biraraya gelerek, kendileriyle ilgili ya da tüm politikayla ilgili kararlar almalı ve bunları merkeze iletmelidirler, merkez de bu kararları mutlaka dikkate almak zorunda olmalıdır. Merkez tüm kararlarını tavsiyeler halinde birimlere iletmeli ve onların kararlarını dikkate almalıdır. Ve tüm politik kararlar, mutlaka, tüm üyelere danışılarak alınmalıdır. Adeta parti içi referanduma gidilmeden bu tip kararlar alınmamalıdır.

Parti içinde seçimle gelmiş olanlar, süreleri dolmadan, gerekli görüldüğü anlarda, onları seçenlerden belli sayıda imza topladıkları takdirde görevden alınabilmelidirler.

Hangi yönetim kademesinde olursa olsun, bir kişi, aradan en az bir görev süresi geçmeden, ikinci kez o göreve aday bile olamamalıdır.

Görüldüğü gibi, bu tip örgütlenme biçimi, burjuva örgütlenme modelinin tam tersi, merkezcil olmayan bir örgütlenme biçimidir. Burjuva örgütlenme modelinin geometrisi piramid ise, sosyalist örgütlenmenin geometrisi iç içe daireler şeklindedir. Marxizme uygun örgüt biçimi budur. Ancak böyle bir örgütlenmeyle buyuran-buyurulan ilişkisi asgariye indirilmiş, işçi sınıfı ve emekçiler gerçekten yönetimde söz ve karar sahibi olmuş, politikayla tüm üyeler doğrudan ilgilenmeye, düşünmeye karar vermeye başlamış ve bunu alışkanlık haline getirmiş olurlar. Böylece, yöneticiliğin bir Allah vergisi (!), büyük bir yetenek olamadığı, diğer sıradan işlere oldukça benzediği anlaşılmış olur ki, bu da bazı kişilere adeta mistik değerler atfedilmesini önler. İnsanlar arasında emir-komuta zincirinin değil, dostça, insanca ilişkilerin başlaması ve insanın gerçek insanlığına kavuşması da ancak, sosyalist örgüt modeli (Yatay örgütlenme) ile mümkün olur. Bu da gerçek demokrasidir.

Sosyalist partinin kuruluşunda, hemen, en kısa zamanda iktidarı ele geçirmek hedefi öne konmaz, onun yerine, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm insanların insanlığına kavuşması, yabancılaşmalardan kurtulması, insanın özgürleşmesi hedef olarak öne alınırsa, seçilecek örgüt modeli burjuva örgüt modeli değil, sosyalist örgüt modeli olmalıdır. Kullanılan örgüt modeli mutlaka amaca uygun olmalıdır.

Sosyalist parti örgüt modelinin en ayırdedici yanı da, partinin tüm kademelerinde bizzat tezgah başında çalışan işçilerin, en az 2/3 oranında yönetimde bulunmaları koşuludur. Böylece işçi sınıfı ideolojisini en iyi bilenlerin (işçi olsun olmasın) yönetimde olması değil, her gün üretimin ve yönetimin problemleriyle karşı karşıya hayatını sürdürmeye çalışan işçilerin söz ve karar sahibi olmaları sağlanmış olur. Bu sadece parti kademelerinde uygulanan bir biçim değil, toplumun tüm örgütlenmelerinde (sendikalar, meslek kuruluşları, fabrikalar, mahalleler, köyler vs. gibi tüm örgüt birimlerini de kapsar) uygulanması gereken bir kuraldır.

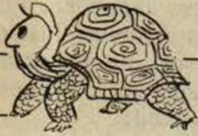
Partinin daha kuruluşunda, sosyalist örgüt modeliyle (Yatay örgütlenme) işe başlanırsa, parti üyeleri zaman içerisinde yönetim sorunlarını bizzat yaşayarak öğrenip çözümleyeceklerinden, iktidara aday oldukları sırada her kademede yüzbinlerce yönetici göreve hazır durumda olacaktır. Bu da hiç duraksamadan, acemilik çekmeden, burjuvalara muhtaç olmadan, burjuva devletinin sosyalist devlete dönüşümünü sağlayacaktır. Ve giderek devlet ortadan kalkacaktır. (Giderek devlet daha güçlü hale gelecek değildir.)

Ayrıca, partinin daha kuruluş anında başlayan demokratik yapısı, buyuran-buyurulan ilişkisinden bunalmış işçi sınıfını ve emekçi halk yığınlarını partiye kazandıracaktır. Bu demokratik yapı aynı zamanda, ara tabakaları ve küçük burjuvaların da partiye sempatiyle bakmalarını sağlayacaktır.

Sosyalizme geçişteki dönüşümlerin halkın içten desteğine sahip olması da ancak böyle sağlanabilir. Sosyalizmin bir topluma mal olmasında belki de en önemli sorun olan "geçiş dönemi sorunları" da böylece çözülmüş olacaktır.

Evet, sorun acele iktidarı almak mı, yoksa sosyalizmi gerçekleştirmek mi ikileminde yatmaktadır. Biz, SOSYALİZM diyoruz...

Türk Solunun Bölünmüşlüğü ve Sosyalist Demokrasi

MUZAFFER BAL

Sosyalistler için demokrasi, en çok savunulan ve kendi içlerinde hiçbir zaman uygulanmayan bir kavram olarak sürüp gitmiştir ve gidiyor. Her nedense, genel olarak temel kavramlar, hep teoride kabul edilip, slogan olarak bayraklaştırıldığı halde, uygulamada tersi yapılıyor. Örneğin işçi sınıfının öncülüğü deyip, pratikte kadro öncülüğü uygulanıyor, işçi devleti deyip, parti devleti ve hattâ cunta devleti kuruluyor, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı deyip, uluslar yok ediliyor. Bağımsızlık deyip, kendine köle devletler yaratılıyor, kadın erkek eşitliği deyip, kadın köleleştiriliyor v.s. gibi.

Bu örnekler çoğaltılabilir.

Bir örnek de demokratik merkeziyetçilik.

Genellikle demokratik merkeziyetçilik kavramının iki yönü yanlış bir şekilde birbirinden kopartılır. Birbirinden ayrı, bir demokratik bir de merkeziyetçi yön olduğu vurgulanır. Böylece sosyalist örgütlerde hangisinin öne çıkacağı tartışılmaya başlanan iki ayrı kavram türetilir; "demokratik yön mü ağır basacak, merkeziyetçi yön mü?" tartışması başlar. Çoğunlukla bu tartışma merkeziyetçiliğin ağır basacağı sonucuna varır, demokratiklik ise dışa yönelik bir propaganda malzemesine dönüşür. Merkeziyetçilik de merkezin görüşlerinin savunusundan ibaret kalır. Merkezin görüşlerinin yayılması için "demokrasi işletilir"; bu görüşten sapanlara "diktatörlük" uygulanır.

Oysa sorun demokratik ya da merkeziyetçi olmak arasında tercih yapmak değildir. Sosyalistlerin örgütü de her örgüt gibi merkeziyetçi ve disiplinli olmak zorundadır; ama tüm diğer burjuva örgütlerinden farklı olarak *demokratik* merkeziyetçi olmalıdır. Kâh "demokratik" kâh merkeziyetçi değil. Çünkü sosyalistler hangi şartlarda olursa olsun, demokratik olmaktan vazgeçemez. Sosyalist bir örgütte merkeziyetçilik ve disiplin demokratik işleyişler geliştikçe gelişir; eğer demokrasi yoksa disiplin kışla disiplini, merkeziyetçilik bürokratik merkeziyetçilik olur.

TÜRK SOLUNUN BÖLÜNMÜŞLÜĞÜ

Hepimiz Türk solunun, zaman içerisinde iki, üç, beş, on, yirmi, derken 1980'e doğru, sayısını kaybettiğimiz gruplara ulaştığını gördük.

Bu bölünmüşlüğün, her sosyalisti rahatsız ettiğine inanmamak mümkün değil. Ama, herkes rahatsız olduğu halde, bölünme devam etti ve etmektedir.

Bölünmelere birçok neden gösterildi. Bir kısım sosyalistler bölünmenin doğal olduğunu, uluslararası sosyalist hareketlerin de bu yollardan geçtiğini, onların da bölündüğünü ileri sürüp, bunun kaçınılmaz olduğunu ileri sürdüler ve sürmekteler.

Fakat bütün bu nedenler örgütlerin bölünmesini haklı göstermemektedir. Çünkü bölünen grupların birçoğu aynı örgüt içerisinde bulunup, ayrı hizipler halinde mücadelelerini sürdürebilirlerdi. Buna rağmen birliklerini koruyamayıp bölünüyorlarsa bölünmelerin esas nedenini bulmak gerekiyor.

Bölünme nedenleri olarak ileri sürülenleri üç kategoride toparlayabiliriz:

a) Bölünmelere dışardan bakanlar, bölünme nedeni olarak "emperyalizmin oyunu", burjuvazinin "böl, parçala, yönet" taktiklerinin rol oynadığı tespitinde birleşiyorlar.

Olayın biraz içinde olmakla birlikte, yönetimde veya muhalefet edecek düzeyde olmayanlar ise, "kariyeristlik, mevki düşkünlüğü, hırs" gibi nedenler gösteriyorlar.

Bu bakışın ileri sürdüğü nedenlerin, bölünmelere etkisi olduysa da, sadece bölünmeyi hızlandıracak kadar olmuştur; ama bölünmelerin esas nedeni bu değildi.

b) İkinci görüş ise, merkezlerin açıklaması. Bunlara göre

"tasfiye edilenler" (tasfiye diyorlar, çünkü bölünmeyi kabul etmiyorlardı) oportünist, revizyonist, kariyerist, burjuva düşüncesini savunan kişiler"di; böylece "tasfiyeciler" kendilerinin haklı olduğunu savunuyorlardı. Bugün hâlâ aynı savunmalar sürmekte.

c) Bir üçüncü görüş de ayrılanların gösterdiği gerekçe idi. Buna göre hareketin merkezinin antidemokratik olması; muhalefet hakkının tanınmaması; görüşlerin zorla bastırılması bölünmenin nedeniydi.

Yukarıda sıralanan görüşlerden, sonuncusu bölünmelerin ana nedenini ortaya çıkarmakta: örgüt içi demokrasinin olmaması. Bölünmelerin ana nedeninin örgüt içi demokrasinin yokluğu olduğu herkes tarafından bilindiği halde, bölünmeler durmamakta, tam tersine devam etmekte. İşte bu gelişim, beni örgüt içi demokrasinin neden uygulanmadığı sorusunu ister istemez aramaya yöneltti.

Şöyle geçmiş yayınlara bakıldığında, tüm ayrılanların muhalefetteyken örgüt-içi demokrasiyi hararetle savunmalarına karşılık, bir "örgüt" kurdukları andan itibaren, merkeziyetçiliği esas kabul edip, demokrasiyi rafa kaldırdıkları görülüyor. Hemen hemen bütün ayrılanların, bu yolu izlediklerini gördük, yaşadık.

Örgüt-içi demokrasinin uygulanmaması sürekli hale gelişinin altında hep aynı anlayışın yattığını gördük. Merkezdekiler bütün tasfiyelerin gerekçesi olarak; "bunlar burjuva görüşlerini savunuyorlar, burjuvazinin, içimizdeki ajanları" v.s.dir. Buna karşılık bir işçi sınıfının görüşünü en doğru savunan ve en doğru uygulayanız!" görüşünü savunurlar. Bu görüş bir kere savunulmaya başlandığı zaman, artık o örgütte demokrasi aramak hayaldir. Bu çizgi bizi ister istemez bölünmeye, muhalifleri tasfiye etmeye ve hatta ortadan kaldırmaya kadar vardırır. Bunu Türk solu yaşadı, gördü. Bugün bu çizgi terk edilmezse yine aynı şeyler yaşanacak.

Peki bu çizgiyi Türk solu, kendisi mi yarattı? Bütün suç Türk soluna mı ait? Böyle bir suçlama, Türk soluna karşı haksızlık olur. Suçları olsa olsa "Zülfikâr"ı yine baştan kuşanıyor olmalarıdır.

Bu mirasın uluslararası sosyalist hareketten, Türk soluna geçtiği açık olarak görülmeli.

1921'de Bolşevik Partisi'nin geçici olarak aldığı, fakat sürekli hale gelen hizip ve partilerin yasaklanması, daha sonra tüm muhaliflerin öldürülmesine, Pol Pot'un ortaya çıkmasına, Çaru Mazumdar'ın doğmasına, Mehmet Şehu'nun sonuna v.s. neden olmuştur.

Uluslararası sosyalist hareketten Türk soluna bulaşan bu doğmatik ve tekkeci bakış, bölünüp parçalanmalara ve hayatlara malolmuştur. Bugün bu yanlış çizgi birleşememenin en önemli nedeni olarak sürmektedir.

SOSYALİST DEMOKRASİ

Sosyalistlerin demokrasi anlayışı sadece sosyalist örgüt-içi demokrasiyle sınırlı değil. Sosyalistler sendikalarda, kitle örgütlerinde ve hayatın en ücra köşelerinde ısrarla demokratik bir tutumu benimsemeli ve sürdürmeli. Bu anlayışın en gelişmiş ifadesi de bir sosyalist demokraside yansımalı.

Sosyalist demokrasi: düşünce özgürlüğünü ve onun örgütlenmesini savunur. Fakat savunmak, sadece savunmak yeterli değil. Sosyalist demokrasinin sürekli olabilmesi için, demokratik örgütlerin kurulup gelişmesine gerçekten olanak tanınması gerekir. Bunların birkaçını hemen sıralamak mümkün: Bağımsız sendikalar, meslekî kuruluşlar, kadın dernekleri, çevre korumacılar, v.s. gibi. Bu kuruluşlar devletten bağımsız ve özgürce çalışabildikleri sürece, sosyalist demokrasinin gelişmesine ve sürekli hale gelmesine hizmet etmiş olacaklardır. Aynı şekilde, muhalif akımların varlığının kabulü muhalif partilerin örgütlenmesini kabul etme ve savunmaya varmalıdır. Bu da sosyalist demokrasinin gelişmesine hizmet edecektir.

Bu kuruluşları yasaklamak, özgürlükleri yoketmek, sosyalist demokrasiyi de rafa kaldırmak ve yerine tek parti diktatörlüğünü koymaktır. Oysa sosyalist demokrasi, işyerlerinde üretimin yönetiminden siyasî hayatın zirvetine ve toplumsal hayatın en ücra köşelerine kadar demokratik biçimde seçilmiş ve seçmenleri tarafından geri alınabilen, işçi ücretlerinden fazla ücret almayan temsilcilerin oluşturduğu konseylere dayanır. Bu anlamda bir sosyalist demokrasi tek parti diktatörlüklerinden farklı olduğu gibi en demokratik burjuva demokrasisiyle kıyaslanamaz bile.

Amacım olumsuzlukları öne çıkarıp olumlulukları yok saymak değildir. Her hareketi olumlu ve olumsuz yönleri ile değerlendirmek diyalektik bir bakıştır. Bu açıdan bakıldığında uluslararası sosyalist hareketlerin parti ve önderlerini "yanılmaz ustalar" olarak kabul edip tanrılaştırmak gibi vahim bir felaketin nelere mal olduğunu ortaya koymanın her marksistin görevi olduğuna inanıyorum.

Yani bir dünya kurmak istiyorsak; ne toptan inkârcılık ne de tanrıcılık gibi birbirine zıt gözüken ama birbirinin ikiz kardeşi olan mekanik anlayışı atmamız gerek.

Amacım olumlu yönlerin yol gösterici olması, olumsuz yönlerden ise ders çıkarmaktır.

Bolşevizm + Demokrasi = Sosyalizm?

BÜLENT SOMAY

Bugün sosyalizm adına söylenen her söz, eğer hitab ettiği insanları gerçekten ikna etmeyi amaçlıyorsa, demokrasi konusunda uzun bir özürler ve bahaneler bölümünü de içermek zorunda. "Sosyalizm" terimi kullanmakta ısrar etmenin en büyük açmazı da burada: Bu kelimeyle kendimizi Bolşevizmden Stalin zorbalığına, Menşevizmden Sosyalist(?) Enternasyonale, Sovyet meritokrasisinden (seçkinler oligarşisi) Mitterrand parlamentarizmine kadar bir dizi (bence) yabancı unsurla akraba ilan etmiş oluyoruz. Bundan sonra da bu mevhum atalarımızın ve "amcaoğullarımızın" günahlarını affettirmek, olmazsa kendi farklarımızı belirtmek için akla karayı seçiyoruz. Artık "sosyalizm" terimini bu sevimsiz çağrışımlardan ve "akrabalık" ilişkilerinden kurtaracak bir yeni tanımlamaya girmek şart olmuş gibi görünüyor.

Yeni tanımlamalara gitmek, geçmişi inkar etmek ya da kendimizi köklerimizden koparmak demek olmamalı. Ancak bu kaygıyla da pek ileri tutar tarafı kalmamış bir mirastan sahip çıkılacak unsurları ayıklamaya çalışmak bugün için çok şey kaybettirebilir. Bu konuda iyi bir örnek, Orhan Dilber'in (*Zemin 2'deki)*, kabaca "tek parti ve tek merkez uygulamasının (zorunluluktan) ilanına kadar olan Bolşevik tarihi kurtarma" diye özetleyebileceğim çabası. Heyecanlı bir Amerikalı gazetecinin ve daha Rus devriminin nereye gitmekte olduğunu bile göremeden, devrimden bir küsur yıl sonra ölen Rosa Luxemburg'un duygusal destekleri ile yürütülen bu "Bolşevizmi Stalinizmden (tabir yerindeyse) bir epistemolojik kopuşla ayırma" uğraşı, kendimize bir ata bulalım derken hesabını zor verebileceğimiz bir mirası da sırtlama anlamına gelebilir. Şimdi bu mirası devralmaktansa öksüz ve yetim yaşamının tercih edilebileceğini savunmaya geçebilirim.

SÜREKLİLİK Mİ, KOPUŞ MU?

Bolşevizmle Stalinizm arasında meşruiyet ya da "hukuk" açısından bir kopuş olup olmadığını tartışmak boşuna. Öyle kanunlar vardır ki, bunlarla "devletinizi" çok "demokratça" da yönetebilirsiniz. Hitler'e parmak ısırtacak kadar baskıcı bir şekilde de. Bence tek tek "durum"lara bakmak daha yararlı: 26 Ekim'de (eski Rus takviminde "devrim" günü) Petrograd Sovyetinde bir Bolşevik delege "Devrim zafere ulaşmıştır" diyordu. "Artık işçilerin tüm görev ve direnişlere son vermeleri ve devrime yardımcı olmak için çok çalışmaları gerek. Herkes yerli yerine." Stalin bu konuşmadan hayatının neresinden kopmuş ki? Onun da bütün gayreti "herkesi yerli yerinde tutmak"tı. Troçki 1918'de başıboş işçileri toplama kamplarına göndermeyi öneriyordu. Stalin'in kusuru bu öneriyi gerçekleştirmiş olması mı? Troçki "ihanet suçu" için ölüm cezasını geri getirdi. Stalin de uyguladı. Lenin "sanayi her zaman gereklidir, demokrasi ise her zaman gerekli değildir" demişti. Stalin de demokrasiyi gerekli olmadığını düşündüğü sürece (yani hayatı boyunca) uygulamadı. Kabahat mı bu? Bakın, Stalin'i günah keçisi yapmak hiç kimseye hiç bir şey kazandırmadı bugüne kadar. Tabii ki Stalin'in hiç bir günahsızın ahını almamış bir masum olduğunu savunuyor değilim. Ama nasıl Babeuf ve Robespierre Fransız İhtilali'nin iki meşru çocuğu idiyseler, aynı şey Lenin, Troçki ve Stalin için de geçerli. Aralarında fark vardır, birini severiz, birini sevmeyiz, "Kahrol Danton, ölmelisin Robespiyerim/Yaşasın Marat, ben Baböf'le beraberim" deriz, bunlar öznel (ve önemli) tercihlerdir. Ama bu tercihler bize tarihi yeniden yazmak hakkını vermez.

Orhan Dilber'in yazısına geri dönelim: Dilber, Rus Devrimi'nin "yozlaşmasının" esas olarak Rusya'nın maddi koşullarına bağlı olduğunu, bundan dolayı nedenleri "Leninist örgüt anlayışında" ya da "Bolşevik Partisinin hatalarında" aramanın basbayağı idealizm olduğunu söylüyor. Bir kere, "yozlaşmak" *(to degenerate)* tam olarak "aslından sapmak" anlamına geliyor ki, bu bir "asıl"ı varsaydığından ötürü tartışmanın görünürdeki materyalizmiyle taban tabana zıt. Geri, köylü, yıkıma uğramış, demokrasiden nasibini alamamış, despot bir yönetim altında yaşamaktan ötürü bireyleri de sonuçta despot eğilimli Rusya'da devrimin "aslı" nasıl olur da "demokratik, özgürlükçü, sosyalist" olur? Tersine, Dilber'in Rus Devrimi'nin kazanımları olarak saydığı bir dizi demokratik ve özgürlükçü atılım, Rusya'nın maddi koşullarından birer sapmaydı, nitekim kısa bir süre içinde bu tedbirler *önce* fiilen, *sonra* hukuken ortadan kalktığında, birkaç eski devrimci dışında büyük bir tepki de doğmadı. Bence Rus Devrimi Stalin'le birlikte *aslına döndü.* Aynı şekilde, Rus Devrimi'nin sonuçta despotik ve otoriter bir devlet düzenine varmasının suçunu "Leninist örgüt anlayışına" yüklemek idealizm oluyor da, Rusya'nın o geri kültürel koşullarında demokratik ve özgürlükçü bir kurumun, o koşulların meşruiyetine uyarak iktidara gelebileceğini, elde tutabileceğini söylemek mi materyalizm oluyor? Bolşevik Partisinde *esas olan* onun *Rusluğudur.* Devrime kadar olan dönemdeki "demokratik iç işleyiş" ise bir zorunluluk ürünüdür. Güçlü siyasi önderlerin aynı örgüt çatısı altında kopmadan, birbirlerine tahammül ederek yaşamalarının mekanizmasıdır. Nitekim bu mekanizma *ilk fırsatta* tahrip edilmiş, hizipler yasaklanmış, partiler kapatılmış, insanlar öldürülmüştür (daha 1918'de öldürülen yüzlerce Moskovalı anarşist gibi).

Oysa, özgürlükçü bir sosyalist anlayış, Rus Devrimi'nin "yozlaşmasına" "Leninist örgüt anlayışının" neden olduğunu savunmaz. Despot ve feodal Rusya'da, esas olarak sermaye birikimine yönelmek zorunda olan kapitalist içerikli bir devrimin, kendi despot önderlerini ergeç bulacağını, Bolşevik partisinin ve Lenin'in ise bu önderliğe bilerek veya bilmeyerek talip olduklarını, yapılarının ise bu misyona pek de ters düşmediğini savunur. "Ne yapsalardı" diye müteveffa Bolşevik önderlere iş işten geçtikten sonra akıl vermek benim işim değil. Sorun şu ki onlara gerçekten "akıl vermeye" çalışan birçok anarşist ve "sol" muhalif bu akılevvelliklerini pahalı ödediler. Bolşevikler "hata" yapmadılar. Onların suçu (ya da erde-

mi) önderliğine aday oldukları devrime yapı olarak gayet uygun olmalarıydı. Esas sorun bu devrimin kendisinin ne olduğu: Rusya'da devrim kapitalist birikimi sağlamaya, teknolojiyi geliştirmeye, üretim araçlarını merkezileştirmeye yönelikti; bundan başka bir amaca yönelemezdi. Sorun bu devrimin önderliğine soyunan Bolşeviklerin, bu devrimin aslî tasarruflarının yanısıra bir de "sosyalistçe" tasarruflara gitmiş olmaları. Böylece işler karışmış oldu: Kadın hakları, her idari görevin seçimle oluşması, fabrika konseyleri, sanayide işçi yönetimi, gizli diplomasinin kaldırılması, bütün bu tasarruflar "sosyalizm eşittir elektrifikasyon", "sosyalist Tayloorizm" vesaire gibi bence 1917 devriminin aslî tasarruflarıyla karıştı. Stalin dönemine gelindiğinde tali olan sosyalist, özgürlükçü ve demokratik tasarruflar bir iki aklıevvel sol muhalif dışında kimsenin sesi çıkmadan yok olmuş, aslî olanlar ise yerlerine yerleşmişti. Eee, ne demiş Bolşevikler: "Herkes yerli yerine!"

RUSYA MI? SOSYALİZM Mİ?

Kuşkusuz sosyalistler bu soruya "hem o hem o", "yalnızca o değil, öteki de" diye cevap vermek isterler. Ama somut tarihsel anlar bireylere ve örgütlere "hem yumurta hem omlet" deme lüksünü tanımıyor. Bir kurum olarak Bolşevikleri bir yana bırakalım: 1917'de Rusya'da özgürlükçü sosyalistlerin temel bir açmazları vardı: Rusya'da "sosyalizm" mümkün değildi. Tartışmanın birimlerini ve kapsamını unutmayı tercih edenler bunu "sosyalizm mümkün değil" diye anlayacaklardır kuşkusuz. "Sosyalizm" gibi; (a) Kavramsal düzeyde dünya tarihsel, (b) Pratik düzeyde bireylerin üretim ve yaşam çevreleriyle sınırlı bir sorun tartışılırken "Rusya" bu iki boyuta da uymayan bir birim olarak belirir. Kavramsal olarak "Rusya" çok sınırlı bir çerçevedir, pratik olarak ise çok geniş. Nitekim bunu sezen sosyalistler (ve çoğu Bolşevikler) 1917'yi izleyen yıllarda umutlarını bir dünya devrimine bağlamışlardı. İster maddî koşullara, isterse de dünyadaki sosyalist "önderliklere" kabahat bulunsun, isterse de bu ikisi uygun dozlarda karıştırılsın ya da "diyalektik olarak senteze uğratılsın", dünya devrimi gerçekleşmedi. Kavramsal olarak dünya-tarihsel olan sosyalizm, pratikte bu ölçekte gerçekleşemedi. Öte yandan, bir "Petrograd Komünü"nün Paris Komünü kadar başarı şansı vardı. Ancak köylü Rusya ve emperyalist saldırganlar tarafından kuşatılmış ve sosyalist Petrograd'ın (belki de sosyalist bir Moskova'nın) ömrü Paris Komünü'nden pek uzun olmazdı herhalde. Bu yüzden iktidarı elde tutan Bolşevikler, ikisinin ortasına razı oldular. Bolşevik zaferini, sosyalistçe bir yenilgiye tercih ettiler. Rusya ölçeği bir kere kabul edildi mi, Rusya'nın maddî koşullarının ve o koşulların faili olan ve aslında sosyalizm, özgürlük ve demokrasi gibi kaygıları da olmayan milyonlarca Rus köylüsünün, Rus küçük burjuvasının ve Rus bürokratının belirleyiciliği de kabul edilmiş demektir. Rusya kazandı, sosyalizm kaybetti. Bolşevikler Rusya'nın tarafını seçtiler, kazandılar. Bir yanları da sosyalist olduğu için kazanırken kaybettiler. Şairin sözü tersine çevrilirse: "Mağlup sayılır bu yolda galip."

Ama *bir kurum olarak* Bolşevik Partisi muzaffer oldu. Muzaffer olurken de demokrasiyi ve özgürlüğü açıkça bir yana bıraktı. Sosyalizmi bir isim olarak saklı tuttu. Tutmak zorundaydı çünkü Bolşevik meşruiyetinin sırrı o isimde gizliydi. Ancak bu meşruiyetin işletilmesi için "Sosyalizm eşittir Rusya" denkleminin kurulması gerekiyordu. O da yapıldı. "Sosyalist Anavatan" gibi en ilkel 19. yüzyıl sosyalistini bile kahkahadan kırıp geçirecek şaheserler üretildi. Burayı kısa keseceğim, çünkü Stalin döneminin olgusal düzeyde eleştirisini has Leninistler de yapabilir. Önemli olan 1917-1925 arası diyebileceğimiz (isteyen 1925'i aşağı yukarı oynatabilir) dönemde Bolşevizmin kendi içinde "Rusluk" ve "sosyalistlik" yanlarının bir gerilim olarak yanyana bulunduğudur. Bu dönem bir "devrimci dönüşümler" dönemiydi. Bu yüzden de bu dönemde yapılan her şey *sosyalizm* için önemliydi. 1925'ten sonra bu dönem bitti, o meşhur uyduruk terimle "geçiş dönemine" girildi. Bu dönem artık beni ilgilendirmiyor. Bolşevikler o kritik devrimci dönemde geçen her gün biraz daha sosyalizmden uzaklaşıp "Rusya'nın kaderi" ile ilgilendiler. 1925'ten sonra çoğu Bolşeviğin kendi başını yakacak olan kurumların temelleri bu dönemde bizzat Bolşevikler tarafından atıldı. Bolşevikler (Lenin'in Nisan 1917'de "Sovyet İktidarı"nı savunması hariç) her seçim anında bir ülke olarak Rusya'yı kalkındıracak, ama sosyalizmin, özgürlüğün ve demokrasinin çanına ot tıkayacak tercihleri yaptılar.

Bir ülke sosyalist olamaz. Özel olarak Rusya ise demokratik ve özgürlükçü bir yönelişi kaldıramazdı. Bu koşullar altında sosyalizmi ve "burjuva demokrasisinden milyon kez daha demokratik" bir demokrasiyi savunduğunu söyleyenlerin Rusya'da iktidarı ele almaya ve elde tutmaya gönüllü olması kelimenin gerçek anlamıyla bir tragedyaydı. Sonu da trajik oldu. Tıpkı bir tragedyada olduğu gibi tüm iradî eylemler kastedilenin tersiyle sonuçlandı. Anasıyla babasını aramaya çıkan Oedipus babasını öldürdü, anasıyla yattı ve onun da intihar etmesine yol açtı. Tek fark şurada ki bizim Oedipus kendi elleriyle gözlerini kör edip avare olacağı yerde, anasıyla babasının kokan cesetlerini duvara asıp "sonunda buldum onları" dedi ve herkesi önünde eğilmeye zorladı.

"Ne yapılmalıydı?" Bolşevikler tercihlerini yaptılar. Daha doğrusu bir kurum olarak Bolşevik Partisi tercihini yaptı. Ona kimsenin sözü olamaz. Ama Petrograd işçileri fabrika konseylerinin Bolşevikler tarafından yavaşça ellerinden alınmasına direnebilirlerdi. Belki de *Bolşeviklere de karşı* Petrograd komünü ilan edilebilirdi. Kronstadt bir değil birkaç kere, birkaç yerde, on kere yirmi kere tekrarlanabilirdi. 1920'lerin "işçi muhalefeti" muhalefet edebilirdi gerçekten. "Sol muhalefet" sızlanmaktansa partiden ayrılıp mücadele edebilirdi. Troçki "vallahi ben sizden de daha çok Leninistim, Lenin'e karşı yazdıklarım mı, tüh nereye koymuştum bulamıyorum, yaşasın parti, yaşasın merkez komite, bu arada şu küçük eleştirimi de söylemeden geçemeyeceğim" demektense demokrasiyi savunurdu. Ama iş işten geçtikten sonra, devrimci meşruiyet yok olup "Bolşevik meşruiyet" kurumlaştıktan sonra değil, tam da "devrimci dönüşümler" döneminde. Rusya'da sosyalizmin başına gelen T.S. Eliot'un şiirine uygundur: "İşte böyle yokolur dünya/Bir patlamayla değil bir sızlanmayla." Sosyalizm yenildi ve arkasından eski Bolşevikler, hâlâ Bolşevik kalanlar, sol muhalifler, anarşistler sızlandılar. Kimse onları dinlemedi. Yıl 1986, hâlâ "Bolşevik meşruiyetin" boyunduruğundan kurtulmadı dünya sosyalizmi. Ama eğer tam o "devrimci dönüşümler" döneminde sosyalizm, özgürlük ve demokrasi için direnilseydi... sosyalizm gene yenilirdi. Ama bir sızlanmayla değil bir patlamayla yenilirdi. Sadece Rusya'da yenilirdi. Dünya sosyalizmi çok şey kazanırdı. Sosyalizm ve demokrasi sözlerini birlikte telaffuz etmeye yeltenen yetmiş yıl boyunca yalnızca birkaç zındık olmazdı. O zaman, şairin dizesini tersinden değil, olduğu gibi okurduk: "Galip sayılır bu yolda mağlup."

BOLŞEVİZM DEMOKRATLAŞIR MI?

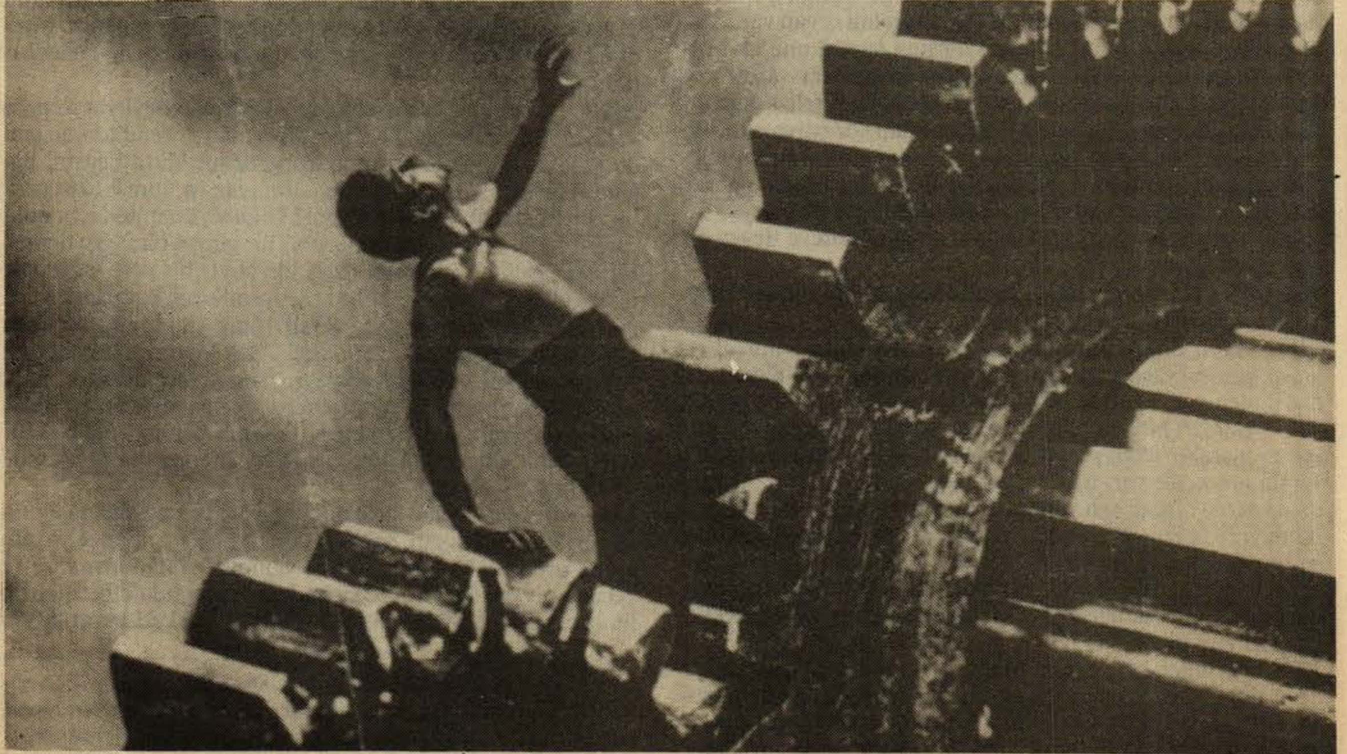
Hayır, demokratlaşmaz. Bolşevikler iki ayrı iş yaptılar: Birincisi iş disiplinli, merkezi bir üretim kompleksi oluşturdular. Bu kompleksin verimli olması için demokrasiye yer yoktur. İkincisi, kısmen kendi önderlerinin iyi niyetiyle, kısmen de Petrograd işçilerinin dayatmasıyla bazı özgürlükçü, demokratik tedbirleri tüm Rus toplumuna dayattılar. Bu yaptıkları da Jakobenceydi, milyonlarca Rus köylüsünü ve Rus küçük

burjuvasını *kendilerinden kurtarmaya* yönelikti. Lenin'den onun yeni, Türk ve küçük müsveddesi Yalçın Küçük'e kadar sosyalist Jakobenizmin en büyük sorunu "ikameciliğinde" ya da ahlakî olarak savunulamaz olmasında değildir. Sosyalist Jakobenizmin en büyük sorunu, tarihsel olarak kaçınılmaz bir biçimde yenilgiye mahkûm olmasıdır. Giyotin, idam mangası, buz baltası ya da entelektüel egzantrizm yoluyla ölüme mahkûm olmasıdır. Kazanan hep (aslında Jakoben falan da olmayan) Stalin ve benzerleri olacaktır.

Tam bu noktada Orhan Dilber'in bir uyarısına geliyoruz. Dilber bu gelişimi "kaçınılmaz" görmenin sosyalistlerin elini kolunu bağlayacağını, ne SSCB'nin ne de diğer "işçi devletlerinin" demokratlaştırılması için bir perspektif sunmayacağını iddia ediyor. Şahsen, benim gözüm korkmadı. 1917'de Rusya'da gündemde olan devrim ne demokratik ne de sosyalistti (bu yüzden de Lenin *İki Taktik*'te iki kere yanılmıştı). Bugün bazı ülkeler hariç dünyanın her yerinde gündemde olan hem sosyalist hem de demokratik karakterli bir devrimdir. Tam da bu nedenle Bolşevik tecrübe bize kötü örnek olma dışında bir fayda sağlamaz. Hattâ "cesaret etmiş" olmaları bile bir olumlu örnek oluşturmaz: Dünyada yeni kuşakların çoğu "eğer cesaret etmenin bedeli bu ise bizden uzak olsun" diyebilirler. Korkaklıklarından değil, sonucun hâlâ uzaklarda olmasından. 1917'de Bolşevikler "cesaret etti", başka ülkelerdeki sosyalistler ise ya "cesaret edemedi" ya da "beceremedi". Bunun sonucu ne ki? SSCB özgür ve demokratik bir topluma başka ülkelerden daha mı yakın? Sosyalizmi bir merkezî ekonomi, bir kalkınma sorunu olarak görmeyenler bu soruya "evet" diye cevap verebilirler mi?

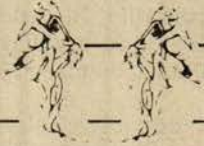
Bugün önümüzdeki sorun ne teknolojinin büyük bir atılım yapması, ne üretimin merkezileşmesi ne de sermaye birikiminin sağlanması. Bütün bunlar kapitalizmin geliştirebileceği ölçüde gelişti. Devletçi kapitalizm de Rus devriminden gerekli dersleri aldı ve siyasi yapısını zedelemeden bu derslerden yararlanabileceği kadar yararlandı. Şimdi sorun üretim ve yaşam birimlerinde demokratik ve özgür bir düzenlemeyi sağlamak, merkezleri çözerek ortadan kaldırmak, varolan birikimi bireylerin "toplumsal olarak zorunlu emek" köleliğinden kurtulması için harekete geçirmek. Bunları gerçekleştirmek için Bolşeviklerden öğreneceğimiz pek az şey var. Aksine bu konuda ilk dersler, Bolşeviklerin ilk fırsatta ortadan kaldırdıkları fabrika konseyleri ve "işçi denetimi" mekanizmaları olabilir. Bolşevikler demokrasiye ve özgürlüğe *yönelmeyen* bir devrimin önderliğini gönüllü olarak üstlendiler. Bu nedenle kendi içlerindeki demokrat ve özgürlükçü söylem ve fiil kırıntıları zaman içinde gene kendileri tarafından ortadan kaldırılabilecek kadar talî kaldı.

Bolşevizmin bir örgütlenme ve eylem anlayışı olarak reddi zorunlu olarak liberalizmi getirir mi? Bence günümüz sosyalizmin temel sorunu, bolşevik olmayan bir radikalizmi gündeme getirme zorunluluğudur. Bugün radikalizmi Jakobenizm'le aynı şey sanan özgürlükçü anlayışların sosyalizmden uzaklaşması da, bu uzaklaşmaya tepki olarak sosyalistlerin bazılarının da Jakoben bayrağına daha sıkı sarılmaları da bolşevizmin yapıcı bir eleştirisinin gecikmiş olmasındandır. Oysa barış hareketi olsun, feminizm olsun, çevrecilik olsun günümüzün radikal hareketleri tam da bu bolşevizm/tek merkezcilik duvarı yüzünden sosyalizmden belirli uzaklıklarda durmayı seçiyorlar. Bu yüzden de 1980'ler için iyi bir slogan şu olabilir: "Sosyalistler, radikallerle birleşti. Kaybedecek Jakobenizminizden başka bir şey yok, oysa kazanacağınız bir dünya var."

1917'de Rusya'nın gündemindeki asli sorun, ilkel sermaye birikimiydi. Bu yüzden Bolşevikler, emeği disipline etme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldılar.

Sosyalist Demokrasi İçin Diyalog (*)

ÜMİT KIVANÇ

AA— Birkaç yıldır kafamda öyle çok soru işareti belirdi ki, şüphelerim giderek beynimi kemirmeye başladı.
BB— Seninki gene iyi; hiç değilse şüpheymiş. Bir sürü adam her şeyi terk etti, bütün geçmişini inkâr etti, çekildi gitti. Böyle zor dönemlerde yılgınlık şaşılacak bir şey değil.
AA— Yani benim eskiden sorgulamaksızın inandığım birtakım fikrî öncüllerimi, varsayımlarımı, hiç değilse kafamın içinde tartışmaya açmam yılgınlıktan mı sence? Hem, sana hatırlatmak isterim, ben en alevli günlerde de birtakım sorunları ortaya getirmek istemez miydim? Ama o zaman ortamı yoktu tabiî.
BB— Bak gördün mü, iki laf eder etmez hemen sen de geçmişi karalamaya başladın. Faşizme karşı mücadelenin kızgın ortamında teorik tartışmalara ayıracak zaman mı vardı?
AA— Sana bir şey sorayım mı? Ama samimi cevap var. Sence bizim bütün o fedakârlıkları uğruna yaptığımız ulvî hedefimiz hakkında doğru dürüst bir fikrimiz mi vardı?
BB— Bana kalırsa sen çok tehlikeli bir yolda ilerliyorsun arkadaşım: Baksana, fedakârlıklardan falan söz ediyorsun. Bizim yaptığımız, tarihî zorunluluğun bilincine varmak ve buna uygun davranmak değil miydi? Bütün insanlığın geleceğini ilgilendiren bu kadar kapsamlı bir mücadele perspektifi içinde bireylerin fedakârlıklarının sözü edilmeye değer bir önemi mi var?
AA— Haksızlık etme ama. Şimdi fedakârlığın sözünü ettim diye o zamanki davranışlarımı unutma.
BB— Hayır unutmuyorum, şaşırıyor ve üzülüyorum. Böyle zor günleri yaşarken nasıl her şeyi bırakıp kendinle bu kadar ilgileniyor, kendini bu kadar sorun edebiliyorsun diye...
AA— Bunları bırakıp doğrudan sorunlarıma geçeyim mi? Bir tanesi meselâ, senin şu sözlerinle çok ilgili. Diyorsun ki, bir yanda mücadele var, hareket var, genel sorunlar var; bir yanda da birey olarak sen varsın. Bize düşen, birincinin uğruna ikinciyi feda etmek... Oysa bana sorarsan, bizim yaptığımız en büyük hatalardan biri bu. "Herkesin özgürlüğü" ile "bireyin özgürlüğü" arasında bizzat en temel teorik metinlerde kurulan ilişkiyi hatırlasana. Biri feda edilerek öteki gerçekleştirilebilir mi?
BB— Tarihî akışın zorunluluklarına tabî olmak dışında bir birey özgürlüğü tasarlamak bizim işimiz değildi bildiğim kadarıyla. Hem sonra, bütün insanların özgürlüğü için mücadele vermeye seni kimse zorlamıyordu ki. Yine de zorlamaz. Sen kendi tercihinle, iradenle, özgür seçmenle, bir hareket içinde yer alıyorsun.
AA— Ama tam da bu nedenle, o hareket içinde, onun dışındakine göre daha büyük bir özgürlüğü tatmam gerekmez mi?
BB— Özgürlük bir hedeftir. Küçük küçük özgürlükleri parça parça elde etmeyi inkâr etmiyorum, ama asıl olarak, hedefe ulaşıldığında herkes birden tadacak özgürlüğü. Yoksa bir hareket içindeki sen ya da öteki değil.
AA— Peki, sence, herhangi bir hedefle o hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar, yöntemler, geçilen aşamalar ve o hedefe varmak için uğraşan insanların kendi aralarındaki ilişkiler uyum içinde olmak zorunda değil midir? Meselâ faşistlerin, tabandaki en sıradan militanın bile katılıp fikrini söyleyebildiği özgür tartışmalar yaparak, önemli devlet işlerinde halka danışılmasını savunarak hedeflerine varmaları mümkün olur muydu? Bence sosyalistlerin hedefinin özgünlüğü, bizzat o hedefi varolan gerçeklik içinde temsil eden ilişkilere yansıyabilmeli.
BB— Söylediklerin bana da çok hoş geliyor. Ama ayağın yere basmıyor. Sosyalistlerin hedefine ulaşması için toplumu değiştirmeleri gerek. Altyapıyı dönüştürmeleri gerek. Maddî bir altyapı olmaksızın sosyalizmin hangi hedefine ulaşması mümkün?
AA— İstersen bir örnek üzerinden gidelim. Devletin sönmesi deniyor. Bu ne demek? Kabaca, insanların, kendilerinin içinde yaşayacağı genel ortamın kurallarını, hattâ hepsini ilgilendiren ve çok da uzun vadeli olmayan toplumsal kararları hep birlikte alabilmesi değil mi? Onları yönetmek için onların üstünde, onlara yabancılaşmış bir gücün olmayışı demek. İlerde, diyelim toplumun üzerinde böyle bir yere varılmasını engelleyen baskılar kalkınca, insanların kararlara katılma, kaderleri üzerinde söz sahibi olma gibi bir hakkı doğal görmesi ve kullanması gerekecek. Sen bugün, bu hedef uğruna mücadele verdiğini söyleyip, son derece otoriter, hattâ otokratik birtakım yapılar içinde varolur, insanlara kendini böyle sunarsan, hattâ onların da senin benimsediğin otoriteler altına kayıtsız şartsız girmesini istersen, hedefin sadece lafta kalmaz mı?
BB— Otoriter yapılar diye merkeziyetçilik ve disiplin gibi unsurları kastediyorsan, senden sadece birkaç yıl önce yaşadığımız ortamı gözünün önünde yeniden canlandırmanı isteyeceğim. Öyle kızgın bir mücadele ortamında elbette disiplin tartışmadan önce gelecekti. Elbette merkezî kararlar ağır

(*) Kısa süre önce, Umberto Eco'nun (şimdi herkesin elinde görülen 'Gülün Adı'nın yazarı) bir yazısını okudum. Konusu idam cezasıydı ve diyalog tarzında yazılmıştı. Şimdi okuyacağınız yazıyı diyalog halinde yazmak buradan aklıma geldi; yani, kibar deyişle Eco'dan esinlendim, harbi deyişle adamın bulduğu yöntemi düpedüz arakladım. Hangimizin küçük kusurları yok ki...

basacak, o senin otorite dediğin şey belirleyici olacaktı. Sosyalizm mücadelesinin hiçbir zaman güllük gülistanlık bir ortamda cereyan etmeyeceğini biliyoruz. Yoksa aksini mi düşünüyorsun? Egemen sınıflar, "Buyrun bizi nasıl alaşağı edeceğinizi aranızda özgürce tartışın" diye bize salonlar mı sunacak?

AA— Bak, belki kızacak, belki şaşacaksın ama ben, onların gözü önünde bir salonda böyle bir tartışma yapılabilmesini ciddî bir ileri adım olarak görürüm.

BB— Lafı saptırma. Sosyalizmin alternatif olarak sunulduğu herhangi bir platformun herhangi bir şekilde kurulabilmesi ve topluma duyurulabilmesine ben de itiraz edecek değilim herhalde. Ama sen bizim iç tartışmamızdan söz ediyordun başlangıçta. Kendi içimizde eleştiri-özeleştiri mekanizmasını işletiş tarzımız herhalde başkalarına sosyalizmi savunduğumuz ortamlarla bağdaşacak bir şey değil.

AA— Sahi, sen gerçekten "kendi içimizde" bir eleştiri mekanizmasının işlediği inancında mısın? Bana pek öyle görünmüyor da...

BB— Evet, mükemmel denemezdi elbette, ama pekâla çeşitli eleştiriler dile getirilebiliyordu.

AA— Ya tabular? Tabuların olduğu yerde sence eleştiri mümkün mü? Ayrıca, bu kadar çok tabunun biraraya geldiği yerlerde her zaman birileri o tabuların temsilcisi sıfatıyla ortada bulunup tıpkı tabular gibi, dokunulmazlık kazanmaz mı? Ayrıca, "bilim" lafının bu kadar edildiği bir yerde hem onca tabunun hem de eleştirilemez kişilerin, organların varlığı, bilimi dine, merkeziyetçiliği basit bir 'emir alma - yerine getirme' düzenine çevirmez mi?

BB— Sen tabu diyorsun ama bence bizim hareketimizde tabular değil, temel varsayımlar var. Meselâ, Türkiye toplumunun yapısına ilişkin çeşitli tespitler elbette tartışılabilir, ama herhalde sosyalistim diyen birinin çıkıp Marx'ın yazdıklarını eleştirmesi tuhaf kaçar.

AA— Neden? Yoksa Marx da dehalığına rağmen insan değil miydi?

BB— Anlaşıldı. Senin niyetin iyice bozuk. E, solun ucuna kadar gidip yeni sağa dönme modası boşuna bu kadar yayılmıyor.

AA— Bu konuda da aynı şeyi söyleyeceğim. Bence insanların bu düzen içinde rüyasını bile göremeyecekleri güzellikte bir dünya vaadeden sosyalist hareket, eğer kendi içinde "Vay sen Marx'a dil uzattın" tavırlarını barındırabiliyorsa, kafasında şüpheler, sorunlar beliren insanların bunlardan çozerek ya da atarak- kurtulabilmek için hareketin dışına kaçmalarında şaşılacak bir şey yok.

BB— Sen görmeyeli her şeyi psikolojik tahlillerle açıklamaya başlamışsın. Az önce de toplumun kararlarına katılmasından söz ederken 'insanların bu hakkı kullanmaya alışması' falan gibi psikolojik terimlere getirdin işi.

AA— İlgisiz bir şey sorayım sana: "Kaypak" sözü sence hangi düzeyde bir şeyler anlatır? Psikolojik düzeyde mi meselâ?

BB— Sanırım, evet.

AA— O zaman küçük burjuvazinin kaypaklığından söz etmek psikolojik bir tahlil mi oluyor? Dur. Hemen kızma. Mahsus yaptım bu soğukluğu. Sana başka bir şey sormak için. Meselâ bir dernek toplantısı düşün. 6-7 yıl önce. Ben böyle konuşmaya kalksam beni konuştururlar mıydı?

BB— Ne demek istiyorsun? Onca ciddi sorun ve başımızda bin türlü belâ varken herkesin kalkıp kafasına göre saçmalamasına meydan verilemezdi elbette.

AA— Ama bak; burada önemli olan şu ki, kimin hangi sözünün saçma olduğuna sen karar veriyorsun.

BB— Tabiî. O sözünü ettiğin gibi bir derneği kimbilir neler pahasına kurmuş yaşatıyoruzdur. Gelip suyunu mu çıkarsınlar?

AA— Yani bir biz varız: Derneği kuranlar, kimbilir neler pahasına yaşatanlar ve başlarında binbir türlü bela olanlar; bir de 'onlar' var: Gelip suyunu çıkarmaları tehlikesini sinelerinde barındıranlar. Biz bir yandan onların mümkün olduğu kadar fazlası gelsin diye uğraşıyoruz, bir yandan da 'gelsinler ama uluorta saçmalamayıp adam gibi davransınlar' diyoruz. Öyle mi?

BB— Sosyalizm her türlü zıpçıktılığa açık, ne olursan ol gel felsefesini benimsemiş bir hareket değil ki. Elbette saflarımıza gelenlerin uymak zorunda olacağı birtakım ilkeler bulunacak.

AA— Yahu ben sana sadece bir dernek dedim, hemen sosyalizm hareketinden söz ediyorsun. Bizim olduğumuz herhangi bir ortam sosyalizmin vücut bulması demek midir? Hadi öyle diyelim, o zaman bu nasıl sosyalizm ki, orada onu temsil iddiasında bulunanlardan farklı hiçbir organizmaya tahammül edemiyor?

BB— Elbette, demokratik platformlarda birtakım sekter davranışların yapıldığını ben de kabul ediyor ve eleştiriyorum. Ama, senin dediğin gibi, sadece sosyalistlerin olduğu, meselâ parti gibi bir yapıda durum çok farklı olurdu.

AA— Yani 'farklı' hiçbir unsur olamazdı, demek istiyorsun?

BB— Yahu sen bu farklı unsurların birarada varolması hikâyesine neden bu kadar taktın? Her şeyimiz tamam da o mu eksik?

AA— Belki de bu olmazsa her zaman her şeyimiz eksik kalacak diye düşünüyorumdur. Açık konuşayım mı: Ben sosyalist hareketi de, sosyalizmi de, düzenli, disiplinli, çelik çekirdekli, bir örnek insanların parti için bütün çalışıp çabaladığı bir hayat gibi düşünmek istemiyorum. Aksine...

BB— ...her kafadan bir sesin çıktığı, herkesin canı ne çekiyorsa onu yaptığı, çığırından çıkmış bir toplumsal hayat ve "özgür" bireyler mi düşlüyorsun?

AA— Neden olmasın? Marx, "Sabah balık tutup öğleden sonra eleştiri yapacağım" deyince kabahat olmuyor da...

BB— Marx, bir kere o sözü toplumsal işbölümünün kalkması bağlamında söylemiş. Şimdi niçin işine geldiği gibi çekip kullanıyorsun?

AA— Eski alışkanlık herhalde. Ama neyse, madem sen konuyu açtın, şu işbölümü meselesiyle ilgili takıntılarım da var.

BB— Ama biz sosyalist demokrasi tartışmıyor muyduk?

AA- İlişkisi yok mu sence?

BB— Her şey birbiriyle ilişkilidir...

AA— Ama bazı şeyler daha da ilişkilidir. Meselâ sosyalist demokrasi ile toplumsal işbölümünün kalkması gibi. Şimdi, ben diyorum ki, zaman birimi olarak saati hiç kullanmayın,hayatı doğal akışa büyük ölçüde bağlı, hattâ bağımlı bir köylü, hiçbir zaman şehirde çalışan, emek gücünü satma olayının bilincine varmış, arada sinemaya giden, en azından eviyle işi arasında gidip gelirken çok daha gelişkin ve karmaşık bir toplum hayatının içinde yer alan bir işçiyle eşit değildir.

BB— Elbette, ama nereden çıktı şimdi bu?

AA— Devam ediyorum. Ama o işçi de bütün gün aynı mekanik hareketleri tekrarlamaktan ibaret bir iş yapıyordur,

dolayısıyla zihin fonksiyonları bir miktar dumura uğrar. Ayrıca, doğduğu, hayatının ilk yıllarını geçirdiği ortam, beslenmesi, oynadığı oyunlar, izlediği/katıldığı kültürel faaliyetler onu diyelim bir mühendis karşısında pek çok bakımdan dezavantajlı kılıyordur. Yani o da mühendisle eşit değildir. Devam ediyorum. Mühendis, her ne kadar birçok toplum olayına, sorununa kafası bassa da, mesleğinin getirdiği bir düşünme tarzına tutsaktır, hiçbir zaman politikasıyla sürekli olarak aktif biçimde uğraşmış ve işi gereği çok değişik toplumsal hayat alanlarıyla ilgilenmiş bir yazarın kavrayış genişliğine ve çok boyutluluğuna sahip olamayacaktır.

BB— E, sen toplumsal işbölümünün insanlar arasında yarattığı farklılıkları anlatıyorsun. Bu bildiğimiz şeyleri tekrarlayıp durmanın anlamı ne?

AA— Bir kere, eğer bilmekten kastın, bunların birer veri olarak düşünce süreçlerimizde yer aldığıysa, buna katılmıyorum. Ama laf olarak biliyor ve tekrarlıyorduk diyorsan, buna itirazım yok. Başka bir sürü şeyi de öylesine makineli tüfek gibi sıralayabiliyoruz. Benim derdim şu: Bu sıraladığım örnek tipler arasında hem zekâ esnekliği, hem kavrayış yeteneği, hem alternatifli düşünme, hem de kararlar alıp sonuçlarını kestirebilme, bunları karşılaştırabilme bakımlarından büyük farklar var. Kendilerine, hattâ kendileriyle birlikte başka insanların da kaderlerine ilişkin kararlar alma hakkını kendilerinde görme alışkanlığı ve cesareti, hattâ cüreti de ayrı bir faktör. Diyelim sosyalistlerin iktidara geldiği bir toplumda bütün bu farklılıklar var. Ne olacak?

BB— Ne olacağı var mı? Toplumsal işbölümü kalkana kadar bu farklılıklar eriyecek. Sosyalizm zaten toplumu dönüştürme değil mi? Her şeyi bugünden yarına yapmak mümkün olmadığına göre, süreç içinde bu sorun da çözümüne doğru ilerleyecek.

AA— Peki sana başka bir soru: Bir gizli örgüt düşün. Yöneticileri sürekli okuyan yazan, tahliller yapan, politikalar üreten insanlar. Bir de verilen işleri yapan sıradan militanlar var. Bunlar şüphesiz çok zorlu bir mücadelenin içinde, fedakârca çalışıyorlar. Yöneticiler de şüphesiz birtakım ayak işleriyle uğraşmamak ve özel olarak korunmak, özel birtakım imkânlara sahip olmak durumunda. Yani, bir yanda zihnini durmadan çalıştıran ve global, genel kavrayışını, süratle değişik kararlar alabilme yeteneklerini geliştiren adamlar var, öbür yanda, diyelim sadece teksir makinesi başında bildiri basma ve bunu güvenlikli bir biçimde gideceği yere ulaştırma işinde uzmanlaşmış adamlar. Sonra, günün birinde bu örgüt yasallık kazanıyor, ortaya çıkıyor, liderler artık bütün toplumca da tanınan, hattâ belki peşinden gidilen adamlar oluyor. Sonra bu örgüt iktidara geliyor. Ne olur?

BB— Bu örgüt sosyalist mi? Sosyalistse iyi olur.

AA— En ciddi laflarımı ederken şaka yapma, seni derneğimden atarım... Ne olacağını ben söyleyeyim: Köylünün hiçbir şansı yok. Onun aklının ermediği bir sürü iş dönecek. İşçi, belki kenarından köşesinden bir şeylere bulaşacak. Mühendisin şansı onlara göre epey fazla. Hele başlangıçta üretimin artması için ona özellikle ihtiyaç duyulacağı için... Politikayla uğraşan yazar, belki de doğrudan partililer dışında toplumun yönetilmesi işine en azından fikirleriyle müdahale edebilecek konumdaki biricik tip, benim saydıklarım arasından. O da günün birinde partiye ters düşene kadar.

BB— Sen anlaşılan sosyalizmin en temel değerlerinden bile şüphe duyar hale gelmişsin. Başta da dedim; böyle dönemlerde yılgınlık ve vazgeçme eğilimleri güçlenir. Neden senin dediğin gibi olsun? Bütün hepsi, partinin önderliğinde, işçi sınıfı diktatörlüğü aşamasından geçip sınıfsız bir topluma doğru ilerleyecekler elbette.

AA— Neden işçi sınıfı demokrasisi değil de, işçi sınıfı diktatörlüğü?

BB— İkisi aynı şey, bilmiyor musun sanki?

AA— Ne bileyim, biz şimdiye kadar birincisiyle pek müşerref olmadık da. Üstelik işçi sınıfı adına yapılanlarla gerçek işçilerin gerçekten ne kadar ilişkisi oldu, o da şüpheli.

BB— Sen tarihi de inkâr edeceksin de açıkça ifade etmeye utanıyorsun galiba.

AA— Hangi tarihin, kimin tarafından, hangi olaylardan sonra, hangi versiyonunu kastediyorsun? Yoksa bu tarihi, üstünden bazı yüzlerin silindiği ve yerlerine başka yüzlerin yerleştirildiği, tahrif edilmiş fotoğraflardan mı öğrenmeliyim? Bak, ben bir tarih biliyorum, ama senin kasdettiğinin o tarih olduğunu sanmıyorum.

BB— Neymiş o tarih?

AA— "Dünyayı sarsan on gün" mesela.

BB— Aa!? Onu asıl benim söylemem lazım, sen söylüyorsun?

AA— Tuhaflık da burada ya. Meselâ o zaman Bolşeviklerin gidip Kışlık Sarayı, bilmem neyi bir gecede alabilecek güçleri yok değil ki. İsteseler üç gün önce ya da beş gün sonra alabilir, işi bitirebilirlerdi. Ama Lenin bekledi. Bolşeviklerin başka, farklı insanlarla birarada varolduğu o meclislerde, Sovyetler'de çoğunluğun desteğini alabilene kadar bekledi. O zaman iktidara zorla elkoymaları hükümet darbesi değil, çoğunluk adına yapılmış bir hareket oldu.

BB— Tamam öyleyse. Hiç değilse senin istediğin de yerine gelmiş, böylece hiç değilse o devrime dil uzatmazsın.

AA— Bak gördün mü: 'Senin istediğin de yerine gelmiş' diyorsun. Sana göre, Lenin çoğunluk desteğini beklemeseydi de olurdu yani...

BB— Somut şartların somut tahlili...

AA— Hayır, bu bir ilke sorunu. Onsuz edilmez bir şey bu. Bir şeyi öyle de yaparsın böyle de. Hayatta çoğu zaman böyle alternatiflerin vardır. Ama sosyalizm ancak içerdiği ilkelerin ete kemiğe bürünmesiyle varolabilen bir hayat tarzı. Hem daha diyeceğim bitmedi. Lenin ölmeden kısa süre önce ne demiş biliyor musun?

BB— Ne demiş? Keşke devrimi yapmasaydık mı demiş?

AA— Öyle der mi canım. 'Bu elimizdeki, Sovyet yağına bulanmış Çarlık devlet mekanizması' demiş. 'Bunu değiştiremedik' demiş. Şimdi şöyle bakalım, ne zaman değiştirdiler o mekanizmayı?

BB— Bana niye soruyorsun, ben Sovyetler'i savunmuyorum ki. Sovyetler revizyonist bir devlet.

AA— Şimdi revizyonist olduğuna göre, bir vakit devrimci bir devletti herhalde; öyle mi?

BB— Tabiî.

AA— Peki, Sovyetler'i bırakalım, devrimci devlet diye bir şey olur mu? Sosyalistlerin, teori gereği, "sönse de kurtulsak" demesi gereken bir aygıt, nasıl olup da hayatının bir dönemini, bizim elimize ilk geçtiği dönemi, sevgi, şefkat ve övgü yağmurları altında, etrafına kozalar örülüp başının üstüne haleler konarak yaşıyor?

BB— Devrimci devlet diye bir şey pekâla olur. Şu anda Nikaragua meselâ, devrimci bir devlet değil mi?

AA— Hayır. Nikaragua'da iktidarı alan Sandinistler devrimci. Ve/ama maalesef devlet. Şunu anlamıyorsun: Sosyalistlerin devleti ele geçirmesi, onunla sosyalizm yapmak için değil. Tersine, toplumun sosyalistçe bir hayata doğru gelişmesine engel olan başlıca gücü yok etmek için. Sosyalist demokrasi devletlû bir şey değil. Toplumun içinde boy verebilecek bir şey. Başka yerde yetişmez.

BB— Yetişmezse yetiştiririz. Sen her zaman söylemez misin, sosyalizm bir bakıma da imkânsız olanı başarmaktır diye.

AA— Seninle tam anlaştığımız tek fikir bu galiba. Bir de, bilmem fark ettin mi, zorunluluklardan hep sen söz edersin, bu kez ben sana mutlak bir zorunluluktan dem vuruyorum.

"Sosyalist" Ülkelerde Muhalefetler Üzerine

ORHAN DİLBER

SSCB'nde ya da diğer sözümona "sosyalist" ülkelerde muhalefet denince, "sosyalizm düşmanları" geliyor akla. Üstelik bu konuda burjuva propagandistleri ile söz konusu ülkelerin resmî temsilcileri ya da resmî, gayri resmî savunucuları birleşiyorlar; tıpkı sosyalizmin olup olabileceği biçimin bu modeller olduğunda ittifak ettikleri gibi. Bu ülkelerde ne zaman bir muhalif ses yükselse, bürokrasinin temsilcileri ve savunucuları "işte sosyalizm düşmanları; kapitalizm yanlıları; CİA ajanları vb." feryatları koparıveriyorlar. Bu feryatlar muhaliflerin ezilmesi, boğazlanması için yeterli ve mazur görülür gerekçeler oluyor. Burjuva basın-yayın araçları da, "işte insanlar sosyalizmden hoşnut değiller; sosyalizme karşı çıkıyorlar; demokrasiyi istiyorlar; zaten sosyalizm karşı çıkılması gereken bir şeydir." propagandasıyla bürokrasinin savlarını doğru yayan ve güçlendiren bir söylem tutturuyorlar. Muhaliflerin ezilmesi de burjuva propagandalarının güçlendirilmesi oluyor.

Oysa bu bağlamda en önemli nokta sözümona "sosyalist" ülkelerde ortaya çıkan muhalefet hareketlerinin çok azının yukarıdaki kategoriye girdiğini farketmektir. Hem burjuva propagandalarının, hem de bu propagandalardan da güç olan bürokrasilerin iddialarının aksine, özellikle kitlesel boyutlara ulaşan muhalefet hareketleri anti-sosyalist bir karakter taşımamaktadır. Tam tersine bugün kapitalist üretim ilişkilerinin tasfiye edildiği geçiş toplumlarında geniş işçi yığınlarının kapitalist üretim ilişkilerinin ve bireysel kapitalistlerin geri gelmesi isteği iddiaları safsatadan ibarettir. Bu safsataları hafifletmek üzere bürokrasilerin ileri sürdüğü CİA ajanlı, komplocu senaryolar da inandırıcı olmaktan uzaktır.

Özellikle Türk sosyalist hareketinin genel olarak Stalinist ve savunucu bir gelenek taşıması nedeniyle, Türkiye'de bu muhalif hareketlere ilişkin çok az gerçek bilinmektedir. Bu yüzden birkaç örnekten hareketle ve kimi belgeleri sıralayarak sözümona "sosyalist" rejimlerde ortaya çıkan kitlesel muhalefet hareketleri ve ayaklanmaların gerçek yüzünü ve sınıf karakterini sergilemek istiyoruz.

Ancak, burada kapitalizm-sonrası geçiş toplumlarında ortaya çıkmış tüm muhalefetleri ele almamıza olanak yok. Bu yüzden bir bakıma karşılıklı bir etkileşim içinde olan ve belli bir süreklilik gösteren Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketlerinden örneklerle yetinmek durumundayız.

1953 DOĞU ALMANYA ÖRNEĞİ(*)

II. Dünya savaşının sonunda Kızıl Ordu'nun son durağı olan Doğu Berlin'in ve Doğu Almanya'nın gelişimi ilginç bir örnek oluşturuyor.

Almanya'nın ve Berlin'in ikiye bölünmesi, iki ayrı parçadaki ayrı gelişim oldukça çarpıcıdır. Özellikle doğudaki gelişmeler, neden Doğu Avrupa'da ilk baş kaldırının bu ülkede kendini gösterdiğini açıklayıcı bir karaktere sahiptir.

Savaşın sona ermesiyle birlikte Almanya'nın iki ayrı parçasında ekonominin yeniden inşası konusunda ortak bir çaba kendini gösteriyordu. Ama çok farklı çabalardı bunlar. Batıda işgal kuvvetleri toplumsal yapının değişmesine yönelen her atılımı kesin bir biçimde önlüyordu. Nazilerle işbirliği yapmış sanayici ya da bürokratların elindeki gücü almak yerine göstermelik para cezalarıyla geçiştirilen bir "Nazileri temizleme" politikasıyla yetiniliyordu.

Kızıl Ordu işgalindeki kesimde ise, bir bakıma, tıpkı Avrupa'yı fetheden Napolyon Bonapart'ın yaptığı gibi, Sovyet bürokrasisi de kendi dayandığı üretim ilişkilerinin gelişmesine yol açıyordu. Büyük toprak sahiplerinin mülkleri, sanayi, bankalar ve büyük ticaret devletleştiriliyor, Nazilerin ya da onları destekleyenlerin sahip oldukları işletmelere el konuyordu.

Ancak, bizi ilgilendiren daha çok işçi sınıfının bu sürece nasıl katıldığı. İşçiler daha ilk günlerden itibaren savaşta hasar gören sanayi işletmelerini yeniden işler hale sokmak üzere kolları sıvamıştı. Terkedilmiş işyerleri bir anda "kendi kendilerinin patronu" olan işçiler tarafından işgal edilmiş ve işler hale getirilmişti. Bunu yaparken işçiler bir yönetici organ da oluşturuyorlardı. Bu 1953'e kadar Almanya'da en temsili organ olarak yaşayan işyeri konseyleri (Betriebstrad) idi.

İşyeri konseyleri yapılacak işleri, üretimin akışını belirliyor, diğer işletmelerle ilişkileri kuruyordu. Ücret yerine eşitlikçi bir trampa sistemi uygulanıyordu. Bununla birlikte işçilerin özyönetim girişimleri terk edilmiş ya da kamulaştırılmış işyerlerinin yönetimiyle sınırlıydı; siyasi kurumlara ya da yerel yönetimin örgütlenmesine uzanmıyordu. Aksine bu kurumlarda oluşan yeni yönetim SSCB bürokrasisi ile sıkı sıkıya ilişki içinde bürokratlardan oluşuyordu.

Bu yönetim devletleştirmelere ivme kazandıran işçi inisiyatifine göz yummakla birlikte, bunların bağımsız bir karar mekanizması, alternatif bir iktidar odağı haline gelmesine izin vermeye niyetli değildi. Nitekim kısa zamanda işyerlerine müdürler atanması gecikmedi. Başlangıçta konseylerin onayladığı atamalarla yetiniliyordu; ancak zamanla önce müdürlerin, konseylerin

(*) Kaynaklar: *W. Abendroth.* Avrupa'da İşçi Hareketleri, Gözlem Yayınları. *Benno Sargı* La Classe Ouvrière d'Allemagne. Edition Ouvrières. Paris, 1958. *Daniel Bensaïd* Révolution Socialiste et Contre-Révolution Bureaucratique, Critique d'Economie Poitique sayı 7-8 içinde.

onayı alınmadan değiştirilmesi, sonra konseylerin onayı alınmadan disiplin tedbirleri uygulamaları ve merkezi bir ücret sistemi gündeme geldi. Bir yandan da konseylere alternatif dernek sendikaları örgütleniyordu.

25 Kasım 1948'de Bitterfeld'de toplanan sendikal konferansta alınan "binlerce işyerinin dileklerini yerine getirmek için" alınan kararla, "çalışanların % 80'inin sendikalı olduğu işyerlerinde konseylerin yerine sendika komitelerinin geçmesi" kararlaştırıldı. 1948 yıl sonuna kadar bütün millileştirilmiş işyerlerindeki konseyler lağvedildi; çok küçük ve az sayıdaki özel işletmelerdeki konseyler ise 1951'e kadar işlevsiz olarak yaşadı.

Bu tedbirler SSCB'nin "savaştaki kayıplarını tazmin etme" gerekçesiyle ileri sanayi tesislerini (ki bunlar işçiler tarafından yeni yeni işler hale getirilmişti) söküp taşımaları ve benzeri uygulamalar karşısında yükselen hoşnutsuzlukları denetim altına almak için zorunluydu.

Stalin'in tam da bu sürecin kritik bir noktasında aniden ölümü üzerine Doğu Alman bürokrasisi küçük burjuvazi ve orta sınıflara işçi sınıfının çalışma koşullarını kötüleştirme pahasına tavizler veren bir "yeni yöneliş" benimsedi. Bu işçi hareketi içindeki huzursuzluğun bir patlamaya varmasına yol açacaktı.

Önce Doğu Berlin'de inşaat işçileri parça başı işe karşı grev ve gösterilere başladı. Bu hareket hemen Alman işçi hareketinin geleneksel mücadele odaklarında yankı buldu.

Hareketin kendiliğinden liderleri "gerçek komünistler biziz" diye biten açıklamalar yapıyor, Batı Berlin'deki çalışanları mücadelelerine katılmaya çağırarak tüm Almanya'ya yayılacak bir devrimci atılımı kışkırtmaya çabalıyorlardı. Bu, "burjuva yanlısı karşı devrimcilerin" üslubu değildi.

Doğu Almanya'daki 1953 ayaklanmasının asıl ilginç yönü hareketin örgütlenmiş tarzından ileri geliyordu. Bu konuda Benno Sarel'in tanıklığına kulak verelim:

"Belirleyici olan, işçilerin resmî örgütlerden bağımsızlaşmalarıydı. Delegeler seçmek, bir grev komitesi oluşturmak, sokaklarda gösteriler yapmak, bütün bunlar açık bir şekilde sistemin bütünlüğünü sorguluyordu. (...)

Grev komitesi, oluşturulur oluşturulmaz duruma hakim oluyordu: Müdür görevinden alınıyor; komite sabotaj ihtimallerine karşı uyanık bir denetim sağlıyor; gerekli olduğu takdirde greve rağmen makinelerin bakımı yapılıyordu. ...Tıpkı 1945 Mayıs'ındaki gibi, işçiler kendilerini gerçekten temsil eden bir mekanizma oluşturuyor ve fabrikanın yönetimini de üstlenmeye başlıyorlardı. (...)

Fabrikalar arasındaki ilişkiler kolaylıkla kırılıyor, ortak gösterilere karar veriliyordu... Aydınlar, tüccarlar, zanaatkârlar işçilere katılıyor, birlikte cezaevlerine, polis merkezlerine, parti lokallerine baskınlar düzenleniyordu. (...)

Halle'de bütün komiteler şehir merkezinde bir işyerinde toplanmış ve büyük fabrikaların temsilcilerinden oluşan ama aynı zamanda bir tüccar, bir memur, bir de öğrenciyi içeren bir "inisiyatif komitesi" seçilmişti. Bitterfeld'de merkezi grev komitesi büyük fabrikaların temsilcilerinin yanı sıra bir ev kadını ve Halle'deki işçi-köylü fakültesinden bir öğrencinin katılımıyla federatif bir biçimde oluşmuştu. Mersebourg'da, çok büyük kimya fabrikaları olan Leuna ve Buna işçilerinin yoğun olduğu bu kentte 25 kişilik bir merkezi grev komitesi halk meydanında şehirlilerin oylarıyla seçilmişti.

Bütün bu kentlerde komiteler idari aygıtın yerine geçme eğilimindeydiler. Örneğin, gaz ve elektrik fabrikalarının hammaddece beslenmesi ve işletilmesiyle bunlar ilgileniyordu. Halle'de komite yerel radyoyu ve bir gazete matbaasının işgal edilmesini sağlamıştı. Bitterfeld'de merkezi grev komitesi itfaiyecilere şehir duvarlarındaki resmî açıklamaları sildirmişti. Bir yandan, polis tutuklamalara başvuruyordu; komiteler buna karşılık mücadele birlikleri oluşturuyor. mahalleleri işgal ettiriyordu. Bitterfeld Cezaevi'nde grev komitesi adına imzalanmış tahliye müzekkereleriyle siyasi tutuklular serbest bırakılmıştı. Buna karşılık aynı otorite eski belediye başkanını tutuklatmıştı."

Bu kitle hareketi karşısında egemen bürokrasi kendi içinde ikiye bölünmüş, bir yandan iş örgütlenmesine ilişkin bazı tavizler verilirken, bir yandan da zaten hazırda bulunan Kızıl Ordu'nun müdahalesiyle ayaklanma bastırılmıştı.

Kuşkusuz, Doğu Almanya'daki işçilerin 1953 başkaldırısı için çok şey söylenebilir. Bu harekette eleştirilecek, karşı çıkılacak yönler bulunabilir. Ama söylenemeyecek bir tek şey vardır, o da hareketin kapitalizm yanlısı bir burjuva komplosu olduğudur. 1945 Mayıs'ında Doğu Almanya ve Doğu Berlin'de kapitalizmin tasfiyesine yönelen işçi hareketi ne kadar kapitalizm yanlısı idiyse, sekiz yıl sonra hemen hemen aynı işçiler tarafından aynı mücadele yöntem ve araçlarıyla girişilen bu eylem de o kadar kapitalizm yanlısı idi.

1956 POLONYA ÖRNEĞİ

Stalin'in ölümünü izleyen yıllarda Kruşçev'in SSCB'de iktidarını sağlamlaştırmasıyla birlikte başlayan "destalinizasyon" politikası Doğu Avrupa ülkelerinde SSCB'de olduğundan oldukça farklı bir yorumla gündeme gelmekteydi. Yugoslav sorunu nedeniyle ilk ciddi bunalımını yaşamış olan Sovyet bürokrasisi, Komintern gibi güçlü bir politik aygıttan da yoksundu: onun yerine kurulmuş olan Kominform da 1955'te dağıtılmıştı: bu koşullarda Sovyet bürokrasisi Doğu Avrupa'da "destalinizasyon"un görece özerk bir süreçte gerçekleşmesine engel olamıyordu. SSCB'de parti ve devlet aygıtının ağırlığıyla sıkı bir denetimle yürütülen bu politika, kimi Doğu Avrupa ülkelerinde birden bir özgürleşme havası estirmeye başlamış, çeşitli yayın organlarında SSCB'de dile getirilmeye cesaret edilemeyecek cürette eleştirel yazılar yazılmaya başlanmış, SSCB'de resmî görevliler tarafından Stalin heykellerinin gizlice kaldırılması, kimi Doğu Avrupa ülkelerinde kitle gösterilerinin konusu olmuştu.

İşte 1956 yılında Polonya'da patlak veren olaylar bu bağlam içinde gelişmekteydi. *Prostu* ve *Nova Kultura* dergilerinde şiddetli eleştiri yazıları yayınlanmaktaydı. Bunlara çarpıcı bir örnek *Nova Kultura* dergisinin 29 Nisan sayısında yer alan 1 Mayıs çağrısı:

"Stalinist 1 Mayıs, 'Halk Polonyası'nın alışılmış 1 Mayısı. Devrim ve Karşı-devrim bir arada. İşçilerle onları amansızca yağmalayan cellatlar yanyana, Eski devrimcilerle komünist gençlik örgütünün küçük konformistleri; Kutsal Bakire'ye bağlı olanlarla kişi putlaştırmasına bağlı olanlar yanyana...

Devrim bizi tam bir hükümet aygıtıyla donattı. Bu aygıtla tüm ülkeyi kapladı; bu aygıtın içine sırf onu korumak ve güçlendirmekle ilgilenen binlerce insan yerleştirdi. Kitleler tarafından asla denetlenmeyen ve büyük bir beceriyle tüm denetim olanaklarını ortadan kaldıran bu aygıt yozlaştı; kendi ilkelerini, kendi hedeflerini kendi başına tanımladı; etrafına kendisine taparcasına bağlı ve resmî kastın çıkarlarını koruyan bir polis çemberi çevirdi; yanılmaz bir şef ve hatasız bir iman üzerine kurulu kendi mitolojisini yarattı; resmî kastla ayrıcalıklı meslekler arasında bileşimlerden oluşan kendi sınıf ittifaklarını yarattı; sosyalist gerçekçiliğin Jdanovcu versiyonundan kendi estetiğini çekip çıkardı; bu sistemin ayrıcalıklı kesiminin tek eksiği maddi veraset

hakkı ve bir soyağacıydı. Bu kast ilerlemeye karşı bir öge oluşturuyordu ve çıkarları çalışanlarınkilere karşıttı...

Şimdi ülkemizde olanlar bir devrimdir. 1 Mayıs pankartlarına aşağıdaki sloganlar yazılsın:

-Yeni bir tarım politikası mücadelesi için ve sanayinin yönetimini oylarıyla belirlemek üzere tüm iktidar işçi ve köylülere.

-Tümüyle demokratik biçimlere bürünmüş ve yürütme gücüyle donatılmış yeni ulusal konseyler aracılığıyla iktidar halka.

-Yasalara saygı; tam bir söz ve tartışma özgürlüğü; bağımsız yargı; Anayasaya saygı.

-... "Kendine ait olana kendi yasalarınla sahip çık ve kurtuluşunu kendi iradende ara".

Basında ve aydınlar arasında bu türden tartışmalar sürerken, Haziran ayında Poznan'da işçiler ağır çalışma koşullarını protesto etmek amacıyla bir genel greve gitti. Grevin yaygınlığı ve eylemin şiddetiyle şaşıran bürokrasi, grevcilerin üzerine ateş açtırdı; geniş tutuklamalar oldu. Bu, hoşnutsuzluk ve protestoların tüm ülkeye yayılmasına yol açtı; Poznan grevcilerinin duruşmaları klasik stalinist duruşmalara inat, bürokratik toplumun sorgulanmasına dönüştü. Bu gelişmeler aydınlar çerçevesinde yürüyen tartışmaların ardında güçlü bir dip dalgası olduğunu açığa çıkarıyordu. Fabrikalardan gerçek bir kitle hareketi doğuyordu. Hareketin yaygınlaşması üzerine askerler kalabalık gruplar halinde direnişçilere katılmaktaydı; bu olguyu Polonya seyahatinde gözleyen Kruşçev, Mareşal Rokossovsky komutasındaki birliklerin müdahale etmesine izin vermeyecekti.

Öte yandan Polonya'da parti içinde de çatlamalar başlamıştı. Stalin zamanında hapise atılmış olan ve yeni serbest bırakılan Gomulka, parti içinde bir hakem rolü üstlenmekteydi; yaygın popüleritesi sayesinde bunu başarıyordu da. Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin 19-21 Ekim'deki Merkez Komitesi toplantısında parti önderliğinin yenilenmesi gündeme geldi. Kruşçev, Kaganoviç, Mikoyan ve Molotov'dan oluşan bir SBKP delegasyonu ile yapılan pazarlıklar sonucunda, diğer eğilimlerin de Merkez Komitesi ve Polit Büro'da yer almaları koşuluyla Gomulka grubunun partiye egemen olması kararlaştırıldı. Bunu tarımda kolektifleştirme hareketinin durdurulması ve böylelikle Katolik Kilisesi ile bürokrasi arasındaki Kutsal İttifak'ın yeniden kurulması izledi. Günlük hayatta liberalleşmeye yönelik kimi uygulamalarla süren manevralar sonucunda muhalefet hareketinin önü alındı.

Tümüyle kendiliğinden bir kitlesel başkaldırı niteliği taşıyan ama hemen hemen hiç bir düzeyde bir örgütlülük yaratmayan 1956 Polonya deneyimi bu özelliği nedeniyle kısmi tavizler ve manevralar sonucunda durdurulmuş oldu. Ancak, bu hareketin sınıf karakteri tartışma götürmez bir biçimde çalışanların damgasını taşıyordu. Bunun yanısıra bürokratik geçiş toplumlarında çalışanların dolaysız taleplerinin, kapitalist ülkelerdekinden farklı olarak, hem politik sistemi hedefleyen bir niteliğe ulaştığını göstermesi bakımından bu örnek dikkati çekiyordu. *Prostu* dergisinin o günleri değerlendiren başyazısında bu açıkça ifade ediliyordu:

"Bütün bunlar tabii ki saf ekonomik çerçeveyi aşıyordu. Hattâ bu olguları 'ekonomik sloganların politik arka planı' olarak değerlendirmek bile doğru olmaz; çünkü söz konusu olan çok basit bir biçimde saf *politikadır;* üstelik belirleyici olan siyaset sorununun *taktik* değil, *stratejik* yönüyle ilgilidir: söz konusu olan iktidar sorunudur. Stalin döneminde topluma yabancılaşmış bürokratik aygıt tarafından geri itilen işçi sınıfı, şimdi iktidara dolaysız biçimde katılmak istiyor; iktidara kendine ait bir şeye uzanırmış gibi uzanıyor ve alın yazısında yazılı olduğu gibi onu eline alıyor."

Başlangıçta çok mütevazi görünen işyerlerinin özyönetimine ilişkin bu öneriler aslında muazzam bir dinamik içeriyor. Sorunun temeli bu önerinin içinde tıpkı bir tohumdaki gibi yer alıyor; ve bunu anlamayan toplumun tümündeki temel değişim eğilimini hiç anlamıyor demektir.

Gerici ve bürokratik unsurlar bu süreci bir fabrikada, bir kentte ya da bir

bölgede durdurmayı başarsalar bile, mayalanma bir başka fabrikaya, bir başka kente, bir başka bölgeye sıçrar; *ta ki bütün bürokratik zincirler koparılıncaya kadar.*"

Prostu'nun bu başyazısındaki öngörüsü 1956 çerçevesinde gerçekleşmemişse de, 1970'teki, 1976'daki ve nihayet 1980'de başlayıp süren başkaldırıların bir bakıma bu öngörünün doğrulanışı olduğu söylenebilir. Polonya işçi sınıfı her deneyimden yeni dersler çıkararak bir sosyalist demokrasi hedefini aramaya devam ediyor.

1956 MACARİSTAN DENEYİMİ

Polonya'daki gelişmelerle aynı bağlamda yer almasına ve onunla ilişkili olmasına rağmen 1956 sonbaharında Macaristan'da patlak veren muhalefet hareketi çok daha ani ve sert oldu. Bunun gerek işçi hareketinin farklı geleneği ile, gerekse de süreçte rol alan bürokratların karakteriyle ilgili nedenleri var.

1956 Temmuz'unda "destalinizasyon"a paralel olarak Macaristan'da da Stalin döneminde mahkum edilmiş partililere itibarları iade edilmiş, Rajk aklanmış, Kadar serbest bırakılmıştı. Ancak, Polonya'dan farklı olarak bu olgu "Macaristan'ın Stalin'i" diye anılan Rakosi'nin parti önderliğinden alınması yolunda bir muhalefete yol açmıştı. Macaristan'da "destalinizasyon" kitlesel gösterilerle Stalin heykellerinin parçalanması gibi biçimlere bürünmüştü. Bir yandan da muhalif aydınların oluşturduğu "Petöfi Çevresi" Stalinizme ve parti yönetimine karşı bir muhalif propaganda çalışması yürütüyordu. Bu süreçte 1953'te gündeme gelen "yeni yöneliş" eğilimiyle özdeş kabul edilen İmre Nagy ismi muhalefetin alternatifi olma yolundaydı.

21 Ekim'de Polonya'da parti yönetiminin yenilenmesi üzerine Budapeşte'de öğrencilerin ağırlıklı olduğu gösterilerle Macaristan'da da bir değişim talebi yükselmeye başlamıştı. Nihayet 23 Ekim günü yine Budapeşte'de 10.000 kadar öğrencinin başlattığı bir kitle gösterisi, işçilerin katılımıyla 200.000 kişilik bir boyuta ulaştı. Göstericilerin talepleri şunlardı: **"Bağımsız bir ulusal politika"; "Ticari anlaşmaların gözden geçirilmesi"; "SSCB ile eşitlik temelinde bir kardeşlik"; "Fabrikalar işçi denetimine"; "Köylülere özgürlük"; "Parti yönetiminin değişmesi"; "Serbest ve gizli oyla seçim".**

Bu gösterinin şiddeti hemen etkisini göstermişti; Parti yönetimine tümü de itibarlarını yeni kazanmış olan Nagy, Kadar, Munnich ve Lukacs getirilmişti. Ancak başkaldırıların talepleri bununla sınırlı değildi; bu yüzden gösteriler giderek artıyor ve bir ayaklanmaya dönüşüyordu. Bu ayaklanmayı bastırmak üzere SSCB birliklerinin müdahale etme isteği Macar Partisi'nin sekreteri Gerö'nün uyarısıyla önlenecekti; Sovyet birliklerinin Budapeşte'den çekilmesi üzerine ayaklanma daha da ivme kazandı. Artık fabrikalarda ve bölgesel düzeylerde işçi konseyleri kurulmaktaydı. Bir yandan da hükümet düzeyinde değişiklikler oluyordu; İmre Nagy Başbakan, Janos Kadar da parti sekreteri olmuştu; Lukacs, Nagy hükümetinin Kültür Bakanıydı. Ama yönetimdeki bu değişiklikler ayaklanan işçileri durdurmaya yetmedi; olaylar Polonya'dakinden çok farklı bir seyir izliyordu. Eski Stalinist yetkililer göstericiler tarafından yakalanıyor, kimileri linç ediliyordu. Parti ve devlet aygıtları neredeyse dağılmaktaydı. Büyük Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi Başkan Vekillerinden Ferenc Töke o günleri şöyle anlatıyor:

"1 Kasım'da her yerde konseyler vardı artık; bunlar işlemeye başlamıştı; kararlar alıyor ve uyguluyorlardı. Aynı zamanda eski yöneticiler de görevlerinden alınıyordu. İşçiler sanayide ademi merkezileşme istiyorlardı; bu, pratikte fabrikanın orada çalışanların gerçek malı olması demekti, yalnızca kârın bir kısmı devlete verilecekti.

3 Kasım Cumartesi günü fabrikamdaki işçiler pazartesi günü işbaşı yapmaya karar verdiler. Bu toplantıda her atölyenin yönetici grubunu belirledik, üretimin kesintiye uğramadan sürebilmesi için gerekli iş organizasyonunu tasarladık. Herşeyi bir anda değiştirme hafifliğinden kaçınmak istiyorduk...

Önce önemli kabul edilen bazı mevkileri iptal ettikten sonra mekanizmanın nasıl işleyeceğini görmek istiyorduk. Sonra ayrıntıdaki hataları düzeltme, gereksiz büroları iptal etme, tembelleri yola getirme ve fabrikayı kalifiye teknik kadrolara kavuşturma imkan-

larını elde edebilecektik... İşçiler fabrikaları kendilerininmiş gibi işletmek ve çalışır ve iyi durumda tutmak istiyorlardı.

İşçi konseyi öyle oluşturulmuştu ki başkan ve sekreteri hariç hiç profesyonel elemanı yoktu. Bütün üyeleri diğer işçilerle birlikte üretime katılmak ve iş sonrasında konseyin çalışmalarını yürütmek, toplantılar yapmak vb. zorundaydılar. Konsey üyeleri her gün siyasi gelişmeler, fabrikanın işleri ve kendi faaliyetleri hakkında işçilere hesap vermek zorundaydılar.

4 Kasım sabahı Sovyet topçularının ateşiyle uyandık. İkinci Sovyet müdahalesi bütün planlarımızı altüst etmişti. Bir anda tüm işçiler kendilerini grev içinde buldular..."

Gerçekten de işçilerin kararlılığı karşısında Nagy Hükümeti'nin orta yolcu ve uzlaşmacı tutumu bir işe yaramamış, Kadar ise Sovyet yetkilileri ile anlaşıp yeni bir parti oluşturmuştu; sonra da bu parti adına Kızıl Ordu'dan müdahale talep etmişti. Müdahalenin ardından Nagy Hükümeti tutuklanıyordu.

Macaristan çapında işçilerin % 100'e yakın katılımlı bir genel greve gitmesi de işçi konseylerinin müdahaleye cevabıydı. Konseyler etrafında bir yandan da işçi milisleri oluşturulmuştu ve bunlar yer yer Sovyet askerleriyle çatışmalara giriyorlardı.

Kadar'ın "emperyalistlerin kışkırttığı bir karşı-devrim" diye nitelediği Macar direnişinin gerçek karakteri bu direniş tamamen ezilmeden kısa bir süre önce Büyük Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'nin yayınladığı bildiride yansıyor:

"Bugün 14 Kasım 1956, bölgesel işçi konseylerinin delegeleri Büyük Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'ni kurmuşlardır. Merkezi İşçi Konseyi, Budapeşte il sınırı içinde yer alan tüm işletmelerde çalışan işçiler adına görüşme yetkisini ve işin tekrar başlatılıp başlatılmayacağına karar verme yetkisini almıştır. Sosyalizm ilkelerine olan kesin saygımızı ilan ediyoruz. Üretim araçlarının mülkiyetini kolektif bir mülkiyet olarak görüyoruz ve bunu her zaman için savunmaya hazırız.

1. Biz işçiler sükûnetin ve düzenin yeniden sağlanabilmesi için halkın güvenine sahip birinin yönetime geçmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Dolayısıyla İmre Nagy yoldaşın hükümetin başına geçmesini öneriyoruz.

2. Yeni güvenlik organlarına eski Devlet Güvenlik Teşkilatı'nın (A.V.H.) üyelerinin atanmasını kınıyoruz. Yeni güvenlik organlarında çalışacakların genç devrimcilerden ve polis ya da ordu içindeki halka ve fabrika işçilerine sadık kalmış olan üyelerden seçilmesini talep ediyoruz. Bu yeni güvenlik organı hiçbir şekilde partinin ya da özel kişilerin çıkarlarını savunamaz.

3. Özgürlük için mücadele eden herkese mutlak bir özgürlük tanınmasını talep ediyoruz. Halen tutuklu olanların hepsinin (diğerlerinin yanısıra Pal Maleter yoldaşın) serbest bırakılmasını talep ediyoruz.

4. Ülkemizle SSCB arasındaki dostluk bağlarının güçlendirilmesi için Sovyet Birlikleri'nin süratle çekilmesini talep ediyoruz. Ülkemizin barışçıl bir inşasının olanakları güvence altında olmalıdır.

5. Radyo ve basının gerçeklere uygun olmayan haberler yayınlamasına bir son verilmesini talep ediyoruz.

6. Bu taleplerimiz karşılanmadıkça, yalnızca halkın günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında zorunlu olan işletmelerin çalışmasına izin vereceğiz. Bakım ve inşa işleri ancak ulusal ekonominin acil ihtiyaçlarını karşıladıkları ölçüde sürdürülecektir.

7. Tek partili sistemin kaldırılmasını ve sadece sosyalizm temelindeki partilere özgürlük tanınmasını talep ediyoruz."

Bu bildirinin sekizinci son maddesi ise ancak tüm talepler kabul edildiği takdirde işbaşı yapılacağını belirtiyordu. Ancak, hareketin ulusal ölçekte eşitsiz gelişmesi, üretimin felçleşmesi nedeniyle toplumsal hayatta başgösteren dezorganizasyon ve mücadele içinde doğmuş olan öncünün tarihsel ve teorik gelenek bakımından karşı karşıya bulunduğu sorunlara cevap getirmede yetersiz kalışı sonucunda işçiler kendi içlerinde bölünme endişesiyle talepleri karşılanmadan işbaşı yapmayı kabul etmek zorunda kalmışlardı.

SSCB'nin sağladığı olağanüstü ekonomik yardım sayesinde kısa zamanda yaşam standartlarının yükselmesi ve nisbi bir liberalleşme sayesinde Kadar Hükümeti kısa zamanda iktidarını sağlamlaştıracaktı.

Buraya kadar sergilediğimiz örnekler Çin ve Arnavutluk dahil (Yugoslavya hariç) bütün çizgiler tarafından bürokrasilerin uygulamalarının desteklendiği bir dönemle sınırlı. Bu yüzden söz konusu örnekler sosyalist hareketi içinde de sorgulanmamış, doğrulanmış bürokratik uygulamalar olarak yerleşmiş.

Buna karşılık 1968 Çekoslavakya örneğinden itibaren Doğu Avrupa'daki muhalefet hareketleri artık başka bir bağlam içinde yer alıyordu. Bir yanda Çin-SSCB çatışması, bir yanda da Avrupa'daki KP'lerin özerk bir tutum benimsemeleriyle, bu dönemden itibaren muhalefet hareketleri daha geniş bir platformda tartışılmaya, irdelenmeye başlamıştır. Dolayısıyla 1956 ve öncesinde ortaya çıkanlardan çok daha fazla bilinir olmuşlardır. Bu Türkiye için de geçerlidir. Bu bağlamda yer alan bazı örnekleri gelecek *Zemin*'de sergilemeye çalışacağız.

Reel Sosyalizmin Kadını

JACQUELINE HEINEN

Şöyle bir deyim vardır: "Bir erkek gibi ve artı kadın olarak çalışmak". Doğu Avrupa "reel sosyalist" ülkelerindeki kadınların içinde bulundukları durumun -ne kadar çelişkili olsa da- iyi bir özeti. Kuşkusuz, kadın haklarına ilişkin yasalar, ekonomik ve toplumsal alanda, Batılı ülkelerde geçerli olan yasalara göre çok daha ilerici ve bu ülkelerin hepsi de, kadınların eğitimi ve çalışmaları, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımları konusunda, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana kaydedilen gerçek ilerlemeler konusunda iddialı. Romanya dışında bütün bu ülkelerde, yirmi yılı aşkın bır süreden beri, kadınların toplam emek içinde oluşturdukları oran % 40'ı geçiyor. *1980'li yılların başında, bu ülkelerin çoğunda bu oran % 45'i aşıyor, hattâ SSCB ve Doğu Almanya'da % 50'nin üstüne çıkıyordu.*

Buna paralel olarak, formasyon düzeyi öylesine yükseldi ki, orta öğrenim içinde kızların sayısı, hemen her yerde, erkeklerinkinden yüksek ve yükseköğrenimdeki kızlar genel olarak erkeklerden daha kalabalık. Özellikle, teknik dallardaki kızların sayısı Batı'dakinin çok üzerinde. *Bu yönde özel çaba gösterilen Doğu Almanya'da, 1983 yılında, teknik liselerde okuyan öğrencilerin dörtte üçünü genç kızlar oluşturuyordu. Polonya'da, 1984'te, yüksek teknik öğrenimi gören öğrencilerin % 23'ü kadındı; Batılı ülkelerde bu sayı çok seyrek olarak % 10'un üzerine çıkar.*

Ne var ki, kadınların hizmetler kesiminde ve geleneksel olarak kadın işi sayılan sanayi dallarında (tekstil, giyim, elektronik) ve yine belli tip işlerde (eğitmen, hemşire, sekreter vb.) yoğunlaşmalarıyla, mesleki farklılaşma hemen hemen Batı'daki kadar belirgin. Tek fark şu ki, kadın doktor oranı çok yüksek -ama bu meslek zaten düşük ücret nedeniyle erkeklerin gözünde bütün prestijini yitirdi- ve SSCB gibi bir ülkede kadınlar ya imalat sanayi gibi kuvvet gerektiren branşlarda ya da erkeklerin adını bile duymak istemedikleri vasıfsız işlerde çalışıyorlar.

KADINLARIN GÜNDELİK GERÇEĞİ

"Burda artık proletarya sömürülen sınıf değil, ama kadınlar öyle, hem de iki kez" SSCB'deki Petrozadovsk posta nakliye servisinde çalışan bir kadın işçinin sözleri bunlar. Şöyle sürdürüyor konuşmasını: "Yasalarda görünmüyor ama gerçekte varolan bu. Yönetmeliğe göre, 20 kilodan ağır bir şey kaldırmamamız gerekiyor. Ama eğer koliler bu kiloyu aşmıyorsa, nedenini Tanrı bilir, kadınların bu kolileri sayılamayacak kadar çok kez kaldırmalarında bir sakınca görülmüyor. Burda kişi başına düşen günlük miktar 300 koli, ama bayram günlerinde -ironiye bakın- bu rakam 500 koliye çıkabiliyor. *Her kolinin 7 ilâ 10 kilo arasında olduğu düşünülürse, her kadının günde toplam 2000 kilo, "bayram" günlerinde ise 4-5 ton kaldırması ve taşıması gerekiyor.* Yani bayramlarda, örneğin 1 Mayıs ya da 7 Kasım'da -büyük sosyalist devrim bayramı- her kadın halter rekorunu kırıyor. Yine de bu durum, halterseverlerin sportif sonuçlarını izleyen alkışları kadının haketmesini sağlayamıyor!" Buna, her kadının elindeki yükle günde 2 ilâ 5 kilometre arasında yürümesi gerektiğini -ki bu, günde 350-1000 kilo taşımakla aynı anlama geliyor- eklemek gerekiyor. Kuşkusuz şu olgudan sözetmeye bile gerek yok: "Bu bölgede kadınlar gündüz olduğu gibi gece de çalışırlar, aralıksız onikì saat (...) Bu rakam tuz ya da kömür madenlerinde devrimden önceki çalışma saatlerine çok yakın"[1]

Bütün bunların mantıksal sonucu % 30 oranındaki ücret farklılıkları. Bu oran, kadınların faaliyet oranının Doğu ülkelerindekine yakın olduğu, buna karşın part-time çalışan kadın oranının çok yüksek olduğu (genel olarak part-time çalışma daha d üşük saat ücreti demektir) Kuzey Avrupa kapitalist ülkelerindekinden (Danimarka, İsveç vb.) daha büyük bir ücret farkı anlamına geliyor.

Yukarda sözedilen evıçi çalışma gözönüne alınırsa, kazanç ve iş türü konusundaki bu ayrımcılık hiç de şaşırtıcı değil. Bütün Doğu ülkelerinde, evişleri ve çocukların eğitimi kadına özgü işler olarak kalıyor ve bu işler için ayrılan günlük saat sayısı hemen hemen hiç azalmamış-1970'de 4-5 saat ve son rakamlara inanacak olursak, 1985'te de değişen bir şey yok. Erkeklere gelince, "Alîcenap görünebilmek için yarım yamalak bir şeyler yapar, bulaşıkları yıkamada ya da çocuğun bakımına yardım eder (fiile dikkat!), karşılık beklemeyen, çıkar gözetmeyen kendi tavrından 'gözleri kamaşarak', yardım eder"[2].

Bununla birlikte, ekonomik ve toplumsal durumun bir ülkeden diğerine çok büyük değişiklikler gösterdiğini vurgulamak gerekiyor. Örneğin, Çekoslovak kadınlarının varoluş koşullarıyla Romen kadınlarının koşulları karşılaştırılamaz. Çekoslovak kadınları mağazaların görece iyi donatılmış olduğu bir ülkede yaşar ve oldukça kaliteli ev aletlerinden yararlanırlarken, Romen kadınların görülmemiş bir yokluk-la, bütün temel gıda maddelerinde (ekmek, süt, şeker) karne uygulamasıyla, günlük su, havagazı ve elektrik kesintileriyle karşı karşıya. Mahsur kalma korkusundan asansör kullanılamaz hale gelinmiş. Bir kulede yaşadığınızı ve elinizde bir alışveriş çantası ile kucağınızda bir çocuk olduğunu düşünebiliyor musunuz?

Bunların yanısıra, çok soğuk olduğunda daireleri 14 dereceden fazla ısıtmak yasak, televizyon programları günde iki buçuk saatle sınırlı, vb. Bütün bunlar, hükümet enerji tasarrufu yapmaya karar verdiği için. Kuşkusuz bu bütün nüfusu etkiliyor ama *Parti Gazetesi*nin sütunlarındaki örnek yurttaşların sözlerinden de anlaşılacağı gibi, ilk hedef kadınlar: "Gerektiği zaman, geçim sıkıntısı çeken her kadın çamaşırını pekâlâ banyo teknesinde yıkayabilir! Yani çamaşır makinesinden vazgeçebiliriz. Ya süpürme işine ne demeli? Elektrikli süpürgelerden önce yüzyıllar boyunca çalı süpürgesi kullanılmadı mı?"[3].

Ortak hizmet kurumları açısından da karşılaştırılamayacak farklar var. Polonyalı kadınların % 10'dan az bir kısmı çamaşırlarını dışarıda yıkatabiliyor (fiat ve düşük kalite nedeniyle). Oysa Doğu Almanya'da bu tür hizmetler çok yaygın. Yine kantinlerin sağladığı öğün (sıcak yemek) oranı Polonya'da % 10 iken Doğu Almanya'da % 70-80. Bu, akşamları işten çıkıp eve gelen kadınlar için çok önemli bir fark. Son olarak, Doğu Almanya'da 3 yaşın altındaki çocukların % 65'i kreşlerden yararlanabilirken ve 3-6 yaş grubu çocukların % 90'ı aşan bir kısmı ana okulları-

na gidebilirken, bu oranlar Polonya'da sırasıyla % 4 ve % 45. Kısacası Polonyalı kadınların çocuklarını kreşe verme olanakları hemen hemen yok sayılabilir; yararlanılabilecek bir kaç yer ise genellikle -nöbet usulü ya da gece çalışan çok sayıda kadın olduğu düşünülürse- kreşe çok daha fazla ihtiyaçları olan işçi kadınların değil, "tavsiye"lerden yararlanan ayrıcalıklı kadınların payına düşüyor.

İdeolojik ve kültürel planlarda da durumun aynı olmadığını eklemek gerekir. Macaristan'da sınır boyunda ya da Doğu Almanya'da yaşayıp, Batılı ülkelerin televizyonlarından yararlanabilenlerin; Romen bürokrasisinin sultası altında ya da Macaristan'ın görece liberal politik ortamında bulunanların içinde yaşadıkları çevre özdeş değil. İfade ve örgütlenme özgürlüğü her yerde reddediliyor ama aynı biçimde ya da derecede değil.

GEÇMİŞTE OLDUĞU GİBİ BUGÜN DE ÇİFTE İŞGÜNÜ

Buna karşın, bu derin farklılıkların ötesinde, bütün bu ülkelerde ortak olan şey, çekirdek aile içinde ataerkil ilişkilerin korunması, kadının rolü ve ailede erkeğin egemenliğinin değişmez karakterine ilişkin yüzyıllardan beri süregelen düşüncelerin devamı; kadınlar kadın ve işçi olarak kendilerini anlamak ve geliştirmek yolundaki isteklerini ifade etseler bile, durum aynı. Yukarda sözedildiği gibi, bazı toplumsal alanlardaki ilerlemelere karşın, bu saptama Doğu Almanya için de geçerli. Çok özgür söyleşilerde "kendilerini anlatmaya" teşvik edilen bir dizi Doğu Alman kadınının tanıklığından da bu açıkça anlaşılıyor. *"Annem ve babam ilerici insanlardı ama bizim çocukken aldığımız eğitim korkunç! Herşeyi kızlar yapmak zorundaydı, erkekler de keyiflerine bakıyorlardı".* 24 yaşındaki genç bir kadın bunları söylüyor. Biraz daha yaşlı, bir çocuk annesi bir kadın ise "Herşeyi benim yapmam gerekiyor; sınıf konseyleri, sendika, evdeki yaşlılarla ilgilenmek, bütün idari başvurular" diye yakınmakla beraber, hayat arkadaşına hoşgörü göstermekten de geri kalmıyor ve soruyor: "Eşlerine karşı kurtulmak kadınlara ne yarar sağlayabilir? (...) Bir ilişkiyi koparınca bir diğerine başlamak gerekir, çünkü bundan kaçınmak olanaksız. Sonra bütün zorluklar bir başkasıyla yeniden başlar"[4].

Çift ve evlilikle ilgili kendiliğinden edinilmiş gibi görünen bu düşünce ve anne rolünün içselleştirilmesi diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki kadınlar için de geçerli. Polonya'da çeşitli anketlere yanıt veren işçi kadınların dörtte üçü, esas görevlerinin çocuklarını eğitmek olduğuna ikna olmuş görünüyorlar. Sovyetler Birliği'nde, 1980'de, ilkokullardaki elişi çalışmalarının kızlar ve erkekler için farklı biçimde uygulandığını -kızlar için mutfak ve evişleri, erkekler için tahta ve maden işleme- bile bile bu türden kanıların sürmesine nasıl şaşılabilir.

1965'te, Doğu Almanya'da, evişlerinin kadınların mesleki etkinlikleri ve kalifiye olmaları önünde bir engel olarak gösterilmesinden vazgeçildi. Çocukların eğitiminde aileye yeniden onurlu bir rol veren bir söylem gelişti. Bunu, bazıları ilerici olan -doğum izninin 12 haftadan 20 haftaya çıkarılması- bir kısmı ise cömertlikleriyle kadınları anında etkileyen ama bu yüzden daha az ayrımcı olmayan önlemler izledi; çok çocuklu annelerin tatillerinin uzatılması, yalnız yaşayan annelere ev işleri için ayda bir gün izin verilmesi ve "özel ailevi sorumluluk nedeniyle tam gün çalışmaları imkansız olan kadınlar" için part-time iş[5].

Macaristan'da, çocuk doğuran kadınlar için ücretin yarısına kadar yükselebilen bir çeşit "annelik ödeneği" biçiminde bir ücretli izin ilkesi ancak 1967 yılında yürürlüğe konabildi. Buna benzer bir önlem Çekoslovakya'da ise dört yıl sonra alındı. Polonya'da 1969'dan başlayarak benzer durumlarda bir, daha sonra ise üç yıllık ücretsiz izin verilmesi kararlaştırıldı, ama hemen ardından ücretli izin de önerildi ve 1981'den beri de uygulanıyor (resmî olarak, bir "aile" izni sözkonusu, ama nedense herkes, kazara oluyor gibi, annelik izninden sözediyor). Bu üç ülkede, ilgili kadınların dörtte üçü bu olanakları kullanıyor ve bu tür önlemlerle, mesleki alandaki ve ücretler konusundaki - yukarıda sözedilen- ayrımcı tutumlar arasındaki ilişki yeterince açık.

Son olarak, Sovyetler Birliği'nde, 1960 yıllarından beri gündeme getirilen part-time çalışmanın yürürlüğe konma önerisi, özellikle son zamanlarda yankı buldu ve bu ülkede de, genç anneler için bir yıllık annelik izni (altı ay uzatılabiliyor) uygulamasına başlandı.

Bu önlemler üzerinde bu kadar durmamızın nedeni, bütün bu ülkelerde kadınlarla erkekler arasında gerçek bir eşitlik kurulmasına yönelik bir politikanın resmî olarak yadsınmasının somut örneklerini oluşturmaları. Bu rejimlerin kuruluşları sırasında başvurdukları marksist, leninist gelenekten kopuşlarının daha net bir ifadesi olamaz. Kuşkusuz, Marks ve Engels -ve ardından Lenin- özel baskılardan çok sömürü üzerinde durmuşlardı, çünkü 19. yüzyılın ortasından itibaren kapitalist ülkelerde görüldüğü gibi, kadınların kitlesel olarak emek pazarına girmelerinin aile kurumunu çatlatacağını ve kısa zamanda da ortadan kaldırılacağını sanıyorlardı. Buna inanmakla, yalnızca egemen sınıfın kadınlarla çocukların çalışmaları, düzenleme ve kapitalist sistemi korumak için aileyi güçlendirme konusundaki kapasitesini küçümsemekle kalmayıp, aynı zamanda, ege-

1960'larda Türkmenistan'da bir kolhoz.

men sınıf içindeki zihniyetleri değiştirmek için, ekonomik ve toplumsal altüst oluşun ötesinde yıkılması gereken engelleri de hafife almış oldular. 1970 yıllarının feminist hareketi kadınların ücretli çalışmalarının -ekonomik bağımsızlığın vazgeçilmez koşulu olmakla birlikte-, özel baskının temellerini de sorgulayan toplumsal ve kültürel bir süreçle birarada gitmedikçe, kadınların kurtuluşunu sağlamanın yeterli koşulu olmadığını göstermeye katkıda bulundu. Ama Doğu ülkelerinin bürokrasileri hiç bir zaman bu tür düşüncelerle kafa yormamışlardır ve yukarda sözü edilen önlemler kesinlikle, kadınların ücretli emeği konusunda bürokratların bizzat ileri sürdükleri politikaların bile gerisine düşmektedir.

AİLE: BÜROKRASİNİN POLİTİK KOZU

II. Dünya Savaşı sonrasında egemen olan o coşkudan, -traktör kullandıklarını ve lehim yaptıklarını gösteren afişleri her tarafa asılan- kadınların kurtuluşu nakaratlarından bu dönüş nasıl açıklanabilir? Kuşkusuz bu rejimlerin içinde ortaya çıkan değişimlerle. Bu rejimler tamamen stalinci olmakla beraber, başlangıçta, savaş öncesinde iktidarda olan burjuvazinin ideolojisinden ve sınıf sisteminden radikal bir kopuşu temsil etmiyor değildiler. Kitlelere dayanmaktan vazgeçtikten sonra, giderek bir bürokratikleşme, ayrıcalıklı bir tabakanın kristalleşmesi, hattâ kırk yıl önce akla hayale sığması mümkün olmayan bir fosilleşme (Romanya'daki Çavuşesku ailesinin "saltanatı" geliyor akla) sürecine girdiler.

Sovyetler Birliği'nde durum biraz daha karmaşık çünkü daha 1934 yılında, kürtajın yasaklanmasını (1955'de yeniden yasallaştı), evlilik dışı birlikteliğin mahkum edilmesini, boşanma önüne koyulan engelleri ve benzeri önlemleri içeren yeni aile yasası zaten ani bir geri dönüşe neden olmuştu. Ne var ki savaş, kadın-anne rolünü onurlandırmaya kararlı olan Stalin'in projelerini altüst etti. Ekonomik zorunluluklar (önce savaş sırasında cephedeki erkeklerin yerini doldurmak için; savaştan sonra da yeniden inşa görevlerinin yerine getirilebilmesini sağlamak için) bu projeleri törensel biçimde dile getirilen ilkelerden ibaret kıldı. Stalin en "anaç tavuğa" altın madalya takabilmek için 1949'u beklemek zorunda kaldı.

Ancak bu beklenmedik olaylar bir yana, rejimin istikrarı için ailenin temel bir koz oluşturduğu konusunda Sovyet bürokratlarının (diğer ülkelerin bürokrasileri de sonradan bunu anladılar) hiç kuşkuları yoktu. Bunun pek çok nedeni var: Bir yandan ekonomik nedenler "sosyalist" denen toplumların bir karakteristiği-ne ironi!-işgücünün yeniden üretimine bağlı toplumsal alt yapı gereklerini sağlamak konusundaki sürekli yetersizliklerine dayanıyor, gerekli reformlar konusunda ne kadar söylev çekilirse çekilsin, klik oyunlarının ve "en güçlünün yasası"nın da katkısıyla, öncelik her zaman ağır sanayiye veriliyor. *Bu durum, barışçı kadın gruplarının orduya ayrılan sübvansiyonların öncelikle eksiği duyulan ortak hizmet kurumları için ayrılmasını talep etmekten yorulmadıkları Doğu Almanya'da bile geçerli.*

Bir zamanlar kadınlar da sosyalizm için yürümüştü: Petrograd 1917.

Diğer Doğu ülkelerinde kürtaj üç aya kadar gebelikler için yasal olmakla birlikte, çeşitli kısıtlamalara tabi tutulabiliyor. Bazı ülkelerde kürtaj, bir "uzmanlar" heyetinin onayına bağlı. Macaristan ve Çekoslavakya'da durum bu. Bazen de, Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, kürtaj olmak isteyen kadın aşağılayıcı prosedürlere konu oluyor. Doğu'da, "ceninin yaşama hakkı" gibi söylevlere başvurulmuyorsa da, kadınları kürtaj olmaktan vazgeçirmek için, birtakım argümanlar kullanılıyor -muhtemel fiziksel yan etkiler, kısır kalma riski vb-. Hiç bir kürtaj -özellikle psikolojik planda- sakıncasız değilse de, yeterince erken ve iyi koşullarda gerçekleştirildiğinde, kürtajın tehlikesiz olabildiğini deneyimler gösteriyor.

Arkhangelsk'li bir kadın, bu kentte, kürtaj olmak isteyenleri muayene etmekle görevli "sosyo-legal büro"dan geçtikten sonra kürtaj olmakta hâlâ direnen kadınları bekleyen koşulların tüyler ürpertici bir betimlemesini yapıyor. "Et kıyma makinası" diye adlandırılan yere gelince, "kadınlar ameliyat salonunun önünde sıraya girerler. 2-6 arasında kadın aynı anda, aynı yerde kürtaj olur. Kürtaj masaları öylesine yerleştirilmiştir ki, herkes karşısında olan herşeyi görür; acıyla buruşan yüz, kadından çıkarılan kanlı parça (...) Anestezi yapılmadığı için kadın dehşetli bir acı duyar (...) Ertesi gün, içler acısı durumuna bakılmadan eve gönderilir"[7].

Önleyici tıbbının başarılarıyla bu kadar övünen bir ülkede yaşanan bu koşullar karşısında ancak iki varsayım öne sürülebilir: Ya sağlık hizmetlerinin kalitesinden kuşku duyulmalıdır -ki diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi SSCB'de de, kadınları doğum kontrol yöntemlerini kullanmaya teşvik eden bir propagandanın yok denecek düzeyde olması ve bu yöntemlerin hem son derece yetersiz hem de kalitesiz olduğu düşünülürse, bu kuşku ağırlık kazanırya da kadınlarda suçluluk duygusu uyandırmaya yönelik kasıtlı bir politika sözkonusudur. Aslında, muhtemel olarak her iki varsayım da doğru.

Cinsellik alanında ise, ahlakçılığı ve erdemli geçinmeyi empoze eden egemen ideoloji uç noktaya varmıştır. Sovyetler Birliği ve Romanya'da eşcinselliğin yasaklanması bunun bir göstergesidir. Bu ülkelerde, sözkonusu "suç" beş yıla varan hapis cezalarına çarptırılabiliyor. Yasaların daha insaflı olduğu ülkelerde ise, kitle iletişim araçları bu konuda isterik bir tutum içinde. Son zamanlardaki AİDS tartışmaları bunu sergiledi. Kuşkusuz, bu ikiyüzlülüğün kaçınılmaz karşılığı, Macaristan'da olduğu gibi, pornografi karaborsasında-

ki patlama; striptiz gösterileri ve Polonya'da olduğu gibi, bütün büyük otellerde çalışmalarına müsamaha gösterilen ve çoğu kez kendilerini muhbir olarak kullanan devlet örgütlerince karneye bağlanan fahişeler.

Bu ahlakçılığın doğal sonuçlarından biri de, aile içinde şiddet olayları. Sözü bile edilmeyen tecavüz olayları gibi, dayak yiyen kadın sayısı da çok yüksek. Bu sayı alkolizmin yaygın olduğu yerlerde daha da artıyor. Bu, Sovyetler Birliği için olduğu kadar diğer yerler için de doğru. Doğu Alman muhalifler "Doğu Almanya'da kadınlara karşı şiddet kullanılmasının her zaman yaygın bir toplumsal olgu olduğunu" bildiriyorlar[8]. Bütün bu ülkelerde boşanma oranı çok yüksek. Boşanma olaylarının üçte ikisinde ya da dörtte üçünde talep kadından geliyor ve gerekçeler genel olarak şiddet ve alkolizmle ilgili.

Bunlara karşın, aile her ne kadar bürokrasinin elinde bir araç ve zaman zaman dramatikleşen çatışmaların alanı ise de, aynı zamanda, bürokrasinin kontrolünden kısmen sıyrılabilen bir alanı, insanların kendilerini özgürce ifade edebildikleri ve asgari duygusal ilişkileri bulabildikleri görece bağımsız bir hücreyi, otoriterlik ve her çeşit yasakla damgalanan toplumsal ilişkilere dayanma olanağı sağlayan bir limanı da temsil ediyor. Ek olarak aile, bireylerin çoğunluğu ve özellikle de kadınlar tarafından bir sığınak olarak algılanıyor. Sözkonusu toplumların son derece baskıcı olan karakteri düşünülecek olursa, bu açıkça görülebilir; Doğu ülkelerinde sorunlarını yüksek sesle dile getirmeye başlayan kadınların mücadelesini bu gerçeğin ne anlamda etkilediği de anlaşılabilmeli.

İLK BAŞKALDIRMA BELİRTİLERİ

Doğu'da resmî olarak 1970'lerin sonunda gruplaşan ilk kadınlar -ve bu girişim anında büyük bir yankı buldusamizdat'da (rus muhalefeti-çeviren) "Rusya'da Kadınlar" almanağını yayınlayan Leningradlı kadınlar oldu (bu Almanak 1980'de Batı'da basıldı). Kadın yazarlardan biri bunun "toplumsal bakımdan saldırgan nitelik taşıyan ilk gazete" olduğunu söylüyordu. Bu gazete kadınların günlük yaşamlarına ilişkin (iş, doğurma, aile, hapis, kamplar, çocuklarla ilişkiler) olarak anlattıklarından ve şiirlerden oluşuyordu ve büyük sansasyon yarattı; öncelikle de, demokratik muhalefet militanları gözünde.

Sözkonusu Almanak, iktidarı da "etkiledi" (iktidar etkilenmekte hiç de haksız değildi, kuşkusuz). Birkaç sayı çıktıktan sonra, önce aramalar, ardından da, tutuklamalar, uzun süreli hapis, çocuklarına annelik yapma hakkından mahrumiyet, sürgün tehditleri başladı. Kısacası, yalnızca Anayasa'da yeralan demokratik hakların uygulanmasını talep etmeye cesaret edenlerin paylarına düşen şantaj ve şiddet olaylarının tümü. Yalnızca yaşama koşullarını yalın bir biçimde betimlemekle, hiç bir itiraza tahammülü olmayan bir iktidarı -dolaylı ya da dolaysız biçimde- yadsımış olan kadınlara uygulanmaması hayal edilemeyecek bir baskı. Bu kadınların girişimi, isteseler de istemeseler de apaçık politik bir boyut taşıyordu.

Öte yandan, hepsinin yönelişleri aynı değildi. Tatiana Mamonova gibi bilinemezciler, Leninist geleneği ne reddediyor ne de ondan yana tavır alıyorlardı. Son derece inançlı olan antimarksist bir kesim, 1980'de Almanağı çıkaranların önde gelenlerini saran baskı dalgasının ardından, "Meryem Kulübü"nü (Bakire Meryem'den kaynaklanıyor) kurdular. Bu sonuncu grup hemen en kalabalık grup haline geldi ve kadınların kurtuluşuyla ilgili, Batı'daki feministleri şaşkınlığa sürükleyecek biçimde, manevi, dini ve hümanist değerlere geri dönüşü dile getiren dini bir söylem geliştirdi. Ancak bu din olayını -dindarlık demeyeceksek- 1970 yıllarının sonundan beri Doğu'daki bütün kiliseleri kapsayan yenileşmenin ışığında görmek gerekiyor- Sovyetler Birliği'nde ortodoks kilise, Doğu Almanya'da protestan kilise, Macaristan'da katolik kilise (Polonya'dan sözetmeye bile gerek yok). Bu olgunun gerisinde, derin bir kötümserliğin pençesinde bulunan ve mistik değerlere sığınmaktan başka perspektif bulamayan muhalefet akımlarının alternatif çözüm arayışlarını görmek gerek.

VARŞOVA'DAN BERLİN'E

Bu ilk grubun doğuşundan Batı'daki kadınlar olarak ne denli sevinç duysak da, etkisinin çok sınırlı kaldığını ve Dayanışma saflarında mücadele eden işçi kadınlar arasında duyulamadığını da söylemek gerek. Oysa Polonya'yı on sekiz ay boyunca sarsan muhteşem kitle hareketinin temel bir kesimini oluşturan işçi kadınlar, bununla da kalmayıp, yürüyüş yapan kanat içinde de çok kez ağırlıktaydılar. 1981 yazı boyunca Lodz'daki ve diğer kentlerdeki "açlık yürüyüşleri", hareketi sabote etmek için halkı aç bırakan iktidarın politikasını protesto yürüyüşleri, ya da aynı yılın sonbahar ayında, aktif grev düşüncesini gündeme getiren ilk grevler olan Varşova yakınlarındaki Zyrardov kadın işçileri grevleri gibi grevler sırasında kadınlar ön saflardaydı.

Ancak bu kadınların çoğu kendi sorunlarını öne çıkarma noktasında değildiler. Bağımsız sendikanın ilk ulusal kongresine katılan delegelerden yalnızca % 6'sı kadındı ve yerel ölçekte bile, Dayanışma'nın yönetim yapılanmalarının başında kendilerine düşmesi gereken yeri alabildikleri de söylenemez. Hem işlerin yürüme biçimine karşı olan hem de çifte rollerini yerine getirmeye çalışan kadınlar, fabrika, sendika ve ev arasında bölünmüş durumdaydılar. Özellikle Polonya'daki katolik kilisenin ağırlığına ve kadınların ve ailenin rolü konusunda yaydığı gerici düşüncelerin etkisine bağlı nedenlerle vb., Varşova öğrenci grubunun dile getirdiği bazı gerçekleri gündemlerine alabilecek kadar ileri gidemediler.

Doğu ülkelerinde kadınların nesnesi oldukları özel baskının bilincine varmalarına giden yol, görüldüğü gibi güçlükler ve tuzaklarla dolu. Ne var ki, Doğu Almanya'da, kadınların orduya alınmasına karşı çıkan "barış yanlısı kadınlar"ın deneyiminin de gösterdiği gibi, başlangıçta yalnızca, bu ülkenin bağımsız barış hareketinin çevresinde yeralan bu girişim, kadınların kendi özgün durumlarını sorgulamalarının ilk adımlarına varabiliyor[9]. Bu kadınlar kesinlikle kendilerini feminist olarak görmüyorlardı. "Neden kurtuluş yalnızca kadınlarla ilgili bir tema haline getirilsin? Doğu Almanya'da herkes kurtulmak istemiyor mu?"

1. Femmes et Russie, 1981, Ed. des femmes, Paris, s.22
2. Femmes et Russie, 1980, Ed. des femmes, Paris, s.49
3. Scinteia, Bucarest, 1 Kasım 1983.
4. Maxi Wander, *Guten Morgen, du Schöne* (Günaydın Güzelim), Luchterland, 1985
5. Lois sur le travail, 1977.
6. *La Nouvelle Alternative,* 1. sayı, Nisan 1986
7. Femmes et Russie, 1980, Ed. des femmes, Paris, s.59
8. *Gegenstimmen,* 4. sayı, 1981, Viyana.
9. Doğu Almanya'da "Barış İçin Kadınlar" konusunda, bkz. Imprecor, 164. sayı, 9 Ocak 1984 ve 166. sayı, Şubat 1984
10. Cahiers du féminisme, 27. sayı, kış 1984.

Dünyanın En Hızlı Büyüyen Gerilla Hareketi

FATMA ZABCI

Ünlü "Üçüncü Dünya" uzmanlarından Frances Moore Lappé, Filipinler'e yaptığı altı haftalık bir geziden sonra şöyle diyordu: "Gözlerime inanamadım. Aynı dava uğruna çalışan bu kadar farklı insanı hiç birarada görmemiştim. Rahibeler ve köylüler, üniversite öğrencileri ve işçiler yan yana; kimisi yazıyor, öteki gösteri düzenliyor, diğeri siyasi tutuklulara yardım peşinde. Üstelik aynı görüntüye Manila'da rastlayabileceğimiz gibi, adaların ücra bir köyünde de tesadüf edebilirsiniz."

Konumuz Filipinler. Uzakdoğu'da 7 bin küsur adaya yayılmış tipik bir eski-sömürge ülkesi. Filipinler geçtiğimiz Şubat ayından beri manşetlerden inmedi. Önce **Ferdinand Marcos**'un yirmi yıllık bir diktatörlük döneminden sonra Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kredisini kaybetmesi ve zorla Başkanlık seçimlerine razı oluşu. Liberal-demokratların, gücünü soyadından alan adayı **Corazon Aquino**'un sürpriz biçimde sandıktan çıkışı. "Cory" Batı'da "devrim lideri" olarak kutlanır ve yılın kadını sıfatlarına layık görülürken, Marcos'un da tüm devrik diktatörler gibi acı bir gülümseme ve türlü sağlık sorunlarıyla ülkeyi terkedişi. Ve aylardır gitgide daha güncelleşen darbe söylentileri: **General Fidel Ramos** ile, Marcos'un olduğu gibi Aquino'nun da Savunma Bakanlığı'nı yapan **Juan Ponce Enrile**'nin iktidar hevesinden ibaretmiş gibi görünen birtakım oyunlar. "Yedi başlı canavar" orduda Marcos taraftarı subayların darbe olasılığı. Bütün bunlar Filipinler'de güç belâ kurulmuş bir iktidar bloğunda önemli çatlaklar meydana geldiğine işaret ediyor. Öte yanda Coy yıllardır Marcos'a ve rejime karşı silahlı mücadele veren gerillalarla uzlaşmaya çalışıyor. Eski komünist liderlerden bazılarını serbest bırakıyor. Ve bütün bunlara gene Enrile-Ramos cephesinden, ordudan ve en başta ABD'den gelen yoğun tepki... Ardarda kaçırma ve öldürme olayları. Sendikal hareketin liderlerinden Rolando Olalila'nın, ardından Japon Mitsui şirketi temsilcisinin ve en son olarak da Enrile'nin yakın dostu, Marcos'un eski meclis üyesi David Busan'ın öldürülmesi.

Filipinler'de ne olacak? Tarihinde üç kez işgal edilmiş bir ülke Filipinler. 16. yüzyılda İspanyolların "keşfine" uğradıktan sonra olağanüstü başarılı bir Hıristiyanlaştırma harekatına tâbi olmuş, Katoliklerin Asya'daki kalesi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlarca işgal edilmiş; ama "kurtarıcı" rolü oynayan Amerikalılardan kendini bir daha kurtarmayı başaramamış bir halk. ABD'nin Uzakdoğu'daki en büyük ve en önemli iki askerî üssü, Clark Air Base ile Subic Bay Naval Base burada yeralıyor. Ticaretinin büyük bölümü ABD ve Japonya ile. Ucuz işgücü kaynağı: Adaların sembolü pirinç teraslarında yarı-serf konumunda üretim yapan köylüler. 8 milyonluk "megalopolis" Manila'nın banliyölerinde akıl almaz koşullarda yaşayan 2 milyon Slum halkı. "İhracata yönelik üretim bölgeleri"nde asgari ücretten iş bulduğuna şükredip sefalet çizgisinin altında yaşayan işçiler. Filipinler, Uzakdoğu'nun, hattâ Asya'nın en verimli topraklarına sahip, en düşük ücretle çalışan sanayii işçisine ve belki en sefil hayat şartlarına. Ama bunlar herkesin malûmu.

Biz burada Filipinler'in ABD "korumacılığı" altında dünya ekonomisine nasıl entegre edildiğini ve IMF'nin ihracata yönelik kalkınma stratejisi ie "kemerleri sıkma politikası"-

nın halk açısından -Türkiye'ye ne hikmetse çok benzeyen- sonuçlarını anlatmayacağız. İlginç olabilirdi tabiî. Biz, bütün benzetmelerden ve "ders almalardan" kaçınarak, Filipinler'de son on yıldır beklenmedik bir hızla gelişen ve dünyada gerilla hareketlerinin epey "geride kaldığı" bir dönemde mükemmel bir örgütlenme kurarak yaklaşık 10 milyon insanın desteğini kazaan bir gerilla hareketinden söz etmek istiyoruz.

FİLİPİNLER'DE MUHALEFET ODAKLARI

Filipinler'de Marcos'un nöbeti devretmesine kadar gidecek olan muhalefet dalgası, 21 Ağustos 1983'te başladı. ABD'de sürgün hayatı yaşayan eski muhalefet politikacılarından, muhafazakâr bir Marcos aleyhtarı olan **Benigno Aquino** Manila Havaalanı'nda öldürülmüştü. Cenaze törenine iki milyon insan katıldı. Aquino'nun ölümü özellikle kentsel orta sınıfları görülmemiş tarzda politize eder ve "Marcos resign!" sloganında birleştirirken, toplumda yeni muhalefet odakları ve gruplaşmalar ortaya çıktı.

Aquino'nun ölümünden sonra siyaset sahnesindeki en önemli gelişmeyi, "kentsel burjuvazinin radikalleşmesi" olarak tanımlayabiliriz. Çünkü bu kesimler Marcos yönetimi altında uzun süre suskun kalmayı ve alternatif aramamayı yeğlemişti. Bir yandan IMF ve Dünya Bankası uzmanlarının denetiminden "ihracata yönelik kalkınma stratejisi"nin batağına saplanan ve dünyanın en borçlu 10 ülkesi arasına giren bir Filipinler; öte yanda ülkedeki bellibaşlı kazanç getirici üretim dallarının ABD ve Japonya kökenli tekellerin inhisarı altına girişi. Ve Marcos'un orduya yaslanıp halkta hiçbir consensus yaratma ihtiyacı duymadan uyguladığı politika. Ve sonunda "en alttakiler" ile "en üsttekiler" arasındaki uçurumun hiçbir consensus kırıntısına izin vermeyecek kadar açılması...

Muhalefet ne diyor?

Filipinler'de yasal bir "komünist" parti var. 1930'larda kurulan **PKP**'nin en önemli özelliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon işgaline karşı savaşan Halk Ordusu **Hukbalahab**'ın kurucusu ve taşıyıcısı olmak. (Yani Filipinler'de "kurtuluş savaşı" düzenli ordu tarafından değil, sivillerden oluşup yeraltında örgütlenen bir Halk Ordusu sayesinde kazanılmış. Buna Manila'ya çıkartma yapıp Japonları denize döken Amerika askerlerini de eklemek lâzım. Bu, Filipinler'de hâlâ bir ölçüde süren Amerikan hayranlığının da baş menşei.)

Eski "Halk Ordusu" Hukbalahab'ın kadrolarınca kurulan Filipinler Komünist Partisi (PKP), Moskova çizgisine sadık. 1974'te Başkanlık Sarayı'nda yapılan muhteşem bir törenle "silahlara veda" demiş ve bundan böyle rejime "eleştirel destek" sağlayacağına dair ant içmişti. Ama eleştiri zamanla desteğe dönüştü. Buna karşılık PKP kadroları da yıllar süren illegallikten kurtulup bürokrasi içinde hiç de yabana atılmayacak mevzilere yerleştiler. Bu, Filipinler'deki yasal ve SSCB yanlısı PKP'nin "realitesi". Ancak reel sosyalistlerin Filipinler'in siyasi gelişmesinde oynadığı rol oldukça mütevazi kalıyor.

Yasal muhalefetten söz açılmışken: Burada biraz durup, Mrs. Aquino ve başyaveri **Salvador Laurel**'in örgütlenmesi **UNIDO**'dan söz edelim. UNIDO, yani **United Nationalist Democratic Organization**, 1970'te muhafazakâr demokratlar tarafından kurulmuş bir ittifak. 1984'teki meclis seçimlerine, *"devrim tehlikesini ortadan kaldırmak için"* (Laurel) katılan UNIDO, Marcos'dan doğan boşluğa yerleşti ve Amerika Birleşik Devletleri açısından ferahlatıcı bir siyasi değişimin baş aktörü oldu. Başkanlık seçimlerine önce tek başına katılmak isteyen, ama sonradan Corazon Aquino'nun karizma avantajına teslim olan Salvador Laurel, Philippine Banking Corporation gibi birkaç büyük şirketin sahibi, ABD ve Japonya ile güçlü bağları olan bir politikacı. Ekonomik tercihi Chicago Okulu'ndan ve Güney Kore modelinden yana. Nitekim ABD'nin Manila'daki Büyükelçisi **Stephen Bosworth**, başkanlık seçimlerinden önce birkaç kez Laurel ile görüşmüş ve ABD Dışişleri'nin Marcos'un halefi olarak UNIDO saflarından ılımlı bir lider seçtirme isteğini ortaya koymuştu. Laurel ve Aquino'ya en büyük destek, ordunun nabzını elinde tuttuğu söylenen, West Point mezunu General Fidel Ramos'tan geldi. Ramos ve Enrile'nin desteği, başta söz ettiğimiz gibi "sorunlu" bir tarzda sürüyor. Şimdilik.

Müslüman halkın bağımsızlığı için savaşan "Moro Milli Kurtuluş Cephesi" MNLF özerkliğini korumakla birlikte, NDF'ye destek veriyor.

BAYAN

Filipinler'de yasal muhalefetin en önemli odağı ise, geniş bir halk ittifakı kimliğindeki **BAYAN** (Halk).

BAYAN 1985 baharında çeşitli grupların birleşmesiyle kuruldu. **"Cause oriented groups"** yani somut talepler çerçevesinde örgütlenen bu irili ufaklı gruplar, doktorları, avukatları, köylüleri, öğretmenleri, üniversite öğrencilerini, sağlık personelini, atom silahlarını karşı olanları... kapsıyor. BAYAN'ın kuruluşuna önayak olan başlıca grup ise, 1984'te Corazon Aquino ve **Lorenzo Tanada** gibi popüler simalarca oluşturulan **Convenors Group** idi (Aquino sonradan BAYAN adına değil, UNIDO'dan seçime katılacaktı). 4-5 Mayıs 1985 tarihlerinde 1060 delege biraraya gelerek, Marcos aleyhtarı olup bazı yapısal değişimler talep edenlerin geniş bir ittifakı olarak BAYAN'ı kurdular. BAYAN, Filipinler'de yasal muhalefeti potasıdna eriten yegane örgütlenme oldu; nitekim yeraltında çalışan daha radikal örgütlerin "sivil" üyeleri de BAYAN'a katıldılar.

BAYAN'ın amaçları: **Otoriter iktidar yapılarının kırılması, tarım reformu, dış politikada bloksuzluğun benimsenmesi; etnik, kültürel ve dini azınlıklar özerklik hakkı tanıyan bir "halk demokrasisi"**. Kuruluş metninde şöyle pasajlar var: "BAYAN yalnızca birtakım önde gelen siyasi şahsiyetlerin ve partilerin ittifakından ibaret değildir. BAYAN halkı birleştirme amacındadır. halkın yalnız seçimden seçime değil, özellikle seçim aralarında politikaya aktif katılımını amaçlar. BAYAN diktatörlüğe karşı demokrasiyi, emperyalizme karşı milliyetçiliği, bir azınlığın ayrıcalıklarına karşı herkesin refahını savunur. Acil hedefi, Marcos diktatörlüğünün yıkılması ve ülkenin yabancı nüfuzdan arındırılmasıdır. BAYAN demokratik çerçeveler içinde meclis-dışı muhalefetin yöntemleriyle mücadele eder."

BAYAN geçtiğimiz yıl 28 Kasım'da başkanlık seçimlerine ancak üç şartta katılacağını söylemişti Marcos seçimlerden önce görevinden istifa etmeliydi; sıkıyönetim altında lağvedilen temel hak ve özgürlükler iade edilmeliydi; başkanlık seçimlerinden hemen sonra yerel seçimlere gidilmeliydi. Marcos bu şartları kabul etmedi tabiî. Burjuva muhalefet ise seçimlere "kayıtsız şartsız" katılacağını açıkladı. BAYAN bunun üzerine seçimleri boykot kararı aldı. Ayrıca Corazon Aquino'nun seçim programında ne Amerikan üslerinin kalkacağına, ne de radikal bir tarım reformuna yer verilmişti. Aquino yeraltında çalışan komünist parti CPP'nin yasallaştırılmasından yana da değildi. Seçimlerden önce BAYAN ve Corazon Aquino'nun yolları ayrılmıştı.

1 milyon üyesi olan BAYAN'ın içinde çok değişik örgütler ve gruplar yeralıyor. Ancak ittifaka damgasını vuran siyasi çizgi, **"milli demokratlar"**. BAYAN'ı yeraltında faaliyet gösteren gerilla hareketinden ayıran önemli bir özellik, "kaba kuvveti" ve silahlı mücadeleyi reddetmesi.

MİLLİ DEMOKRATİK CEPHE-NDF

Filipinler'deki illegal muhalefetin odak noktası, **National Democratic Front** (Milli Demokratik Cephe) **NDF** ve silahlı kanadı olan **New People's Army** (Yeni Halk Ordusu) **NPA**.

Milli Demokratik Cephe NDP'nin başlangıçları 60'lı yıllardaki öğrenci hareketine kadar uzanıyor. 60'lı yılların sonunda, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Manila'da da üniversite öğrencileri işçileri ve Slum sakinlerini de yanlarına çekerek bir protesto akımı başlatmışlardı. Hedef Amerika Birleşik Devletleri'ydi; siyasetçilerin ABD çıkarlarına alet oluşu ve sözümona demokratik bir rejimin adaletsizlikleriydi. Aynı yıllarda Filipin ordusuna bağlı birlikte Vietnam'da ABD saflarında çarpışıyordu. O yıllarda protesto hareketi **"emperyalizme, feodalizme ve bürokratik kapitalizme karşı"** adaletten ve barıştan yana sokağa dökülmüştü.

Bu hareket, Marcos'un 1972'de sıkıyönetim ilan etmesi ve onbinlerce rejim aleyhtarının tutuklaması ile biraz durakladı. Sıkıyönetim ilanından 7 ay sonra çeşitli örgülerin temsilcileri biraraya geldiler ve siyasi mücadeleyi yeraltından sürdürme kararı aldılar. 24 Nisan 1973'te National Democratic Front NDF kuruldu. Devlet terörü zirveye ermişti. Marcos o sırada özellikle tarım alanında reformlar vaadederek bir New Society (Yeni Toplum) kurmaktan söz ediyordu. Hareketin kadroları dağılmış, ordu ve polis tarafından susturulamayanların bir bölümü Marcos'un New Society'sine angaje olmuştu.

NDF yıllar süren bir çalışmadan sonra 1977'de birkaç başarılı işçi gösterisi düzenledi. 1977'de Marcos'un yakın çevresindeki bürokratlardan Horacio Morales'in NDF'ye girmesi olay yarattı. Cephe zamanla baştaki teorik çerçevesini geliştirdi, örgütlenme tarzını yetkinleştirdi ve Benigno Aquino'nun 1983'te öldürülmesinden sonra, toplumu saran politizasyon ortamında başlıca muhalefet odaklarından biri olarak ortaya çıktı.

NDF bugün Filipinler'de 73 eyaletin 60'ında faaliyet gösteriyor. Kırsal kesimin dörtte bir cephenin denetiminde. Ordu birliklerine ve hükümet özel **"counterinsurgency"** (isyan bastırma) timlerine karşı başarılı bir mücadele veren NDF'nin -kendi verilerine göre- 50.000 full-time örgütçüsü var. Cephenin yasal kitle örgütlerinde üye sayısı 1 milyonu aşıyor, ayrıca 10 milyon Filipinli, özellikle kırsal kesimde, NDF'yi destekliyor.

Milli Demokratik Cephe NDF'yi kuran ve ona damgasını vuran iki örgütten biri, **Filipinler Komünist Partisi CPP** (yukarıda sözü geçen yasal PKP ile karıştırılmamalı!) ve partinin silahlı kanadı **New People's Army NPA** (Yeni Halk Ordusu). Cephe içindeki ikinci büyük örgütlenme ise, Hıristiyan din adamlarından ve "müminlerden" oluşan **Christians for National Liberation CNL** (Milli Kurtuluş Yanlısı Hıristiyanlar).

Filipinler'in illegal komünist partisi CPP, 1968 yılında Sovyet yanlısı PKP'den ayrılan onbir üye tarafından kuruldu. Eski parti yapılanmasını "siyasi, stratejik ve ahlâki açılardan başarısız" olarak niteleyen CPP kurucuları, gözlerini Mao'nun Çin'ine çevirmişlerdi. Silahlı mücadele yolunu benimsiyorlardı. İktidara "darbeci" yöntemlerle gelmeyi reddeden Mao'nun "halk savaşı" stratejisini benimseyen CPP, "kırlardan kentlere" doğru örgütlenmeye başladı. CPP'nin ilk başkanı, Filipinler Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Tarihi Doçenti olan **José Maria Sison** idi. Sison, 1977'de partinin en önde gelen liderleriyle küçük bir dağ köyünde yakalandı ve hapsedildi - ta ki geçtiğimiz aylarda Corazon Aquino tarafından serbest bırakılıncaya kadar.

CPP her ne kadar kendini baştan beri **"Maoist"** olarak nitelediyse de, Çin Halk Cumhuriyeti 1975'te Filipinler'le diplomatik ilişkiye geçtiğinde CPP ile bütün bağlarını kopardı ve partiye hiçbir yardımda bulunmayacağını açıkladı. CPP bir süredir Çin Halk Cumhuriyeti'ne bakışını yeniden değerlendiriliyor (başka ülkelerdeki "Maocu"lar gibi). Sovyetler Birliği'ni ise "azgelişmiş ülkelerin çoğunda emperyalizmin dayandığı feodal zemini gözardı etmekle" suçluyor. CPP'ye göre Sovyetler Birliği Üçüncü Dünya'da tümüyle kendi devlet çıkarlarını gözeten bir siyaset izliyor.

GERİLLA HAREKETİ

CPP'nin silahlı kanadı, 1969 yılında kurulan **New People's Army.** NPA'nın amacı, kırsal kesimde halkı örgütlemek, mevziler kurmak, tarım reformunu faaliyete geçirmek ve silahlı mücadeleyi kentlerin kapısına dayandırmak. Nitekim, NPA'ya bağlı gerillalar hâkimiyet bölgelerinde halkın toprak sahibine ödemekle mükellef olduğu yüzde 60 oranındaki verginin ödenmemesini sağlıyorlar. Gerillalara güvenen köylüler böylece işledikleri toprağın fiilen sahibi durumuna geçiyor. Bu yüzden topraklarını terkedip kentlere göç eden çok sayıda "ağa" var.

Amerikan Senatosu'nun Dışişleri Komitesi 1983 yılında bir rapor hazırlamış ve New People's Army NPA'yı **"dünyanın en hızlı büyüyen gerilla hareketi"** olarak nitelemişti. Pentagon'da üst düzeyde görev alan **Richard L.Armitage** ve **James A.Kelly**'nin raporunda (üç yıl önce) şöyle deniyordu: "Amerika Birleşik Devletleri ve Filipinler yakın zamana kadar bütün dikkatini Güneydoğu Asya'daki Sovyet tehdidine yöneltmişlerdi. Ancak Filipinler'de komünist bir ayaklanma tehlikesi savunma stratejisinde önceliği farklı bir alana kaydırdı. Şimdi Manila'nın önündeki baş hedef, bu tehlikeyi bertaraf etmektir. Savunma Bakanlığı bize, Filipinler Komünist Partisi CPP'nin ve askerî kanadı NPA'nın gücünün gitgide arttığını bildiriyor. Silahlı gerilla kuvveti bugün 15.000'i aşmakta; buna 10.000 kadar aktif sempatizanı eklemek gerekmektedir. CPP'nin 60.000 aktif üyesini ve Milli Demokratik Cephe NDF'nin 100.000'i aşkın üyesini de hesaba katmalıyız. İsyancılar bazen bir alay kuvvetinde faaliyet gösteriyor ve köylerin yüzde 20'sini kontrol altında tutuyorlar. Asilerin dışarıdan herhangi bir destek aldığına dair bilgimiz yoktur. Ama komünist gerillaların Maoist ideolojiyi ithal ettikleri bilinmektedir."

Bugünkü verilere göre NPA'nın gerilla gücü 20.000'i aşmakta. NPA adalarda 1500 kasabayı kontrol aldında tutuyor. Gene yukarıdaki rapora göre NPA kendi bölgelerinde 10 milyon insan tarafından (şu ya da bu biçimde) desteklenmekte. Bunlar köylülerin yanısıra işçileri, gençleri, kadınları ve çeşitli meslek gruplarını kapsıyor. Gerillalar özellikle kırsal kesimden aktif militan sağlıyorlar, ama Manila ve diğer büyük kentlerden öğrenciler de son yıllarda artan sayıda "dağa çıkmaya" karar veriyor.

MİLİTAN DİN ADAMLARI

Milli Demokratik Cephe NDF'ye damgasını vuran örgütlerden ikincisi ise, gene illegal faaliyet gösteren Hıristiyan **CNL.**

Christians for National Liberation, yani CNL 1972'de kuruldu. Kendilerini "ilerici ve demokrat" olarak niteleyen Katolik papazlar, din adamları, misyonerler ve rahipler biraraya gelip, Hıristiyanların bir "üçüncü yol" arayışından vazgeçtiklerini ve milli direniş hareketi içinde yeralacaklarını açıkladılar. Böylece Filipinli papazlar belki dünyada ilk kez silahlı mücadeleden yana tavır alıyor ve cübbelerinin üzerine makineli t üfeği asıyorlardı. Bu din adamlarının bir diğer hedefi ise, *"Filipinler'de Hıristiyanlığı yabancı etkilerden arın-*

dırmak ve yeni bir ruh kazandırmak"tı.

NDF'nin diğer üye örgütleri arasında Öğretmenler Birliği KAGUMA, Devrimci Köylü, Devrimci Işçi, Milli Gençlik Birliği, Sağlık Hizmetleri Birliği MASAPA gibi geniş kitle örgütlenmeleri de var.

NDF'nin aktif destek sağladığı bir başka kesim, etnik azınlıklar. Filipinler'deki azınlıkların en büyüğü ise, ülkenin güneyindeki Mindanao adasında yaşayan 4 milyon Müslüman. Ancak Müslüman halkın **Moro Milli Kurtuluş Cephesi** MNLF adında, yine gerilla savaşı veren kendi örgütü var. MNLF özerk kalmayı yeğliyorsa da, devlet güçleriyle çatışmalarda NPA gerillalarına kendi bölgesine girme izni veriyor ve hattâ silahla destek sağlıyor.

Müslümanlardan sonra ülkedeki ikinci büyük azınlık, Luzon adasında yaşayan İgorot'lar. Adaların en eski yerlileri olan İgorot'lar yıllardır sürgüne tabî tutulmakta ve topraklarında süren baraj inşaatları yüzünden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmaktalar. Ve bu yüzden içlerinden bir kesimi gerillaları destekliyor. NDF'ye üye olmayıp, gene de aktif destek sağlayan bir başka önemli güç ise 500.000 üyeli bağımsız işçi konfederasyonu **KMU**.

CEPHE PROGRAMI

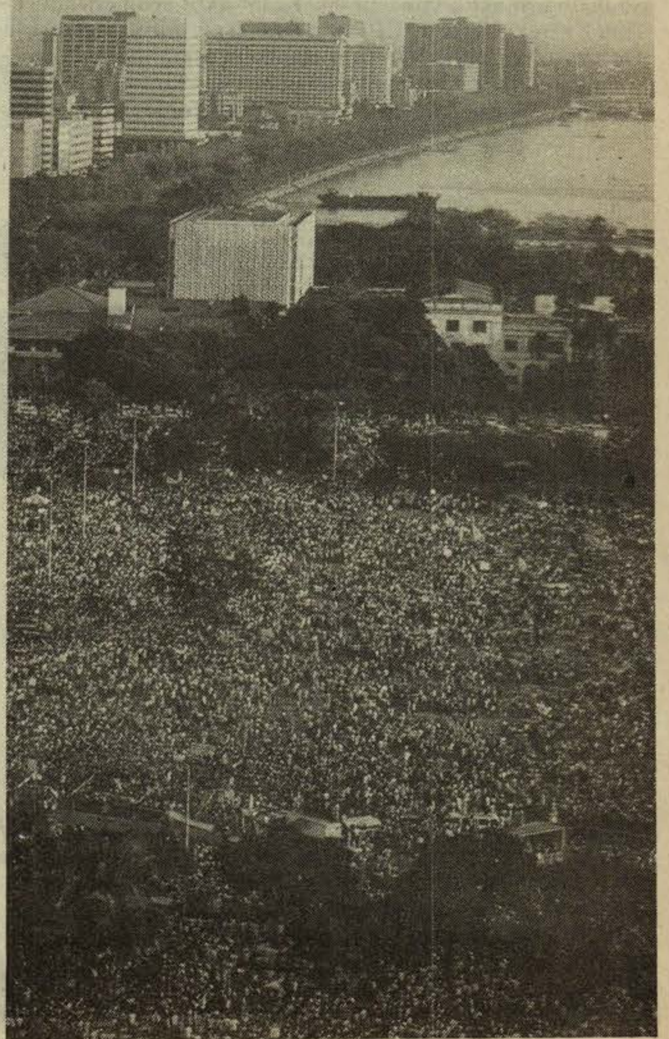
NDF, 1985 yılında ülke çapında yeni bir örgütlenme ağı kurdu ve "Köy Birimi"nden "Ulusal Konsey"e kadar uzanan bir sistem geliştirdi. Cephe ayrıca 12 maddelik bir prognının yüzde 40'ı, enflasyonun yüzde 50'yi aştığı Filipinler'acil hedeflerden, radikal tarım reformu uygulamasına kadar bir dizi nokta içeriyor. İlginç olan, NDF'nin "devrimden önce" veya "devrimden sonra" gibi ibarelerden kaçınması, kitle örgütlenmelerini temel alarak "demokratik bir koalisyon hükümeti"nin kurulmasını kararlaştırması. Biz burada programın iki noktasını biraz açmak istiyoruz:

İlki siyasi düzeye ilişkin: "...Bütün sınıf, parti, kilise ve kitle örgütlerinin temsilcileri, delegeler halinde toplanmalı ve milli ölçekte bir demokratik koalisyon hükümeti kurulmalıdır." NDP bu koalisyon hükümetini (eski) Marcos yönetimine bir alternatif olarak görüyor ve içinde her gruba söz hakkın tanımaktan yana olduğunu belirtiyordu. Bu hükümet, "liberal ve demokratik" bir anayasa hazırlayacak ve yürürlüğe koyacaktı. NPA gerillaları ise "milli kurtuluş ordusu" içinde eriyecekti.

İlgimizi çeken diğer nokta ise iktisadi düzeye ilişkin: Kurulacak (ve iktidarı devralacak) koalisyon hükümetinin idaresi altında üç ekonomik sektör öngörülüyor: Devlet sektörü, kooperatifler ve özel sektör. Hammadde üreten, kamu hizmeti veren şirketler ve tekeller devleştiriliyor. Serbest meslek grupları, köylülük ve küçük üreticiler kooperatiflerde örgütleniyor. Özel sektör ise şu şirketleri kapsıyor: Tekelci karakter taşımayanlar ve "tarım reformu, dürüst çalışma, girişimcilik, beceri ve zihinsel emek" yoluyla elde edilenler. Yani NDF yukarıda saydığımız yollardan kazanılan üretim araçlarında özel mülkiyet hakkını kabul ediyor ve bunları "özel sektör" başlığı altında topluyor. Buna göre devlet, halkın hayat şartlarını olumsuz yönde etkilemediği ve üretici güçlerin gelişimine ket vurmadığı sürece özel sektörü tesvikle de yükümlü.

Dış borçlar ayrı bir bölüm oluşturmakta. Cephe, "yararlı" addettiği kredileri devralmayı ve geri ödemeyi kabul ediyor. Ama Filipin ekonomisine yararı olmayan, bağımlılığı pekiştiren veya kişilerin özel çıkarlarına harcanmış kredilerin geri ödenmemesi öngörülmekte. Tarımda köklü bir reform taslağı var. Cephe, ülkenin iktisadi gelişimini sanayileşmeye bağlıyor; tarımda üretimin artırılmasını ve buradan sağlanacak kaynakların sanayiye aktarılmasını tasarlıyor. NDF'nin hedefi, "kendi kendine yetebilen" bir ekonomik yapı, yani ithalat/ihracat kesilse dahi halkın temel ihtiyaçlarının içerden sağlanabilmesi. Fakat bu, dünya ekonomisine kapanmak demek değil. Hem Cepheciler ülkenin onyıllardır pekiştirilen dışa bağımlılığının bugünden yarına ortadan kalkmayacağını biliyor ve Filipinler'in daha birkaç kuşak boyunca uluslararası pazarın dikte ettiği koşullara boyun eğmek zorunda olduğunu görüyorlar.

Halkın yüzde 70-80'inin sefalet çizgisinin altında yaşadığı; çocukların yüzde 70'inin yeterli beslenemediği; ölümlerin yarısının yetersiz beslenmeden kaynaklandığı; işsizlik oranının yüzde 40'ı, enflasyonun yüzde 50'yi aştığı Filipinler'de halkın hayatında "devrim" yaratacak değişimler kuşkusuz Corazon Aquino ile sağlanamayacak. Filipinler'de ordunun halk nezdindeki prestiji ise oldukça düşük. Ordu içindeki ABD yanlısı güçler "komünistlerin üstüne gitmekten" yana; ancak "people's power" ile iktidara gelen Corazon Aquino, böyle bir harekete yanaşmıyor ve gerillalarla ateşkes müzakerelerine girmek istiyor. Çünkü Milli Demokratik Cephe ülkede görülmemiş bir halk desteğine sahip. NPA gerillalarının halk arasındaki adı **"Nice People Around"** - yani "etraftaki güzel insanlar"...

"Devrim Erken Doğan Bir Bebek..."

Din adamı dağa çıkar mı? Edicio de la Torre çıktı. Filipinli teolog uzun süre din adamı olarak görev yapmıştı. Önce halkın durumunun iyileştirilmesi amacıyla reformist gruplar içinde çalıştı. Sonra milli direniş hareketine katıldı ve başka din adamlarıyla birlikte Milli Kurtuluş Yanlısı Hıristiyanlar (CNL) örgütünü kurdu. De La Torre 1972'de sıkıyönetim ilan edilince yeraltına geçti. 1974'de tutuklandı. 1980'de uluslararası baskılar sonucunda serbest bırakılıp sınırdışı edildi. Ancak 1 yıl dayanabildi. 1982'de geri döndüğünde yeniden tutuklandı. Ve 1986 nisan ayında Aquino hükümeti tarafından serbest bırakılana kadar tutuklu kaldı.

Aşağıda F. Alman Yeşil Parti'den bir delegasyonun seçimlerden sonra özgürlüğüne kavuşan de la Torre ile yaptığı bir söyleşiyi sunuyoruz:

— Marcos'un devrilmesinden sonra Filipinler'deki güncel durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu gerçekten de bir "devrim" miydi?

E. de la Torre: Siyasi bir tutuklu için hiç beklenmedik bir anda salıverilmek elbette "devrim" sayılır. Ama ben milli demokratım. Benim için kurtuluş ancak yarı-feodal, kapitalist ve emperyalist yapılanmalardan arınmakla olur. Böyle bakıldığında bu elbette bir devrim değildi.

Bu devrim erken doğan bir bebek gibi. Beklediğimizden çok önce ve çok küçük geldi dünyaya. Ama yine de ona iyi bakmak zorundayız. (...) Bu bebek çok tuhaf: Güzel bir yüzü var -Cory Aquino'nun fikirleri pek fena sayılmaz. Bebeğin bir de vücudu var: People's power! (New People's Army ile karıştırılmamalı). Bu örgütlü bir beden değil. Bu yüzden ben diyorum ki, bu bedeni örgütleyelim ve Cory'nin "Danışma Komiteleri" dediği yapılanmaları kuralım. Komitelerin başına kitle örgütlerinin temsilcileri gelsin. O zaman bebeğin çehresi biraz değişecektir. Hem ben bebeğin sağ kolunun fazla gelişkin olduğunu görüp tasalanıyorum. Bu kol, Filipin devletindeki en örgütlü organdır. Bebeğin sol kolu hiç yok. Sol bu ülkede öyle uzun bir zamandır illegal çalışmak zorunda bırakıldı. Bence bebeğe bir sol kol verme vakti geldi. Ama herkes sağ kolun sol kolu kesip atacağından korkuyor. Aynı tehlike kafa için de geçerli, yani eğer sağ kola ters bir komut verecek olursa... Ayrıca denizaşırı oturan "amcamız" da epey başımızı ağrıtıyor. Bebeğin yardıma ihtiyacı olduğunu iddia ediyor: Küçük çapta bir Marshall planı çerçevesinde 1 milyar dolar; amcamızın dikte ettiği koşullar altında 100 milyon dolarlık askerî yardım. Tek şart, sol kolun büyümesini önlemek, bedeni örgütsüz bırakmak ve sağı güçlendirmek. Bence bugünkü durum budur.

— Başta "People's power"in örgütsüz bir kitle olduğunu söylediniz. Kitlelerin örgütlenmesi ve politizasyonu nasıl gerçekleşecek? Sizce bunun önündeki en büyük engel nedir?

E. de la Torre: İnsanların örgütlenmesi için en az birbuçuk-iki yıla ihtiyaç vardır. Bu slum halkı için olduğu kadar orta sınıflar için de geçerli. Başlangıçta gayet iyi bir ses çıkartan eylemler yaparsınız. Ama sonradan belli bir kurumlaşmayı sağlamak için çok uğraşırsınız. Belli örgütlenmeler ancak bir-iki yıl zarfında, örneğin yönetim değişikliklerini kaldırabilecek hale gelince, yerleşiklik kazanırlar.

Şu anki görevimiz ne? Mümkün olduğunca örgütçü çok sayıda ve kadro bulup tüm kaynakları bu işe seferber etmeliyiz. Bence koşullar şu sıra çok müsait. Manila'da sokaklara dökülen 2-3 milyon insanın ancak yüzde 20'si örgütlüydü. Özellikle kentlerdeki yoksul halka, işçilere, kırsal kesime yönelmeliyiz. Ama her türlü siyasi örgütlenmenin belli bir zamana ihtiyacı vardır, hele ülkede çözülecek sorunlar had safhada karmaşık ve ağırsa...

"Dini yabancı etkilerden arındırmak ve halka yaklaştırmak" isteyen CNL üyesi rahibeler, gerillalara hiç yabancı değil.

— Şimdiye kadar, meclis-dışı muhalefetin nasıl örgütleneceği ve güçleneceği hakkında konuştuk. İlerki seçimlerde, bir koalisyon hükümetinde yeralabilecek yeni bir sol parti kurma planlarınız var mı?

E. de la Torre: Bence meclis toplantılarında en önemli nokta, orta sınıfın siyasi taleplerini tanımak ve nereye kaydığını farketmektir. Milli Demokratlar özellikle bu konuya daha çok eğilmeliler. 80'li yılların başında Filipin solu içinde Filipinler'de orta sınıfın fonksiyonu üzerine hararetli tartışmalar yapılıyordu. Kapitalist gelişme içinde, kentleşme derecesine göre orta sınıfın hacmi nedir? Orta sınıf hangi parlamenter gelenekte yeralıyor? Bu sorulara daha çok eğilmek zorundayız, çünkü bunlar bize Filipinler ordusunun sınıfsal bileşimi hakkında da ipucu verecektir. Ben Filipin toplumunda liberal-demokrat eğilimin ağır bastığı görüşündeyim. Ama bu, çoğunluğun aynı zamanda örneğin Amerikan üslerinin kalkması veya çokuluslu şirketlerin kapatılması gibi radikal-milliyetçi talepleri destekleyeceği anlamına gelmiyor.

Şu anki güçler dengesi zaten çok farklı. Muhafazakâr ve faşist güçler eskiden olduğu gibi bugün de çok kuvvetli. Bugün hükümet kurmuş olan eski burjuva muhafazakâr muhalefet, halktan epey destek gördü gerçi, ama Parti bazındaki örgütlenmeleri çok yetersizdi. Eskiden ne silahı vardı, ne de parası. Buna karşılık Marcos taraftarlarının bugün hâlâ iyi işleyen örgütlenmeleri, çok fazla parası ve silah gücü var. Daha bir ay önce (Mart 1986) Marcos'a sadık güçler en azından 40 bin kişilik bir milis kuvvetine sahipti. Filipinler'de demokrasinin geleceği açısından anahtar rol ordudadır ve bu Aquino'nun en az nüfuza sahip olduğu alandır. Orduda "yeniden doğuş" yaşayan demokratların gerçekten demokrat mı, yoksa örtük faşistler mi olduğu henüz belli değildir. Bu nedenle insanları örgütlerken belli ölçüde yeraltından faaliyet göstermek zorundayız. Bir başka sorun, sivil bürokrasiye ne kadar güvenileceğidir. Aquino'nun kişisel güvenirliğine inansak bile orduyu disipline edip edemeyeceğini, halka saldırmasını önleyip önleyemeyeceğini bilmiyoruz.

Şimdiki koalisyona dönecek olursak: Bugünkü hükümette yeralan sol, biraz "sola bulaşmış" liberal demokratlardan ibarettir. Sosyal demokratlar ve milli demokratlar koalisyonda temsil edilmiyor. Önümüzde şu alternatif var: Ya Amerikalıların önerdiği iki partili sistemi, yani orta sınıfın ve alt sınıfların parlamentoda iki seçkin parti tarafından temsilini benimseyeceğiz; ya da Filipinler'de gerçekten plüralist bir parti düzeninin kurulması için aktif çaba harcayacağız. Bu nedenle yakında bir sosyal demokrat ve hattâ belki bir sosyalist partinin kurulacağını düşünüyorum. Ama daha önemlisi, yakında özerk halk örgütlenmelerinin ve ittifakların kurulması için çalışmaktır.

Örneğin Filipinler'deki Amerikan üslerinin kaderini tayin edebilmek için her ikisine de, yani hem milli bir hükümete, hem de harekete ihtiyacımız vardır. Şimdilik ikisi de emekleme çağında. Ama ben iyimserim. Sınırlar vardır ama yeni imkânlar da mevcuttur. Bazıları sürekli sınırlarla uğraşıyor ve "yapacak ne kaldı", diye düşünüyorlar. Bence bizim mümkün kıldığımız herşey imkân dahilindedir!

Bizim mümkün kıldığımız her şey imkân dahilindedir!

— Filipinler'de silahlı mücadelenin sürme şansı sizce nedir? Bir ateşkes anlaşması yapılacak mı?

E. de la Torre: Cory başlangıçta bir ateşkes istediğini söylüyordu. NPA (New People's Army) ve CCP (Filipinler Komünist Partisi) uzun tartışmalardan sonra pazarlığa oturma kararı aldılar. (Son gelişmeler üzerine NPA hükümetle pazarlığa oturmayacağını belirtti-F.Z.) Aradaki nüans farkı şudur: Bir taraf ateşkesten sözediyor, diğeri sadece pazarlıktan. Bir ateşkesin sağlanıp sağlanamayacağı bence ikincil plandadır. Kısa vadeli bir ateşkese gidilebilir ama NPA'nın silahlarını teslim etmesi gibi siyasi bir çözüm sözkonusu olamaz. Bu, belki arzu edilir birşey, ama tümüyle gerçekdışı. Neden mi? Çünkü silahlı mücadele yalnızca orduya ve ordunun siyasete karışmasına tepki olarak verilmiyor.

NPA'nın silahlı mücadelesinin iki önemli hedefi vardır: Tarım reformu ve kırsal alanda "people's power" - halkın gücü'nü yaratmak. Hükümet tarım reformunda karar hakkını gerçekten köylüye bırakacak mı? Eğer bu gerçekleşirse, NPA'nın tabanı önemli ölçüde azalacaktır. Ama şimdilik böyle bir adım beklenmiyor. Eğer bu iki sorun çözülseydi bile, bir üçüncü mesele daha var: Demokrat bir devletin faşist bir ordusu olabilir mi? İspanya Franco'nun ölümünden sonra aynı problemle karşılaşmıştı (Faşistler üç kez darbe girişiminde bulundu). Ordunun ülke aleyhine çalıştığını görmek için Marksist olmaya gerek yok. Hele halk gerçek bir demokrasi istiyor, bir "seçkinler demokrasisi" amaçlamıyorsa. Milliyetçi ve antiemperyalist bir ülkenin demokratik bir orduya ihtiyacı vardır. Teorik olarak NPA'nın silahlı mücadeleyi kazandığı bir zafer senaryosu kurabiliriz. Ama NPA'nın Filipin ordusunu yenmesi pratikte mümkün değildir.

Bir başka çözüm, NPA'yı yeni bir milli-demokrat ordu potası içinde eritmek olabilirdi. Ama bu eski ordunun baştan sona yeniden kurulmasını gerektirirdi. Şu anda ordu içindeki reform yanlısı kanadın büyümesi gerekirdi bu iş için. Bu reformist siyasi çizginin orduya hakim olması gerekirdi ki, NPA da yeni bir "halk ordusu"nda eriyebilsin.

Böyle bir ihtimal var mı? Teorik olarak evet, belki. Ama gerçekte imkânsız! İşte bu nedenlerden ötürü geçici bir ateşkes, yerel köylü hareketlerinin desteklenmesi veya Filipinler ordusunda bazı reformlara gidilmesi gibi kısa vadeli çözümler daha olası gözüküyor. 8-12 bin kişilik bir subay kesiminde reform yanlısı olanların sayısı 600'ü geçmez. Ordudaki durum budur.

— Kırsal kesimde olup bitenlerden haberdar mısınız? NPA eskisi gibi köylü tarafından destekleniyor mu? Basında iddia edildiği gibi hareketi terkedenler var mı?

E. de la Torre: Elimde dört dörtlük bir rapor yok tabiî. Ama öğrendiklerim, basının yalan söylediğini gösteriyor. Anlatılan hikâyelerin üçte ikisi sadece belli amaçlar için uydurulmuştur.

NPA kumandanları durumun değişmediğini, ordunun daha az faşist bir hale gelmediğini söylüyorlar. Ordunun "isyan bastırma harekatları" hâlâ sürüyor. NPA'nın kendine göre bazı planları var. Eğer pazarlığa oturacaksa yeraltından çıkmak zorunda, ama güvenliğini çok iyi sağlaması gerekiyor.

Safları terkedenler var mı? Köylü NPA'dan desteğini çekiyor mu? Tam bir siyasi bilinç edinemeyen ya da sadece ordu teröründen yılıp NPA'ya katılan bazıları şimdi "sivil" hayata dönmek isteyebilir. Bizce bu saf değiştirmek anlamına gelmez. Onlar silahlarını bırakıp, bizim "beyaz gölge" dediğimiz alana geri dönerler ve mücadeleyi barışçı yollarla sürdürmeye çalışırlar.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki Konumu Değişiyor mu?

Son günlerde Ortadoğu yine dünya kamuoyunun gündeminde. İngiltere'nin Suriye'ye yöneltti̇ği suçlamalar, ABD'nin İran yönetiminin bazı kesimleri ile sürdürmekte olduğu ilişkilerin açıklanması, Ortadoğu'da yeni bir yapılanmaya doğru gidiliyor olabileceği kuşkusunu yaratıyor. Tam da bugünlerde Acil Müdahale Gücü'nün -'Çelik Kuvvetler'in- Türkiye'ye yerleştirilmesinin gündeme gelmesi, böyle bir yeni yapılanma gerçekleştiği takdirde Türkiye'nin rolünün ne olacağı hakkında bir dizi soruya yol açıyor.

Bu sorulara ışık tutabilmek amacıyla Uğur Cankoçak, Zemin adına Cengiz Çandar'la bir görüşme yaptı.

— *Son günlerde Ortadoğu yine fazlaca ısındı. Gazete haberleri yeterli değil, biraz geniş özet rica etsek...*

— Ortadoğu son günlerde her zaman olduğundan daha fazla ısınmış değil. Ortadoğu'nun bugününün özelliği, bunalımın daha derin boyutlar kazanmış olmasına karşılık, sorunun çözümü yönünde bir ışık seçilememesidir. İki önemli tıkanıklık var: 1. Körfez Savaşı. Bu savaşın yakında şu ya da bu tarafın lehine bitebileceğine ilişkin bir işaret yok. O basında pek sık sözü edilen İran'ın nihaî taarruza yakın gelecekte geçeceğini ben sanmıyorum. Irak ise savaşı askerî plânda kazanamayacağını ta 1982'den bu yana kanıtlamış durumda. Savaşa diplomatik çözüm bulabilme şansı ise İran'da İmam Humeynî'nin fetvası ile en azından görülebilir vâde için imkânsız. Dolayısıyla Körfez Savaşı tam bir tıkanıklığı yaşıyor.

Ortadoğu sorununun ikinci önemli cephesi bilindiği gibi Filistin sorunu. Filistin topraklarının ve Suriye'nin bir bölümünde İsrail işgali devam ediyor. Arap dünyasındaki genel dağınıklık ve parçalanmışlık nedeniyle, bu platform üzerinde hareket eden FKÖ de hayli zayıfladı ve kıyıya itildi. İsrail ve Ürdün bu manzaradan yararlanarak Filistin sorununu aralarında çözme girişimi içindeler. Oysa, işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistin halkı FKÖ'yü kendi biricik temsilcisi olarak kabul ediyor ve FKÖ'süz bir çözüme rıza göstermiyor. ABD'nin İsrail ile eşgüdüm halinde bütün çabası ise FKÖ'yü dışlayarak çözüm yolunu aralamak. Bu durumda, sorunun çözümü volunda önemli ölçüde değerli zaman kaybedilecek gibi gözüküyor. Kaybedilecek bir zaman, umutsuzluğu besleyeceği için bölgede sürekli ve yeni şiddet örneklere tanık olunması ihtimali kuvvetli.

Bu sayılanların dışında, Arap dünyasına son 10-15 yıldır görece bir ağırlık ve ferahlık sağlayan petrol fiyatlarındaki düşüş de, tüm bölge ülkelerindeki ekonomik şartları olumsuz yönde yakından etkileyecek. Tüm göstergeler, 70'li yılların manzarasına bir daha kolay kolay dönülemeyeceğine işaret ediyor.

— *Son günlerde İngiltere'nin başını çektiği ve Batılı kimi ülkelerin desteklediği Suriye meselesi nedir?*

— Suriye, bir süredir ABD'nin Ortadoğu'daki uzlaşma tasarılarının önünde Ortadoğu'daki en önemli engel. Üstelik, Sovyetler'in Ortadoğu'daki en önemli dayanağı. Bir İsrail-Suriye savaşı ihtimalinden de sürekli söz ediliyor. Dolayısıyla, Batılıların genel yaklaşımı Suriye'yi köşeye sıkıştırmak ve tecrit etmek; en azından caydırmak biçiminde. Ancak, Suriye'nin bölgede işgal ettiği kilit rol nedeniyle, Avrupa ülkelerinin birçoğu Suriye ile kesin bir hesaplaşmaya gidilmesini kendi çıkarlarına uygun görmüyorlar. Bu anlamda, Batı'nın Anglo-Sakson kanadıyla diğerleri arasında farklı eğilimler göze çarpıyor.

— *SSCB ve ABD, Ortadoğu haritasını değiştirmek niyetindeler mi? Buna güçleri yeter mi? Örneğin Ortadoğu'da bir Kürt devleti kurulmasını isterler mi? Bu hanginin ne kadar işine gelir? Bu*

konuya Ortadoğu'nun diğer ülkeleri nasıl yaklaşır?

— Bölge haritasının değişmesini bir süper devletin istemesi haritayı değiştirmez. İkisinin yeni bir bölge haritası üzerinde uzlaşmaları gerekiyor. Üstelik, bu sadece Ortadoğu'ya münhasır olamaz. Dünya haritasında bir al-ver uzlaşması tarzında yapılacak yeni bir düzenlemenin bir parçası olarak mümkün olabilir. Bunun olabilmesi demek, Yalta sınırlarının değiştirilmesi üzerinde iki süper devletin anlaşması demektir. Aralarında bu tür bir uzlaşma sağlayacakları yakınlığa erişmiş görünmüyorlar. Bölge haritasında yeni bir devletin ortaya çıkması, bölge coğrafyası, topoğrafyası, etnik ve mezhebî özellikler gözönüne alınırsa, bir devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaz. Haritanın toptan ve tümden yenilenmesini gerektirir. Şu içinde bulunduğumuz zaman kesitinde bu değişikliğin eşiğinde olduğumuzu göremiyorum.

— *Ortadoğu'da silah satış trafiği değişti mi? Son günlerde ABD'nin direk ve endirek olarak İran'a silah sattığı haberleri çıktı, hattâ İran'ın İsrail'den bile silah aldığı yazıldı, bunları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

— Gazetelerde çıkan haberin doğru olduğunu sanıyorum. Ne var ki, bu Barzani ile Talabanî arasında ortaya çıkan ilk anlaşma değil. 60'lı yıllarda da, 70'li yıllarda da Barzani ile Talabanî arasında uzun süre dayanıklı kalan işbirliği dönemleri yaşandı. İran-Irak Savaşı, uluslararası statükoyu yakından ilgilendiren bir savaş. Barzani-Talabanî uzlaşmasının savaşın sonucuna tayin edici bir etki yapacağı kanısında değilim. Olsa olsa, Kuzey Irak'ta Irak ordusunun işini daha güçleştirebilir; orta bölgeler ve güney cephesinde İran kuvvetlerinin imkânlarını biraz daha kolaylaştırabilir. Ancak, Irak'ın elinde muazzam tahrip silahları bulunuyor. Bu silahlarla savaşı belirsiz bir süre bugünkü seyrini etkilemeden sürdürebilir. Kaldı ki, savaşın sonucu askerî olmaktan öte, uluslararası siyasî iklim ile yakından ilgili. Bu açıdan, Barzani-Talabanî işbirliğinin uzun ömürlü olsa bile, savaşın sonucuyla ilgili belirleyici bir rolü olacağı düşüncesinde değilim.

— *Gazetelerde Talabanî ile Barzani'nin anlaştıkları haberi çıktı. Bu haber doğru mu? Doğru ise sonuçları neler olur?*

— Ortadoğu'da değişen silah trafiğinden çok, ABD'nin ve İsrail'in stratejik hesaplarının hangi ögelerden oluştuğunun ortaya çıkmasıdır. ABD'nin İran ile 1.5 yıldır belirli bir düzeyde ilişki kurduğu haberlerinin doğrulanması ise Washington'a müttefikleri nezdinde kredi kaybettirmiştir.

Sözkonusu gelişme, dış politikanın 21. yüzyıla yaklaştığımız şu yıllarda hâlâ ilkeler doğrultusunda değil, realpolitikin gereklerine uygun biçimde, pragmatik bir yaklaşımla ele alındığının göstergesi olmuştur. Bence, dış politidaka, slogancı-doktriner üslûbun geçersizliğini sergilemiştir.

Böylece, önümüzde ciddî bir istikrarsızlık dönemi uzanıyor. Bu dönemde nelere tanık olunacak, bundan nasıl çıkılacak? Bu soruların cevapları kehanette bulunmak olur ki, Ortadoğu gibi son derece kaygan bir coğrafyaya ilişkin kehanetler ortaya atmak yanlıştır.

— *Cumhuriyet'te Ufuk Güldemir'in yazı dizisi çok ilginçti. Anlaşıldığına göre, Türkiye, NATO dışı yükümlülükler altına girmiş, özellikle Ortadoğu'da ABD'nin çıkarlarını korumak doğrultusunda askerî üs ve çeşitli kolaylıklar sağlamışız. Bu konuda sizin düşünceleriniz nedir?*

— Ben, Türkiye'nin NATO dışı yükümlülükler altına girdiği kanısında değilim. Türkiye'yi NATO dışı yükümlülükler altına sokacağı varsayılan sorun, Acil Müdahale Gücü (RDF) ile ilgili düşünceler ve doktrinlerdir. Acil Müdahale Gücü ya da günlük basında yanlış adlandırıldığı deyimiyle Çevik Kuvvet doktrinleri İran'daki İslâm Devrimi ve Sovyetler'in Afganistan'a müdahalesi sonucu, ABD'nin başını çektiği Batı güvenlik sisteminde, Batı'nın hayat kaynağı olan petrol yollarının tehdit altına girebileceği endişesinin sonucu olarak geliştirilmişti.

Bu konuda geliştirilen doktrin, esas olarak Suudi Arabistan'da rejim değişikliğini önlemeyi ve İran'ın dağılması halinde bu ülkeye yapılabilecek bir Sovyet müdahalesini bertaraf etmeyi amaçlıyordu. Türkiye'nin bir NATO ülkesi yani müttefik olması ve bölgeye yakınlığı düşünülerek, bu hesaplara bulaştırılması ihtimali ortaya çıkmıştı. Amerikalılar niyetlerini Türkiye'ye çıtlatmadılar da değil. Ancak, Türkiye'nin bu konudaki Amerikan taleplerine yeşil ışık yakmadığını biliyorum.

Türkiye'yi bir sıçrama tahtası olarak kullanabilmenin yasal temeli mevcuttur. Konu, NATO Savunma Planlama Komitesi'nin (NATO Savunma Bakanları) 1980 Aralık ayındaki toplantılarının sonunda kaleme alınan bildiriyle ilk kez bir NATO belgesi haline geldi. Daha sonra, NATO ülkeleri liderlerinin 1982 Bonn Deklarasyonu'nda ifade edildi. NATO belgelerine geçtiği biçimiyle, NATO ülkeleri İttifak'ın sorumluluk alanı dışındaki gelişmelerin NATO güvenliğini tehdit edeceğini kabul ediyorlar. Böylece, NATO sorumluluk alanı dışı (cutside area) kavramı, NATO belgelerine girmiş oluyor. Aynı metinlerde, *"isteyen müttefik ya da müttefiklerin, bu tehdide karşılık verebilecekleri"* kabul ediliyor. ABD'nin *"Acil Mücadele Gücü hazırlıkları not ediliyor."* Ve böyle bir tehdide ABD'nin karşı koyması ihtimali halinde *"geçiş kolaylıklarının (en route facilities) önemini de not ediyordu."*

İşte işin Türkiye ile bağlantısı, bu "geçiş kolaylıkları" noktasında doğuyor. Ancak, Türkiye, NATO belgelerine, geçiş kolaylıkları gösterilmesinin "ulusal karara bağlı olduğu" hükmünü koydurtmayı başararak, yükümlülük altına girmeme basiretini göstermiştir. Elbette ki, böyle bir durum vukuunda Türkiye asla bu işe dahil olmayacaktır denemez. Bunun yasal ve maddî zemini hazırdır. Ancak bu, Türkiye'nin o anda vereceği karara bağlıdır; bu nedenle şimdiden Türkiye, NATO dışı sorumluluk alanlarına ilişkin **yükümlülük** altına girmiştir demek, gerçeği ifade etmez. Yine de uyanık durmakta yarar vardır.

— *Son aylarda iki süper devletin, Sovyetler ve ABD'nin Ortadoğu politikalarında önemli sayılacak değişiklikler oldu mu?*

— İki süper devletin Ortadoğu politikalarında değişiklik olup olmaması, global plânda uzlaşmalarına bağlı. 1985 Kasımı'nda Reagan ile Gorbaçov'un Cenevre buluşmalarında bu uzlaşma sağlanamadı. 1986 Rejkjavik buluşmasında bölgesel sorunlara giremediler bile. Dolayısıyla, Ortadoğu politikalarında kayda değer bir değişiklik göze çarpmıyor.

— *Sizce bu karmaşık dengeler arasında Türkiye nasıl bir politika izlemelidir?*

— Bu sorunun yanıtı upuzun görüşmeleri, tartışmaları davet ediyor. Birkaç satıra ya da paragrafa sığdırabilecek bir cevaba müsait değil. Belli itirazları ve eleştirileri saklı tutmakla birlikte, Türkiye'nin şu gün izlediği dış politika -özellikle Ortadoğu'da- mevcut nazik dengeler ve karmaşık oluşumlar çerçevesinde bakıldığında, yani gerekçeler ve imkânlar karşılaştırması yapıldığında, bana pek aykırı gözükmüyor. Mevcut manzara ışığında gerçekler ve imkânlar karşılaştırmasını bir an için terkedip, Türk dış politikasına felsefî değerlendirme istenirse, o zaman 180 derece karşı olduğumu söyleyebilirim.

Jaruzelski: Bir Darbenin Hatırlattıkları

SİNA GİRİTLİ

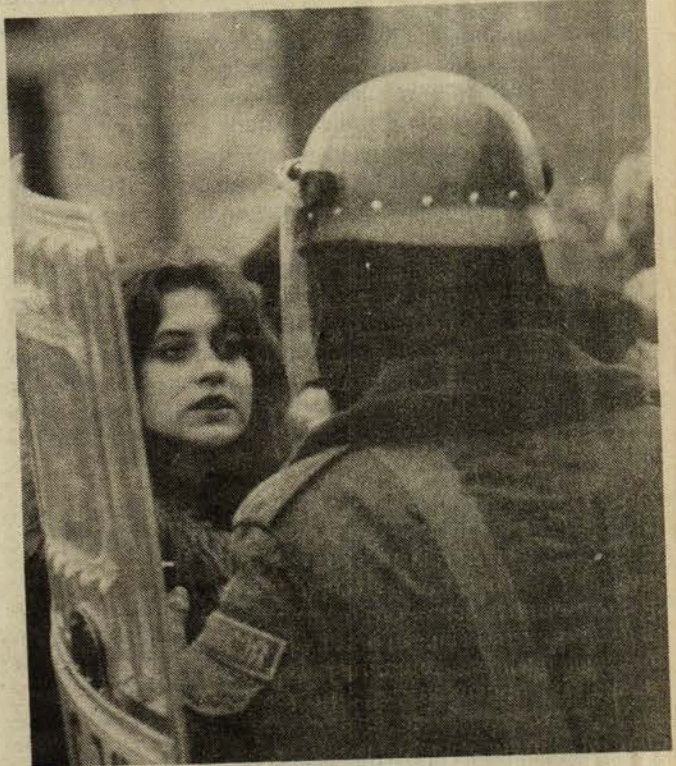
13 Aralık 1981 günü, başında General Jaruzelski'nin bulunduğu 'Milli Selamet Askerî Konseyi', 'Savaş Hali' ilan ederek tüm inisiyatifi eline aldığında, Polonya'da aylardır sürmekte olan dava bir mücadele bir kez daha yeni ikilemlerle karşı karşıya kalıyordu.

O gün bütün ülkede, askerler, dayanışma lokallerini ve sokakları işgal ettiler; telefon-teleks bağlantıları kesildi; posta denetim altına alındı, mektuplar sansürden geçmeye başladı; her türlü yolculuk yasaklandı...Giderek sayıları yüzbine varan aydın, işçi ve kitle liderleri tutuklandı.

"...Çatışma anı otoriteler tarafından titizlikle seçildi. Dayanışma yöneticileri Ulusal Komisyon'un tartışmalarına katılmak üzere Gdansk'ta bulunuyorlardı. Başlarına gelenler hakkında henüz haber alamadık. Ve aynı zamanda, işletmelerde, pazartesi günü ilk vardiyanın işi almasından itibaren, emekçilerin tümü birarada bulunamıyacaklar. Sendikaya karşı bu saldırı onu tasfiye etmeyi amaçlıyor ve Polonya Halk Cumhuriyeti'nin anayasası ile çelişen 'Olağanüstü Durum' ilanını ifade ediyor. Karşılığımız, ilkelerimize uygun olarak, tüm yurtta doğrudan doğruya genel grev olmalıdır. Polonya henüz yitirilmiş değildir..." (URSUS ZM İşletmesi Dayanışması. 13 Aralık 1981, Sabah saat 3.)

Nitekim, haberleşme ağının yetersizliğine ve liderlerin tutuklanmasına rağmen, birbirini izleyen benzeri çağrılara, Polonyalı işçiler grevlerle uydular. Ama ne yazık ki, onların boyun eğmemek konusundaki kararlı eğilimlerine ve daha uzun süre direnme kapasitelerine rağmen 'politik karşı-devrim' bu aşamada saldırısını başarıya ulaştırmış olacaktı.

Toplumsal muhalefet liderlerinin belkide ilk hatası, Polonya'lı emekçilerin mücadelesinin genişliği ve gücü sonucunda, umdukları uzlaşma olanakları yüzünden, aylardır yapılan saldırı hazırlıklarını göremeyişleridir. Üstelik, 1981 yılının Nisan ayında, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin Varşova'da yaptıkları ortak açıklama, politik devrimin yükselişine indirilen bu darbenin habercisi gibiydi: "...Her iki parti de, Polonya'da Sosyalizmin kazanımlarına yöneltilen tehditleri önlemek ve muhalefet gruplarının ülkede bir ikili iktidar oluşturma girişimlerine karşılık vermek için, ülkedeki bütün yurtsever güçlerin biraraya gelmesinin taşıdığı vazgeçilmez önemi vurgularlar, SBKP, PBİP'nin sosyalizmi korumak ve toplumsal ekonomik durumda istikrar sağlamak için gösterdiği bütün çabaların yanındadır." Parti ve devlet aygıtı içinde tasfiyeler ve yeni düzenlemeler; kilit noktalara Polonyalı generallerin getirilmesi; Orduda askere alım ve terhis işlemlerinin durdurulması; Kitle iletişim araçlarıyla yoğun propaganda; Çeşitli provakosyonlar; Fabrikaların güvenlik gerekçeleriyle hükümet milislerinin kontrolu altına alınması...Ve ardından, 28 Kasım'da, Jaruzelski'nin "grevin durdurulması ya da savaş hali" tehdidi, uygulanmakta olan planın açık kanıtlarıydı.

13 Aralığı izleyen süreçte ülke güvenlik bölgelerine ayrıldı; tüm bağımsız örgütlenmeler yasaklandı; büyük sektörlerde askerileştirme planları uygulanmaya başladı, emekçilerin zorla çalıştırılacakıarı ve başkaldıranların ölüm cezasına çarptırılacakları duyuruldu, grev ve benzeri haklar yasaklandı; Serbest Cumartesiler kaldırıldı ve istisnai durumlarda uygulanabilecek 12 saatlik işgünü yürürlüğe kondu...

Polonya'da yaşananlar, başlangıcından itibaren uluslararası platformun ortak konusu oldu. ABD'nin, sanki Sovyetler Birliği'ni destekler gibi, 'Polonyalı emekçilerin artık sosyalizmi istemedikleri' üzerine yoğunlaşan propagandası, giderek 'Polonyalı emekçilerin ve dolayısıyla dünya emekçilerinin sosyalizmi istememeleri gerektiği' gibi cılız bir dileğe dönüştü. Özellikle Avrupa'da çeşitli işçi kitleleri, sendikalar, aydınlar, Sosyal Demokrat ve Komünist Partiler farklı tepkiler gösterdiler, yeni çatlaklar açığa çıktı. Dünya sosyalistleri arasında ayrılıklar bu somut temelde bir kez daha hesaplaşma odağı oldular.

Sonuçta, sosyalist demokrasiye giden bir sürecin bir kez daha dizginlendiği ve yine dünya işçilerinin bilinçlerinin bulanıklaştırıldığı söylenebilir...Ne ki 1956 ve 1968'den sonra, kitle bilinci açısından dünyanın bu en uzun süren toplumsal mücadelesi, peşisıra sosyalizmin temel sorunsallarını olduğu kadar yeni sorunsallarını da daha kalıcı ve canlı olarak tartışma gündemine getirdi; bürokratik diktatörlüklerin, ardında gizlendikleri sosyalizm yanılsamasını çatlattı.

Aslında, Polonya'da durum, şematik biçimiyle bile, birçok gerçeği gözler önüne sermektedir:

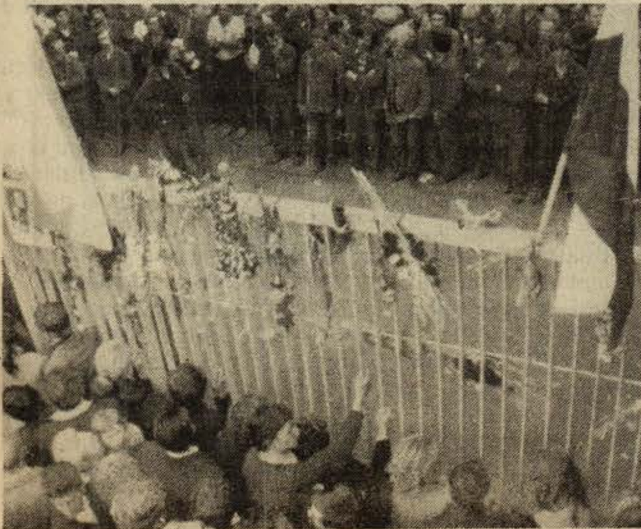
Bir yanda, SSCB'nin desteklediği General Jaruzelski...Genel Kurmay Başkanı, Savunma Bakanı, Başbakan ve Parti Genel Sekreteri olarak partinin devletle bütünleşmesinin ve işçi sınıfının ikame edilişinin bir simgesi gibi piramitin tepesinde yeralmaktadır. Onu diğer generaller, bürokratlar, apparatçikler izlemekte ve "işçi sınıfının iktidarı zaptetmek istediği" çığlıkları ile kendilerini ifade etmektedirler;

Diğer yanda, dayanışma üyesi on milyon işçi ve onun çevresinde örülen geniş bir toplumsal muhalefet... (Bir de, bürokratik kastın bir parçası olan, özgün uzlaştırmacı kimliği ile Kilise...)

Diktatörlük, azınlığı temsil etmekte ve görebilenler için zaten kendini ele vermektedir. Oysa, gerek Polonya'daki toplumsal muhalefetin ortaya çıkmasına ve üzerinde yükselmesine neden olan koşullar, gerek bu muhalefeti böylesine yaygın ve güçlü kılan programatik temeller, gerekse de Polonya işçi sınıfının yüzyüze kaldığı açmazlar sağlıklı bir biçimde tartışılamamış; üstelik spekülatif yöntemlerle bulanıklaştırılmıştır.

POLONYA'DA YAŞANANLAR NEDENLERİ VE SONUÇLARI AÇISINDAN SİYASİ BİR BUNALIM ÜZERİNDE TEMELLENMEKTEDİR

Özellikle 1980 yılında başlayarak şiddetli bir biçimde yaygınlaşan grevler ve toplumsal muhalefetin sendikal örgütlenme sınırları içinde yürümesi, Polonya'da ciddi bir ekonomik bunalımı öne çıkarıyorsa da, sorunu bu temelde değerlendirmek önemli bir yanılgıdır. Zorunlu ihtiyaç maddelerindeki fiyat artışları, işten çıkarmalar ve işsizlik gibi olgular kitlesel eylemlerin şiddetlenmesine neden olmasına rağmen, Gdansk işçilerinin sembolikleşmiş ünlü 21 maddelik taleplerinde de görüleceği gibi çatışma siyasi bir bunalımın derinlerinden köklenmektedir.

Elbette ki, Polonya'da ekonomik bir bunalımın yokluğundan sözedilemez. Üstelik ciddi boyutlardadır da. Geçerken, bunun kapitalist anlamda bir bunalım olmadığını, dünya pazarı Polonya'nın ekonomik rejimi üzerinde baskısını duyurmasına rağmen, kapitalist ekonomik bunalımın, Polonya'daki ekonomik bunalımın nedeni olmadığını belirtmek gerekir. Aksi halde, Polonya'daki ve devrimini yapmış ülkelerdeki ekonomik sorunsalların özgül karakteri gözden kaçırılmış olur.

Sözkonusu ülkelerde, ekonominin bütünü, bürokrasinin maddi çıkarlarının damgasını taşımaktadır. Çalışanlarla arasındaki şaşırtıcı ücret farklılıkları, özel mağazalar, özel villalar ve birçok ayrıcalık, bürokrasiyi iktidara bağlamakta, toplumsal tüketimden çok önemli bir payı gaspeden bu tabakayı sistemin ekonomik ve siyasi karakterinin öznesi yapmaktadır. Dolayısı ile ekonomik planlamanın da aşırı merkeziyetçi biçimde yapılması çalışanları, kendilerine rağmen alınmış kararların sonuçlarına katlanmaya zorlamaktadır. Bütün bunlar bürokratik diktatörlük, yani, sosyalist demokrasinin ve işçi denetiminin yokluğu, çalışanların atomize-demoralize-depolitize olmaları temelinde gerçekleşmektedir. Bunun tersi, yani Polonya'da, sosyalist demokrasiye genel bir işçi denetimi tüm yolsuzlukların kanallarını tıkayabilir, her türlü ayrıcalığı ve eşitsizliği ortadan kaldırabilir, saklanan ve toplumsal çakarlara aykırı olarak kullanılan stokları amacına uygun kullanım alanlarına yönlendirebilir, gereksiz işleri ve savurganlıkları önleyebilir, yatırımın ve üretimin kitlelerin yaşam düzeyindeki etkisini kontrol edebilirdi. Bu da çalışanların politik iktidarı ve demokratik merkeziyetçi bir özyönetim ...yani bürokratik kastın alaşağı edilmesi anlamına gelmektedir. Işte Polonya işçi sınıfı ile bürokratik kastı karşı karşıya getiren sorun burada yatmaktadır. Yani iktidar sorununda...

İKTİDAR SORUNU VE DAYANIŞMA

İşte bu noktada, toplumsal muhalefetin ifadesini bulduğu Dayanışma da, tartışmanın ekseni olmaktadır.

Önce, Dayanışmanın, gerek örgütsel gerekse de programatik oluşumunu özetliyelim: Dayanışma'nın temelleri, 1976 yılında, 10 kadar aydının kurduğu İşçi Savunma Komitesi (KOR) ile atılmış sayılmaktadır. Bu komite önceleri, tutuklu işçilerin ailelerine çeşitli yardımları, mahkeme savunmalarını ve aydın çevrelerin muhalefetini örgütlüyordu. Giderek yüzlerce aydın, öğrenci ve işçiyi kapsayan KOR, 1977 sonbaharından itibaren Toplumsal Özsavunma Komitesi'ne dönüştü; 15 günlük işçi gazetesi Robotnik'i çıkarmaya başladı; 1978'de ise 'Özgür Sendikalar Kurma' komitelerini örgütledi. Bu arada çeşitli siyasi, kültürel grublaşmalar KOR'un çevresinde ortaya çıktı (Polonya Gezici Üniversitesi de bunlardan biridir.)

Bu süreç, 1980 grevleriyle birlikte Dayanışma'nın doğuşuna tanık oldu. Ve Dayanışma 1 yıl içinde tüm Polonya emekçilerini, köylü kesimleri, aydınları ve zenaatkârları kapsayan güçlü bir örgüt haline dönüştü.

"...Tarihin bize öğrettiği, özgürlük olmadan ekmeğin de olamayacağıdır. Biz sadece ekmek, yağ ve et değil, adalet, demokrasi, doğruluk, meşruluk, insan haysiyeti, fikir özgürlüğü, Cumhuriyetin yeniden kurulmasını talep ediyoruz...Bu hareket bir anda doğmadı. Bu hareket, 1956'da Poznan, Aralık 1970'de Baltık Kıyısı işçilerinin dökülen kanlarının, 1968 öğrenci ayaklanmasının, 1979'da Radom ve Ursus'da çekilen acıların mirasıdır... "Bu sözler, Dayanışma programının ilk maddesinde yer almaktadır. Bu program, uzun bir süreç içinde, milyonlarca emekçiyi kapsayan bir çalışmanın

ürünü olarak ortaya çıktı. Fabrikalarda, komitelerde, bölgesel konferanslarda görüşler üretildi. Ulusal, temsili konferanslarda bütünselleştirildi. Yeniden aynı işleyiş içinde gözden geçirildi...Program, böylesi demokratik bir işleyiş içinde, yaygın tartışmalar ve binlerce talep ve eylem programından oluşması açısından ilginçtir; Ekonomik planlamadan, "özyönetim Cumhuriyeti" kavramıyla ifadesini bulan doğrudan demokrasi anlayışına kadar, devrimini yapmış bir işçi devletinin vardığı deformasyonun özgünlüklerini ve de sorunlarını taşımaktadır. -Aile, iktidar, parti, kilise, devlet, ahlakî değerler ve benzeri konularda da, program içinde yeşerdiği sistemi veri aldığını eklemeliyiz-. Bir programın siyasi karakteri, o programın, iktidara karşı ve kitleler içinde mücadelesini veren siyasi önderliklerle hayat bulur. Dolayısı ile bu yaklaşım programdaki siyasi bir perspektif zayıflığını da açıklamaktadır.

Hemen eklemek gerekir ki, Polonya'daki mücadelenin dinamikleri ve kollektif niteliği bütün bu sorunları aşma olasılıklarını da bağrında taşımaktaydı. Jarujelski darbesi bu süreci -programın I. Ulusal Kongre'de kabulünden kısa bir süre sonra- kesintiye uğrattı.

Toplumsal muhalefetin, dağılmaktan çok geri çekildiğini ve her şeye rağmen kendine yeni mücadele yöntemleri aradığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ama, sonucu bir bakıma kaçınılmaz kılan nedenlerin üzerinde durmak gerekir:

Kilisenin kitleler üzerindeki etkisi Polonya'ya özgü bir faktör olarak belirleyici olmuştur. Mücadele sürecinde zayıflama eğilimleri gösteren bu etki, kilisenin, bürokratik devletten ayrı ve bağımsız bir görünüm taşımasından kaynaklanmaktadır. 1980 yıllarına kadar kilise, devlet ile toplum arasındaki uzlaştırıcı tek kurumsal öge olarak sarsılmadan varlığını sürdürmüştür.

Bir diğer önemli faktör ise, kitleler ve liderler üzerinde hakim olan Sovyet Orduları'nın Müdahalesi korkusudur. Sık sık dile getirilen bu korku, radikallesme karşısında, Jaruzelski'nin darbesini Sovyetler'e karşı bir sübap olarak görmeye kadar vardı. Nitekim Jaruzelski de kitlelere hakim olan bu yanılsamayı sonuna kadar kullandı.

Bir üçüncü faktör de, muhalefet liderlerinin kararsız ve uzlaşmacı tutumlarıdır. Bütün bu ve benzeri faktörlerin, tali olmalarına rağmen, öne çıkmalarına yolaçan nedenler, toplumsal muhalefetin niteliğini de kavramamıza yarayan ipuçlarını vermektedirler:

Polonya işçi sınıfı, yaşadığı bütün sarsıntılı dönemlere rağmen ve ondan dolayı siyasi bir geleneği ve siyasi eğilimlerini yaratamamıştır. Özellikle 1956 Macaristan deneyi kriter olarak alınırsa, bu daha kolay anlaşılabilir.

Polonya'da toplumsal muhalefet (ve işçi sınıfı), kendi siyasi odaklarını ve eğilimlerini yaratamadan, dolayısı ile siyasi önderliklerini yokluğunda sendikal sınırlar içinde kendine yol bulmaya çalışmıştır.

Buna bağlı olarak, 'siyasi-programatik talepler' ve doğrudan demokrasi-özyönetim eğilimleri fiilen hayata geçirilmek yerine pazarlık konusu edilmiştir.

Dayanışma kendi dışındaki ve karışsındaki kurumlarda ciddi bir sarsıntı yaratamamıştır.

Dayanışma'nın yenilgisi ve Jaruzelski'nin başarısı buralarda yatmaktadır. Kitle bilinci inişli çıkışlıdır. Her kitlesel yükseliş, hedefine ulaşamadığı zaman -ki bu günlük mücadele ile nihai hedef arasında kulacak bağ ve önderlik sorununda yatmaktadır-kısa sürede şiddetli bir düşüş ve bilinç gerilemesiyle son bulur. Oysa Polonya işçi sınıfının mücadelesi aylar hatta birkaç yılla ifade edilebilecek dünyanın en uzun süren kitlesel mücadelesidir. Bu olgu, mücadelenin demokratik niteliğinde ve Polonya'nın devrimini yapmış ama geçiş aşamasında donmuş karakterinde yatmaktadır. Polonya açısından sorun, bir toplumsal devrim, bir toplumsal altüst oluş değil; gaspedilmiş olan iktidarın Polonya işçi sınıfı tarafından geri alınması, politik devrim sorunudur.

Sosyalizm, Toplum ve Cemaat

İSKENDER SAVAŞIR

Kullandıkları kelimeler kadar, bu kelimelerin tarih ve çağrışımları da kişileri bağlar -çoğunlukla farkına varılması güç biçimlerde. Bu yüzden Suat Alaca'nın Kara'nın 2. sayısında Zemin'den hareketle giriştiği sosyalizm eleştirisinin temeline, "sosyalizm" kelimesinin içerdiği ve çağrıştırdığı toplum fikrini alması, ilk bakışta sevindirici bir şey. Sosyalizmi yapan kavramlardansa, doğrudan doğruya taşımış olduğu tarihsel anlamdan hareketle tartışma ve tanımlama olanağı sağlıyor. Bu arada Suat Alaca'nın toplum hakkında söylediklerinin çoğuna da katıldığımı belirteyim; tartışmam bu konuda söyledikleriyle değil.

Ancak, yazarın bu konuda gösterdiği görünürdeki özenin binde birini, yalnızca ahlaki açıdan değil kendi tartışmasının selameti açısından başka bir bağlamda da göstermesi gerekirdi. Suat Alaca, bugün kendilerini 'sosyalist' diye adlandıranların bir kısmının bu adlandırmaya sadece kendi tercih ettikleri adlandırmayı kullanmaları yasal olmadığı için razı olduğunu hesaba katmalıydı.

Yanlış anlaşılmasın! Başvurduğum mantık "komünistler kendilerini savunamıyor, bu yüzden onlar eleştirilmemeli" mantığı değil. Adlandırma sorunu Suat Alaca'nın iddiaları bakımından merkezi bir önem taşıdığı içindir ki, 'sosyalist' ve 'komünist' terimleri arasındaki anlam farkını hesaba katmalıydı, diyorum. Bilindiği gibi, komünist kelimesi, Suat Alaca'nın çok sevdiği anlaşılan 'community' kelimesiyle aynı kökten türetilmiştir. O halde etimolojinin tanıklığına başvuracaksak, komünistlerin hedeflediği şeyin toplum değil, "community" olduğu sonucuna varmamız gerekir.

Ama beni asıl ilgilendiren, Suat Alaca'nın "bizim dilimizin İngilizcede olduğu gibi 'society' ve 'community' gibi ayrımlara sahip olmadığı" yolundaki iddiası. Türkçe, onu kullanmayı bilmeyenlerin sandıkları gibi yetersiz ve kısır bir dil değildir. 'Cemaat' kelimesi, gerek anlamı, gerek kökünün çağrışımları, gerekse tarihi bakımından 'community' kelimesinin tam karşılığıdır. Her iki kelime de "topluluk" anlamında ve topluluğun sadece bireylerin toplamı olarak varolmadığı durumlar için kullanılan bir kökten türetilmiştir. (İngilizcede 'common' kelimesinde, Türkçede 'cem'an' kelimesinde, "efradına mani ağyarına cami" deyimindeki 'cami' kelimesinde, hattâ 'cami' adında bile bu kökün işlerliğini görmek mümkün.)

Her iki kelime de öncelikle dini toplulukları betimlemek için kullanılmış ve anlamlarını, çağrışımlarını dini söylemler içerisinde kazanmışlar. Bu nokta önemli...

Şimdi gelelim solcuların neden "cemaat" kelimesini kullanmaktan kaçındıklarına... (Bu bağlamda, 'solcu' terimini, sosyalist ve komünistleri olduğu kadar, 'cemaat' kelimesi dururken 'community' demeyi tercih eden radikalleri de kapsayacak biçimde kullanıyorum.)

Farklı türden solcular için bunun farklı gerekçeleri var. Ama sanırım bu gerekçelerin içerisinde en önde geleni, Türkiye'deki solcuların, kendi özgül tarihlerinden ötürü ilericilikten devraldıkları irtica korkusu. Bu irtica korkusunun oluşum mekanizmaları ve meşruiyetini tartışmak ayrı bir yazının konusu. Burada şu kadarını söylemekle yetineyim. Kanımca 80 sonrasının, solcuların gündemine getirdiği en ciddi sorunlardan biri, solculuğun ilericilikten ayrıştırılabilmesi. Bu, kuşkusuz, oldukça sancılı bir süreç. Bu yüzden irtica korkusunun hâlâ bir sürü şeyin gerekçesi olarak kullanılıyor olması, anlaşılır bir şey. Ama anlaşılabilirlik, her zaman haklılık ve meşruiyet anlamına gelmiyor.

Bu gerekçeyi reddetmeme rağmen, ben de kendi tasarılarımı, kendi sosyalizm anlayışımı dile getirirken niçin cemaat kelimesini kullanma konusunda belli bir tedirginlik duyabilirim, bunu açıklamaya çalışayım: 'Cemaat' kelimesi, en genel anlamıyla, kişilerin özlemlerinin, tasarılarının, yorumlarının birbirleriyle çatışmadığı bir insan topluluğuna işaret eder. Daha sonraki (ve oldukça kuru) bir terminolojiyle söyleyecek olursak, birey ile kamunun, tekil ile genelin çıkarlarının çatışmadığı bir insan topluluğu.

Bu, tam anlamıyla bir ütopyadır. Marksizmin ve diğer sosyalizmlerin dini söylemlerle paylaştığı bir ütopya... (Cemaati hiyerarşinin, kurumlaşmış otoritenin, yöneten ve yönetilenin olmadığı topluluk diye tanımlayan Suat Alaca'nın da kelimeye ütopik bir anlam yüklediğini farzediyorum.)

Benim 'cemaat' kelimesini kullanma konusundaki tedirginliğim de, dini ütopyalar karşısında olduğu kadar Marksizmin de ütopyacı yorumları karşısında duyduğum tedirginliğin bir uzantısı.

Ütopya kavramı çeşitli biçimlerde eleştirilebilir. Ampirik düzeyde, çeşitli ütopyalar uğruna işlenmiş kitlesel cinayetlere işaret edilebilir. Daha ilkesel bir düzeyde, ütopya kavramlarının kişiyi somut yaşanan hayatına sahip çıkmaktan uzaklaştırdığına, hattâ onu feda ettirmeye yönelttiğine ve bu bakımlardan etkilerinin kapitalist yabancılaşma süreci ile aynı doğrultuda olduğuna dikkat çekilebilir. Ya da ütopya kavramıyla birlikte gelen toptancı tavırların, hangi ilişki, iş görme ve örgütlenme biçimlerinin yeni bir üretim tarzının tohumlarını barındırabileceği üzerine yapılma-

sı gereken ayrıntılı pratik ve düşünsel çalışmaların önünü tıkadığı söylenebilir.

Ama belki de, bütün bu sakıncaların, ütopya kavramının tek bir özelliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Gerek dini gerekse sol hareketlerde, ütopya kavramı hareketin öznel anını oluşturur ve bu anı mutlaklaştırır. (Bu öznellik, tabii, bir kişinin, bir sınıfın, bir partinin ya da kendini şimdiden bir cemaat olarak tanımlamış bir kesimin öznelliği olabilir.)

Cemaat fikrine geri dönelim: "Çıkarların, özlemlerin vb. çatışmadığı bir insan topluluğu" kavramının içeriklendirilmesi, aynı zamanda tasarlanabilecek çıkarlar, özlemler alanının sınırlandırılması anlamına gelir.

Ama bütün bunlara rağmen, ütopya kavramı öyle bir çırpıda vazgeçilebilecek bir kavram değil. Bir kere böylesi bir kavrama başvurmaksızın, salt ajitasyon sonucu oluşmuş ya da verili düzenin sınırları içerisinde dile getirilmiş talepler uğruna girişilmiş kitlesel hareketlerle gerçekten farklı bir dünya tasarısı barındıran kitlesel hareketleri ayrıştırmak oldukça zor.

Benim bu açmaz karşısında tercih ettiğim, sosyalizmi bu düzen içersinde varolan, ama ancak anılar düzeyinde, imkanlar düzeyinde varolan, süreklileştirilemeyen şeyler uğruna girişilmiş bir mücadele diye tarif etmek. Sosyalizmin ancak kapitalizmin bağrından doğabileceği iddiasını da bu şekilde yorumluyorum. Böyle bir yorumun içeriklendirilmesi, çelişki kavramının çok köklü bir biçimde düşünülmesine bağlı. Örneğin, kapitalist düzenin bize dayattığı aydın, memur, işçi vb. kimliklerimizle, bu kimliklerden ötürü edindiğimiz, ama yine de bu kimliklerin gerçekleşmesine izin vermediği imkanlar arasındaki çelişki üzerinde düşünmek...

Böyle bir düşünme sürecini sonuçlandırabilmiş değilim. Ayrıca böylesi bir düşünmenin genel ve teorik bir düzeyde sonuçlandırılabileceğini de sanmıyorum. Hatırı sayılır bir kişisel boyut içermesi gereken böyle bir süreci herkesin kendi adına yürütmesi gerekiyor. Ama herkesin sadece kendi adına yürüttüğü düşüncenin, kendisi için bile yeterli olacağını sanmıyorum.

Kendi kendisini mutlaklaştırmayan, kendi sınırlılıklarına ve dolayısıyla somutluğuna sahip çıkan bir düşünce için düşünmek, bir çokseslilikle, henüz keşfedilmesi gereken bir pratikle eşanlamlıdır. Biraz da buna inandığımdan, her konuda olduğu gibi, bu konuda da yazdıklarımın çoğuna katılmayacak insanlarla Zemin'de birarada bulunuyor olmam.

Oysa bir sosyalist olarak sekter olmam gerekiyor -içeriklendirmeden ve yalnızca kendilerini sosyalizmden ayrıştırmak için kullandıkları kelimelerle, kendilerini "radikal", "anarşist", "liberter", "liberal" gibi sıfatlarla niteleyen çeşitli kişi ve kesimlere göre. Şaşırtıcı olan, sosyalizmden tam da özgürlük konusunda ayrıldıklarını söyleyen bu kişi ve kesimlerin, çeşitli yerlerde olduğu gibi, Kara sayfalarında da, alabildiğine dogmatik, meselelerini çözmüş, farklılıklara tahammülsüz bir dili bu kadar rahatlıkla kullanabilmeleri.

(1) Toplum kavramı hakkında Suat Alaca'nınkinden daha derinlikli bir eleştiri için bkz. Akıntıya Karşı 1 'Ernesto Laclau'nun "Toplumun İmkansızlığı'' adlı yazısı.

Bireyin İmkansızlığı: Bir Eleştiri/Deneme

"Üretim... özne için bir nesne yaratmakla kalmaz, nesne için de bir özne yaratır"
K. Marks, Grundrisse.

HASAN A.ARUT

Toplumsal bunalım dönemleri bir anlamda insanlar arası ilişkilerin hem sahte, ama hem de gerçek saydamlıklarını yitirip matlaştığı dönemlerdir. Sonuçta, maddi toplumsal ilişkilere bir biçimde işaret eden kavramların çeşitli çarpıtmalara açık bir biçimde, tarihsiz, içi boş zihinsel kategoriler görünümünü aldığı, anlam iletişiminin yer yer koptuğu süreçlerdir. Tam da bu nedenle bu dönemler kimi tılsımlı kavramlar üretirler. Gerçekte işleri oldukça zordur bu kavramların. Yerleşik anlamlarının yanısıra arayış içinde olan, ama anlam iletişimleri de önemli ölçüde kopan kesimlerin, geçmişe ve geleceğe yönelik olarak sezgi, hattâ ruh hali düzeyinde çıkardıkları kısmi, bölük börçük sonuçları, dersleri ve hedefleri de yüklenmek zorunda kalır; bir dizi anlam kırıntısını da içermek durumunda kalırlar. Dahası, giderek kimse bu kavramların gerçek tarihsel-toplumsal sicilini merak etmez olur. Sesini başkalarına duyurmak isteyen herkes düşüncelerini bu kavramlarla ifade etme çabasına, daha doğrusu kolaycılığına girişir. Kuşkusuz olumlu sonuçları da vardır bunun; hattâ kavramlar tarihindeki "devrim"lerin kimi zaman tam da bu yeni ve birbiriyle çelişik anlamlar yüklenme sürecinin sonucunda gerçekleştiğini söylemek gerek.

Türkiye'de son altı yıl boyunca fazla mesai yapan bir kavram da "sivil toplum"du kuşkusuz. Bugün için ise bu kavram solda hızla yıpratılıp hurda fiyatına burjuvaziye ihale edilmiş gibi görünüyor. Ama, "sivil toplum"la birlikte sosyalistlerin diline selamsız sabahsız girip yerleşiveren "birey" kavramı için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Bu kavram hâlâ tılsımını koruyor, inanılmaz bir kolaylıkla mucizeler yaratmaya devam ediyor. Öyle ki, geçmişin neredeyse bütün hataları "yeterince birey olamamakla" kolayca açıklanabiliyor. Dahası, geçmişteki gibi hataları, bunalımları vb. yaşamak istemiyorsak, ilk iş olarak birey olmayı öğrenmemiz, bireyleşmemiz gerektiği söyleniyor. Şimdi, bu tür kolaycı çıkarımları ciddiye almanın bir anlamı yok kuşkusuz. Ama gündemimize bu tür basitlemeler çerçevesinde de gelse birey kavramının ve bu kavram aracılığıyla dile getirilen ve Türkiye solu için yeni sayılabilecek kimi yeni yaklaşımların üzerinden atlanmasına da karşıyım doğrusu.

Dil masumca gerçeği dile getirmez, dile getirirken gerçekliği kurar, biçimlendirir.

Meltem Ahıska'nın *Zemin*'in ikinci sayısında yeralan "Çok yaşasın çok yasallık" adlı yazısı (*Zemin* içi bir tartışma için teorik yönü oldukça fazla olmakla birlikte) "birey" kavramının sosyalist mücadele içindeki yerini saptayabilmek açısından anlamlı bir tartışma zemini oluşturuyor. Meltem'in yazısında önemli bulduğum, hattâ katıldığım yönler var. Tartışmaya önce bunlardan başlamak istiyorum.

İnsan merkezli burjuva ideolojisi karşısında sosyalistlerin ayrım çizgilerini yeterince çekmediğini söylüyor Meltem. Katılıyorum; "kapitalizmin bir model, bir yasa olarak insanı yaratan ve yücelten ideolojisini hafife" almayalım. Katıldığım yalnızca bu cümlenin önermesi değil, cümlede zımnen geçen ideoloji tanımını, daha doğrusu ideolojiye verilen ağırlığı da yerinde buluyorum. Ama gerek burjuva ideolojisinin insan merkezli yapısını gerekse de bu ideoloji karşısında marksizmin konumunu biraz daha açmak gerektiğini düşünüyorum.

Burjuva ideolojisinin "insan"ı da iki ayak üzerinde dikiliyor: Bir ayağını tarihe ve topluma *öncel* ve *dışsal* bir insan doğası ya da doğa insanı söylemi oluşturuyor. "Doğal durum", -doğal, *dolayısıyla* evrensel olduğu söylenen- "insan hakları" vb. kavramlarla örülü doğal hukuk geleneği, dayanağını, doğa yasalarıyla aynı statüye sahip bir insan doğası mitinde buluyor. Tarihsel-toplumsal olana öncel olarak sunulan insan doğası ve bu doğanın yasaları tüm toplumsal yasa ve yasakların değişmez-evrensel gerekçesini oluşturuyor. Burjuva hümanizminin ikinci ayağı da bu doğanın yasalarının bilinebilirliği mutlak inancı üzerinde yükseliyor; "Akıl'ın ülkesine basıyor. Sözkonusu hümanist-rasyonalist gelenekte akıl, evrenin ve insanın doğal-değişmez yasalarını mutlak olarak aydınlatan ilke olarak beliriyor. Böylece "insan", aklı sayesinde kendi doğasını ve kendisi için akılcı olanı seçiyor; Akıl-Doğa özdeşliğinin ürünü olan "insan", akılcı sözleşmeler yaparak doğasına uygun toplumu yaratıyor.

Burjuva ideolojisinin atası olan bu hümanist-rasyonalist geleneğin daha ilk ağızda iki temel kavramı dışta bıraktığı, dışa bırakarak kurulabildiği açık: Tarih ve Dil.

Burjuva ideolojisi karşısında marksizmin serüveni de tam burada başlar. Ama hemen itiraf etmeli; baştan beri cinai bir serüvendir bu ve yalnızca "marksist eşkiyaların" değil, Marx ın da eli kanlı bir terörist olduğu doğrudur. Tüm teorik ve politik yaşamı boyunca Marx, burjuva ideolojisinin "insan"ının izini (hukuk felsefesinde-

ki mekanından başlayarak) sürmüş ve nihayet onu, doğduğu ve kendini en güvenlikli hissettiği yerde; ekonomi politiğin ülkesinde kıstırıp öldürmüştür. Uğrunda Babeuf'lerin ve hiç olmazsa 1848'e kadar Fransız proleterlerinin giyotinde can verdiği, burjuva ideolojisinin "insan"ı "Kapital"in üç kalın cildi altında gömülüdür. (Burjuvazinin zaman zaman, özellikle de kendisini bile rahatsız eden diktatörlük sonralarında seanslar düzenleyerek bu "insan"ın ruhunu çağırması anlaşılır bir şey. Tuhaf olan bu seanslara marksistlerin de -hem de burjuvaları korkutmak içinkatılmaları olsa gerek).

Marksizm insanı doğal, değişmez, tarih-toplum dışı bir veri olarak değil, tarihsel-toplumsal bir olgu olarak ele alır; maddeci tarih anlayışında insan her zaman, tarihsel olarak belirlenmiş maddi üretim ilişkilerinin ürünü ve üreticisi, nesnesi ve öznesi olan; maddi üretim ilişkilerinin tarihsel ve nesnel koşullarınca dönüştürülen, ama aynı zamanda bu koşulları dönüştüren; kısaca tarihi, üretimin nesnel koşullarınca sınıflara bölünmüş olarak yapan somut ve değişen insanların ortak adlandırılmasından başka bir şey değildir. Kuşkusuz bu tanım Alman İdeolojisi'ndeki tanımdır, ama artık yolun sonuna da gelinmiştir; burada Ekonomi Politiğin Eleştirisi'ne geçmek için yalnızca iki adım vardır: artı-değer ve işgücü kavramlarının kesinleştirilmesi. Ancak burjuva ideolojisinin "insan"ı karşısında tarihsel maddeci eleştirinin konumunu belirtmek için bize şimdilik bu kadarı da yeterli.

Öte yandan, önce de belirttiğim gibi, burjuva ideolojisinin hümanist-rasyonalist geleneğinin dışta bıraktığı ve ancak dışta bırakarak kurulabildiği ikinci kavram dildir. Akıl'ın mutlaklığı üzerinde yükselen rasyonalist-hümanist gelenek için dil, düşünceyi "dile getiren" basit, saydam bir yansıtıcıdan ibarettir. Sözcükler ya da kavramlar nesneleri oldukları gibi yansıtan masum ifade araçlarıdır. Burjuva rasyonalist-hümanist geleneğine marksizmden sonra gelen en önemli eleştiri, dilin tarihsel-toplumsal bir olgu olarak *müdahaleci, kurucu,* mevcudiyetini temel alır. Bu eleştiriye göre dil, basitçe "aklın sesi" değildir; içinde ideolojinin, farklı ideolojik ögelerin birikip eklemlendiği toplumsal-tarihsel bir kurumdur. İnsanlar her zaman tarihsel-toplumsal ve ideolojik kurum olan *dil içinde* düşünürler. Dil masumca gerçeği dile getirmez, dile getirirken gerçekliği kurar, biçimlendirir.

Burjuva ideolojisinin rasyonalist-hümanist geleneğine ve bu geleneğin "insan" merkezli söylemine yönelen bu iki temelden farklı eleştiri geleneğinin kolayca uzlaşır şeyler olmadığının farkındayım. Dili ideolojinin temeline koyan yaklaşımlar esas olarak yapısalcı bir kökene sahip ve yapısalcılığın maddeci tarih anlayışı karşısındaki konumu, rasyonalist-hümanist gelenek karşısında olduğundan daha "dostane" değil. Ama gene de "eleştirel ve devrimci" teori için bu tartışmanın oldukça verimli olduğunu düşünüyorum.

Ne var ki bu yazı çerçevesinde marksizm-yapısalcı kökenli dilbilim uzlaşmazlığının önemi yok. Elimizde dört dörtlük bir ideoloji teorisi olmasa da ideolojinin tarihsel-toplumsal gerçeklik içindeki işlevini ön plana çıkaran, kimi önemli betimlemeler sağlayan yaklaşımların sosyalistler için derinlikli politik açılımlar sunabildiği açık. Meltem'in sözkonusu yazısı da, bütün zor anlaşılır karakterine rağmen, "insan" merkezli burjuva ideolojik söylemine yönelik eleştirel betimlemelerinde böylesi bir politik açılımı vaad eder gibi görünüyor. Evet; ideolojinin kurucu, biçimlendirici ağırlığının hakkını verelim, burjuva ideolojisinin insanını hafife almayalım diyor Meltem; ama bu "insan"dan "bireye" oldukça "hafif" bir biçimde geçiyor. Ve giderek, kolayca kuruverdiği "insan"-birey karşıtlığını hem yazısının hem de kapitalizm-sosyalizm ikileminin merkezi haline getiriyor.

Meltem'in yazısı boyunca bir birey "özgürce" dolaşıp duruyor. Meltem yazısının çeşitli yerlerinde insanları doğadan ayıran bir *norm* olarak "insan" merkezli söylemleri kapitalist ideolojide *tespit etmişti.* Yazı boyunca geçen birey kavramı ise herhangi bir "tespitten" azade. Birey kavramının yazıya nasıl girdiği belli; Meltem, yazısında sosyalistlerin bir yanlışına dikkat çekerek kullanıyor ilk olarak "özgür birey" kavramını: "Öte yandan burjuva ideolojisinin "insan"a verdiği önem, "özgür birey" kavramının yüceltilmesi olarak anlaşıldı, böyle yaygınlık kazandı. Sosyalistlerin çoğu özgür birey kavramını burjuva ideolojisinin ifadesi sayarak sözlüklerinden attılar."

Bundan sonra yazı boyunca bireyin serüvenini izliyoruz. Kapitalizm bireyi 'uzatıp kısaltarak' bir "insan" modeline göre biçimlendirmeye, ideolojik bir insan normuna uygun olarak yoğurmaya çalışıyor. Bir yanda ideolojik normlar, tarihsel-toplumsal kurumlar var, diğer yanda ise bu normlara uydurulmak istenen, tarihsel-toplumsal kurumlar sürdürmeye zorlanan bir birey. Özgür birey kavramının kolayca harcanmasına karşı çıkmıştı Meltem; ama bu kavrama, ona karşı çıkanlardan çok daha kolay ve kolaycı bir biçimde sahip çıkıveriyor. Böylece yazı boyunca birey kavramı bir *veri* olarak, tarihsel-toplumsal sicili olmayan, ideolojiyle lekelenmemiş bir veri olarak karşımıza çıkıyor. Birey kavramının da herşeyden önce bir *norm* olduğunu görmüyor (ya da söylemiyor) Meltem.

Cinai öykümüze dönmenin tam sırası. Marx cinayet mahallinde yani ekonomi politik söyleminde maktulü kıstırdığında, karşısında duran "insan", çıkarları peşinde akıllıca koşan "bi-

rey"den başkası değildi. Klasik ekonomi politiğin Homo oeconomicus'u, yani iktisadi insanı, tüm *toplumsal ilişki ve kurumlara* öncel ve dışsal olarak varolan özgür bireydir." Özgür iradesiyle" ve diğer "özgür bireyler" ile kurduğu akılcı sözleşmelerle toplumu ve toplumsal kurumları oluşturur. Ama yalnızca bu kadar da değil, *total bir kavram olarak Birey* burjuva ideolojisinde tüm toplumsal kurumlara öncel olarak tanımlansa da, gerçekte tam da bu tanımında -en azından- bir kurumu içerir: Ekonomi politiğin, çıkarları peşinde koşan iktisadi insanı, tanımı gereği *doğal olarak mülk sahibi* olan, sahip olduğu ya da ürettiği *malları* diğer "özgür bireylerle", özgür ve akılcı kararlarıyla mübadele eden (A.Smith) bir "birey"dir. (Kimi liberal düşünürler Aile'yi de bu toplum öncesi Birey'in doğal bir eğilimi olarak kutsarlar). Başka bir deyişle genelleşmiş meta üretiminin bir ifadesi olan kapitalist piyasa kurumu tarih ve toplum öncesi "birey"-in tanımında içerilir. Böylece kapitalist piyasanın tarihsel-toplumsal-şu halde geçici-karakteri de gizlenmiş olur.

Marks tam da bu noktada, klasik ekonomi politiğin -soyut, doğal ve akılcı "birey"inden başka birşey olmayan-homo oeconomicus'unun *eleştirisinden hareketle*, gerçekte kapitalist piyasa *kurumunun* ürünü olan gerçek bireylere ve bu bireylerin tarihsel-toplumsal gerçekliğinin eleştirisine geçer. (Marksistlerin önlerine çıkan her şeyi "ayaklarının üzerine oturtmak" merakından başınızın döndüğünü biliyorum. Ama burjuva toplumu fetişleşmiş bir toplumsa, ya da daha doğrusu -Colletti'nin dediği gibi- sorun yalnızca burjuva düşünürlerinin gerçekliği "tepesi üstü" görüp/göstermelerinden değil, bizzatihi kapitalist gerçekliğin "tepesi üstünde" duran, fetişleşmiş bir gerçeklik olmasından kaynaklanıyorsa, bunda marksistlerin suçu ne?). Kapitalizm emeği üretim araçlarından ayırıp işgücü olarak değişim değeri olan bir meta haline getirirken ister istemez geçmiş toplumun toplumsal-siyasal kurumlarını parçalayarak yaşamları bu kurumlar tarafından belirlenmiş yığınları "özgür bireyler" yani yaşam ve geleceklerini iş sözleşmeleriyle "özgürce" düzenleyen bireyler haline getirir. Kapitalist sömürünün bir özgünlüğü olarak, bundan böyle toplumsal artığa (artı değer) el koyma biçimi siyasal zora dayanmaz, dolaşım ilişkileri düzeyinde (piyasada) "eşdeğer" değişim temelinde özgür iş sözleşmelerinden ve rekabet ilişkilerinden dolayımlanır. Şimdi, kapitalist üretimin zorunlu bir düzeyi olan piyasa ilişkilerinin "eşit", "özgür iradeye" ve rekabete dayalı karakterinin nasıl sınıfsal sömürüyü gizlediğini, burjuva ideolojisinin "birey" normunun nasıl kapitalist toplumda biçimlendirici/sömürüyü gizleyici bir işlev gördüğünü uzun uzadıya açıklamaya gerek yok. Burada vurgulanmak istenen, burjuva ideolojisinin "birey" kavramının, sınıflar arası sömürü ilişkilerini gizleyen bir *norm* ve tarihsel-toplumsal bir kurumun; piyasanın damgasını taşıyan bir kategori olması.

Meltem ise kolayca burjuva ideolojisinin ve onun "insan" merkezli söyleminin karşısına yerleştirebiliyor birey kavramını. "Özgür birey" kavramına kapitalizmin gerçekten sahip çıkamayacağını söylüyor; ama bu kavramın tarihsel-toplumsal ve ideolojik olarak kapitalizmin damgasını taşıması gerçeğinin üzerinden atlıyor. Oysa tıpkı "sivil toplum" kavramı gibi "özgür birey" kavramı da kapitalist ideolojinin/gerçekliğin eleştirisinde ve bu eleştiri üzerinde temellenen yeni bir toplum tasarımının oluşturulmasında bir dolayım olmadan *önce* bu eleştirinin nesnesi olmak durumunda. Bunun ideolojisinin birey kavramının ve kapitalist toplumun gerçek bireylerinin eleştirisinden geçmemiş bir birey kavramını, yani bir toplumun tasarımının temeli olarak düşünmek, en azından benim için hiç de cezbedici değil. Öte yandan Meltem, sözkonusu yazısında "... bireyler toplumsal güç ilişkilerinin neresinde yer alırlarsa alsınlar, *ideolojinin gözünde* (a.b.ç) bu kurumları (birey-üstü kurumlar) sürdürme misyonuyla eşitlenmişlerdir (...) Burjuva ideolojisinde toplum için varolmak erdemdir" diyor.

Bireyin tarhisel-toplumsal ve ideolojik olarak bir kurumun (piyasa) damgasını taşıdığını, sınıfların ve sınıf mücadelesinin -hiç istemesek de- oluşturucu/biçimlendirici tarihsel (geçici olarak okuyun) gerçekliğinin kenarından dolanan bir birey kavramının kofluğunu dilim döndüğünce belirtmeye çalıştım. Bu nedenle "birey-üstü kurumlar", ya da yazının başka yerinde geçtiği gibi, yeni kurumlar karşısında özgür olması istenen bireyler türünden ifadeleri tekrar tartışmak istemiyorum. Ama yukarıdaki yoruma bir başka açıdan da katılmıyorum: İdeoloji hakkındaki bu yargının faşizan-totaliter ya da bürokratik-stalinist ideolojiler sözkonusu olduğunda belli bir doğruluk içermekle birlikte, -bence- en az bunlar kadar "totaliter" bir ideoloji alan ve burjuva ideolojisinin temelini oluşturan liberalizm karşısında hiç de geçerli olmadığını; bu güçsüzlüğün liberalizmle yeterince hesaplaşmamanın bir ürünü olduğunu düşünüyorum. Liberalizm bize bireylerin, çıkarları peşinde bencilce koşmalarının "toplumsal ahengi" de otomatik olarak sağlayacağını söyler. Piyasa (Adam Smith'in "gizli el"i) bu noktada bir kez daha çıkar karşımıza; bireylerin "özgür iradelerini" sınırlamadan "toplumsal ahengi" sağlayıverir. Hattâ liberalizm, bireylerin "özgür iradelerini", toplumun da bir güvencesi olarak yüceltir. Liberal ideolojide devlet, bireyleri sınırlayan bir güç olmaktan çok, bireyleri birey-insan olamayanlardan (hırsızlardan, sendikalar gibi piyasanın işleyişini engelleyen sınıf örgütlerinden, delilerden vb.) yani liberal ideolojinin birey-insan normunun dışına düşen ya da çıkanlardan korumakla görevli, istenmeyen ve müdahale alanı en aza indirilmesi gereken ama zorunlu bir kurum olarak tanımlanır. Bu ideolojide *total bir norm* olan "birey üstü kurumlar" değil, bizzat *birey kavramı*'dır.

Kuşkusuz, "önce" demokrat olmayı, bireyleşmeyi öneren "saf" stalinist ve anti-stalinist (=liberal) "aşamalı kimlik" teorisyenlerinden köklü bir farklılığı olduğunu görmek gerek Meltem'in dile getirdiği görüşlerin. Daha baştan kapitalizmin ve bürokratik toplumların karşısına koyuyor "özgür birey" kavramını Meltem. Ne var ki tam da bu nedenle "özgür birey"i tarihten ve ideolojiden muaf bir veri olarak, ideolojik söylemlerinin merkezi haline getiren *Kara* Dergisi'nin liberter yazarlarına oldukça yakın şeyler söylüyor.

Son olarak, bütün bu söylediklerimden sosyalist toplumda ya da sosyalist mücadelede bireye "ikincil" bir yer ayırdığım sonucuna varılmayacağını umuyorum. Söylemek istediğim "özgür birey"in tarihsel-toplumsal olanın dışında, ideolojiden "özgür" olmadığı, tersine sınıf mücadelesine sıkı sıkıya bağlı *bir toplumsal-ideolojik* mücadele amacı, *hattâ alanı* olduğu.

Bu nedenle ve hazır-değişmez bir veri olarak "özgür birey" kavramına sahip olmadığım ölçüde, sınıfsız, sömürüsüz bir topluma yönelik olarak tanımlayacağım hazır bir birey kavramım da yok. Ama birey de tüm kavramlar gibi tarihsel-toplumsal bir kurum olan dil içinde *biriken*, ve şu halde gerçeği yalnızca dile getirmeyip aynı zamanda biçimlendiren bir kavramsa , niçin *yalnızca bir birey tanımına* mahkum edelim kendimizi?

"Orta Direk" ANAP'tan Vaz mı Geçiyor?

YUSUF BARMAN

İster genel, ister ara seçim olsun parlamentoya ilişkin her seçim, sosyalistler için ülkedeki sınıfsal devinimi, sınıfların psikolojilerindeki eğilimleri belirtmek açısından eşsiz bir olanak yaratır. Ne var ki, Türkiye'de seçim sonuçlarının incelenmesi, genellikle, zaten istatistiklerde yansıyan aritmetik bileşimleri bir kez daha aktarmaktan pek öteye gitmemekte. Eğer bu bileşimlerde bir önceki seçime göre bir değişiklik varsa (ve hattâ yoksa) bu durum da, seçime katılan partilerin seçim öncesinde izledikleri politikanın değerlendirilmesiyle açıklanmaya çalışılmakta. Kısaca Türk sosyalistlerinin büyük çoğunluğu, kendileri Türkiye'nin gündemine hangi sorunları ve görevleri koymuşlarsa, seçim sonuçlarını da bu sorunlara ve görevlere yakınlığı ya da uzaklığıyla değerlendirmekteler.

Örneğin, Türkiye'nin gündemini "ANAP"ın geriletilmesi" olarak belirleyen **Gün** dergisi, Kasım 86 tarihli sayısında ara seçime ilişkin olarak, "28 Eylül'de seçmen tercihini muhalefetten yana kullandı. ANAP'ı ve bütünleştiği 12 Eylül çizgisini onaylamadığını ortaya koydu. "28 Eylül'ün en önemli ve tartışılmaz sonucu, 12 Eylül'ün ve ANAP'ın yenilgisidir" tespitini yaptı. Bu oldukça ferahlatıcı bir haber. Aynı mantık, **Saçak** dergisinde kendisini çok daha çıplak bir biçimde açığa vuruyor ve oldukça ilginç sonuçlara ulaşıyor. "Sağ ve sol'un statik tanımlarını yapan, yani bunların görevli kavramlar olduğunu ve kapsamalarının her durumda değiştiğini göremeyen kaba solcular"ı eleştiren ve "somut durumda" sol oyların "SHP'nin ya da SHP-DSP'nin aldığı oylardan" ibaret olmadığını bildiren Kasım 86 tarihli **Saçak**, "12 Eylül'ün çatlakları derinleşirken, ortanın sağındaki bir gücün yerini, gene ortanın sağında, ama bugün merkeze daha yakın bir güç alıyor... Seçmen MDP'nin alternatifini ANAP'ta, ANAP'ın alternatifini DYP'de aramayı sürdürüyor. ANAP'tan DYP'ye gidiş, göreli bir liberalleşme demek" diyor. Yani, şu anda merkezin sağında da olsa, sola doğru bir kayış var. Sosyal demokrat liderlerin bile ağladığı seçim sonuçlarında bu denli yüreklendirici gelişmeler bulmak çok rahatlatıcı.

Ama bizce seçim sonuçlarına bu terim ve kavramlarla yaklaşmak açıklayıcı ve sonuç verici değil. **Gün**, ya da **Saçak** gibi dergilerin bu tahlil yöntemlerinin nereden kaynaklandığını mutlaka araştırmak gerekir. Ama bunu bir başka yazıya havale edip, herkesin bildiği ara seçim sonuçlarına sınıfsal terimlerle yaklaşmaya çalışalım.

ORTA SINIFLAR VE İDEOLOJİK ÇÖZÜLME

6 Kasım 1983'teki genel seçime girerken sosyalistler arasında yaygın olan kanı, ANAP'ın 12 Eylül'e karşı demokratik bir tepkiyi temsil ettiği biçimindeydi. Bu yanılsama, belki de hemen seçim öncesindeki politik gelişmelerden kaynaklanıyordu. VE 12 Eylül yönetiminin açıkça desteklediği ve bu nedenle herkesin iktidar olmasını beklediği MDP'nin en az oyu alıp ANAP'ın iktidar partisi durumuna gelmesi, önce hayretle, sonra da sevinçle karşılanmıştı. Sonuçlar, kitlelerin 12 Eylül'e tepkisi olarak değerlendirilmişti.

Şimdi aynı ANAP, ne kadrolarında, ne programında, ne de uygulamalarında bir değişiklik olmasına karşın, artık "rejimin temsilcisi" olarak kabul edilmekte, anti-demokrasinin baş uygulayıcısı biçiminde yargılanmakta. Üstelik bu partiye ilişkin olarak geliştirilen "geçicilik" kuramı, bugün yerini "kalıcı parti" anlayışına bırakmakta. Bu açıdan ANAP'ın neyi, hangi oluşumu temsil ettiğini belirlemek, daha da önemli bir sorun durumuna geldi.

Böylesine bir belirlemeye yaklaşabilmek için 12 Eylül öncesi sınıfsal dinamikleri anımsamaya çalışalım. 1970'li yılların ikinci yarısında Türk toplumunun en belirgin özelliği hızlı bir sınıfsal kutuplaşma içinde olmasıydı. Bu kutuplaşma, ekonomideki çıkar çatışmalarından, politikadaki birbirine kıyasıya rakip ve düşman örgütlerin gelişmesine, ya da mevcut örgütlerin bu niteliği almasına kadar değişen biçimlerde, kendisini her alanda duyumsatıyordu. Ama eğer bu kutuplaşma, yalnızca işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki gerilimin artmasıyla kalsaydı, belki de bunalım konjonktürel özellikte kalacaktı ve yapısal bir niteliğe bürünmeyecekti.

Türkiye gibi küçük burjuvazinin ağırlıklı olduğu ülkelerde, yalnızca parlamenter rejimin değil, her türlü rejimin temel direği orta sınıflardır. Kent ve kır küçük burjuvazinin, rejimi elinde bulunduran yasal düzen partilerini desteklemesi, politik istikrarın zeminini oluşturur. Üstelik bu kesimlerin geleneksel yapıların dışına taşması, daha somut olarak söyleyecek olursak **kitleler halinde** politikayla uğraşmaya başlamaları olağanüstü dönemlerin sonucudur, ya da olağanüstü durumlar yaratır.

İşte Türkiye'de 1970'li yılların sonlarında patlak veren ekonomik ve politik bunalımın en önemli yanı, on yıllar boyunca politik kış uykusunda bulunan orta sınıfların kıpırdanmaya başlaması ve politik bir ilgi dönemine girmesiydi. Ardı ardına gelen ekonomik yıkımlar küçük burjuvaları yıllardan beri kayıtsız kaldıkları politikayla uğraşmaya itiyor, yeni politik arayışlara yönlendiriyor, elde bulunan partilerin bunalımın üstesinden gelememesi ise, düzen dışı alternatiflere açık bir ortam yaratıyordu. önce CHP-MSP koalisyonu, ardından MC iktidarları, sonra yine Ecevit ve Demirel hükümetleri... Bu geleneksel yönetimlerden hiçbirinin ekonomik kaosu yok edememesi ve bunların yanısıra parlamentonun aczi, devlet kurumlarının idari iflası ve sistemin giderek çürümesi... Kısaca her geçen gün, mevcut organlarla ülkeyi yönetmek olanaksız duruma geliyordu.

Küçük burjuva giderek düzen partilerinden umudunu kesiyordu. Kesiyordu ama önünde sorunların üstesinden gelmeye aday sağlam ve birleşik bir önderlik de bulamıyordu. İşçi sınıfı militanlığındaki belirgin artışa karşın işçi örgütlerinin yetersizlikleri ve parçalanmışlıkları, sosyalistlerin kendi araların-

da binbir parçaya bölünmüş olmaları, küçük burjuvanın kendi doğası gereği aradığı güçlü ve radikal bir önderliğe ulaşmasını engelliyordu.

İşte tam bu ortamda faşizm, radikal eylemleri ve düzen dışı demagojisiyle şoföre, bakkala, küçük çiftçiye vb. geleneksel burjuva ideolojilerinin dışında bir ülkü, görünürde yeni bir ideoloji savunuyordu. Sınıfın parçalanmışlığından ve sosyalizmin etkisizliğinden yararlanarak orta sınıfların hoşnutsuzluğunu işçi düşmanlığı potasına dökmek, bu arada anti-burjuva demagojisiyle de geleneksel burjuva partilerinin aşınmasını hızlandırarak politik önderliği ele geçirmek çabasına girişmişti. Sokak eylemleriyle de rejimi iyici sarsmak, kitleleri demokratik ideolojiden kopartmak ve topluma yegane kararlı ve örgütlü gücün kendisi olduğunu kabul ettirmek stratejisini uyguluyordu.

12 Eylül, işte bu gelişimin tam ortasında, tarafların birbirleri üzerinde henüz belirleyici bir üstünlük sağlayamadıkları bir aşamada gündeme geldi. Zaten durumu sarsılan burjuvazi, iç savaş dinamiklerinin işlerlikte olduğu bir duruma artık dayanamıyordu. Ama öte yandan, 1 milyon oyu henüz aşmış ve gelişme evresinin başlarında bulunan MHP, holding sahiplerini, bankerleri fabrikatörleri, vb. iktidarı kolayca, herhangi bir direnişe yol açmayacak biçimde ele geçirebileceği konusunda ikna edememişti. Diğer parlamento partilerinin de ekonomik ve politik istikrarı sağlayamayacakları belli olmuştu. Zaten dönemin parlamentosuna ve partilerine güvenini yitirmiş olan milyonlarca "ortadirek" mensubunun parlamentonun kapatılmasına, partilerin feshine ses çıkarması beklenemezdi. Üstelik bu uygulamaların geniş destek bulacağı da düşünülebilirdi.

12 Eylül rejimi bu öngörülerinde yanılmadı. Parlamentoyu ve anayasayı feshedenler, alanlarda onbinlerce küçük burjuvayı toplamayı başardılar. İşçi hareketi dağıtıldı, sosyalistler ezildi. Toplumun istikrar arayan kesimleri tarafından hoşnalıcalığı düşünülen bir anayasa, referandumla ve rekor sayılacak bir "evet" oranıyla kabul edildi.

Sıra, toplumu yeniden düzene bağlayacak ideolojik koşumların hazırlanmasına gelmişti. Ortada bir ideoloji boşluğu vardı, çünkü özellikle küçük burjuvazi, geleneksel partilerinden kopma sürecine girmişti. Yani burjuva ideolojilerinin eski politik görünümleri gündemden düşmüştü. Orta sınıflar bu anlamda 12 Eylül'de yeni bir umut aramışlar, bu nedenle de onu desteklemişlerdi.

Ama 12 Eylül'ün topluma sunduğu "alternatif" ideoloji ne oldu? Orta sınıflara ve genel olarak topluma sunulan ve vargüçle propaganda edilen, resmî devlet ideolojisinden başka bir şey değildi. Üstelik bu öyle bir ideolojiydi ki, özellikle kırsal nüfus yüzyılı aşkın bir zamandır buna kuşkuyla, hattâ korkuyla bakmaktaydı. 12 Eylül yönetiminin ve bu yönetimin desteğine aldığı örgütlü gücün, resmî devlet ideolojisinin dışında topluma sunacağı bir şey yoktu. Ama ne denli parlatılırsa parlatılsın ne denli ezberletilirse ezberletilsin, toplumun bu ideolojiye yönelik donukluğu giderilemiyordu. Üstelik böylesine bir ayrı ideolojinin varlığı bile tartışılabiliyordu. İşte, eğer !2 Eylül'ün başarısızlığı, toplumun ona tepkisi araştırılacaksa, bunun ipuçları burada aranmalıdır.

ANAP NEYİ TEMSİL EDİYOR?

Özal ve ANAP bu gelişmeler içinde ortaya çıktı. ANAP'ın, zaten 12 Eylül yöneticilerinin soğuk karşıladığı resmîyet dışı kuruluşu, resmî devlet partisi niteliğini açıkça ilan eden MDP'yi ve onun general genel başkanını karşısına alışı yeterli etkiyi uyandırmıştı. Bu parti topluma yeni kadı olar sunuyor, bu arada 12 Eylül öncesinde düzen dışı söylemler geliştiren MHP ve MSP'nin kimi kadrolarını yönetimine alıyor, bu arada tüm eski partilerin dışında ve üstünde yeni bir örgütlenme kuruyordu.

Özal, ANAP içinde eski dört eğilimi birleştirdiğini söylerken, bunun "sentetik" yanını özellikle vurguluyor. ANAP'ın klasik anlamda sağ ya da sol olmadığını, yeni bir ideolojiyi, anlayışı temsil ettiğini dile getiriyordu. Kısaca Özal'a göre ANAP, eski partiler ve bunların ideolojileri açısından gelenekselliği bitirmişti. Ayrıca "iş bitiricilik", "kararlılık", "hızlı icraat" türünden motifler, "ortadireği" önemseme ve yüceltmeler, küçük burjuvazinin arayışlarını ve gururunu okşamaya yönelik unsurlardı. Yine bu kesimlerin parlamentoya ilişkin kuşkuları, yasaların bir çırpıda geçirilmesi, muhalefete.kulak asılmaması türünden çalışma yöntemleriyle aşılmaya çalışılıyordu. Ve hepsinden önemlisi de, enflasyonun aşağıya çekilmesi, mal bolluğu ve ekonomik çöküntünün atlatılması, küçük burjuvaziyi ANAP'a iyice bağlayacaktı.

ANAP'ın bu özellikleri ve savları, orta sınıflar arasında, özellikle de politizasyonun görece daha yüksek olduğu kent küçük burjuvazisi içinde hızla destek bulmasına yolaçtı. İktidara gelirken 12 Eylül yönetiminin desteğini alamamıştı, çünkü bu yönetimin resmî ideolojisinin dışında bir anlayışa sahipti ve yönetimin tasarımı içinde yeralmıyordu. Ama 12 Eylül'ün başaramadığı bir şeyi, topluma yeni bir önderlik sunma görevini o başarmıştı. Üstelik, 12 Eylül'ün getirdiği anayasanın savunucusuydu ve hattâ bunu en iyi kendisinin yapabileceğini iddia ediyordu. Böylece Özal ve ANAP, 12 Eylül ile orta sınıflar arasında bir köprü oluşturdu, politik önderliği eline geçirdi. Burjuvazi için bundan daha memnun edici bir gelişme olamazdı. Zira toplumda ideolojik-politik denge ya da başka bir deyişle burjuvazinin toplum üzerindeki ideolojik-politik egemenliği kurulamadığı sürece, kârlar her zaman tehdit altında kalacaktı ve bu sorunu burjuvazi için ANAP çözmüştü.

ANAP'ı bu duruma getirenin, özellikle küçük burjuva yığınlarda gözlemlenen politik dengesizlik, hareketlilik ve yeni arayışlar olduğunu söylemiştik. Ama küçük burjuva, doğası gereği ancak olağanüstü durumlarda politik sahneye çıkma, işini kısa sürede ve en çabuk biçimde halledip dükkanına, tarlasına dönme eğilimindedir. Bu gözönünde tutulduğunda, orta sınıfların günlük politikayla ilgilenmesinin uzun süreli olamayacağı açıktır. Nitekim öyle de oldu. Orta sınıflarda gözlemlenen poltik ilgi genel seçimin ardından giderek azalmaya başladı, politik istikrar kuruldu, yeni rejim rotasına oturdu ve Türk küçük burjuvazisi sahneden indi.

Elbette küçük burjuvazinin bu geri çekilişinin ANAP içinde sonuçları ortaya çıkmaya başladı. Politik coşkunun yerini sıradanlığa ve ilgisizliğe bırakması, ANAP'ın üzerindeki farklı parlaklığı aşındırır oldu. Böylece bu parti de "gelenekselleşmeye" başladı, klasik bir düzen partisi olmaya yöneldi. Politik kargaşa döneminde unutulmuş gibi gözüken ekonomik sorunlar ve çıkarlar, yeniden günlük yaşamın sorunları durumuna gelir oldu. Bu arada eski partiler, yeni yapılarla da olsa yeniden ortaya çıkmaya, alıştıkları mevzilere dönmeye, eski rütbelerini geri istemeye başladılar.

28 EYLÜL ARA SEÇİMİNİN BAZI SONUÇLARI

ANAP, burjuvazinin topluma ideolojik olarak önderlik etmekte güçlük çektiği bir dönemde, yani bir burjuva önderliği olarak ortaya çıkmış ve orta sınıfları programı etrafında toplamıştı. Ama 28 Eylül ara seçimi bu politik grafiğin tepe noktasının aşınma olduğunu açığa çıkardı. Diğer partilere benze-

diği oranda ANAP'ın güç kaybedeceği, "ortadirek" için anlamını yitireceği anlaşıldı ve bunun ilk işaretini de ara seçim verdi.

Ama Özal, iktidarın uygulamalarından sapmayacağını, politikalarında bir değişiklik yapmayacağını söylüyor. O halde aşınmayı önleyici önlemler başka alanlarda aranmalıydı ve böylece parti ve hükümet içinde yeni düzenlemelere gidildi. Özal, bugünlerde "eski partilere" benzememe özelliğine, ANAP içindeki eski MSP'li ve MHP'li kadroları öne itmekte arıyor. Bu iki akımın resmîyet ve gelenek dışı anlayışlarının, ANAP'ın kimliğinin ayırdedici özelliğini vurgulayacağını düşünüyor. Bu arada, eski liderler üzerindeki politik yasakların kaldırılması konusunda da isteksiz davranarak zaman kazanmak istiyor.

Ne var ki, geleceği orta sınıfların desteğine bağlı olan ANAP, bu kesimlerdeki politik ilgisizlik artıkça küçülmekten kurtulamayacak gibi gözükmekte. Üstelik rejimin aradığı istikrar, toplumun politikadan uzaklaşmasında yattığından, ANAP'tan bir çelişki içine yuvarlanmakta. Böylece onun yerini, istikrar dönemlerinin diğer geleneksel burjuva partilerinin alması kaçınılmaz oluyor.

Bu gözönünde tutulduğunda, DYP'nin ara seçimdeki başarısını tek başına Demirel karizmasına bağlamak yanıltıcı olur. Unutmamak gerekir ki, Demirel'in başbakan olarak iktidardan uzaklaştırıldığı her iki askerî girişime karşı da herhangi bir direniş olmamış, liderin örgütüne yolladığı talimata karşın 1982 Anayasası'na olumlu oy kullanılmış, ANAP'a destek verilmişti. Bu açıdan DYP'nin atılımı, Demirel sevgisinden değil, kitle psikolojisinde görülen bir değişimden kaynaklanmaktadır.

Olağanüstü toplumsal dinamikler duruldukça, bu döneme özgü bir parti olan ANAP da gücünü yitirmekte. Politik durgunluk, ekonomik sorunları önplana itmekte ve Özal'ın ekonomik politikasının kent küçük burjuvazisi, emekçiler ve köylülük üzerindeki tahrip edici sonuçları açığa çıkmakta. DYP, bu rahatsızlığı kendi siyasi potasına akıtmakta, yılların verdiği bir ustalıkla başarılı olmakta.

Öte yandan politika parlamenter raylara oturmuştur ve parlamento partileri güçlerini bu alanda sınamaktadır. Orta sınıfların belli bölümleri artık eski partilerine dönmeye başlamışlardır. Bugüne değin ANAP'ın arkasında toplanmış olan burjuvazi de, bu partinin yıpranışı ve olası bir iktidar kaybı tehlikesine karşı, en azından bir bölümüyle DYP'yi hazırlamaya yönelmiştir.

ANAP'ın aşındığı bir dönemde, neden SHP'nin gücünü artıramadığı, tam tersine oy yitirdiği de cevaplandırılması gereken sorular arasındadır. Bunun temel nedeni bizce, ne bu partinin içinden bölünmüşlüğü, ne DSP'nin oyları parçalaması, ne de program ve görüşlerini kendi ifadeleriyle "halka yeterince açıklayamamaları"dır. Bugün SHP, topluma ANAP ve DYP'nin dışında tutarlı, sağlam bir program ve önderlik sunabilmekten uzaktadır. Eski CHP'nin kimliğine büründükçe SHP'nin yerinde sayması, hattâ küçülmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu partinin söyleminde bulunan toplumsal uygulamaların çoğunu (herkese iş, işsizlik sigortası, konut sorunu, vb.) ANAP ve DYP'nin programlarında da bulmak olanaklıdır. İşçi ücretlerinin düşüklüğünden, tarım ürünlerine verilen fiyatların yetersizliğinden, küçük üreticilere sağlanan devlet kredilerinin azlığından, DYP şikâyetçidir. ANAP'ın "liberalizmine" karşı devlet planlaması, ihracat ekonomisinin yanısıra iç pazara yönelik üretimin artırılmasını savunanların başında Demirel gelmektedir. Demokrasi konusunda da en çığırtkan "mazlum" yine Demirel'dir. SHP'ye, Meclis'te DYP'ye destek vermenin dışında yapacak pek bir şey kalmıyor gibidir.

İşçi sınıfının ve sendikaların desteğini arayan SHP, bir kitle partisi de olamamaktadır. Kitle partisi olmak, milyonlarca oy almak ve onbinlerce üye kaydetmekten ibaret değildir. Kitle partisi, kitle seferberliğine dayanarak politika yapan partidir. Anlayışı ve yapısıyla şu anda yalnızca bir parlamento partisi olan SHP'nin kadroları, bağlı bulunduğu resmî ideoloji ve politik programı, bu partiyi bir kitle partisi durumuna gelmekten alıkoyan temel unsurlardır.

Son ara seçimde sosyalistler büyük bir çoğunlukla işte böylesi bir partiyi programıyla ve ideolojisiyle burjuva olan SHP'yi desteklediler. SHP'ye oy vermenin, üstelik emekçileri bu partiye oy vermeye çağırmanın, "12 Eylül karşıtı" bir protesto anlamına gelemeyeceğini, bunun ancak işçi sınıfı üzerindeki burjuva ideolojik kuşatmaya katkıda bulunacağını göremediler. Ve sonuç ortada. Şimdi, DYP'ye giden oylar "12 Eylül'ün geriletilmesi", "liberalleşme" ve hatta "sola kayma" olarak yorumlanmaya çalışılmakta.

SONUCA DOĞRU

Türk işçi sınıfı, 12 Eylül şokunu atlatabilmiş değildir. Henüz yasal olanakların kendisine sunduğu mücadele yöntemlerini bile deneyememiştir. Sendikal düzeyde dile getirilen kimi hoşnutsuzluklar kitle mücadelesien dönüşmekten çok uzaktadır. Kendisini temsil eden, onun aracılığıyla politikaya katılabileceği bir politik partiden yoksundur. Kendisinden istenen, ki çoğu sosyalist de buna katılmaktadır, Meclis partilerine oy vermekten ibarettir. Tüm propaganda araçları emekçiler üzerindeki burjuva ideolojik bombardımanı sürdürmektedir.

Böylesi bir durumda işçi sınıfının, politik eylemsizliğe çekilen, ama ekonomik sorunlardan şikâyetçi orta sınıflara alternatif bir önderlik sunması olanaklı değildir. Böylece, aşınmasına karşın kendisini sürdüren ANAP, geleneksel tabanına doğru hızla yol alan DYP ve sol protestoyu kendi burjuva kabında eriten SHP'den oluşan parlamenter işleyiş, günün ve yakın geleceğin olası tablosudur.

Bu döngüden çıkışın ilk adımı ise, ancak işçi sınıfının kendine güven duymaya başlaması, burjuva çerçevenin dışında Türk toplumu için sosyalist bir alternatif hazırlamaya geçmesiyle olanaklıdır. Böylesi bir özgüven ve alternatif ise radikal, halkçı söylemlere sahip olsalar da, burjuva partileriyle olanaklı değildir. İşçi sınıfının doğrudan kendisini politikaya koyması gerekmektedir.

Politik ve toplumsal arenada bir işçi sınıfı kutbunun yaratılması, yalnızca işçi sınıfının kendi özbilincine yönelik adımlar atılabilmesi için değil, aynı zamanda süreç içinde burjuva ideolojilerinin dışına kayan küçük burjuvaziye, gelenek dışı bir önderlik sunabilmesi için de zorunludur.

Bütün bunlar, bir işçi kitle partisinin Türkiye'nin gündeminde olduğuna işaret etmektedir. Sosyalistlerin görevi ise, burjuva partilerini desteklemek değil, işçi sınıfına gündelik uğraşlarında ve tarihsel mücadelelerinde yardımcı olmaktır.

Burjuvazi-Siyasal İktidar İlişkisi ve Sanayide İşçi Kontrolü

YUSUF BARMAN

Sosyalist Sol'un toplum çözümlenmesine göre çağdaş toplumlarda ülkenin ekonomik, politik ve ideolojik yaşamı burjuva sınıfının kontrolü altındadır. Ne var ki bu genel ifade, kolaycı ve o oranda da yanlış bir basitlemeyle, ülkenin ekonomik açıdan hakim sınıfı burjuvazi ile onun politik egemenliğini gerçekleştirme ve sürdürme aracı olan politik iktidar arasında doğrudan bir bağıntı kurma biçimini alabilmektedir. Halbuki burjuvazinin ekonomik, politik ve ideolojik egemenlik alanları, araçları ve mekanizmaları arasında oldukça dolaylı ve karmaşık ilişkiler bulunur. Üstelik tüm bu kesitlerin kendilerine özgü dinamikleri vardır. Birbirleri üzerindeki etkileri ise duruma ve zamana göre değişik nitelikler alabilir, değişik sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle iktidarla ilgili her gelişmeyi "burjuvazinin isteği'-'ne bağlamak, tek tek holding sahiplerinin, bankerlerin ülkenin siyasi kaderini doğrudan belirlediklerini söylemek hiçbir şey anlatmamanın yanısıra, ciddi yanlışlara yolaçabilecek bir totolojiyi seçmek olur.

Ama kimi dönemlerde, iş dünyası ile hükümet arasındaki ilişkiler birdenbire çıplak bir nitelik kazanabilir, tüm dolayımlar doğrudan bir karaktere bürünebilir. Tıpkı bugünlerde olduğu gibi.

Son günlerde basına yansıyan şirket iflasları, iş dünyasından hükümete yönelik olarak zor durumdaki bu şirketlerin kurtarılmasına ilişkin baskılar, Başbakan'ın kimi "muhalif DYP'li" işverenleri cezalandırmak için durumdan yararlanma çabaları, vb. günün konusu olmuş durumda.

Aslında, özellikle tekstil alanında gözlenen bunalımın "yapay" olduğuna ilişkin güçlü tanıklıklar bulunmakta. Örneğin TİSK Başkanı ve tekstil sanayicisi Halit Narin, "Tekstilde bunalım diye bir şey yok" derken, Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz Teksif kongresinde yaptığı konuşmada, "hileli iflaslar"dan söz etti. İddiaya göre, tekstil sanayicileri devlet sübvansiyonlarından yararlanabilmek ve kredi faiz oranlarını düşürebilmek için böylesine bir bunalımı bilerek ve isteyerek yaratmaktalar.

> **"Bu düzen değişmeli" demek, soyutlamada ne denli doğruysa da, bu hedefe varmanın somut yollarını aramak, bugün yapılabilecekleri düşünmek de gerekir.**

Başbakan Özal ise, ihracat yapamayacak, dünya pazarlarında rekabet edemeyecek şirketlerin batmaya mahkûm olduklarını söylüyor. Mevcut ekonomik politikanın sürdürüleceğini, ithalatta bir kısıntıya gidilmeyeceğini, yerli üretimin yabancı mallarla pazar rekabetini sürdürmek zorunda olduğunu bildiriyor. Tabii iç pazarı elinde tutmak isteyen, ama kalite ve fiyat yönünden yabancı mallar karşısında dayanamayan sektörlerdeki sanayiciler, bu politikanın değiştirilmesini isteyerek DYP'ye sarılıyorlar. Ama bu arada Özal, kimi şirketlere "yardım" yapılabileceğinin işaretini vererek ANAP muhalifi sanayicilerinin başına birer ekonomik Demokles kılıcı asıyor. Bu arada Başbakan İstanbul'da bazı şirket temsilcileriyle görüşüyor, Halit Narin Başbakan'ı ziyaret ediyor, bakanlıklar işadamlarıyla kaynıyor, "İzmirli bir holding" Özal'dan "aman diliyor", "traktör üreten bir holding hizaya getiriliyor", Selçuk Yaşar'lar, Hattat'lar, Demirören'ler, Okumuş'lar, vb. aleste koşuşturup duruyorlar. Kısaca iş dünyası ile hükümet arasındaki ilişkiler tam bir kargaşaya dönüşmüş durumda. Buradan ne tür ekonomik ve politik sonuçların çıkacağını bizim bugün bilmemize olanak yok. Ama bir şey açık: Tek tek kapitalistler ile hükümet arasında bu denli yalın ve dolaysız bir görünüm kazanan şimdiki ilişkiler, hükümetin tavrının büyük sermaye gruplarından ve mali sermayeden yana olduğunu bir kez daha kanıtlıyor.

Özal'ın bugünkü ekonomik politikası, ancak geniş çaplı ve ileri düzeydeki teknolojilerle üretim yapan büyük holdinglerin ayakta kalmasını sağlayacak türden. Başbakan, iç pazara yönelik üretim yapan orta ve küçük boylu şirketlerden sürekli sermaye arttırımı yapmalarını ve "dışa açılmalarını" istiyor. Ama bu alanlar "devler" tarafından tutulu olduğu için de, daha "ufaklar"a tekelleşme sürecine yem olmaktan başka fazlaca bir seçenek kalmıyor. Öte yandan Özal, batmakta olan şirketlerin el değiştireceğini ve bunlara bankaların sahip olacağını söylüyor. Çoğu bankanın zaten büyük holdinglerin elinde bulunduğu hatırlanacak olursa, mali sermayenin bu süreçten daha da güçlenerek çıkacağı ortada.

Özetle, bugünlerde iktidarın büyük burjuva niteliği tüm açıklığıyla ortaya çıkmış durumda. Tepelerde tek tek, ya da grup grup kapitalist ile burjuva siyasetçileri arasında bir kavga sürüyor. Kimin üstte kalacağını zaman gösterecek, ama altta kalan belli: Emekçiler.

Onların bu kavgada yeri yok, zaten olmamalı da.

Bu gelişmeler zaten bilinen ama günlük yaşamın içinde ve ideolojik yanılsamaların etkisiyle gözardı edilen bir başka gerçeğin daha su üstüne çıkmasını sağlıyor: Sanayinin burjuvazi tarafından denetlendiği, yönlendirildiği. Ne yaygın grevler, ne aşırı ücret artışları, ne de işçi sınıfından kaynaklanan bir başka sorun... Şirket iflaslarının nedeni bunlardan hiçbiri değil. Kapitalistleri ve burjuva politikacılarını birbirlerine düşüren bunalım, bizzat ekonominin kapitalist karakterinden kaynaklanıyor. Bu tür bir ekonomik düzeni tercih edenler ise, bu sistemden kâr sağlayan burjuvalar. Bu yüzden de sorumluluk tümüyle onlara ait.

Ama bunalımın faturasını ödeyenler ise işçiler. Ekonominin en küçük sarsıntısıyla, işlerini kaybedenler, hayat pahalılığının girdabına çekilenler onlar. Üstelik ekonominin yönlendirilmesi konusunda fiili bir etkinliğe de sahip değiller. Burjuva partileri arasında seçme yapmaktan başka onlara bırakılan pek bir yol yok. Üstelik kapitalist ekonomi varolduğu sürece hiçbir burjuva partisinin bu ekonomiye özgü bunalımları önleyemeyeceği de çoktan açığa çıkmış durumda.

Ne var ki, "bu ekonomik düzen değişmeli" demek de çözüm getirici değil. Bu deyiş soyutlamada ne denli doğruysa da, bu hedefe varmanın somut yollarını aramak, bugün yapılabilecekleri düşünmek de gerekir. Örneğin, bugün bir işçi sendikası, yarın bir işçi partisi, duruma ne tür taleplerle müdahale etmeye çalışmalı, emekçileri hangi hedefler doğrultusunda kendi kaderlerinde söz sahibi olmaya yönlendirmeli?

Her şeyden önce bugünkü şirket iflaslarının ve diğer bunalım unsurlarının gerçek niteliğini ve boyutlarını öğrenebilmek için şirket defterlerinin açılması, tüm üretim, satış, gelir, gider kayıtlarının açıklanması gerekmektedir. Hileli iflas girişimleri, piyasa oyunları, şirket sahiplerinin şahsi tasarrufları ve tasarıları böylece açığa çıkmalı, ekonominin yüzündeki peçe kaldırılmalıdır. Bu, üretimi gerçekleştiren ve bunalımın faturasını ödeyen işçinin en doğal hakkıdır.

Ayrıca, kurtarılacak bir şirketin el değiştirmesi, ya da bankalarca sahiplenilmesi, durumda işçiler açısından öze ilişkin bir değişiklik yaratmaz. Üstelik bunalımın nedeninin, şirkete kimin sahip olduğuna bağlı olmadığı ortadadır. Bu nedenle bu şirketlerin devletleştirilmesi, ama aynı zamanda şirketler bazında başlayarak işçilerin sanayi ve ekonomi üzerinde bir kontrol mekanizması kurabilmeleri gerekmektedir. Başta Türk-İş, hükümete kof tehditler savurmak yerine, ekonomiye fiili bir müdahale anlamını taşıyan, "sanayide işçi kontrolü" talebini ciddi bir biçimde gündemine almak, bu öneriyi yetkinleştirerek geliştirmek zorundadır.

Ekonominin "görünmez elleri" işçilerin kaderleriyle oynamaktadır. İşçilere ait olmayan bu "eller" açığa çıkartılırken, emekçiler üzerine yıkılan işsizlik sorununa ilişkin olarak da çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bunalımda sorumluluğu olmayan, ama işlerini kaybeden emekçilerin, iş sahibi olabilmek için yeni tesislerin kurulmasını bekleyecek zamanlara kalmamaktadır. Bu nedenle de ilk akla gelen talep, mevcut işlerin, işsizleri de iş sahibi kılacak biçimde yeniden paylaştırılmasıdır. Bu ise ücretlerde herhangi bir kısıntıya gitmeden iş saatlerinin kısaltılması ve işyerlerinde ek vardiyaların kurulması biçiminde olabilir.

Ama asıl sorun, tek tek kapitalistlerin ve diğer burjuva partilerinin hükümeti doğrudan etkileyebildikleri, belirleyebildikleri bir dönemde, işçi sınıfının böylesine bir olanaktan yoksun bulunmasıdır. Zaten yukarıdaki talepler de ancak bunların siyasi platformda savunulması ile anlam kazanabilir. Bugünlerde sosyalistler için "tüm yolların Roma'ya çıkması" gibi, sorunlar dönüp dolaşıp siyasal parti sorununa gelip dayanıyor. Ama gerçeklik bu. Bir işçi kitle partisinin zorunluluğu, özellikle bugünkü gibi durumlarda kendisini tüm çıplaklığıyla dayatıyor. □

"Muhalif Mazlumların" Ürkek ve Amatör Kürsüsü

RUŞEN ÇAKIR

"Eskiden 120 lira verip bir gazete okuyorduk, şimdi 220 lira verip yine bir gazete okumaya başladık." Adapazarlı vatandaş haberleri önceleri *Cumhuriyet*'ten izliyordu ama içi de rahat değildi. Kendisi bir müslümandı, daha açarsak, sıradan müslümanlardan farklı olarak "İslamcı"(*)1 idi. Nihayet yıllardır özlemini duyduğu gazetenin çıktığını düşünüp, 3 Kasım 1986 Pazartesi günü erkenden *Zaman* almıştı. Bir hafta sonunda ise değerlendirmesini yukardaki sözlerle yapıyordu.

Zaman'ı dört gözle bekleyen yalnızca Adapazarlı vatandaş değildi. Yurdun dört bir yanında, özellikle eğitim kurumlarında son yıllarda (eski "solcu" tiyatrocu, şimdinin müslümanı ve *Zaman*'ın "Bizans Kulisleri" adlı dedikodu köşesinin yazarı Ulvi Alacakaptan'ın deyimiyle E.S. (yani Eylül'den sonra ('li yıllarda) gerek nicelik, gerekse de nitelik olarak belirgin bir artış gösteren İslamî kesim, ne zamandır "ağırlıklı" bir gazetenin düşlerini kuruyordu. Varolan diğer gazeteler kifayetsizdi. Aylık dergiler, sayıları hızla artan kitaplar varolan talebi doyurmaktan son derece uzaktı. Örneğin öğrenci kantinlerinde Cumhuriyet'e alternatif olarak, göğüslerin gerile gerile okunacağı bir gazeteye ihtiyaç vardı.

Esas oğlan geliyor

İşte böyle bir aşamada Ankara'da Fehmi Koru ve ekibi "beyaz atlı prens" rolüne talip oluyorlardı. Ekip 1984 sonlarında üç ay gibi kısa bir süre Milli Gazete'yi ele almış, bu süre içinde gazeteyi "solculara bile" okutmuşlardı. Özkul Eren, Adnan Teşken, Nabi Avcı, Fikret Ertan gibi isimlerden oluşan bu ekip, Milli Gazete deneyiminin dışında da, İslami çevrelerde çalışmalarıyla ilgi toplamıştı. Örneğin Koru, Türkiye'nin en çok satan dergisi olan Islâm'da uzun süreler dış haber ve röportajlar yapmış, Özkul Eren aynı derginin grafik sorumluluğunu uzun süre sürdürmüştü. Nabi Avcı'yı Rene Guenon çevirileriyle tanımayan yok gibiydi.

Üstüne üstlük, bu kadroya temsilci olarak İstanbul'da, artık kim olduğu konusunda sosyalist çevrelere bile bilgi vermeye gerek olmayan Ali Bulaç ile İslamî dergi ve yayın faaliyetleri içerisinde yetişmiş, eli kalem tutan, yabancı dil bilir, üniversite mezunu ya da öğrencisi genç bir ekip destek veriyordu.

Ve yine üstüne üstlük, Prof. Hüseyin Hatemi, Dr. Mehmet Doğan, Mustafa Kutlu, Dr. Ersin Gürdoğan, Zübeyir Yetik gibi ortayaşın saygın müslüman aydınları da makaleleri ve yazı dizileriyle katkıda bulunacaklarını belirtmişlerdi.

Hem İslamcı, hem demokrat...

Öte yandan *Zaman*'ın çıkmasından üç ay önce Fehmi Koru *Nokta* dergisine şunları söylüyordu: "Biz mücadele gazetesi değiliz. Bir fikrin ispatı için çıkmıyoruz. Yansıtacağımız olaylar ve gelişmeler bizim fikrî yapımıza aykırı da olabilir." İstanbul'daki özel bazı sohbetlerde de, gazetenin hazırlıklarını yürütenlerden bazıları, "Türkiye'nin en, belki de tek demokrat gazetesini çıkartacaklarını" müjdeliyorlardı. Örneğin İslamcı olmayan kişilere de *Zaman*'ın kapısı açık olacaktı...

Dolayısıyla 3 Kasım'da bayilerden *Zaman*'ı yalnızca İslamcılar değil, fısıltıları duymuş kimi solcular da soruyordu. İslamcıların gazetelerini büyük bir kararlılıkla satın almayı sürdürdükleri söylenebilir. Fakat sabır gibi "ulvi bir melekten" yoksun olan, yeni çıkan bir gazetenin daha ilk günlerden bütün kozlarını oynayıp kendisini kamuoyuna tanıtacağı geleneğinden haberdar solcular için aynı şey söylenebilir miydi? Tahminimiz en iyi niyetlilerinin bile en fazla 500 liralarına kıydıkları şeklinde (*)2.

Çünkü ortada tek kelimeyle amatör işi bir gazete vardı. Anlaşılan "biz her işin en iyisini yaparız" yanılsaması yalnızca sosyalist aydınlar için geçerli değildi. Bir gazetenin vitrini olarak görülen birinci sayfa haberlerinin nerdeyse dörtte üçü Anadolu Ajansı telekslerinden kopya edilmişti. "Uzun süreli çalışmalar sonucu" çıkan ilk atlatma haberler de Papa'nın Barış Duası'na ka-

Sevinçliyiz Hepimiz

Akşam babam eve geldi.

Her zamanki gibi kapıdan girince selam verdi. "Selamünaleyküm" dedi. Biz de selamını aldık. Sonra babam anneme "hanım müjde" dedi. Anneme hanım değil de başka bir kelimeyle hitap ediyor. Ama söyleyemem. Neyse, annem zannetti ki babam kiralık ev buldu. Çünkü ev sahibimiz çık diyor. Babam "hayır" dedi. "Bak Zaman Gazetesi çıktı". Annem, "amaaan" dedi. Babam "öyle deme" dedi. Ben hemen gazeteyi aldım. Kardeşlerimle halının üzerine yaydık. Başlıkları okuduk. Sayfaları çevirdik. Ay robot ne tatlı. Fakat biz çocuklara fazla bir şey yok. Babama dedim ki onlara bunu yaz. O da bana yok sen yaz dedi. Ben mektup yazmayı çok severim. İşte size ilk mektubumu yazıyorum. Bunu gazetede çıkarın. Babam Zaman Gazetesi'nden dolayı çok seviniyor. O sevinince biz de seviniyoruz. Çünkü biz babamı çok severiz. Allaha ısmarladık.

Serpil İpek-İstanbul

11 Kasım 1986

tılan Diyanet yetkilileri, *YeniGündem'*-in daha önce işlediği Moon Tarikatının İstanbul'daki toplantısı gibi "İslamcı yorumlarla" ayakta durabilen haberlerdi. İç sayfalardaki umut ışıkları yanlış mizanpaj, bitmek bilmez tashihler nedeniyle meraklıların gözlerinden pekâlâ kaçabiliyorlardı.

Demokratlık bir türlü yakalanamıyordu (yoksa yakalanmak mı istemiyordu?). Fehmi Koru'nun yazıyor olması gereken günlük imzasız "Gündem" yorumlarından birinde, üniversite öğrencileri ve SEKA işçilerinin eylemleri, başka yollar varken sokağa dökülmekle eleştirildi. Bu başka yolların ne olduğu konusunda tabii ki tek laf da edilmedi. SHP, öğrencilere sahip çıktığı için kınandı. Söylentilere göre bu yorum *Zaman*'ın İstanbul bürosunda büyük tartışmalara yol açmış, Ankara'dan gazetenin 12 Eylül, ANAP, demokrasi, insan hakları gibi konulardaki tavrının net olarak belirtilmesi istenmişti.

"Ol mahiler ki derya içredür, deryayı bilmezler"

Gerçekten de, ANAP içindeki o meş-

Eleştirim var

(Zaman gazetesinde spor, evimiz köşesi ve televizyon programlarının yer almaması konusundaki eleştirilerinden sonra)

Gazetemiz Zaman'ı, tevhidin hakikatinin anlaşılması, çağın tağutlarının ortaya çıkarılıp müslümanlara tanıtılması, hakla batılın tanıtılıp safların iyice ayrılmasına ışık tutması, makale yazılarının tamamen İslâmı öğretip müslümanları kademeli olarak eğitici olması gibi yönleriyle bekliyorduk.

Bütün bu eleştirileri yaparken umutsuz olduğumu anlamıyasınız. İnşallah kısa zamanda rayına oturup, samimi kardeşlerimizin samimi eleştiri ve tavsiyeleriyle arzu edilen seviyeye getireceğinizi umuyoruz.

Zaman, herkese tavizsiz İslâmı tebliğ eden, İslâmı bütün camiasıyla yaşayan, Sıratı müstakimden zerre kadar şaşmayan bir gazete olacaktır.

Mehmet Fakirullah-Sivas

18 Kasım 1986

hur "dinci kanat" sayesinde bir gazetenin rüyasında göremeyeceği kadar geniş haber kaynaklarına sahip olması gereken *Zaman*, bir türlü esaslı bir atlatma haber yakalayamamıştı. Hele ANAP'ı zor duruma sokabilecek haber kırıntıları bile yoktu. Yakalaya yakalaya *Hürriyet*'in "irtica tarafından çengel atıldığını" iddia ettiği küçük Nilay İleri'yi yakalamışlardı. O da yazdığını kanıtlayacak en ufak bir görsel malzemeden ilk gün yoksun olarak.

Aslında Nilay'ın yakalanması *Zaman*'ın ikinci yayın döneminde gerçekleşmişti. Bu da neyin nesi denebilir. İlk haftanın sonucunda sağlı sollu eleştiriyer, "bari haftalık dergi çıkarsaydınız" yollu öğütler sonucu 10 Kasım'da daha derli toplu bir *Zaman* çıkmaya başlamıştı. Ne var ki, umduğunu bulamayanlar gitmiş, geriye sadık okuyucular kalmıştı. Bu arada ister istemez İslamcılar dışındaki kesimlerle kurulabilecek köprülerin sabun gibi avuçlardan kaydığı gözlemleniyordu. Hattâ kimi yazılar İslamcılardan bazı kesimlerin bile tepkilerini çekiyordu (kimi *Zaman* çalışanları dahil).

Depolitizasyonun nimetleri ve hüsran, yine hüsran

Örneğin 12 Kasım'da çıkan Dr. Bilal Eryılmaz'ın depolitizasyonunun faziletlerini anlatan makalesi. Eryılmaz'a göre "12 Eylül 1980 sonrasındaki hu-

Sonuç olarak, kimi okurları *Zaman*'ı yeterince İslamcı bulmayarak eleştirebilir. Kimse de, İslamcıların neden *yalnızca* İslamcı bir gazete çıkarıyorlar diye eleştiremez tabiî ki. Ama bakın Fehmi Koru'nun hangi sözleri *Girişim* dergisindeki söyleşisine başlık olmuş: "*Zaman*, bugüne kadar Türkiye'de örneği görülmemiş bir gazetecilik yapmak amacıyla hazırlanıyor." Ayrıca, sosyalistlerin de pek rağbet ettiği yayın organlarındaki ilanlarında "farklı" gazete deniyordu, İslamcı değil. Ve yine, özel sohbetlerden alınma "Türkiye'nin en demokrat gazetesi" olunacağına dair sözler de var.

zur ve güven ortamı" (kelimeler aynen böyle R.Ç.) depolitizasyonu getirmiştir. Bunun yararlarına gelince: "Dernek, sendika ve meslek kuruluşlarına getirilen siyaset yasağı, siyasi tansiyonun yükselmesinden medet uman çevrelerin emellerini engellemiştir. Artık basında bile... siyasi haberler iç sayfalara aktarılmaktadır... Çok okumaya ve yazmaya toplum olarak ihtiyacımız vardır... İktisadi gelişmede olduğu gibi, sosyal ve fikrî gelişmede de depolitizasyonun önemi büyüktür. Köklü ça-

Uyarmak İhtiyacını Hissediyorum

Önce Zaman'ı tebrik ediyorum. Allah uzun ömürler versin. Gerçek şudur ki böyle bir gazeteyi özlüyorduk.

Şu beş-on gündür gazeteyi A'dan Z'ye okuyorum. Okuyacak çok şeyler buluyorum. Bunlar iyi. Ama unutmayın ki biz müslümanız ve de Türkiye'de belli bir siyasi partiyi sevenleriz.

Gelişigüzel övgüler istemiyoruz. Ama yergi de canımızı sıkabilir. Bunun için, eğer okuyucu kaybetmek istemezseniz bizi üzecek yazılar, yorumlar koymaktan kaçının. Bizden söylemesi. Allaha emanet olun.

Nevzat Er-İstanbul

11 Kasım 1986

lışmaların ve incelemelerin yapılabilmesi böyle bir ortamdan istifade ile mümkün olabilir."

Kısacası, sosyalistlerin *dahi, Zaman'*-dan *yalnızca* İslami bir yayın olmalarını istemeye yüzleri var (*)3. Üstelik *Zaman*'ın, İslamcı aydınların gerçek niteliğini yansıtmadığı da aşikar (*)4. Örnek vermek gerekirse, Ali Bulaç'ın, Hüseyin Hatemi'nin yazıları, Mehmet Toprak'ın "Varolmanın İki Türlüsü" başlıklı yazısındaki kendi çevresine yöneltiği biraz ılımlı olmakla birlikte cesur eliştiri, Cahit Zarifoğlu'nun şiir üzerine söyledikleri, Mehmet Metiner'in kültür sayfalarına ısrarla solu ve onun yayınlarını da taşımak istemesi...

Acaba *Zaman* gerçekten "farklı" bir gazete olacak mı? İnşallah!

---

1. İslamcı sıfatı sanıyorum en uygun sıfat.
2. Solcuları acelecilikle suçlayan İslamcılara bir hatırlatma: "İnsana, düşünceye saygı" şiarıyla yola çıkıp, birinci gün, birinci sayfadan "Özal Türkiyesinden İnsan Manzaraları" diye çarşaflı kadınların resmini bastığı için Hürgün sizlerin gözünde doğarken ölmemiş miydi?
3. ve 4. Bu iki cümleye İslamcılar kadar, belki de onlardan çok bazı sosyalistlerin bozulabileceğini kestirebiliyorum, olsun...

"Sosyalist Parti" Tartışmaları Üzerine

ZEMİN İÇİN

EMEL GÜRSOY

Zemin'in platform ve politik içeriğiyle, zamanlama olarak "Sosyalist Parti" tartışmalarının gündemde olduğu aşamada gün yüzüne çıkması, bu sürece renklilik kazandırması ötesinde, nesnel bir ihtiyacı karşıladığı için farklı bir öneme sahiptir. Önemi ikilidir; 1- Şimdiye kadar Türkiye'de yaşanmamış olanın somut olarak, platform düzeyinde gerçekleşmiş olması, 2- Bu platformun etrafında farklı görüşlerin somut politik önermelerle, sosyalistler ve işçi sınıfına yönelişi adlandırması.

Zemin'in ikili önemi, eylül öncesi koşulların tekil grup ve hareketlerin kendiçi sınıfının çözümsüzlükle ömürlerini tükettiği hatırlandığında ayrı, eylül sonrası koşullar analiz edildiğinde ayrıca kanıksanmalı. Zemin, geçmişe kolayca unutulması yerine, deneyler çıkarılması ve alternatif politikalar üretilmesi gereken dönem gözüyle bakmış, üstüne sünger çekmemiştir. Eylül sonrası koşullar tekil grup ve hareketlerin kendileriyle sınırlı çıkışları (bu en doğal haktır) yerine, ortak platformda biraraya gelebilecek çoğul (ortak) çıkışları dayattığı ya da artık böyle olması gerektiği anlaşılmalı. Bu bakımdan Zemin'in önemini bir daha yinelerken, bir temeniyi de ifade etmek gerekiyor. Zemin'in, D. Marksist yönünün gürleşmesi ve ses tonunun yükselmesi açısından, "11. Tez" "İlk Adım" gibi kadroların "uzakta" kalması gariptir ve bu durum aşılmalıdır. Zoraki nikahın dayatılmadığı, ancak ayrı kalmanın politik öngörüleri, bilindiği kadarıyla da tatmin edici değil. Daha çok "bekle gör" merakı mı söz konusu?

"SOSYALİST PARTİ" İÇİN

Uzun zamandan sonra, sosyalistler suskunluk çemberini kırıp partileşme olgusunu tartışmaya başladılar. 6 Kasım 83 seçimlerinden sonra kısmen açılım gösteren "yumuşama!" dönemine paralel olarak bu tartışma, baskıların ve yasakların yoğunluğu altında boğulan sosyalistlerin soluklanmasına, kapının aralanmasına bahane oldu.

Öngörülen "parti" ilk elde bir grubun kurumlaşması yerine, kişi ve grupların kendi öz görüşleriyle sadece katılacağı "demokratik girişim" olarak sunuldu. Bu şekliyle yabana atılacak bir girişim değildi. Ancak, bir an önce öngörünün (pártinin) kurumlaştırılması aceleciliği kendini gösterdi. Oysa sürecin daha geniş katılıma ve derin tartışmalara ihtiyaç duyduğu da bir gerçekti. Bunun üzerinden atlanamayacağı "yoğunlaşan!" tartışmalarda farklı görüşlerin kolay kolay fit olamayacağı ortaya çıkınca anlaşıldı. Taraflarda "güven bunalımı", endişe ve kaygılar belirdi. Zira taraflar gökten zembille inmemiş, hiç olmazsa bir geçmişleri; kendi sosyalizm anlayışları, kavramları, sınıf mücadelesine yükledikleri politik-pratik deneyimleri vardı.

Panel tartışmaları ve dergi sayfalarında sürdürülen "parti kurma sürecinin" odak durumundaki "iki" tarafın insanı kaygılandıran ve güven vermeyen, geçmişten aktarılan tescil görmemiş tutumlarının ortak noktası şu; Tarafların parti anlayışları, burjuva-kitle partilerine kuruluş mantığı itibariyle fark atmıyor. "Sosyalist Parti" sınıf mücadelesi koşullarının pek kaale alınmadığı, uzakta bir yerde "Anayasal mümkünlük", "uzlaşma mekanizması" gibi payandalara oturtulması, başından itibaren partiyi basit parlamento aygıtına indirgemekte. İşçi sınıfı ve emekçi kitlelerin konumu, yine "yığınlarla" ölçülmekte, bir nevi "oy" kaygusu taşımakta. Diğer noktalar daha çok taraflara özgü.

"Türkiye'ye Özgü Sosyalizm", "Güler Yüzlü Sosyalizm" gibi sosyalizm teorisinde muğlaklığı çoğaltan "teoriler" geçmişte ihtiyaca cevap vermediği gibi, bugün de veremez. Zira bugünkü gerçeklik, sosyalistlerin özgün keşiflerini değil, gerçekliğe özgül; denk düşen "saf" politik önermeler aramaktadır. SSCB vb. deneyimlerde, "olanla", "olması gerekeni" artık karıştırmamak gerek. "Özgün" teorilerine tarihsel gerekçeler ararken daha insaflı olunmalı. Bütün bozulmaların vardığı ilk durak: Leninist örgüt teorisi!? Buna nispet, iki yılda bir rotasyonla parti başkanının değiştirilmesi, parti içi bürokratik yozlaşmayı önlemede ne fark atmıştır? Anti-bürokrat olmak ya da kendi başına rotasyon partinin proleterleşmesine yol vermez. Dolayısıyla da insanı "yatay" örgütlenmeyi savunurken, onun "yatay" bürokrasisi olmaktan kurtarmaz. Leninist örgüt teorisini tepeden inmeci (dikey) olarak "darağacına" çekerken, karşısına geçip bıyık altından gülme fırsatı bulamıyor. Zira 1986 Türkiyesi'nde "Anayasa sosyalist partiye açık" gibi ucuz gerekçeyle, darağacının en üstünde ilmeği boynuna geçirdiğinden bihaber görünüyor. Baba şefkatiyle işçilerin, sosyalistlerin partisini kurmak, aklı olan herkese örgüt-

lenmenin "yatay" mı? "dikey" mi? olduğuna cevap vermektedir. Toplantılara işçilerin çağrılması, işin hem kurgusu hem de proleter görünme yarışıdır. Bu kadarıyla bile "tartışma"nın bu tarafı "yatay" görüşüyle inandırıcı olmuyor.

Ulusal misyonculuğuyla, Vatan-Millet-Sakarya diyenlere taş çıkarttıracak kadar ileri giden, "Milli Koalisyon", "uzlaşmacı" ve "işbirliği" gibi burjuva + K.burjuva önermelerle, devlete sadakat yemini etmiş (hakim huzurunda), muhbirlik vb. damgaları yemiş bir "tarafın" kurucusu olacağı "sosyalist partinin" yönü ve politikası ne olacaktır? "Eskiden ceketlerin çıkarılacağını" söyleyenlerin ikinci gün tekrar giyinmeleri tereddütsüz güven telkin etmiyor. Sorun "Doğu sorunu" haline getirilmemeli, böylece olurundan fazla geçmişiyle birlikte "sorunu" zikretmek "hedef" arayıp bulamayacağı ilgi ortamını yaratmak olacaktır. Oysa sorun Türkiye'de politik örgütleme meselesidir. Doğu'nun ne yapıp yapmayacağı, hangi kurnazlıkları hesapladığı değil.

Aşağıdan yukarıya doğru örgütlenme, sosyalist örgütlenmenin belirleyici öğesi değildir. İşçi sınıfının örgütlenmesi bağlamında ne anlama geldiği, neyi ifade ettiği tanımlanmadığı için muğlaktır. Bugün DSP gibi diğer burjuva partilerinin örgütlenme anlayışları da aynı hat üzerindedir. Ayrılık sınırları netleştirilmeli. Buna duyulan ihtiyaç ortada dururken, yuvarlak lafların üzerine oturup, ille de partileşme adına hatalar, yanlışlar ve teorik uçurumlar yaratmaya kimsenin hakkı yoktur. Geçmiş dönemde yaşanan TİP, TSİP, SDP, TİKP deneyleri Sosyalistlere; Sosyalist partinin ne olduğu, nasıl ve nereden başlanarak kurulacağı konusunda soru çengelleri kafalara takmalı. Geçmişin parti bolluğunda, işçiler neden DİSK'e bir politik örgüte vasıl önemi verdiler? Söz konusu partiler ve sosyalist hareketler herhangi mevzileri kazandı, geliştirebildi ve kalıcı kılabildiler? Hangi işçi sınıfı geleneğini yaratmaya önayak oldular? Diğer taraftan bir dizi sendika DİSK'in akibetini dirençle beklemekte. "Öz-örgütüne" kavuşma özlemi, işçilerin "parti" girişimcilerinden daha politik ve daha ayakları yere basan gerçekliği sergiliyor.

İşçiler, önerilen partinin, edilgen takipçileri, gelir kaynağı olacaksa, "en ince ayrıntılarına kadar hazırlanmış programa" ihtiyaç olmasa gerek. Geçmişin yanlışlıklarını basit tekrarla; "Solda boşluk var" kehanetiyle ortaya çıkıp sol yelpazenin ya da "demokratik uzlaşmanın tamamlayıcı" unsuru olmak iddiasına, sosyalist birikim heba edilemez.

Tartışmalarda görülen bir eksiklik şu; Teorik ve ideolojik hesaplaşmanın yukarda söylenenlere bağlı olarak pek ses "vermemiş" olması." Sovyet düşmanlığının "unutturulmak" isteği, ya da "anti-bürokrat" olmanın etrafında dolaşılıp duruldu. Dünya işçi hareketinin zengin deneyimlerini incelemek ve sonuçlar aktarmak zahmetine girişilmedi. Zaten, "taraflar" işin bu tarafını evveliyattan bitirmişti!

Sonuç olarak; Pari tartışmalarında, geçmiş dönemin kavram ve politik zaafları aşılmamakta, tarafların özgül görüş ve kaprisleri ağır basmaktadır. Tarafların politik süreklilikleri için bir yerde kaçınılmaz olan bu tavır, öte yandan nesnel gerçekliği çözümleme sevdasında engel ve başka türden aceleciliği kamçılamaktadır. İşçi sınıfı ve emekçi kitlelerin dinamiğini atlayıp, salt sosyalistlerin dinamiğine dayalı "sosyalistler partisi" kendine yeterli basit seçim ve parlamento aygıtı olmak tehlikesini içinde taşır. Sonuç olarak belirtilmelidir ki, Türkiye'de nesnel koşullar, politik örgütlenmeyi aceleye getirmeyen, ancak kitlesel örgütlenmenin mozaiğini dokuyan süreçlerin toplamı olmalıdır.

"Kavga Yeni Başlayacak"

ORHAN DİLBER
EMİN TANRIYAR

Etap toplantısından 6 ay sonra yapılacak olan "genişletilmiş" ikinci toplantı bir anlamda dönüm noktası olabilecek yeni bir toplantı hüviyetini taşıyor. Bu toplantıya artık sadece "sosyalist partinin kuruluşundan yana olanlar" katılacak. Ve aynı toplantıyla birlikte İrtibat Komitesi'nin görevi de sona eriyor. Çünkü Etap toplantısında Aybar tarafından atanması kabul edilen İrtibat Komitesi'nin görevi: "Daha geniş bir toplantı düzenlemek" olarak belirlenmişti.

Ama sorunlar daha yeni başlıyor denebilir. Evet, "sosyalist bir partinin kurulmasının önünde Anayasal, hukuki bir engel yoktur, parti kurulabilir" tartışması geride kalmıştır ama, bu sosyalist parti nasıl, kimlerle ve hangi program ve tüzükle kurulmalıdır tartışması yeterince yapılmamıştır. İkinci toplantıyla birlikte bu tartışmalar daha yoğun olarak gündeme gelecektir. Şimdi önce şu "geniş toplantı" meselesinden başlayalım.

DAR MI, GENİŞ Mİ?

İkinci toplantıya katılması beklenenlerin sayısı Etap'takilerinkinden 10 misli fazla da olsa, bu toplantı bir bakıma Etap'takinden daha dar bir toplantı olacaktır.

Sosyalist parti kurmak her sosyalistin herhangi bir davet beklemeden sahip çıkabileceği, inisiyatif gösterebileceği, mücadele edebileceği bir süreçtir.

Etap'ta İrtibat Komitesi'ne daha geniş bir toplantı yapma görevi verilirken, iki eğilim gündeme gelmişti: Konuşmacıların çoğunluğu, "Çeşitli sosyalist çevre ve eğilimleri yansıtmadığı için" Etap toplantısını yetersiz bulmuşlar ve bir sonraki toplantının bu anlamda, yani siyasi çeşitlilik anlamında daha geniş ve temsil yeteneği fazla olan bir toplantı olmasını istemişlerdi.

Doğu Perinçek ve arkadaşları da siyasi temsil çeşitliliğinden çok, ileri dedikleri işçi sayısının fazla olmasını savunmuşlar ve geniş toplantının daha fazla işçinin katıldığı bir "kuruluş toplantısı" olarak düzenlenmesini istemişlerdi.

Şimdi görünen o ki, siyasi çeşitlilik anlamında Etap'tan daha dar bir kapsam, katılan insan sayısı olarak daha geniş bir katılım sözkonusu. Deyim yerindeyse Türkiye sosyalist hareketinin birikimini daha da az temsil eden daha çok sayıda insanın katılımıyla yapılacak bu toplantı.

Sosyalist çevrelerin geniş bir kesiminin böyle bir girişimde yeralmayışı şüphesiz girişimin kendisi açısından bir olumsuzluk. Ama bu olumsuzluğu iki yanıyla birlikte değerlendirmek gerekir.

Olumsuzluğun bir yanı davet sahiplerinden, İrtibat Komitesi'nden ve bu komitedeki bazı eğililerden kaynaklanıyordu. İrtibat Komitesi'nin seçimi

Etap toplantısına katılanlar arasından yapılan atalamalarla oluşmuş ve dolayısıyla Etap'taki çevrenin dışında çok fazla çıkılamamıştı. (Hattâ daha dar bir temsil sözkonusuydu.) Daha sonra da diğer çevreleri katmak için çok sınırlı bir-iki diplomatik denilebilecek görüşmeyle yetinildiğini biliyoruz. Dolayısıyla altı ay boyunca birkaç kez yapılan İrtibat Komitesi toplantısının bütün eylemi, kendi kendini biraraya getirmek ve "geniş bir toplantı için adam toplamak" olarak kaldı. (Bir de son ay içinde kabul edilen Ankara ve İzmir toplantılarını buna ekleyebiliriz.) Özetle yanlış seçilen İrtibat Komitesi'nin eylemsiz ve inisiyatifsiz bir komite olduğu ve bu nedenle de sosyalist çevreleri fazla etkilemediği söylenebilir.

Olumsuzluğun öbür yanı ise "diğer" sosyalist çevrelere aittir. Evet, sosyalist parti için ev sahipliğine soyunmuş olanlar, ya da davet etme durumunda olanlar yetersiz kalmış ve hattâ yanlış adımlar atmış olabilirler. Ama sosyalist parti kurmak zaten misafircilik oynamaktan farklı bir şeydir. Her sosyalistin herhangi bir davet beklemeden sahip çıkabileceği, inisiyatif gösterebileceği, mücadele edebileceği bir süreçtir. Sosyalist bir parti kurma girişimine katılmayış konusunda ileri sürülen bazı gerekçelere burada kısa da olsa değinmek gerekiyor.

En yaygın gerekçe "Bu dönemde sosyalist parti kurmak erken bir davranış olur. Hele bir SHP iktidara gelsin, ortalık biraz daha yumuşasın" şeklinde ifade edilebilir. Gerçekten de SHP'nin sendikacı, öğrenci, memur, işçi, aydın olarak önemli bir sosyalist potansiyele dayandığını kabul etmek gerekir. SHP iktidar olursa da düzenin anti-demokratik bazı yasalarının değişebileceği tahmin edilebilir. Ama tüm bunlar sadece varsayımlar ve ümitlerdir. Ne SHP işçilere ve sendikalara dayanan bir sosyal demokrat partidir, ne de DSP. Üstelik iki sinin de kısa bir süre içinde iktidar şansının olmadığı ortadadır. Üçüncü olarak da şu sorulabilir: Ne zamandan beri sosyalistler, işçi sınıfının bağımsız siyasi örgütlenmesi uğruna mücadeleyi, ne olduğu belirsiz sözde sosyal demokrat bir partinin iktidar mücadelesine bağlanmaya başlamışlardır? İkinci gerekçe, "Doğu sorunu" olarak ileri sürülmektedir. Katılmayış konusunda "İhbarcı Doğu" ve "anti-leninist Aybar" ile bu iş olmaz şeklindeki zenginleşen bu görüş, kendi önüne başka bir parti hedefini de koymamaktadır. Yani gerek ihbarcılara karşı, gerekse anti-leninistlere karşı herhangi bir mücadele perspektifi konmadığı gibi başka bir alternatif de önerilmemektedir. Eğer gerçekten süreçten böylesine kaygu duyuluyorsa bu kayguyu kendilerine saklamayıp sınıfın ve ezilen kesimlerin bazılarına da musallat olması mukadder olan bu akımlara karşı mücadele ederek, diğer kesimler ile de paylaşılması gerekirdi. Yine bu bağlamda, hem Doğu'ya, hem Aybar'a, hem de "Yaşayan Sosyalizm"i benimsemeyen her çizgiye karşı olan **GÜN**, **Yarın** gibi çevrelerin alternatif parti olarak ileri sürdükleri -demokratik sol blok, cephe partisi- gibi öneriler gerçek bir ciddiyetten yoksun ve sadece varolan girişimi baltalamak için ortaya atılmış öneriler olarak kalmıştır.

Bir kez tasfiye süreci başladı mı, bunun sonu gelmez. O zaman herkes hain, herkes işbirlikçi ve anti-leninist ilan edilebilir.

Çünkü stratejileri gereği SHP oylarının ve desteğinin zayıflatılmaması gereklidir. Onların projelerindeki parti sosyalist bir parti değildir. Doğu'nun temsil ettiği çizginin ihbarcı geleneği ve Aybar'ın anti-leninistliği, şüphesiz bizim için de bir sorundur. Ama biz bunlara isimler olarak bakmıyoruz ve bakmamalıyız. Örneğin ne Doğu, ne de Aybar belki isim olarak bu partinin kurucuları arasında yeralmayabilir. Ama Doğu'nun okulunda yetişmiş yüzlerce insana parti kapılarını kapatmak mümkün müdür? Keza bu partiye anti-leninistler giremez şeklinde bir ibare koymak mümkün müdür? Şüphesiz değildir. Kaldı ki bir kez tasfiye süreci başladı mı,bunun sonunun gelmeyeceği de bellidir. O zaman herkes hain, herkes işbirlikçi ve anti-leninist ilan edilebilir. Bize göre, parti içinde çeşitli eğilimler olacağına göre, bu eğilimlerin ne olduğunu ve onlara karşı mücadelenin nasıl yürütülmesi gerektiğini tespit etmek mümkündür ve burada çözüm tasfiyecilik değil, tutarlı ve kararlı bir eğilim mücadelesini sürdürebilmektir. Bu konuda kendine güvenen ve temsil yeteneği olan kesimleri kendi sınırlarını çizip mücadele hatlarını belirlemelerinin önünde hiçbir engel yoktur. Üstelik bu mücadele halihazırda böyle bir kuruluş süreci içinde de mümkündür. Böylesi bir mücadeleden "deşifre olma" endişesiyle kaçınanların SHP'li bir içişleri bakanı döneminde deşifre olmayı kabul etmesi, şüphesiz kendi tercihleri olacaktır. Ama unutulmasın ki, Ecevit iktidarı döneminde de bu ülkede işkence, gizli polis, sıkıyönetim ve sosyalistlere karşı yasaklar vardı. SHP döneminde de olacak. Ama biz her dönem illegal kalacağız diyenlere ise söyleyecek sözümüz yok, sadece legal görünümleri itibariyle legal sosyalistler bir partiyi niye küçümsediklerini ya da böylesi bir siyasi oluşuma karşı "legalite bizi ilgilendirmiyor" demelerinin sınıf için ne derece geçerli olup olmadığını sorma hakkımızın var olduğunu düşünüyoruz.

HER ŞEYE RAĞMEN...

Evet bütün bu olumsuzluklara ve katılımın sınırlı oluşuna rağmen 14 Aralık toplantısı olacaktır ve o toplantıdan da sosyalist partinin kurulması için seferberlik kararı çıkacaktır. Bu süreçten bilfiil dışlanana kadar her kesim kendi görüşlerini aktarmak üzere aktif bir tavır izlediği sürece bir sosyalist olarak "müdahale" görevini yerine getirmiş ve hakkını kullanmış olacaktır. Böylesi bir sosyalist parti kuruluş sürecini nasıl daha sağlam bir zemin üzerinde geliştirebiliriz biçimindeki sorunumuz budur. Bu konuda da 14 Aralık'ta toplantıda söyleyeceklerimizi şimdiden söylemenin yararlı olacağına inanıyoruz: Önerilerimiz ve görüşlerimiz iki bölümde toplanabilir:

1. Kuruluş süreci nasıl yaşanmalıdır?
2. Nasıl bir parti inşa edilmelidir?

1. Kuruluş sürecine ilişkin öneriler: Mümkün olduğu kadar geniş ileri işçi ve sosyalist kesimleri tartışmaya ve fiilen katılıma çekmek; onları zorlamak; tartışmaları ülke sathına yaymak ve sosyalist parti kuruluş süreci tartışmasını ülke çapında canlı bir şekilde sürdürmek için azami gayret gösterilmelidir. Böyle bir gayret kitle hareketliliği ve sosyalist partinin sağlıklı inşaasına yönelik bir dinamik de yaratılabilir. 6 yıllık suskunluk sonunda insanlara artık konuşmaları gerektiği anlatılmalı, onlara moral, şevk ve cesaret verilmelidir.

Böyle bir anlayış çerçevesinde öneri paketini sunuyoruz:

14 Aralık toplantısında çeşitli eğilim-

leri temsil eden ve sosyalist parti kuruluş sürecinde farklı sözü olduğuna ve temsil yeteneği olduğuna inanan kişilerden kurulu bir İrtibat Komitesi oluşturulmalıdır. Bu komite fikri kabul edildikten sonra, komitenin oluşumu, görev almak isteyenlerin doğrudan katılımı şeklinde olmalıdır. Ne bir seçim, ne bir sayı sınırı, ne de herhangi bir kişi tarafından atama biçimi kabul edilmelidir. Yukardaki kriterlere uyduğunu beyan eden her sosyalist İrtibat Komitesi'ne girebilir ve girmelidir.

Bu İrtibat Komitesi'nin görevleri şunlar olabilir:

a. Program ve tüzük konusunda çeşitli önerileri ve taslakları toplamak kendisine iletilmesini sağlamak ve bunların gerek basın yayın organlarında, gerekse çeşitli toplantılarda tartışılmasını sağlamak.

b. Sosyalist parti program tüzük ve kuruluş tartışmalarını ülke çapında yaymak ve çeşitli birimlerde İrtibat Komiteleri ya da temsilcilikleri oluşturmak.

c. Program ve tüzük tartışmaları belli bir yaygınlığa ulaştıktan ve görüşler netleştikten sonra parti kurucu kurultayını toplamak.

Bu, şüphesiz bizim kuruluş sürecinin teknik organizasyon sürecine bakışımızın ifadesidir. Ancak biçim konusunda da, örneğin "bir an önce parti ilk toplantıda kurulsun" ya da "tüzük program komisyonları seçilsin, bu işi onlar yapsın" gibisinden önerilere rağbet etmeyişimizin de belirli bir öze ilişkin yanı vardır.

2. PARTİNİN NİTELİĞİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Bu, kurulması tartışılan bir sosyalist partiye ilişkin belli bir bakış açısında yansır; bu süreçte savunulan ve savunulacak olan bu anlayışın başlıca yönleri şöyle sıralanabilir:

1. Bu parti, sosyalist bir kimlik taşımalıdır; yani, kapitalist sömürüye karşı, sınıfsız sömürüsüz bir toplumdan yana olduğunu açık seçek belirtmelidir.

Bunu yaparken, tüm burjuva partileri ve özellikle de sosyal demokrat geçinenler ile kendi arasındaki ayrım çizgilerini net bir biçimde çekmeli, sınıf mücadelesinde tarafsız bir hakem değil, ezilen-sömürülen sınıfların yanında, tüm baskı altındaki kesimlerin yanında bir taraf olduğunu belli etmelidir.

2. Bu parti, emperyalist bağımlılık ve sömürü ilişkilerine karşı, bağımsızlıktan yana bir parti olmalıdır. Ancak emperyalist bağımlılık ilişkilerinin kapitalist sömürü ilişkilerinin sürmesine bağlı olduğunun bilincinde olarak; bir ülkedeki mücadelenin dünyanın başka yerlerinde olup bitenlerden bağımsız olmadığını ve bir ülkedeki emekçilerin gerçek kurtuluşunun yalnızca kendi çabalarına bağlı olmadığını gözönünde tutarak enternasyonalist bir tutum benimsemelidir.

Bunu yaparken, hem milliyetçi çizgiler ile arasındaki ayrımları açık seçik koymalı, hem de dünyanın neresinde olursa olsun ve kim tarafından yapılırsa yapılsın ulusların kendi kaderlerini özgürce tayin etmelerini engelleyen tüm müdahalelere karşı çıkmalıdır.

Bugün için önemli olan, herkesin, henüz kuruluş sürecinde olan partinin biçimlenmesine görüş, eleştiri ve önerilerle katkıda bulunmaktır.

3. Bu parti, "emekçilerin kurtuluşu kendi eserleri olacaktır" düşüncesine bağlı olarak kendini bir son, bir nihai amaç olarak değil, bu süreçte bir araç olarak tanımlamalıdır. Bu bakımdan emekçilerin bağımsız kitlesel örgütlenme girişimlerini engellemeyip, kendini bunların yerine geçirmeye çalışmadığı gibi, bu tür girişimlere destek olmalı, gelişmelerini sağlamalıdır.

Bunu yaparken, bir İşçi Kitle Partisi hedefini de ikame etmemeli, aksine böyle bir gelişmeye doğru giden süreçte kendini bir yapı taşı, bir adım olarak tanımlamalıdır.

4. Bu parti, demokratik hak ve özgürlüklerin kararlı ve uzlaşmaz bir savunucusu olmalı, nerede ve ne zaman olursa olsun, kim tarafından yapılırsa yapılsın, bu hakların ihlallerine karşı çıkan bir tutumu benimsemelidir.

5. Bu parti, kendi içinde sömürücü sınıfların dolaysız temsilcilerine yer vermediği gibi, "amaç için her yol mübahtır" şeklindeki Makyavelist ve oportünist bakış açısıyla sömürücü sınıflar ve onların siyasi temsilcileri ile işbirliğini öğrenen bir anlayışı reddetmelidir.

Aynı bakış açısıyla kendine rakip gördüğü (ya da amaçları bakımından tehlikeli gördüğü) anlayışların savunucuları ile hesaplaşmayı devletin baskı aygıtlarına havale eden, ya bu amaçla sözkonusu kurumlar ile herhangi bir düzeyde işbirliğini öngören fırsatçı ve faydacı anlayışları da dışlayan bir tutumu benimsemelidir.

6. Bu parti, Türkiye sosyalist hareketi ve işçi hareketi içindeki akımlardan ve çevrelerden biraraya gelebileceklerin azamisini toparlamaya çalışmalıdır.

Bunu yaparken, farklı görüşlerin örgütlenmesini, herkesin görüşlerinden vazgeçerek gelmesini talep eden bir yaklaşımı değil, farklı görüşlerin birarada bulunabileceğini kabul eden bir anlayışı benimsemelidir. Bunun için farklı eğilim ya da hiziplerin kurulmasına imkân veren ve bunların haklarını güvence altına alan bir tüzüksel yapıyı benimsemelidir.

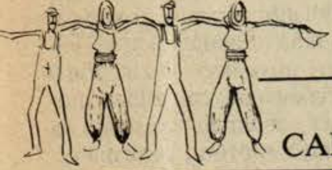
SONUÇ OLARAK

Bugün Türkiye'de legal ve sosyalist parti kurulmasının gerekliliği ya da hiç değilse "yararları" kabul edilmekle birlikte, mevcut çabaların yetersiz, hatalı olduğu, hattâ yanlış kişilerce yürütülmekte olduğu düşünülebilir; buna herkesin hakkı vardır. Buna karşılık bu düşünceleri eleştiri ya da kuşkuları açıkça bu süreçte dile getirmemek -bu süreç buna izin verdiği müddetçe- sorumlu bir tutum değildir. Daha da kötüsü, herhangi bir gerekçeyle sosyalistlerin bağımsız bir legal siyasal örgütlenmesi yolundaki girişimlerin yerine burjuva partilerinde çalışma, hattâ bunları destekleme anlayışının tercih edilmesini sosyalizm adına öne sürmeye kimsenin hakkı yoktur.

Bugün mevcut sosyalist parti kuruluş girişimleri kimseyi görüş ya da eleştirileri nedeniyle dışlayan bir karakter taşımamaktadır. Bu böyle olduğu müddetçe tüm sosyalistlerin (bir sosyalist parti kurulmasını gereksiz ya da anlamsız bulanlar vb. hariç) önümüzdeki toplantıdan başlayarak aktif biçimde kuruluş tartışmalarına katılmalarına, görüş, eleştiri ve önerilerini dile getirerek bir sosyalist partinin biçimlendirilmesinde yeralmaları bir sorumluluk gereğidir.

Biz en kötü ihtimalle dışlanana kadar, bu olmadığı takdirde de bağımsız görüşleri dile getirebildiğimiz sürece bu girişimlerin içinde aktif olarak yeralmaktan yanayız.

Sosyalist Parti İçin Yanıtlar

UĞUR CANKOÇAK

ZEMİN, alışılmışın dışında bir dergi. Tüm sosyalistlerin dergisi olma amacını taşıyan bir dergi. Tabulara karşı çıkanların, sosyalizmi din haline getirmeyenlerin dergisi. Tek doğru budur demeyenlerin dergisi. Herkesin kendi doğrusunu özgürce dile getirdiği, getirebildiği bir dergi. Yazı kurulunda olanların farklı görüşleri savunabildikleri bir dergi. İlk iki sayımızın tüm yazılarında ve birinci sayımızdaki "Zeminin Zamanı" yazısında bunu sizler de gördünüz.

Özellikle, sosyalist parti konusunda değişik görüşte yazılar yayınlandı. Bu yazılar, adeta fotokopi makinasında çoğaltılmışcasına birbirine benzeyen yazılarla dolu, "alışılmış", "klasik" sosyalist dergilerden farkımızı iyice ortaya çıkartan yazılar oldu. Öyle ki, içine bizleri de kattığı, sosyalist parti kurma girişiminde bulunanları "emperyalizmin ajanları" olmakla suçlayan okur mektubunu da yayımladık. Bazı okuyucularımız, "bu kadarı da fazla" artık" dediler.

Türkiye'de bir sosyalist parti kurulmasını hedeflemiş bir dergi ZEMİN; bu konuda fikri olan herkesin konuşmasından yanayız. Onun için de sosyalist parti hakkında gelen yazıları yayınlamayı sürdüreceğiz. Cevap hakkının da olduğunu hatırlatalım bu arada...

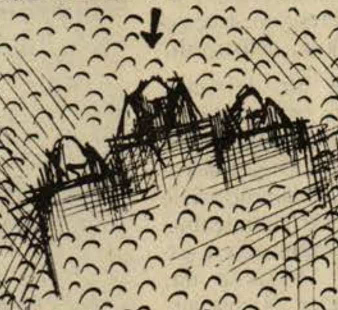
NİÇİN PARTİ?

Siyasi parti spor olsun diye kurulmaz. İnsanlar bir siyasi parti kururlarken, birgün (bugün yakın ya da uzak olabilir) iktidara gelip, kendi siyasetlerini uygulamak amacını taşırlar. Sosyalistler de, elbette, iktidara gelmeyi amaçlayacaklardır.

DURUMU SAPTAYALIM

Yirminci yüzyılın sonlarına yaklaştığımız günlerde, bir sosyalist partinin dünyanın herhangi bir ülkesinde, iktidara gelme yöntemi ne olabilir? Bunu açık yüreklilikle ve dışımızdaki gerçekleri masanın üzerine yatırıp, didik didik ederek irdelemek zorundayız.

1. Teknolojideki gelişme hızı akıllara durgunluk verecek noktadadır. Yer-

den on bin kilometre yüksekte uçan uçaktan çekilen fotoğrafla parkta gazete okuyan adamın hangi haberi okuduğu saptanabiliyor.

Bir binanın içindeki konuşmalar, üç kilometre uzaktan kayda alınabiliyor.

Kitle iletişim araçlarıyla milyonlarca insanı aynı anda etkilemek mümkün.

Olağanüstü özellikleri olan silahlar bulundu ve hergün geliştiriliyor.

Teknoloji, iletişim araçları ve silahlar ya devletlerin ya da uluslararası şirketlerin elinde.

2. 1900'lerden 1980'lere gelinceye kadar, kapitalizm çökmek, zayıflamak şöyle dursun, tam tersine güçlendi. Kapitalizmin krizleri teorisi tutmadı. Çünkü, kapitalizm her krizden paçasını kurtarmanın yolunu buldu.

Emperyalizm de can falan çekişmiyor. Tam tersine can almaya devam ediyor.

3. Son seksen yılda burjuva devleti iyice güçlendi. Güvenlik kuvvetleri sayıca arttırıldığı gibi, deneyce ve araç gereç olarak her geçen gün, geliştirildi.

Çarlık Rusyası'nda bir devrimci, telgrafın telini kesti mi çarın polisiyle eşit duruma gelirdi. Artık kimin atı hızlı giderse yarışı o kazanırdı. O günün koşullarına göre, o günün teknolojisiyle mücadele edecek şekilde biçimlenmiş bir gizli vurucu örgüt, çağımızda iş göremez. Asya'da da, Afrika'da da, Amerika'da da iş göremez. Hiçbir yerde iş göremez. Günümüzün en ilkel devleti bile emperyalizmin deneylerinden yararlanıyor.

Kapitalist düzenin yerine, sosyalist düzeni kurmak için yola çıkanlar bu gerçekleri bilmek ve hesaba katmak zorundadırlar. Bunları yok farzederek yola çıkmaya kalkışmak daha işin başında yenilgiyi kabul etmek demektir.

TARİHTEN DERS ALMAK

Tarihten ders almak demek, tarihte olmuş bitmiş şeyleri taklit etmeye kalkışmak demek değildir. Geçmişteki başarı ve başarısızlıkları öğrenip, özümlemek ve olanaklıysa eğer, günümüz koşullarına göre geliştirmek demektir.

Lenin de, Troçki de, Mao da, diğerleri de yaptıkları, yapamadıkları, başarı ve başarısızlıklarıyla tarihe mal olmuşlardır.

Tarihteki şu veya bu kişiye sempatiyle bakılabilir. Ama o yapılanları günümüz koşullarında tekrar yapılabilir diye düşünmek en azından zihin tembelliğinin göstergesidir.

ÜÇ YOL

Bugün, dünyanın herhangi bir ülkesinde sosyalistlerin iktidara gelebilmesi için üç yol vardır:

1. Bir sosyalist ülkenin ordusu başka bir ülkeye girer, "bu ülke artık sosyalist olmuştur" diye ilan eder. Bunun sosyalizmle bir ilgisi yoktur. Bu, düpedüz işgaldir. İşgale uğrayan ülkenin halkının işgalcilere karşı silahlı mücadelesini gerektirir.

2. Başka bir ülkenin ordusu tarafından işgal edilmiş bir ülkede ulusal kurtuluş savaşı başlar, sosyalistler de bu savaşta öncülük ederler, savaş kazanılır ve sosyalist yönetim başlar.

3. Burjuva demokrasisinde bir sosyalist parti kurulur, diğer partilerle demokrasi kuralları içinde mücadele eder, geniş halk yığınlarının oylarını alarak iktidara gelir, oy kaybedince iktidarı bırakır.

Tarihten ders almak demek, geçmişteki başarı ve başarısızlıkları öğrenip, günümüz koşullarına göre geliştirmek demektir.

GERÇEKLERİ MASANIN ÜZERİNE KOYMAK

Bu, en genel (ve dışımızda) gerçekleri masanın üzerine koyup, "Türkiye'de sosyalist parti nasıl olmalı?" sorusuna yanıt aramalıyız. Ayakları yere basan, iş gören yöntem budur.

Böyle bir sosyalist partinin içinde de öz örgüt-üvey örgüt, işçi kutbu gibi, aslında ne olduğu da pek iyi anlaşılamayan şeyler olmaz.

Sosyalist partinin, daha kuruluş aşamasında, işçileri, emekçileri iktidara getirmeyi hedeflemesi, bilgi, yönetim tekelini önce parti içinde, sonra giderek, toplumun diğer örgütlerinde (sendikalar, dernekler, meslek kuruluşları vs.) kırması, buyuran-buyurulan ilişkisini en aza indirecek adımları atması gerekir. Partinin sosyalizmi kurması için de, geniş halk yığınlarının güvenini, desteğini alabilmesi için de daha başlangıcında parti örgütü konusunda (parti içi ilişkiler, parti içi demokrasi) çok dikkatli olunması gerekir. Öyle, öz-örgüt gibi, işçi kutbu gibi ayrıcalık kokan çalışmalar işin daha başında yukardaki ilkeleri zedeler, güvenleri yitirir. Parti içinden parti çıkartmak çok eski ve modası geçmiş bir yöntemdir ve aslında da hiçbir zaman işçi sınıfının yararına olmamıştır. Tersine despotizmi getirmiştir.

KENDİ KOŞULLARINI YARATMAK

Bir de "bu yasal koşullarda" diye başlayarak parti kurulmasına karşı çıkanlar var... Bu, teslimiyetçilikten, kaçıştan başka bir şey değildir. Sosyalistler kendi koşullarını kendileri yaratmak için mücadele vermek zorundadırlar. Mevcut demokrasinin sınırları ne olursa olsun, onu hergün biraz daha, biraz daha genişletmeye çalışmak, sosyalistlerin birincil ve vazgeçilmez görevleridir. Bu da ancak siyasi mücadele ile olur. Siyasi mücadeleyi de sosyalistler, burjuva partilerinin içinde değil, kendi partilerinde verirler. Sosyalistler, burjuva partilerinin ancak kendi demokrasi anlayışları çerçevesi içinde çalıştıklarını, bunu aşan talepleri derhal dışlayacakları basit gerçeğini bilmek zorundadırlar. Aslında, yasal engeli bahane etmek, sosyalist mücadeleden çekildiğini açık yüreklilikle söyleyemeyenlerin, bunu dolambaçlı yolla ifade etmelerinden başka birşey değildir.

HEDEF

Siyaset yapmanın bazı kişilere tanınmış bir ayrıcalık olduğu izlenimini ortadan kaldırmak, politikanın bir ekmek kavgası olduğunu tüm emeğiyle geçinenlere kabul ettirmek gerekir. Kapitalizmin yarattığı insan ilişkilerinin her yanıyla sergilenmesi gerekir. Üreticinin ürettiği üzerinde söz ve karar sahibi olmasının yönteminin bulunup çıkartılması gerekir. Dışımızdaki gerçeği çok iyi, en ince ayrıntılarına kadar saptayabilmek ve bu gerçekleri nasıl ve ne hızla değiştireceğimizi ortaya koymak gerekir.

Yani, ciddi program üretmek gerekir.

Papağan olmamak gerekir.

OKUYUCU MEKTUBU

Değerli arkadaşlar, Zemin'in birinci sayısı elime şans eseri geçti. Sayfaları karıştırdıkça hele şükür Türkiye'de karıştırılmayacak şeyleri karıştırmaya kalkanlar çıkabildi dedim.

Partinin kurulması sorunu net temellere oturmuş değil. Zaten başlangıçta bu da beklenemez, fakat başlangıcı olumlu buluyorum.

Diğer yandan tüm Avrupa'daki sol Türk basın Zemin'e saldırı kampanyası açmışcasına baş yazılar size ayrılmış durumda. Herhalde tekkelerin temellerinin dinamitleneceğini anlamışcasına...

Başlangıçta az olmak önemli değil, önemli olan önerinin kapasitesidir. İnanıyorum ki bu kapasite nicel büyümenin teminatı olacaktır.

Orhan ÖZKARACA /Paris

Sosyalist Demokrasi ve ...... Parti

ORHAN ÖZKARACA

Legal sosyalist bir parti kurulmalıdır. Parti tüm sosyalist işçi ve aydınları bağrında toplayabilecek kapasitede olmalı ve sosyalist birikimi bir defa daha 1973'de olduğu gibi sosyal-demokratların kuyruğuna takılmasını engelleyecek, işçi sınıfının bağımsız sınıf tavrını koymanın bir aracı olmalıdır.

PARTİ TÜM İŞÇİ SINIFINI KUCAKLAYACAK KAPASİTEDE OLMALIDIR:

Bu nasıl olacaktır? Diyalektik ve tarihsel maddecilik bize her şeyin çelişkili bir bütün olduğunu ve çelişkisiz olan hiçbir şeyin var olmadığını göstermiştir. Tarih ve bilim bunun ispatıdır. Dolayısıyla işçi sınıfı da çelişkili bir bütündür. Parti işçi sınıfının tüm çelişkili unsurlarını bağrında toparlayacak genişlikte olursa, tüm sınıfı bağrında toparlayabilir.

Denecektir; Doğru tektir, birden fazla doğru olamaz vs. ama doğru, kimsenin tekelinde değildir, zaten doğrunun doğruluğunu ispat edecek olan şey pratik ve işçi sınıfının katılımıyla olacak onay olarak formüle edilmiştir, bugüne kadar -ki bu da tartışılır- dolayısıyla parti işçi sınıfının sınıf olarak tüm insiyatiflerini bağrında toplar ve özgür bir demokratik yapı içinde tartışırsa, parti ideolojik tartışmanın da demokratik bir aracı olur. Bu mekanizma da ancak sınıfın aşağıdan yukarıya sürekli denetim yapabileceği demokratik sosyalist bir partide olabilir.

Marks, Paris komünü ile ilgili yazılarında yöneticilerin yönetenler değil sınıfın -konseylerin- çoğunluğunun aldığı kararların uygulayıcıları olduğunu ve her an bir çoğunluk tarafından yönetimden geri alınmasının komünde bürokrasiye karşı alınmış en önemli yapı olduğunu söylüyor. O ise bizim reel sosyalist ülkelerde yönetime gelenler her türlü yöntemi deneyerek ve sınıfın hiç bir insiyatifi olmadan ama onların adına, tek doğrunun temsilcisi olarak yönetimi gasp etmeyi gelenek haline getirmişlerdir.

Çelişkilerin bir bütünü olan işçi sınıfının "parti" kongrelerinde oy birliği ile kararlar alınmıştır. Çünkü her ayrı görüş getiren unsur "karşı devrimci revizyonist hattâ emperyalizmin ajanlığı" gibi suçlamalarla partiden ve hattâ ülkeden atılmışlardır.

Tek doğruyu tekeline almış olanlar işçi sınıfının çeşitli kanatlarından gelen muhalefeti ordu, polis, "halk mahkemeleri" gibi ellerindeki devlet organlarının zoruyla bastırmışlardır. İşçi sınıfı "diktatörlüğü" adına kurulan parti diktatörlükleri; işçi sınıfının tamamı için demokrasi olması gereken "sosyalist sistemi" kendilerinden yana olmayan her işçi hareketini bastırarak sosyalist demokrasiyi yok denecek hale getirmişlerdir.

Bu gelişimi daha iyi anlamak için Rus devrimi dikkatle incelenmelidir: Bolşevik partisi merkez yayın organı "Kronştad komünü -sovyeti- 1905'de devrimin kalesi idi ve en son o düştü, 1917 devriminde de devrimin yıkılmaz kalesidir" diyordu ve gerçekten de Petrograd'da Kerenski hükümetinin -25'i 26'ya bağlayan Ekim'de- yıkılmasında Kronştad sovyetinin oynadığı rol inkar edilemez. Aradan altı ay geçtikten sonra aynı gazete Kronştad sovyetini karşı devrimcilikle, hattâ emperyalizmin ajanı olarak suçlayacak ve Troçki komutasındaki kızıl ordu Kronştad komününe saldıracak fakat birinci saldırıda kızıl ordu askerlerinin bir kısmı silah çekmeyi reddedeceklerdi. Bolşeviklerin daha kemikleşmiş unsurlarından oluşan ikinci bir düzenleme; Ordu Kronştad sovyetini yıkacaktı, sonuç beş yüzün üzerinde ölü, dört binin üzerinde yaralı. Troçki daha sonra "Stalin" adlı kitabında Kronştad sovyeti Rus devriminde yaşatılması gereken bir olguydu diyecekti ama...

Yukarıdan aşağıya örgütlenmiş Bolşevik Partisi -BP- parti dışı muhalefeti bastırmayı sistemleştirmiş ve 1921'e kadar sosyalist devrimciler -sol- da dahil olmak üzere tüm parti dışı muhalefet yasaklanmış, gazeteler toplatılmış, toplantılar basılmış, yöneticilerden kaçamayanlar tutuklanmıştır.

Onuncu parti kongresi Merkez Komite -MK- haricindeki parti içi muhalefeti çeşitli gerekçelerle yasaklamış, işçi muhalefeti, demokratik merkeziyetçilerin de sesi kesilmiştir. Lenin'in ölümünden sonra ses kesme, muhalefet bastırma hareketi merkez komiteye sıçramış ve tek doğrunun temsilcisi Stalin diğer unsurların sesini keserek parti içi ve dışı tüm muhalefetin sesi kesilmiştir. Daha sonra aynı şeyler Stalincilerin başına gelecektir...

Diğer ülkelerin partilerinde de bu gelişimleri görmek mümkün. Lin Piao, Mehmet Şehu, Arthur London vb. Çek KP MK üyesi A. London "Lenin uyan,

yoldaşların delirdi" diye bitiriyordu yazdığı kitabı. Çark dönüyordu ve önüne geleni dişleri arasında eziyordu. Bu çarkın temeli daha 1903'te atılmıştı ama farkına kimileri Lenin, kimileri Stalin, kimileri Kruşçev döneminde vardılar. Bol keseden aynı tek doğrularıyla karşı tarafın tek doğrularına bayraklar açıldı, herkes diğerinin tek doğrusunu sosyal-emperyalistlik, sosyal-x'lik, vs. ile suçladı. Plak, Kronştad komününden bugüne değişmedi, yalnızca oyuncularla figüranlar değişti.

Olmaz bu, olmamalıdır. Bu anlayış Türkiye solunda mutlaka yıkılmalıdır, işçi sınıfı adına, "sosyalist politikacıların" tek doğru, o da benim; benim dışımdakiler her şeydirler. Çark dönüyor plak aynı... Kronştad'da, Türkiye'de de Sosyalist bir parti bu anlayışı mutlaka yıkmak için mücadele etmeli ve kuruluş tüzüğünde örgütlenmesinde ve programında gerçek bir sosyalist işçi sınıfı demokrasisini esas almalıdır.

Sosyalist Demokrasi ve Parti

Demokrasi sınıfsal bir olgudur ve sınıflar var olduğu müddetçe de var olacaktır. Dolayısıyla sosyalist demokraside tüm işçi sınıfının tamamı için demokrasi olmalıdır. Yalnız partinin, yalnız MK'nın, yalnız genel sekreterin değil; fabrikadaki işçinin, okuldaki öğretmenin, mühendisin, doktorun tüm kafa ve kol emekçilerinin demokrasisi olmalıdır. Yekpare bir demokrasi yoktur. Çünkü demokrasi de çelişkilerin oluşturduğu bir kurumlaşmadır. Dolayısıyla sosyalist demokrasi işçi sınıfının tüm tabakaları için demokrasidir. Biz burjuvaziden burjuva demokratik kurallara uymasını isterken nasıl olur da kendi unsurlarımıza demokrasi değil, diktatörlük uygularız. Bizim solculara ustadan örnek vermek lazım, yoksa anlamazlar, çünkü bizde sol yazı böyle yazılır. O zaman baksınlar Engels Hollanda KP içindeki muhalefet için aynı şeyleri söylüyor.

Böylesi bir demokrasi nasıl olacaktır? Tarihi önceden yazmak yanlıştır, zaten anlamı da yoktur. Onun için işçi sınıfı tarihinden buna örnekler verelim; bu Paris Komünüdür, bu Sovyetlerdir, konu daha genişletilmelidir.

DEMOKRASİ, SOSYALİZM VE BÜROKRASİ

Marx, "kişilerin sosyal düşüncesini sosyal yaşantıları belirler" der. İşçi olmak bir sosyal yaşantı biçimidir ve buna bağlı olarak da sosyal bir düşünce vardır. Ama, bu kimsenin tekelinde değildir.

İşçi sınıfı "adına" kurulan iktidarlarda da ister istemez yöneten ve yönetilen ikilemi çıkmıştır. Yönetenler işçi kökenli veya işçi sınıfı "aydınları" olabilirler fakat sonuç olarak yöneticidirler, yani bürokrattırlar.

Yine Rus devrimine dönelim; 1917'de iktidarı alan parti BP ve militanları devrim öncesi politika yapmak için işçi sınıfına gitmek, onlarla birlikte hareket etmek ve onların görüşlerini alarak ve görüş aktararak beraber çalışmak zorunda idiler. Bu Parti ve sınıf arasında, işçi sınıfı politikacıları ve partisi ile sınıf arasında zoraki ve zorunlu bağlar yaratıyordu, fakat iktidarı BP aldıktan sonra devlet organları vasıtasıyla, işçilere danışmadan hattâ bir kısım işçi gruplarına karşı politika yapabilme olanağı doğdu, artık parti işçilere -en azından- gitmek zorunda değildi, devlet organlarıyla politika yapmak ve hattâ işçi sınıfı adına politika yapmak mümkündü ve artık BP işçi sınıfına gitmeden onun adına politika yapabiliyordu.

İşçi kökenli veya işçi sınıfı aydınları bürokratik yaşamları onların zamanla doğal olarak sosyal görüşlerine daha katı olarak yansıyacaktı. Partinin işçi sınıfından giderek kopması ve onlarsız devlet vasıtasıyla politikasını hayata geçirmesi yöneticilerin -bürokrasinin- giderek kemikleşmesi, işçi sınıfı içinden çıkmış -onunla sıkı ilişkileri olan işçi kökenliler ve aydınlar- yeni bir sosyal sınıfı -Polonyalı işçilerin deyimiyle- "Kızıl burjuvaları" yaratacaktı. Bu günkü durumu daha iyi anlamak için bir örnek verelim. Polonya'da bugün iki çeşit mağaza vardır. Birincisi halka açık, ikincisi ise yalnızca "Kızıl burjuvalara" açık... Halka açık mağazada herşeyi bulmak mümkün değil, aynı zamanda uzun kuyruklar...

Partinin iktidarı ele geçirdikten sonra partinin ileri gelenlerinin birer yönetici bürokrat olması doğal görülebilir fakat şu diktatör olan işçilerin -sınıfın- bu bürokratlar karşısındaki yaptırım gücü nedir? Herhalde bu sorunun cevabını okuyucu kendi istediği gibi verebilir."

Marx ve Lenin Paris Komünü üzerine yazılarında "yönetime seçilme ve her an konsey üyelerinin çoğunluğu isterse yönetimden alınmanın bürokrasiye karşı alınmış en güzel silahtır" analizini yaparken reel sosyalist ülkelerde işçi sınıfı ne bu güce sahip olabilmiş ne de parti bu güce sahip olmanın olanaklarını hazırlamıştır.

Sosyalizmde bürokratik yozlaşmanın engellenmesinin tek yolu sosyalist demokrasinin varlığı ve işçi sınıfının iktidarıdır.

Bu nasıl hayata geçirilecektir? Bu sorunun cevabı yine işçi sınıfı tarihinde vardır. Marx Paris Komününde ve Lenin Rus devriminde işçi sınıfının öz iktidar organları olarak komün ve sovyetleri göstermişlerdir. Nisan 1917'deki "bütün iktidar Sovyetler'e" şiarı 1917 Ekimi'nde "Biz iktidarı sovyetlerden değil, onlar için alıyoruz" tezine dönüşmüştür. Seçimle iş başına gelen sovyetler ve sovyetlerin seçtikleri merkez sovyetinin yerini hızla yukarıdan aşağı örgütlenmiş ve yönetilen BP almıştır.

Paris komününde ise Marx Komünarların yukardan aşağı örgütlenmiş Blankicilere iktidarı kaptırmadığını ve her an yönetimden alınabilirlik ilkesini koyarak bu işin önüne set çektiğini belirterek "işte işçi sınıfı diktatörlüğü budur" der.

Daha sonra sovyetler anayasal bir kurum olarak partinin alacağı kararları hayata geçirmeye yarayan partinin alt organlarına dönüşmüştür. İşçi sınıfının öz iktidar organları yerini bugün partinin çizdiği çizgiyi A'dan Z'ye itirazı olmayan, işçi sınıfından çok MK'dan emir alan kurum olmuşlardır. Ve bugüne kadar tek doğruyu temsil eden parti iktidarı kendi tarihini yazmıştır.

Bürokratik yozlaşmayı engelleyecek yol Komünün Blankicilere karşı aldığı tavırdır (bkz. Marx). Bu yol Onuncu parti kongresinde "bütün iktidar sovyetlerin olmalıdır" görüşünü savunan ve yasaklanan işçi muhalefetinin, Kronştad komünün bütün iktidar sovyetlere tavrının ve Rosa Luxemburg'un Rus devrimine ait görüşlerinde görmek mümkündür.

Sonuç olarak işçi sınıfı partileri, işçi sınıfının öz iktidar organlarına alternatif olmayacak partiler olmalıdır. Bugünün küçük, "nicel anlamda küçük" sınıf partisi sovyet ve komün tipi iktidarın bugünkü filizi olmalıdır. Parti bir sovyet bir komün kadar geniş tabanlı ve demokratik olmalıdır.

"Üreten siz, yöneten biz" anlayışının hakim olduğu sosyalist ülkeler sosyalizmin yerine: "Üreten biz, yöneten biz, diktatör biz, tek doğru biz, tek parti biz" deyip işçi sınıfının ta kendisi sınıf olarak dikilmelidir. Parti sosyalist demokrasiyi yok etmenin bir aracı değil, onu kurmanın aracı olmalıdır. Parti bir veya bir kaç hizibin birliğini değil tüm çelişkileri ile tüm sınıfı kucaklamalıdır. Parti sınıftan ayrı bir öncü değil, sınıfın örgütlü kısmı olmalıdır. Parti bu anlamıyla yeni tipte bir parti olmalıdır.

Mehmet Ali Aslan ile söyleşi:

"Sosyalistler Politik Çözümler Üretmelidir"

Sosyalist düşüncede çeşitli kanatların görüşlerini yansıtan "Sosyalist Parti Tartışmaları" adlı kitabıyla Sosyalist Parti kuruluş sürecine katkıda bulunan ve aynı zamanda irtibat komitesi üyesi TİP eski genel başkanlarından Avukat Mehmet Ali Aslan, ZEMİN Dergisi için Emin Tanrıyar'ın sorularını yanıtladı.

ZEMİN— "Sosyalist" kavramı, genelde netleştirilmeye muhtaç bir kavram olarak görülüyor. Örneğin Çağatay Anadol, "işçi sınıfının siyasi örgüt anlamında bir partinin kurulmasına ihtiyacı yoktur çünkü böyle partiler zaten vardır, dolayısıyla sorun bu partilerin yasal arenaya çıkması sorunudur" diyor. Ayrıca Sadun Aren, "düzeni değiştirecek bir sosyalist parti kurulmasına yasalar engeldir. Kurulacak yarı-sosyalist bir partiden de ne köy olur ne kasaba" diyor. Siz bu görüşler karşısında ne diyorsunuz?

M.Ali Aslan— Kitabı hazırlamakta amaç, çeşitli eğilimlerdeki sosyalistleri -ki bunları bir salonda toplamak mümkün değildi- bir kitapta biraraya getirmek ve değişik görüşleri birarada sunmak suretiyle sosyalistlere sorunları daha sağlıklı değerlendirme imkânı vermekti. Türkiye'de, sosyalist harekete yönelen idari baskılar ve yasal engeller nedeniyle sosyalizmin ve sosyalizmle ilgili sorunların, açıkça ve özgürce tartışılması önlenmiştir. Bu nedenle de çoğu kavramlar üzerinde birlik sağlamak mümkün olmamıştır. Bugün de bazı kavramları, yasal engelleri ve sakıncaları düşünmeden, bazı riskleri göze almadan serbestçe açıklamak ve tartışmak güçtür. Bu nedenle, doğal olarak çeşitli eğilimlerdeki kişilerin sosyalizm anlayışları, farklı ifade edilmiş olacaktır.

ZEMİN— Şüphesiz bu kavramlar üzerindeki anlaşmazlık ve uyuşmazlık salt yasal sınırlamalar nedeniyle olmuyor değil mi?

M.Ali Aslan— Kuşkusuz yasal sınırlamalar olmasaydı yine de anlayış farkları olacaktı, fakat bu ölçüde çok değişik ve biraz da müphem olmayacaktı. Belki bazı anlayışlar, çok farklı ve açık bir biçimde ortaya çıkabilirdi. Aslında benim için önemli olan, partinin ülkedeki güçler dengesinde, bu dengeyi etkileyecek önemli bir güç oluşturmasıdır. Kanımca, küçük partilerin, marjinal partilerin kaderini tayin eden egemen güçlerdir. Ama gerçekten güçler dengesini etkileyecek ölçüde büyük ve güçlü bir sosyalist parti kurulursa, böyle bir sosyalist partide değişik görüşler ve anlayışlar giderek sosyalist partinin bütünlüğünü zedelemeyecek, üstelik partinin dinamizmini geliştirecek bir unsur da olabilir.

ZEMİN— O halde böyle bir sosyalist partinin mutlaka değişik görüş mensuplarıyla birlikte kurulmasından yanasınız?

M.Ali Aslan— Sosyalist parti derken, parti kavramından gerçek bir partiyi, yani işçi sınıfına, emekçi ve halk tabanına dayalı büyük bir partiyi anlıyorum. Böyle bir parti de ancak Türkiye'deki çeşitli eğilimlerdeki sosyalistlerin biraraya gelmesiyle kurulabilir. Elbette ki, bütün sosyalistleri biraraya toplayabilmek, en mükemmel çözümdür. Ama bu olmasa da hiç olmazsa sayı olarak değil ama güç olarak sosyalistlerin ağırlıklı büyük kesimini biraraya getirmek gerekir. Grupların kuracağı partiler önemli bir etkinliğe sahip olamaz ve sosyalist hareketin etkinliğini zayıflatır kanısındayım.

ZEMİN— Böyle bir parti için yasal engeller var görüşüne katılmıyorsunuz o halde?

M.Ali Aslan— Türkiye'de kurulacak sosyalist partiler için bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar Anayasa'da, Siyasi Partiler Yasası'nda ve Türk Ceza Yasası'nda yeralmıştır. Getirilen yasal kısıtlamalara göre, proletarya diktatörlüğünü savunan ve adında komünist veya bu anlama gelebilecek bir kelime olan bir siyasi parti kurulamaz. Bunun dışında kurulacak bir sosyalist parti için herhangi bir engel yoktur. Tabii bu, kurulacak sosyalist partinin çok rahat ve serbestçe faaliyet göstereceği anlamına gelmez. Birtakım idari uygulamalar ve yasal yorumlar partinin faaliyetlerini güçleştirebilir. Bütün bunlara rağmen güçler dengesinde etkinliği olan güçlü, büyük bir sosyalist parti bütün bu güçlüklerin üstesinden gelebilir.

ZEMİN— Bu tür yasal engeller, bu partinin programını da doğrudan etkileyecektir. Örneğin Doğu sorunu... Bu soruna geçmişte "ulusal sorun" denirdi, şimdi herhalde "malum sorun" demekle de anlaşılabilir. Siz böyle engellemelerin partiyi ne şekilde zaafa uğratacağını ya da bunların nasıl aşılabileceğini düşünüyorsunuz?

M.Ali Aslan— Bir sosyalist parti, Türkiye'nin bugünkü koşullarında demokratikleşmeye, demokratik hedeflere öncelik vermek zorundadır. Çünkü, kurulacağı ve faaliyet göstereceği ortam batılı anlamda demokratik bir ortam değildir. Kitapta, görüşlerini aldığım bütün sosyalistlerin üzerinde birleştiği bir konu, Türkiye'de öncelikle çoğulcu batı demokrasisinin kurulmasıdır. Çoğulcu batı demokrasisinin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşebilmesi Anayasa'nın, Siyasi Partiler Kanunu'nun ve buna bağlı olarak bütün anti-demokratik kanunların çağdaş ve demokratik doğrultuda değişmesi ve de Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163'üncü maddelerinin kaldırılmasına bağlıdır.

Ancak o zaman sorunlar tartışılabilir, serbestçe tartışılabilir. Bir sorun serbestçe tartışılamıyorsa ve bazı sosyal talepler demokratik kanallardan ifade imkânı bulamıyorsa, sosyal patlamalara yol açar, şiddet hareketlerine dönüşür. Silahları susturmanın tek ve en etkin yolu insanlara sorunlarını serbestçe ifade edebilme, tartışabilme ve taleplerini demokratik kanallardan açıklayabilme imkânının verilmesidir. Demokratik kanalları kapatırsanız, silahların konuşmasına ortam yaratırsınız.

Türkiye'de sorunların barışçı ve demokratik yöntemlerle çözümlenebilmesi, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işlerliğe kavuşturulmasına bağlıdır. Sosyalist parti bütün demokratik güçlerle işbirliği yapmak suretiyle Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine öncülük ederse, birçok sorunun çözümü de kolaylaşır. Siyasi Partiler Yasası'na göre siyasi partiler "Türkiye Cumhuriyeti üzerinde, milli veya dini, kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler". Bu hüküm sorunların tartışılmasına, hattâ bazı kavramların bile kullanılmasına engeldir. Ancak, anti-demokratik bu ve bunun gibi birçok yasalar çağdaş ve demokratik doğrultuda değiştirilirse bu sorunlar için çözüm imkanları tartışılabilir. Böyle bir değişiklik elbette ki sosyalist partinin öncülüğündeki siyasal mücadelenin, demokratik mücadelenin sonucuna bağlıdır.

Sosyalist parti bütün demokratik güçlerle işbirliği yapmak suretiyle Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine öncülük etmeli.

Kitapçılarda...

ZEMİN— Sosyalist Parti'nin kurulmaması gerektiğine ilişkin bir başka görüş de Murat Belge tarafından, "Partinin kuruluşu için nesnel koşullar yeterli değil" şeklinde ifade ediliyor. Yani devletin yıldırmaları sonucu kitlelerdeki korku ve sosyalizme güvensizlik ve bu ikisinin birbirini etkilemesi olumsuz bir nesnel durum olarak tesbit ediliyor. Siz bu görüşe karşı ne diyorsunuz?

M.Ali Aslan— Devlet baskısının bir tedirginlik, hattâ bazı kesimlerde korku yarattığı doğrudur. Fakat bu etkinin sürekli olduğu söylenemez. Sadece sosyalist tabanda değil, Türkiye genelinde politikaya karşı bir çekingenlik yaratıldı. Fakat, kitleler bu çekingenlikten kurtulup yine politikanın içinde etkin rollerini alıyorlar. Bu durum, sosyalistler için farklı değildir. Sosyalizme güvensizlik tesbitine gelince; sosyalist tabanda sosyalizme güvensizlik yoktur. Sosyalist taban derken, geçmişte sosyalist partilerde yeralan veya bu partilere oy veren kesimi kastediyorum. Bunların sosyalizme güvenleri sarsılmamıştır. Çünkü sosyalizm sadece Türkiye'deki bir hareket değil, dünya ölçüsünde başarılı örnekleri olan dünya sistemidir. Tabanın güvensizliği sosyalist kadrolara karşıdır. Bu kadar çok bölünmüş siyasi kadroların güven yaratması güçtür. Bölünmüşlüğün tabandaki çeşitli sınıfsal çıkar çatışmalarından meydana gel-

diği söylenemez. Daha çok, kişisel ve grupsal anlayışların hiç de sosyal ve sınıfsal temele dayanmayan farklılaşmasından ileri geldiğine inanıyorum.

Önemli etkenlerden birisi de, gruplar arası içe yönelik mücadelenin sosyalizmin sorunlarını tartışmaya, özellikle Türkiye şartlarında politik çözümler üretmeye engel olmasıdır. Sosyalistler bugün Türkiye'nin çözüm bekleyen sorunları için seçenekler hazırlamak ve uygun politik çözümler üretmek zorundadırlar. Buna yönelik faaliyetler çeşitli grupları ve eğilimleri birbirlerine yaklaştırabilir. Böyle bir hareket sosyalist kadrolara karşı sadece sosyalist tabanın değil, geniş halk kesimlerinin de güvenini sağlar.

ZEMİN— Örgüt (parti) modelinin tartışılacak bir yanının olmadığını, çünkü 1982 Anayasası'nın ve Siyasi Partiler Yasası'nın bu konuda çok fazla boşluk bırakmadığını söylüyorsunuz. Ama yine de 82 Anayasası, örneğin partide hizipler ve iç demokrasinin kuralları konusunu ele almamıştır. Leninist geçinen partilerde de hizipler yasaklanmıştır. Siz, kurulacak bir sosyalist partide örgüt içi demokratik işleyişin ve merkeziyetçiliğin nasıl olması gerektiğini savunursunuz?

M.Ali Aslan— Gerçekten de 1982 Anayasası'na uygun olarak hazırlanan Siyasi Partiler Yasası, partilerin kuruluş ve çalışmalarıyla ilgili kuralları en ince ayrıntılarına kadar düzenlemiştir. Parti içi demokrasi konusunu, bazı yasal kurallar etkilediği gibi, parti yöneticilerinin demokratik anlayışları da etkiler. Bu daha çok bir uygulama sorunudur. Partililer demokratik anlayışa sahip ve buna içtenlikle inanan yöneticileri işbaşına getirirse ve bunlar da tüzük kurallarını demokratik doğrultuda yorumlayıp uygularsa önemli bir sorun ortaya çıkmaz.

Değişik görüşler, bir ölçüye kadar partiye dinamizm kazandırır.

ZEMİN— Biraz daha açalım. Demokratik işleyişi salt yöneticilerin yorumuna ve uygulama insiyatifine bırakmak ne derece doğru olur? Tüzükte bunu garantiye alacak maddeler yer alamaz mı?

M.Ali Aslan— Bir sosyalist partide sosyalizmin temel ilkeleriyle çelişmeyen değişik anlayışların bulunması doğaldır. Bunu hoşgörüyle karşılamak gereklidir. Fakat, bu değişik anlayışların parti çalışmalarını güçleştirecek nitelikte olmaması gerekir. Değişik görüşler, bir ölçüye kadar partiye dinamizm kazandırır. Ama bu değişik anlayışlar parti içinde parti durumuna gelirlerse o zaman güçlü ve etkin bir parti faaliyeti sürdürülemez. Tüzükte yöneticilere demokratik işleyişi önleyecek yetkiler tanınmaması gerekiyor. Fakat bunun yanında, gruplara partinin etkin çalışmalarını güçleştirecek haklar da verilmemelidir.

ZEMİN— Etap toplantısında ortaya atılan İrtibat Komitesi önerisi ve Aybar tarafından atanan komitenin çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sağlıklı bir kuruluş süreci için sizce neler yapılmalıdır?

M.Ali Aslan— İrtibat Komitesi'nde siz de bulundunuz. Hatırlarsanız, İrtibat Komitesi üyeleri hiçbir konuda bir karara varamadan dağıldılar. Bu ilk toplantıdan sonra yapılan toplantılara katılmadım. Nasıl bir çalışma içinde olduklarını bilmiyorum. Sosyalistleri biraraya getirmenin yolu kişisel ilişkilerden geçiyor. Bütün sosyalistlere yapılacak çağrıların veya kurulacak komitelerin fazla etkin olmadıkları görüldü. Toplumumuzun özelliklerinden kaynaklanan bir durum olsa gerek, kişisel ilişkiler daha yararlı ve etkili oluyor. Kanımca, çeşitli eğilimlerdeki sosyalistleri biraraya getirmenin başlangıç olarak yöntemi, hepsine ayrı ayrı gidip konuşmak ve çoğu gruplar arasında kesilmiş bulunan diyaloğu başlatmaktır.

Türkiye'de elbette ki Sosyalist Parti kurulacaktır. Hem de büyük ve güçlü olarak. Şu anda tartışılan zamanlama sorunudur. Aceleci davranılmamalı fakat Sosyalist Parti'nin kuruluş şartlarını hazırlamak için gerekli çalışmalar da etkin olarak yürütülmelidir.

ZEMİN— Örneğin neler olmalı bu çalışmalar?

M.Ali Aslan— Yukarda belirttiğim gibi kişisel ilişkiler, gruplararası diyaloğu kurmak, ortak noktaları tesbit, önemli gördüğüm çalışmalardır. Bir diğer önemli nokta da, sosyalist kadroların Türkiye'nin çözüm bekleyen sorunları için politik çözümler üretmek, alternatif politikalar hazırlama çalışmalarına yönelmeleridir. Bu faaliyetler de sosyalistlerin biraraya gelmelerine ve aralarındaki ortak noktaları bulup bu ortak noktalar üzerinde örgütlenmelerine yardımcı olur.

Hizipler Üzerine

SİNAN TORTUM

Sosyalist Parti kurulması çalışmaları son aşamaya ulaşırken, hâlâ belli noktalarda bir görüş birliğine ulaşılabilmiş değil. Bu muallakta kalan noktalardan birisini de "hizip" konusu teşkil ediyor. "Zemin"in Kasım 1986 sayısında M.Bal ve O. Dilber, Doğu Perinçek'i hizip konusundaki yaklaşımında inandırıcı bulmadıklarını belirtiyorlar. Öyle görünüyor ki hiziplerin ortaya çıkması, parti içi tüzük maddeleri bunlar aleyhinde ne kadar tavır alırsa alsın, kaçınılmazlık arzediyor. Bu yazının amacı ilk önce hizip kavramında bir tanımlamaya ulaşıp, tarihsel gelişimine bir göz atarak hiziplere yönelik bazı teorik yaklaşımlar vasıtasıyla hizip-parti ilişkilerini incelemektir.

"Hizip" (faction) kelimesi kökenini Latincede "yapmak, davranmak" anlamına gelen "facere"den almakta ve yine Latincede "yıkıcı, zararlı, faaliyetlerde bulunmaya yönelik grup" anlamını taşıyan "factio" kelimesine denk düşmektedir. Yani, kelime kökeni olarak hiç de hoş bir şey gibi görünmemektedir. Zarinsky hizibi "üyeleri ortak bir amaç ve ortak bir özdeşlik duygusunu paylaşan ve hedeflerine ulaşmak için kolektif şekilde -parti içinde ayrı bir blok olarak- hareket etmek üzere örgütlenmiş bulunan bir parti içi kombinezon, klik veya gruplaşma" olarak tanımlamaktadır ki, bu tanımlama şu anda dünya politikasında gözlemlediğimiz hizip oluşumlarına öz olarak işaret etmektedir.

Hizip kavramının, Latincenin kadim bir dil olduğu hatırlanırsa ("hizib"in Latincede "facere" ve "factio" ile bağlantısına değinmiştik), tarihi bir varlığı olduğu söylenebilir. Ama politik açıdan baktığımızda bu kavramın birkaç yüzyıllık bir geçmişi vardır. Duverger'e göre modern partilerin doğuşu, 19. yüzyıl Avrupası'nda kendini gösteren iki önemli gelişimin sonucudur. Bunlardan ilki, temsili ve sorumlu hükümet ilkesinin yerleşmesi, ikincisi ise oy hakkının genişletilmesidir. Gerçekten, hükümetin temsili nitelik taşımadığı ve parlamentoya karşı sorumlu olmadığı mutlak monarşi çağında siyasal partilerin meydana çıkması beklenemezdi. Siyasal meclislerin hükümdar karşısındaki fonksiyonları ve bağımsızlıkları genişledikçe, bu meclislerin üyeleri, eylemlerinde uyum sağlamak için ortak niteliklerine göre gruplaşma gereğini duymuşlardır. Böylece, modern partilerin atası diyebileceğimiz hizipler ortaya çıkmıştır. Ne var ki, belirli bir yapıya sahip olmayan, modern siyasi parti fonksiyonlarını sürekli ve düzenli bir biçimde yerine getirmemeleri, doktrine pek küçük ölçüde yer verip, üyelerinde kendilerine karşı sürekli duygusal bağlar ve biz duygusu yaratmamaları bakımlarından bugünkü anlamda siyasal parti sayılamazlar. Parlamento hiziplerini modern siyasi partilere dönüştüren etken, oy hakkının geniş kitlelere sunulması olmuştur. Seçmen sayısının artması, seçim sürecinin niteliğini değiştirerek, o zamana kadar egemen olan kişisel etkilerin rolünü azaltmıştır. Geniş bir seçmen kitlesi için de seçim kampanyasının yürütülmesi çok daha ileri derecede örgütlenme gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, parlamento duvarlarının dışına çıkmak ve her seçim çevresinde az çok süreklilik arzedecek örgüt kurmak zorunda kalmışlardır. İşte bundan sonra, hizip sahneyi "parti"ye devreder. Ama zaman gelecek tekrar sahnedeki yerini alacaktır ki, buna ilerde değineceğiz.

Unutulmamalıdır ki, hizipler bir partiye dinamizm getiren unsurlardır.

Siyasi teoride hizip kavramına da değinildiğini görüyoruz. 18. yüzyılın 2. yarısında Voltaire "Eneyclopedia"da partinin kendisinin değil, fakat hizip teriminin iğrençliğine değinirken, onu "otoriteye ve hükümet isyana teşvik edici bir gruplaşma" olarak görüyor. Aynı Voltaire, bugünkü realiteye uygun bir gözlemle "bir partinin liderinin bir hizip lideri olduğuna" değinirken de, parti içi mücadelenin hizipler çatışmasından ibaret olduğunu, dominant hizibin liderinin de liderlik koltuğuna oturmasının muhtemel olduğunu belirtiyor. Montesquieu'nun da yazılarında fazla derinlemesine girmeden hizipleri kötülediğini ve bu nedenle bu tip parti oluşumlarını "ne idiğü belirsiz, halkın ortak mutluluk ve refahını amaçlamaktan uzak uyumsuz kitleler olarak nitelediğini görüyoruz.

Bolingbroke'un yaklaşımı ise "bir parti hükümetinin bir hizip hükümetine dönüşeceği" kaçınılmazlığında yoğunlaşıyor ve "partinin politik bir çirkef, hizibin de bu çirkeflerin en kötüsü" olduğuyla devam ediyor. Bolingbroke, partilerin hiziplere dönüşümünü kaçınılmaz olarak görürken, hizipler vasıtasıyla milli menfaatlerin kişisel ve grupsal menfaatlere feda edildiğini belirtiyor.

Hume ise Bolingbroke'dan on yıl ka-

dar sonra nispeten ılımlı bir tavırla hizipleri "hükümeti gerçek hedefinden saptıran, kanunları güçsüz ve etkisiz kılan ve aynı milletin fertleri arasında bölünmelere yol açan oluşumlar" olarak tanımlıyor. Fakat, bu parti içi farklılaşmaların kaldırılması arzusunu dile getirirken de, bu hizipleri ortadan kaldırma olayının hem pratikte uygulanamaz, hem de hür bir hükümet sisteminde arzu edilmez olabileceği hususunu gözönünde tutma gerekliliğini ortaya koyuyor.

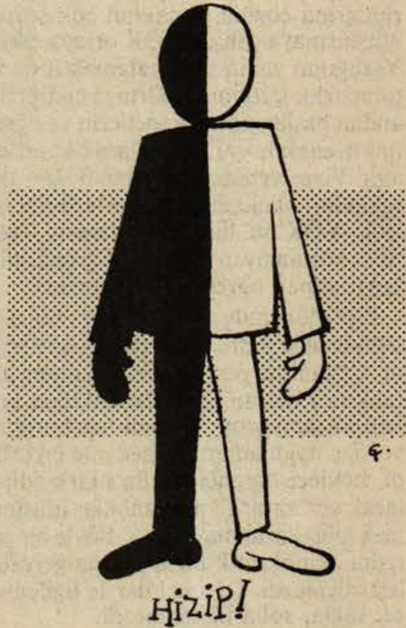
Hiziplere bazı teorik yaklaşımlara göz attıktan sonra, parti, hizip ilişkilerini incelemeye geçebiliriz. İki kavram arasındaki ilişkilerle kasdettiğimiz parti ve hizip arasındaki oluşum bağlantıları, yani birinden diğerinin ne sebeplerle ortaya çıktığıdır. İki kavram arasındaki ilişkiye parti ve hizip arasındaki kısır döngü (vicious cycle) ile başlamak gerekiyor. Bu terimle kasdettiğimiz şudur:

Partiler içinde hizipler oluşabileceği gibi, partiler içi hizipler yeni partilere dönüşebilirler. Ve bu sürekli bir dönüşüm halini alabilir, yani kısır bir döngü oluşturabilir.

Hiziplerin tarihsel gelişmesini geçen paragraflardan birinde incelerken, siyasal partilerin oluşmasından evvel görülen hiziplerin partilere dönüştüğünü belirtmiştik. Meselâ, dünya barjuva demokrasisine örnek de teşkil ettiği öne sürülen İngiltere'de, karşısına **"whig"**-leri alan **"tory"**'lerin önce bir hizip şeklinde çalıştığını, sonra Muhafazakâr Parti (Conservative Party) haline dönüştüğünü görüyoruz. Ne var ki, aynı parti içinde şimdi de gördüğümüz **Wets** (Yaşlar) - **Dries** (Kurular-Mrs. Thatcher da bu hizibin üyesidir) ve **Monday Club - Bow Group** gibi hizipleşmelerin olduğu da bir gerçektir. İngiliz seçim sistemi dar bölgeden nispi temsile değiştirilseydi, Avrupa'nın en büyük muhafazakâr/sağ partisi kabul edilen bu partiden yeni parti oluşumlarıyla neticelenecek hizip kopmalarının gerçekleşmeyeceğini, yani bir kısır döngüyü devam ettirmeyeceğini kimse garanti edemezdi.

Şimdi de bir partide hiziplerin ortaya çıkmasını izah eden açıklamaları ortaya koyalım:

1- Hiziplerin oluşmasında en önemli faktörlerden biri, partinin organizasyon türü, yani totaliter-otoriter ya da liberal-demokratik bir organizasyona sahip olup olmadıklarıdır. Totaliter-otoriter bir parti, parti içi ideolojik ayrışmalara olanak tanımadığından, hizipleri hoşgörüyle karşılamaz. Bu nedenle parti fikirleri ve kararlarıyla uyuşamayan bir üyenin yapması gereken ya baştan partiyi terketmek, ya da dikbaşlılık gösterip, kısa bir süre sonra partiden ihracı göze almaktır. Diğer tip partilerde ise görülen, dogmatizmden mümkün olduğu kadar uzaklaşıp, ya sosyalist partiler gibi işi tartışma platformuna devretmek ya da ideolojiden yoksun pragmatik bir yaklaşımla kendini akıntıya bırakmaktır. Görüldüğü gibi liberal-demokratik parti içi prensiplere sahip partilerde (ki kurulacak sosyalist parti de totaliter yapıdan ziyade bilimsel sosyalizme dayanan demokratik bir yapıya sahip olacaksa, o da bu kategoriye dahil edilebilir) hiziplerin varlığı gayet doğaldır.

2- Seçim sistemi de oldukça önemli bir rol oynayan faktördür. Nisbi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde parti sayısında artış olduğu gözleniyor. Bu, "her fikir veya menfaat teşekkülünün oyu oranında parlamentoda sandalyeye sahip olabilmesinden" kaynaklanıyor. Seçim sisteminde dikkat edilmesi gereken ikinci noktada da meclise girebilmek için genel oyların % 5 ya da % 10'unun alınabilmesinin gerektiği gibi şartların olup olmadığıdır. Bu şartların varlığında, küçük oy potansiyelli partilerin meclise girebilmesi imkânsızlaşmaktadır. Bunun konumuzla alâkası şudur: Oy potansiyeli düşük siyasi oluşumlar parlamentoda temsil için büyük bir partide hizip olarak toplanma yolunu tercih edebilirler. Olayı sadece parlamentoya sınırlamak da yanlış olabilir. Bu küçük gruplar -hizipler- büyük partiler vasıtasıyla ülke genelinde seslerini daha iyi duyurabilirler, hem de sistemin hoş görmediği, yasakladığı oluşumlar kendilerine bir legalite çatısı bulurlar.

3- Hiziplerin oluşmasında determinant faktörlerden birisi de bir ideoloji veya düşüncenin tek bir parti monopolisi altına girip girmediğidir ki, bu Birleşik Sosyalist Parti ile çok yakından ilgilidir. Mesele şundan ibarettir:

Ortada birleşik parti vasıtasıyla siyaset alanında savunulması düşünülen bilimsel sosyalizm vardır. Şu an tek bir parti planlandığından ve partide sosyalizme kendilerini adamış bulunan çeşitli akımlar yer alacağından hiziplerin oluşması doğal hale gelir. Hiziplerin yasaklanması farklı sosyalist partilerin kurulmasına yol açabilir ve kuranların da "hareketi bölmekle" suçlanmaları ne kadar haksız olur değil mi?

Olayı kısaca tüm siyasi partilere bağlayalım. Bir siyasal akımın tek bir partide temsili düşünülüyor ve bu siyasal akım da ideolojik spektrumda bazı ideolojik bölünmelere sahipse hizip kaçınılmaz oluyor...

BİRLEŞİK SOSYALİST PARTİ'DE MUHTEMEL HİZİPLER ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Fransız politik bilimci Duverger, "Siyasi Partiler" adlı kitabında oldukça dramatik bir durumdan söz eder:

"1920 ve 1940 arasında Fransız Sosyalist Partisi'nde üyeler çeşitli hiziplere bölünmüşlerdi. Her üye, bağlı olduğu hizibin çıkardığı dergiyi alıyordu (P.Faure-Zyromsky Hizibi, La Bataille Socialiste / Pasifist Hizip, Le Pays Socialiste / Devrimci Sol Hizip, Les Cahiers Rouges)..."

Hizip, sosyalist partilerin geçmişi incelendiğinde kaçınılmaz gibi gözüküyor. Eğer, Birleşik Sosyalist Parti, totaliter bir iç yapıya sahip olmak istemiyor, bilimsel sosyalizme dayalı demokratik bir tartışma ortamını bünyesinde barındırmak ve aynı zamanda sosyalist fikirlerin savunması monopolisine sahip olmak istiyorsa, hiziplere hiç olmazsa göz yummak ya da hoşgörüyle bakmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki, hizipler bir partiye dinamizm getiren unsurlardır. Yeter ki hizipler kendi parti içi güç oranlarına denk düşen bir "proportion"da mücadelelerini sürdürüp, diğer parti içi güçleri dominasyon yoluna yönelmesinler.

Dernekleşme Sürecinin Zaafları ve Hataları Üzerine

YUNUS ÖZTÜRK

Son günlerde basında öğrenci hareketleri ile ilgili çeşitli spekülasyonlar yapılmakta. YÖK'ün kişiliksizleştirmeye çalıştığı öğrenciler tepkilerini dilekçe eylemini aşan biçimlerde dile getirmeye başladı. Yaşanan açlık grevleri, Ankara'ya yürüyüşler bunlara örnek. Ayrıca bu eylemlerin ilk kez Türkiye çapında -koordinesiz dahi olsa- gerçekleştirilmesi önemli. Eleştiri hakkı saklı kalmak koşuluyla, öğrenci çevrelerince benimsenen, eksiklikleriyle de olsa ortak tavır almada gösterilen gayreti burada belirtmek gerekir. Öğrenci hareketinin içinde bulunduğu krizi aşma (kitleselleşme, örgütlenme ve kendini ifade etme) sürecinin başlangıcı sayılacak bir döneme girdiğimiz açıkça görülebiliyor.

İşte bu süreci olumlu şekilde geliştirmek için dernekle örgütlenme konusunda birkaç hatırlatma yararlı olur kanısındayım. Açlık grevi ve diğer eylemleri gelişme ve sonuçlarıyla değerlendirmeyi henüz erken bulmakla birlikte -bu yazının konusu olmayacaktır- yapılmasının zorunlu olduğunu ve bundan önceki öğrenci hareketleri deneyleriyle karşılaştırmalı bir değerlendirmenin yapılması gerektiğine de inanıyorum.

Eylül sonrası otoriter kurumlaşma çalışmaları üniversite bünyesinde YÖK ile gerçekleştirilmiştir. YÖK, beş yıllık tarihi içinde eğitim ve öğretimden çok "suçlu"yu cezalandırma gayretiyle, asıl amacı olan öğrenci ve öğretim üyesini kişiliksizleştirme, denetleme ve depolitize etme görevini yerine getirmiştir. Bu bağlamda, üniversite yaşamı, yasalar, depolitizasyon ve bunun kırılması, sol gençliğin bu sürece ne derece müdahale edebildiği, seçenek yaratıp yaratamadığı, katılımın neden düşük olduğu, fraksiyonculuk anlayışının nasıl sürdürüldüğü, örgütlenmeden ne anlaşıldığı konularında saptama ve önerilerimi açıklamak istiyorum. Önce bugüne kadar geçirdiğimiz evrime ve kendiliğinden olaylara kısaca bakmakta yarar var:

a) YÖK ve üniversite yaşamı: Eylül sonrası yeniden inşanın gerçekleştirilmesi için dayatmacı bir güce gerek vardı. Böylece üniversitelerin kendi iç sorunlarına çözüm olmaktan çok sorun oluşturmaya çalışan YÖK ortaya çıktı. Varlığının yanında uygulamaları da iç tutarsızlık içeriyordu. Ortaya çıktığı ilk andan başlayarak öğrencilerin ve öğretim üyelerinin zararına olacak kararlar aldı. Vize uygulamalarından doğan aksaklıklar, okuldan atılmalar birbirini izledi. YÖK'ün bir diğer amacı; "tek tip"; yorumlayan değil, sadece teyp gibi kayıt yapan öğrenci yetiştirmekti.

Her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de gençlik suçlu olarak gösterildi. Çözüm ise gençliği disiplin altına almaktı. YÖK'ün işlevi bu noktada anlam kazanıyordu. Devam mecburiyeti ve vize uygulaması bu nedenle çıkarıldı. böylece öğrenci okulla sınırlandırılacak ve "zararlı" alışkanlıklar (düşünmek gibi) kazanmayacaktı. Böyle bir girişim demokratik bir ortamda gerçekleştirilemezdi. Öğrenci dersle ilgilenirse, sağla, solla ilgilenmezdi.

Oysa şimdi örgütsüz de olsa daha fazla bir kesimi karşılarına aldılar. Öğrenci seçeneksizlik ve geçmişte yaşanan olumsuz deneyleri gözönünde bulundurarak belli bir yılgınlık ve korkuyla pasif bir tavır aldı. Bunda iletişim araçları önemli rol oynadı. Her defasında yasal talepleri savunmayı dahi yasadışı ilan eden kampanyalara giriliyordu. Bundan etkilenmemek mümkün değildi. Kısaca, yasal hakları savunmak Eylül öncesine dönmekle bir tutuldu.

Öğrenciyi okulla sınırlandırma girişiminin yanısıra, her sınıf için zorunlu olarak konulan Türk Dili ve İnkılâp Tarihi dersleri aracılığı ile ideolojik kampanya sürdürülmektedir. Özerk ve özgür olmayan üniversitede bilimle ilgili hiçbir şey yapılamadığından "üniversite" varlık nedenini yitiriyordu. Derse devamın yoklama yaptırımı ile gerçekleştirilemediği bir gerçektir. Bu yaptırım üniversitenin tanımına terstir, bunun gerçekleştirilmesine ne öğretim üyesi, ne öğrenci, ne de anfi ve sınıflar izin vermiştir. Sorunun sık sık çıkarılmak zorunda kalınan aflarla çözülmeye çalışıldığı biliniyor.

İlk tepkiler atılan öğrencilerden geldi. Talepler dilekçe ile dile getirildi. Ancak bugüne kadar çıkarılan afların, verilen dilekçelerin bir ürünü olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Çünkü dilekçe verenler baskı grubu oluşturacak örgütlenmeler içinde bulunmamaktadırlar. Bu anlamda da zorlayıcılık özelliği çok zayıp olmuştur. Dilekçe verme süreci örgütlenme süreci ile paralel yürütülemediğinden geçen sürede olumlu ber şekilde değerlendirilemedi.

Dilekçe vermedeki katılım bugün derneklerde görülmüyor. Fakat bu dilekçeler hiçbir muhalefeti hazmedemeyen Eylül sonrası demokrasi anlayışıyla çelişiyordu. Ama bu dönemde partiler yasası, seçimler, parlamentonun çalışmaya başlaması ve Türkiye'nin bağlantıda olduğu Avrupa ülkeleri ve uluslararası kuruluşların baskıları belli bir rahatlama sağladı. Yani bizim dışımızdaki dinamiklerin ürünü olarak dernekler yasası (ve diğer yasalar) çıktı. Dilekçenin işlevini yitirdiği bir dönemde hazır seçeneksizlik de varken yasa imdadımıza tam zamanında yetişti!

İLK DERNEKLEŞME

İlk olarak bir grup öğrencisi A.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği'ni tekrar işlerliğe kavuşturmak için başvuruda bulundu. Artık yeni süreç başla(tıl)mıştı. Ve tartışmalar, yasaların, anayasanın, dermek kurma hakkının tartışılması biçimine dönüştü.

Şimdi soruna daha ayrıntılı bakmaya çalışalım: Yani bunlar olup biterken, öğrencide egemen olan anlayış neydi? Üniversiteli çoğunluk ne yapıyordu?

YÖK ve beraberindeki sorunların tüm öğrencileri etkilediği bir gerçek. Fakat olaylara duyarlı olan kesim, yine doğası gereği "sol" gençliktir. Eylül sonrası sindirme ve yıldırma sürecinden doğrudan etkilenen sol, toparlanma ve örgütlenme sorunlarıyla da karşı karşıyadır. İslâmcı kesimin tavrının politika dışı olduğu söylenebilir. Faşizan öğrenci eylem ve girişimleri de pek görülmemekte ve dolayısıyla siyasi gruplaşma şu an sözkonusu olmamaktadır. Şimdilik üniversitelerdeki hareketlilik YÖK'e eğlem boyutunda tavır alanlar ve almayanlar olarak ayrışmıştır. "Sol"un kitleselleşmesi muhalefetin doğru bir politikayla (radikal olarak) biçimlendirilmesiyle gerçekleşecek-

tir. Şurası açık olmalıdır ki, burada "sollar"ın kitleselleşmek için dünya görüşlerini yansıtmalarından söz etmiyorum. YÖK'e muhalefet etmek ve öğrenci, öğretim üyesi yararına tavır almak genelde sol bir bakış açısıyla mümkündür. Kısaca eylem ve politikalar kendiliğinden sol olmak zorundadır. Fakat şu ana kadar gerçekleşen deneyler sol'un marjinal düzeylerinde kalmıştır. Tartışmalar öğrenci sorunlarından çok fraksiyoner sorunlardan doğmaktadır.

Çözümü "köprüyü geçene kadar" felsefesinde bulan öğrenci, bulunduğu ortamı dönüştürme yerine "en az zararla nasıl çıkarız" anlayışı içindedir. Bu da, işbitirci olan, sadece kendi yararına olanı yapma, ama bu süreçte başkasına ne olduğu onu ilgilendirmeyen anlayışa hizmet etmektedir. Kısaca "uyanık" bir gençlik yetişiyor. Fakat bu uyanıklık oyunun kurallarını değiştirmek yerine kaçamak oynamak şeklindedir. 80 sonrası gençliğin belirgin karakteri de budur. Atılmaktan korkan, vize ve öğretim üyesi tabusunu aşamayan gençlik, kendine güvenini yitirmiştir. Kendisinin sorunları çözemeyeceği inancındadır. İşte bu noktada yakın hedef ve taleplerle, örgütlü kazanımlarla öğrencinin kendine güveni sağlanmalıdır. Fakat bu tür girişimler YÖK'ün iyileştirilmesi değil, değiştirilmesi perspektifi belirtilerek yapılmalıdır.

Sol bir bakış radikal olmalıdır. Radikallik bireysellik değil, kitlesellik boyutunda anlam kazanır. Özgüven ise kitle hareketleri içinde kazanılır. Bireysel eylem türlerinin kitlelere güven vermesi sözkonusu değildir. Bu tür eylemler zaten kendine güvenen bireylerce gerçekleştirileceğinden, ses çıkarsa veya kamuoyu oluştursa hattâ kazanım sağlasa dahi örgütlenmeyi, kitleselleşmeyi gerçekleştiremez. Kazanım eldesindeki azınlıkta olmak, bu hakların savunulmasında da azınlıkta kalmaya mahkûmdur.

Bugün yukarıda özelliklerini verdiğimiz 80 sonrası gençliğin taleplerini savunabilmek için kitleselleşme zorunludur. Ve sorun kitlenin tavır alıştaki bu değişimini ve ilgilerini saptamaktır. Kitlenin kendine güvenini sağlayacak pratiklerle bu edilgen durum aşılabilir.

b) Dernek nedir? Dernek anlayışı konusunda sol içinde farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü kimi eğilimler derneğe kendi işlevi dışında görevler yüklemek istemektedir. Klasik bir tanım yapmak gerekirse, öncelikle dernek, sanayii toplumun beraberinde getirdiği burjuva karakterli demokrasinin ürünüdür. Buradan derneklerin burjuva toplumlarına özgü olacağı çıkarılmamalıdır. Çünkü çoğulcu toplumlarda ve burjuva demokrasisinden milyon kez daha demokratik olması gereken sosyalist toplumlardaki işlerliğin sağlıklı olması baskı gruplarının örgütlülüğünün derecesine bağlıdır.

Bireysel başvurunun ve liberalliğin burjuva kökenli tanımının, sosyal devlet anlamında yeniden yapılanması sürecinde bu tür (Dernek vb.) örgütlerinin rolü büyüktür. Dernekler özü gereği, bir gereklilikten doğarlar ve koşulları kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürme çabasındadırlar. Gönüllü olarak oluşturulan ve demokratik işlerliğe sahip dernekler, doğdukları çıkar grubun sözcülüğüyle yönetime katılırlar. Toparlarsak, dernek; devletten bağımsız olan, toplumdaki her kesimin kendi çıkarları doğrultusunda gönüllü olarak oluşturdukları ve bu araçla yönetime katıldıkları örgütlenmelerdir. Bu anlamda da demokratik kitle örgütleridir. Partilerden, doğuş biçimi, örgütlenmesi, işleyişi ve amacı bakımından farklıdır. Politika üreten kurumlar değillerdir. Partiler gibi politik, evrensel ilkeleri yoktur. İktidarı amaçlamazlar. Dernek ilkelerinin gerçekleşmesi iktidar değişikliğini gerektirebilir, ama o iktidar gerçekleşip, talepleri gerçekleşse dahi işlevi ve varlık nedeni ortadan kalkmaz. Çünkü derneklerin amacı kendine özgü sorunlarını çözmek için iktidarlara talepler sunan ve yaptırımı için baskı uygulayan örgütlenmelerdir. Derneklerin demokratikliği belli bir ideolojinin eğilimleri öyle olduğu için değil, çıkarı olan her kesimi barındırdığı içindir.

Derneklere sözle olmasa bile pratik olarak politik görevler yüklemek istendiğini görüyoruz. Fraksiyonculuk da bu süreçte ortaya çıkmaktadır. Dernekleri evrensel ilkeleri olan kurumlar olarak görüp, anti-emperyalist, anti-faşist gibi kavramlarla tanımlarsak bir başkasının da bu kavramların başına "sosyal" kelimesini eklemesine şaşmamak gerekir.

Tekrar konuya dönersek -bugün farklı öncülerle konuya yaklaşsalar da sonuçta derneklere aynı işlevleri yükleyen iki kesim vardır. Bunlar Yarın ve Gökyüzü dergileri etrafında kümelenen çevrelerdir. Her iki kesimi de birleştiren nokta, parti-dernek ilişkisine bakış- aslında bu ikisini birbirine karıştırma olarak özetlenebilir. Yarın çevresi kesinkes politik misyon yüklediği derneklerle depolitizasyon kırmaya çalıştığını iddia etmektedir. Oysa hâkim sınıflar tarafından politika dışı tutulmak istenen gençlik kesimine karşı yürütülen ideolojik kampanyalarda örnek olarak Eylül öncesindeki yanlış dernek deneyleri kullanılmaktadır. Bu da derneklerin partiler gibi işletildiği örneklerdir. Oysa bugün derneklerin doğrudan politikaya yöneltilmeleri ile kitlelerin depolitizasyondan kurtarılacağı görüşü geçersizdir. Aksine politika dışılığı artırıcı bir tavırdır bu. Ve derneklere katılımın olmamasında da bu yanlış tavrın etkisi vardır. Öğrenciler bugün kendilerine güven sürecini yaşamaktadırlar. Bu süreç içinde resmî devlet ideolojisinin yanısıra, solcularımızın da "ideolojik" baskı kurmaya çalışmaları olsa olsa itici olabilirdi, nitekim öyle de oluyor.

Buna karşın Gökyüzü çizgisi kitlesellikten söz etmekle beraber varlığını "Yarın çizgisinde olmayan" şeklinde tanımladığından, kendisinin ne olduğunu değil, ne olmadığını söylemektedir. Halbuki bu iki düşman kardeş kitle örgütlenmelerinin (derneklerin) demokratik merkeziyetçi olmasını benimsemektedirler. Gökyüzü Yarın'ı "parmak sayısı"na önem vermekle eleştirirken, kendileri "parti varyantında olmayan bir demokratik merkeziyetçilikten" söz ediyorlar. Bu yeni kavramı anlamak pek mümkün değil. Çünkü kavram özünde demokratik merkeziyetçilik ama demokratik(!) yanı daha ağır basan bir kavram olarak nitelemektedirler. Bu anlayış iyi niyetli ve inisyatifli bireylerin varolduğu durumlarda gerçekleşebilir. Oysa bilmekteyiz ki düşünceler maddi ortamların ürünüdür. Birey karar alma sürecine katılmadığı bu tür örgütlenmenin savunulmasına da katılmayacaktır. Derneğin kuruluş aşamasından başlayarak her aşamada emeği olması gerekir. Dernekler yedi kişinin belirlenmesi ile kurulamaz. Kurulursa yedi kişinin "korsan" derneği olur. Öncelikle dernekleşme bilincine kendiliğinden gelmiş olan öğrencilerin toplanacağı ve buradan kurucuların çıkarılacağı toplantılar yapılmalıdır. İsteyen herkesin kurucu olması sağlanmalıdır. Dernek kurucuları ile yönetim kurulu eşdeğer görülmemelidir. En yakın zamanda dernek genel kurullarının toplanması sağlanmalıdır.

Genel kurula gidilmeden yapılacak tüzükler dernekler yasası gereği bir anlam taşımayacaktır. Yeni yasanın bizim dışımızda belirlediği örnek bir tüzük vardır. Dernek nedir? Ne olmalıdır tartışması yaygınlaştırılarak sürdürülmelidir. Başvuru sürecinin sonuçlanması beklenmeden karar almak gerekirse, kararlar derneğe üye olacak insanların

doğrudan veya seçtikleri temsilciler kanalıyla alınmalıdır. Fakat temsilci seçmek de, onu görevden almak da üyelerin inisiyatifinde olmalıdır. Doğacak herhangi bir hukuki engel, kitleye açıklanarak meşru bir zemin oluşturmalıdır. Derneğin kitlesel oluşumu sürecinde kimse herhangi bir etiketle dışlanmadan katılımı sağlanmalıdır.

Derneğin işleyişinde bir disipline ihtiyaç varsa, o da bireyin söz söyleme ve kesinlikle karar almaya katılmasını sağlamak şeklinde olmalıdır. Dernekler yasası özü gereği merkeziyetçi işleyişi gerektirmektedir. Oysa demokratik kitle örgütleri merkeziyetçi değildir. Bu anlamda dernekler yasası derneğin tanımına ve özüne aykırıdır. Bir de biz bunu merkezileştirirsek, belki pratik olarak işlerliği hızlandırabiliriz ama, yukarıda belirttiğimiz gibi zor karşısında derneğin savunmasını gerçekleştiremeyiz. Kararlar demokratik dahi alınsa merkeziyetçi anlayışlar üyeleri edilgin kılmaktadır. Üye sadece uygulayıcı konumundadır. İkinci elden, kararları kitleye aktadır. Bunun yerine konabilecek örgütlenmeci anlayış ise üyenin aldığı kararı üye olmayanlara aktarmak demektir. Zorunlu merkezleşme karşısında, temsilcilerin görevi işlevseldir. Temsilci sadece seçildiği birimin sözcüsü konumundadır. İradi müdahalesinin bağlayıcılığı, birimin onayına bağlıdır. Yönetici olmasından doğan bir ayrıcalığı yoktur.

Demokratik merkeziyetçiliğin doğuşu, iktidar alternatifi olan örgütlerin (partiler) ortaya çıkışına rastlar. Kararlılığı, disiplinli olması, azınlığın çoğunluğa tabî oluşu kararların merkezce alınıp uygulanması ve uygulamada tereddütün olamayacağı durumlar ancak böyle bir yapı içinde gerçekleştirilebilirdi. Bazı siyasi örgütlere has olan bu örgütlenme tipinin, siyasi hedefi iktidar olmayan bir kesime uygulanması mümkün değildir. Öğrencilerin toplumsal konumları, talepleri gereği esnek olan, yaptırımdan çok gönüllü çalışmayı gerektiren, dayatmadan çok iknanın geçerli olduğu bir konumdur. Demokratik merkeziyetçiliğin dikeyliğine oranla öz-örgütlenmenin yataylığı ayrılan noktalardır. Kitle örgütleri birbirinden değişik görüşleri taşıyan, heterojen bir yapıdadır. Bu anlamda kendi içinde özerktir ve kararların uygulanmasında katı bir dayatmayı içermez. Bu disiplinsizlik veya kargaşa değil, çok sesliliğin zorunlu ilkesidir. Demokratik merkeziyetçiliği kitle organizasyonu için savunanların, kendi dışındaki görüşlere hoşgörülü davranmamalarının nedeni kişisel tavırları olarak açıklanamaz. Bireysel tavırları değil, zihniyetleri gereği merkezileşmeyi savunan anlayış, "suyun başında" kendisinin olmasını isteyen, kariyerist mantıkla tesadüfi olmayan bir çakışma (aynılık) taşır.

Merkeziyetçi anlayış derneğin baştan ölü doğmasına neden olacaktır. Temsilciler yukarıdan aşağı saptanmamalıdır. Sınıf ve bölümlerdeki dernek üyeleri tarafından seçilmelidir.

d) Katılımın olmayışının nedenleri ve seçeneksizlik: Yetmişten fazla derneğin olduğu ama "derneksiz" bir üniversite hayatının yaşandığı bir gerçektir. Bunun nedeni ise, baştan beri sıraladığımız, derneğin yanlış anlaşılmasındandır.

Bu noktada "öncü" olmanın ne demek olduğu üzerine duralım. Şüphesiz her hareketin bir öncüye ihtiyacı vardır. Öncüler olayın sorunların ve eylemin bilincine varmış kişi veya örgütlerdir. Fakat, tekrar tekrar, hatırlatılması gereken, tarihi yapanın bu öncüler değil, kitleler olduğudur. Ve öncü örgütlenmeler hareketin yükseliş anında, potansiyeli doğru yöne kanalize etmeye çalışan, buna uygun donatımlı yapılardır. Yoksa kitleler adına karar alan ve onlar adına uygulayan "ikameci" birlikler değildir. Bunun için de kitlenin kendi ürünü olan, onun içinde yaşayan yapılar olması gerekir. Ne kadar bilgili ve donatımlı öncü olsa da, belli bir kriz anında kitlenin yükselişi olmazsa başarıya ulaşılamaz. Bu durumun tersi de geçerlidir. Bu nedenle kitle-öncü ilişkisi birbirinden koparılmamalıdır. Öncülük kitlenin nabzını elinde tutmakla, taleplerini bilmekle olur. Bu da yukarıdan aşağı, dayatmacı değil, yaygın ve katılımcı olmayı gerektirir. Ve seçeneksizlik bu noktada aşılacaktır (insanlar çözümünü bilmedikleri şeyleri önlerine sorun olarak koymazlar). Çünkü "...insanlık kendi özüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar" (E.P.E.K. s.26). Yani seçenek zaten sorunu olan kitlenin içinde vardır. Önemli olan, alternatifini içinde taşıdığı kitleyle, sağlıklı bağ kurmaktır. Mümkün olduğunca tartışma ve kararlara katılımı artırmak gerekir. Tabiî bu da, kafalardaki "gizli" hesaplarla değil, açık ve net olmakla olur.

Pekiyi, bugüne kadar neler yapıldı, neden seçeneksizlik içindeyiz ve katılım çok düşük? Bazı arkadaşlar, derneği kurma sürecinin gizli olması gerektiğini, anti-demokratik ortamda yaşadığımızı belirterek, haklılıklarını savunuyorlardı. Sonunda dernekler kuruldu ama, kendi içlerine kapandılar, gettolaştılar. Böylesi bir girişim kısır bir döngüyü içerdiğinden, kısa sürede yıprandılar, başarısız oldular. Kısaca, kendilerine hayat verecek olan damarlarını, kitle bağlarını kestiler. Bu durum kitlede, üstelik dernekleşme bilincine varmış olan kitlede, kendilerini ilgilendirmeyen "özel" bir çalışmanın olduğu izlenimi verdi. Kendini başlangıçta dışlayan, kendine açıklamayan bir çabaya ilgili olsa dahi, bireyin katılımı beklenemezdi. Öyle de oldu. Kitle bir yanda, bu işi "bilenler" bir yanda. Oysa yapılması gereken, öncelikle dernekle ilgilenenleri, sonra da diğer öğrencileri böyle bir süreç ve gelişmeden haberdar etmek olmalıydı. Böylece onların da görüşleri alınabilecek, dışlanmak istenen birçok insanın dernekle ilgilendiğini görecektik. Seçenekler üretilmedi, klasik evrensel kurallardan söz edildi. Denenmiş, sonuç alınmamış girişimler tekrarlandı. Farklı protesto şekilleri üretilmedi. Kimse "kardeşim senin derdin ne?" diye sormadan hangi dergiyi okuduğuna baktı ve ona göre değer verdi. Öğrenci seçeneksizdi, çünkü, karşısındaki dergi veya gruba göre belirleniyordu. Kısaca öğrenci "0" olmayandı. Yarın olmayan, Gökyüzü olmayan, pasif olmayan... Ama neydi, bu tanımlanamadı.

e) Sonuç: Tüm bu eleştiri çerçevesinde, dernekten anlaşılması gereken şunlar olmalı:

— Dernekler demokratik kitle örgütüdür. Demokratlığı "sol içi" demokratlıkla sınırlı değildir.

— Taleplerimiz doğrudan üniversitemizin (hattâ bölümlerimizin) talepleri olmalıdır ve bu talepler etrafında her kesimden öğrencinin katılımı sağlanmalıdır.

— Derneğin tek belirleyici ilkesi, kurulma ve karar alma sürecinde duyarlı bireylerin katılımının sağlanmasıdır.

— Dernekler doğrudan politika üretmezler. Parti değildirler. "Anti ve izm'-'lerle tanımlanamazlar. Evrensel ilkeleri yoktur.

— Dernekler çıkar grubu olup, taleplerini baskı grubu olma niteliklerini kullanarak sunarlar ve yönetime katılırlar.

— Dernekler demokratik merkeziyetçi değildirler. Öz örgütlenmeci ve gönüllü örgütlenmelerdir.

— Bireyin ifade özgürlüğü ve eylem kararına uymama hakkı vardır. Herhangi bir dayatmada bulunulamaz.

Öğrenciler Neye Aç?

Kasım ayı, üniversite gençliğinin, akademik, demokratik ve ekonomik taleplerini dile getirdiği eylemlere sahne oldu. Öğrenci derneklerinin hazırlayıp onüç bin dolayında öğrencinin imzaladığı, YÖK yasası 44. madde değişiklik tasarısı önerisi Ankara'ya TBMM Başkanlığı'na iletilmek üzere İstanbul ve İzmir'den yola çıkarıldı. Çeşitli üniversitelerde toplanan çok imzalı öneriler öğrenci dernekleri temsilcileri tarafından; yerleşim yerleri yürünerek, yerleşim merkezleri dışında ise araçlara binilerek ve Ankara'ya yaklaşıldıkça grupların birbirleriyle birleşip Ankara'ya doğru birlikte yürümeleriyle TBMM Başkanlığı'na ve muhalefet partileri gruplarına iletildi. Bu yürüyüş sırasında yürüyen öğrencilerin polis tarafından bol miktarda fotoğrafları çekildi ve videoya kaydedildiler. Ayrıca yürüyüş boyunca polis nezareti hiç eksik olmadı, hatta Ankara'ya yaklaşıldığında helikopter katılmasıyla nezaret daha da şenlendi. Ankara girişinde yürüyüşçüleri karşılayan öğrenciler polis tarafından dağıtıldı ve onlarla yürümek isteyen çok sayıda öğrenci gözaltına alındı. Yürüyüş boyunca, bazı emniyet görevlilerince yürüyüşçülere küfrediliyor, gözaltına alınan öğrenciler tartaklanıyor, yine video çekimleri sürüyordu. Bu arada gözaltına alınmaları, YÖK'ü protesto etmek ve YÖK yasasının 44. maddesinin değiştirilmesi için İstanbul ve İzmir'den Ankara'ya yürüyen öğrencileri desteklemek amacıyla, Ankara ve İstanbul'da açlık grevleri başlatıldı. İstanbul'da Marmara Üniversitesi B.Y.Y.O. Öğrenci Derneği lokalinde açlık grevini başlatan 18 öğrenci (daha sonra sayı 23'e çıkmıştır), polisin, dernek lokalini gece 12 civarında kapatması sonucu açlık grevini gezici (parklarda, sanatçı evinde, okul önlerinde, kahve köşelerinde) olarak sürdürmek zorunda bırakıldı. Bu açlık grevleri, Bolu'da, İzmir'de ve Muğla'da başlatılan yeni açlık grevleri ve yemek boykotları ile desteklendi. Bütün bunlar gerçekleşirken bir taraftan üniversitelerden atılma (İzmir'den 362, Bolu'dan 30 öğrenci) haberleri, bir taraftan da ilgili yöneticilerimizden çok bildik tepkiler ("..biz bu filmi çok gördük." Milli Eğitim Bakanı, "..her vatandaş yürüyebilir." YÖK Başkanı, "..12 Eylül öncesini unutmayın... bugün de, bazı maksatlı grupların hükümeti zayıflatarak rejimin sarsılmasını ve rejime olan güvenin ortadan kaldırılarak Marksist rejim emelleri vardır." İçişleri Bakanı.)

Sözü Istanbul açlık grevi eylemini bizzat yaşamış öğrenci arkadaşların sorularımıza verdikleri yanıtlara bırakalım ve buradaki fikir ve düşüncelerin sadece arkadaşları bağladığı, hiçbir dernek veya kurumu bağlamayacağını da belirtelim:

1- Basına "YÖK'ün 44. maddesinin değiştirilmesi talebiyle İstanbul'dan Ankara'ya yürüyen arkadaşlarını desteklemek için bir grup öğrenci açlık grevine başladı" şekliyle yansıyan eyleminizi hangi gerekçeyle yaptığınızı anlatır mısınız?

2- Açlık grevi gibi bir eyleme karar verme süreci nasıl gelişti ve nasıl karar verildi? Sizin katılımınız nasıl oldu?

3- Bu eylem gerek karar alma süreci, gerekse biçimi itibariyle sizce amacına ulaştı mı?

HATİCE ARIKAN (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğrencisi):

1- Basına yansıdığı gibi sadece yürüyüşçü arkadaşları desteklemek için bu eylemi yapmadık. Eylem YÖK'e karşı, YÖK'ün önümüze koyduğu engellere karşı yapılmıştır. YÖK atılmalarıyla, harcıyla, bilimdışı özerk olmayan eğitimi ile bir bütündür. 44. madde bundan ayrı düşünülemez. Ben bir üniversite öğrencisi olarak bilimsel bir eğitim görmek, özerk bir eğitim görmek istemekteyim. YÖK'le birlikte uygulanan "doldur-boşalt" yöntemine karşıyım. Ayrıca 44. maddenin değiştirilmesi istemiyle yürüyen öğrencileri karşılayan öğrencilerin tutuklanmasını da kınıyorum.

2- Açlık grevi eylemi öğrenciler arasında, dernekler platformunda sürekli konuşulan, tartışılan bir konudur. Dernekler platformunda eylemin gerekliliğine karar verilmiştir. Ben de kişi olarak böyle bir eylemin olacağını duyduğumda, bir YÖK öğrencisi olarak beni de ilgilendirdiğinden katıldım. Çünkü özerk ve demokratik bir üniversite istediğimden, atılmalara ve harçlara karşı olduğumdan eylemi destekledim ve katıldım.

3- Gerek eylem öncesi, gerek eylem sırasında birtakım tartışmalar oldu. İnsanları tanımıyorduk. Ama ortak birtakım sorunlarımız için biraraya gelmi, 'k. Eylemin önceden getirecek ve götüreceklerini kestiremiyordum. Ancak hepimiz aşağı yukarı iyi bir eğitim istiyor ve bu eylem ile de sorunlarımızın duyurulmasının belli ölçülerde gerçekleşeceğine inanıyorduk. Eylem belli ölçülerde başarıya ulaşmıştır. Basına yansıyan 44. maddenin değiştirilmesi girişimleri vs. buna örnektir. Bir eylemin hemen başarı getirmesini beklemek acelecilik. Başarı uzun vadede olabilir.

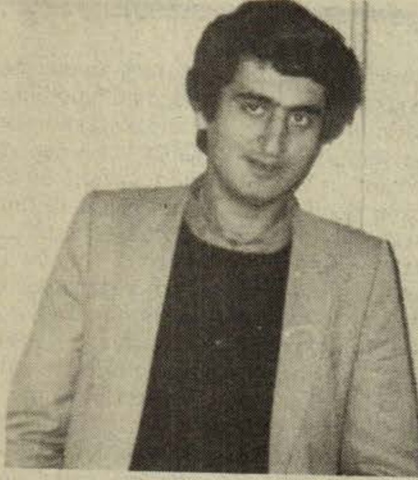

MEHMET ÇELEBİ (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğrencisi):

1- Biz bu eylemi sadece Ankara'ya yürüyen arkadaşları desteklemek için yapmadık. Asıl amaç atılmaları, vizeleri, kısaca YÖK'ü protesto etmekti. Eylemi kampanya bütünselliği içinde ele almak daha doğru olacaktır. Kampanya, yürüyüş kararının alındığı dernekler toplantısından başlatılabilir. Bu arada İsa Tanrıverdi'nin öldürülmesi(!) ve öğrencilerin olayı protestosu ile kampanya kendiliğinden yeni boyutlar kazanmış, dilekçeler ve açlık greviyle de genişlemiştir. Belirtmek istediğim, olayın basına yansıyan yönünün eylemin amaçlarından sadece bir tanesi olduğudur. Ayrıca açlık grevine başladığımız gün Ankara'da yürüyen öğrencileri karşılayan öğrencilerin gözaltına alınmasını da protesto ediyorduk.

2- Açlık grevi eylem kararının alınması üç ay öncesine kadar uzatılabilir. Önce açlık grevi eylemi dernekler toplantısına getirilmiş, fakat yürüyüş ve dilekçe kampanyasının ön plana çıkması nedeniyle geri bırakılmıştır. Fakat açlık grevinden üç gün evvel, yani Salı günü bir grup okuldan atılmış ve bunları destekleyen öğrenci, dernekler toplantısına gelerek kendilerinin açlık grevine gideceklerini, derneklerin de kendilerini desteklemelerini ve eyleme katılmalarını istediler. Dernekler bu öneriyi olumlu görüp destekleme kararını (bir grup katılmasa dahi) aldılar.

Çarşamba gününe gelindiğinde 'Basın Bülteni' tartışıldı. Metine 44. madde sınırı aşılarak YÖK'ü protesto etme içeriği kazandırıldı.

Perşembe günü ise kabul edilen açlık grevi eylemine bazı dernek temsilcileri karşı çıktılar. Neden olarak da yürüyüş eyleminin doruk noktasında olduğu, açlık grevinin şu an gereksiz olduğunu, daha ilerde yapılabileceğini belirttiler. Bundan sonraki 18 derneğin katıldığı bir oylamada, 12 derneğin kesin destek ve onayı ile eylem kararı alındı. Karşı çıkan bazı dernekler ise eylemi destekleme kararı aldılar. Ve Cuma günü saat 13'de eylem başladı. Eylemin nerede başlayacağı tartışması ise bir başka tartışma konusu oldu.

Ben ise fakültemiz dernek toplantısının, eylemi oylama yapılmadan çoğunlukla kabul etmesi ile, derneği temsilen açlık grevine katıldım.

3- Karar alma sürecinin belli zaaflar taşıdığı kesin. Aynı zamanda eylem süresi içinde, biçim itibariyle belli hatalar yapılmıştır. Çünkü daha evvel karar olarak alınmış olan dernekten çıkmama kararı, beş dakikalık bir tartışma sonucu çıkma biçimine dönüştü. Oysa bizler dernek lokalinden çıkarılma gerekçemiz olan 54. maddeyi bilmemekle beraber, polisin bizi lokalden çıkarabileceği varsayımını düşünmüştük. Ve müdahale sonucu gözaltına alınsak dahi eyleme orada devam etme kararımız vardı. Ayrıca yer bulma konusunda da teknik sorunların doğduğunu belirtmek gerekir.

Eylem şu anlamda amacına ulaşmıştır: Öğrencilerin talepleri basın ve öğrenci kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Kısaca kamuoyu oluşturulması anlamında başarıya ulaşmıştır. Fakat genel anlamda ele alırsak, eylemin amacına ulaşıp ulaşmadığı tartışma konusu olabilir. Ve tartışmalar dergi sayfalarını aştığı noktada eylem amacına ulaşmış demektir.

ŞERİF ELİTOĞ (İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Öğrencisi):

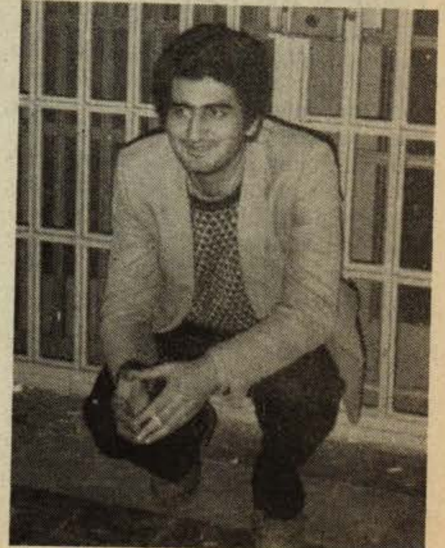
1/2- Birinci ve ikinci soruları ortak cevaplamak istiyorum. Ankara'ya yürüyüş eylemi, dernekler platformunda tamamiyle tabanın görüşlerini yansıtmıyordu. Bu nedenle Ankara'ya yürüyüş eyleminin demokratik eylem olduğunu kabullenmelerine rağmen eylem kararında etkili olan mantığın, birlikteliğin görüş birliğine aykırı görüyorlardı. Bu anlamda İstanbul açlık grevi eylemi, aynı platformda, fakat Ankara eyleminin bir devamı değil, ondan bağımsız bir eylem şekliyle düşünüldü. Bu eylem kararı, yürüyüş eylemini organize eden mantığın etkisiz kılındığı bir dernekler platformundan çıkmıştır.

Bu anlamda ben, İstanbul eylemini, Ankara eylemi ile aynı platformda, ama bağımsız da gören anlayışı olumlu karşılayarak, öğrencinin somut sorunlarının çözümünde bir adım olacağı inancıyla fakültemiz dernekçilerini temsilen katıldım.

3- Bence eylem, basın bildirisindeki amaçlarını genel hatlarıyla, çoğunlukla gerçekleştirmiştir.

Açlık grevi pasif bir eylemdir. Öğrenci derneklerinin kitleselleşme sürecini yaşadığı bir dönemde ve ilk eylem oluşuyla pek de küçümsenecek bir eylem değildir. Sorunlara somut çözümler getirilmemekte ısrar edildikçe, eylemlerin biçimsel ve yöntem olarak daha da sertleşmesi kaçınılmazdır.

Bu arada basına yansımayan bazı olaylardan söz etmek istiyorum. Güvenlik kuvvetlerinin eyleme yönelik tavrı basında 'bilinçli öğrenci-olgun polis' şeklinde yansıtıldı. Oysa polisin tavrı bu kadar olumlu değildi. Mesela öğrencilere simit, poğaça vs. türü yiyeceklerle, tek tek insanların gözlerine sokarcasına yemeye zorlanıyordu. Çevremizde her gün sayısı artan sarhoş ve ayyaşların provokasyon amacıyla aramıza sokulması olayına orada bulunan basın da şahittir. Teker teker, bıktırıcı sayıda fotoğraflarımızın ısrarlı çekimi bunların cabasıydı. Ayrıca kız arkadaşlarımız üzerine dikilen sabit bakışlarla bizleri yıpratmaya çalışıyorlardı.

Sen Türkülerini Söyle

Yönetmen: Şerif Gören, *Senaryo:* Turgay Aksoy, *Görüntü:* Aytekin Çakmakçı, *Müzik:* Çağdaş Türkü Grubu, *Oyuncular:* Kadir İnanır, Sibel Turnagöl, Şerif Gören.

ÖMER FARUK

"12 Eylül" esinli sanat yapıtlarının giderek artacağı gözleniyor. Daha önce şiir/roman gibi yazınsal üretimlerin konusu olan "12 Eylül öncesi/sonrası" bu kez de bir filme konu olmuş. Diğer yapıtlarda görülen yargılama = suçlama tavrının yerine bu kez ağırlıklı olarak aktarmacı bir yöntem seçilmiş.

Farklı bir üslup arayışını "Güneşin Tutulduğu Gün" ve "Gizli Duygular"da hissettiren Gören, bu filmde de arayışını oldukça cesur bir konu seçerek sürdürüyor. "Aydınca" denebilecek konuları "halk söyleminden" çok uzaklaşmadan; gişe kaygılarını da ihmal etmeyerek işleme çabası içerisinde olan yönetmen bu kez ticari şansını riske atmayı göze alarak "Sen Türkülerini Söyle"yi çekmiş.

Filmde, yedi yıllık hapis döneminden sonra "içerden" çıkan, hemen ardından da sürgüne gidecek olan Hayri'nin (Kadir İnanır) "dışarıyla" uyuşmazlığı üç düzeyde (ailesi, sevgilisi, arkadaşları) işlenir.

Ailesi ile olan ilişkisinde anasının "anaca" bir ilgi göstermesinin dışında belli bir uzaklık hep vardır. Akrabalar geleneksel bir görevi yerine getirircesine ziyarete gelirler; ve yalnızca "geçmiş olsun" der "nasılsın?" diye hatır sorarlar. "Görevi" yerine getirdikten sonra da hep birlikte televizyon seyretmeye koyulurlar. "İçeriyi", "yaşadıklarını" hiç konuşmazlar; Hayri onlar için "yabancı" birisidir sanki. Baba ise Hayri ve savundukları için yargıya varmıştır. "Suçludur. O'nun yüzünden utanmakta, komşuların yüzüne bakamamaktadır." Hayri'yle hiç konuşmaz, hattâ öpmesi için elini bile vermez. Ama karısı ile para yollamayı da ihmal etmez.

Sevgilisi ise evlenmiş, ayrılmış, sevgilileri olmuş ve onunla eskiden yürüdükleri uzun yolda yürüyemeyecek kadar "yorgun"dur. Hayri'nin her şeye rağmen devam etme isteğine karşılık vermez.

Eski arkadaşları ise zengin olmuş; "önemli" görevleri olan; şimdi, bir zamanlar namuslu oldukları için kafalarına vuran; her gün başka bir kadınla olmayı kendilerine hedef seçen kişilerdir. Hayri'ye çook eski günlerden gelen bir esinti olduğu için; onları "nereden... nereye..." diye düşünmeye sevkedip; eski akılsızlıklardan sonra bulundukları yerin sağlamlığını Hayri'ye bakıp görmek için ilgi gösterirler. Hayri seçtikleri yolun doğruluğunu gösteren canlı bir örnektir sanki! Gezdirip, içirirler; kadın ikram ederler... Bu ilişkilerden farklı bir kültür oluşturacak kadar olgunlaşmamış (= ya da farklı bir kültür oluşturmayı önüne hedef olarak koymamış) sol hareketin üç düzeydeki yenilgisini görürüz. "En yakındakiler" bile "olayı" kavramamış (= ya da kavrayamamış) bu yüzden de değişmemişlerdir; hattâ baba gibiler tepki duyarak daha uzaklara gitmişlerdir.

Hayri, bütün bu ilişkilerin içinde bir "yabancı" gibi dolaşır hep. Sokakta, kahvede, gece kulübünde, arkadaşlarının arasında donuk ve mesafelidir. Tavırlarından "karşı" olduğu şeyleri hissederiz; ama, "niçin karşı" olduğunu ve "neden yana" olduğunu göremeyiz. Hayri'yi belirleyen değerlere, savundukларına hemen hiç gönderme yapılmaz. Kamera Hayri'nin gözünden, uyuşamadığı "dışardaki" insanların yaşantılarına oldukça ayrıntılı yaklaştığı halde Hayri'ye hiç dönmez. Yaşadıkları onda nelere yol açmıştır, neler değişmiştir (= ya da değişmemiştir) öğrenemeyiz. Hayri yalnızca "karşı"dır. Dışarda ilişki kurabildiği tek kişi, "gelecek" simgesi olarak kullanılan mahalledeki küçük Ozan'ın dışında (böylece 'umut' çok uzağa yollanıyor) eski hapisane arkadaşıdır. Bir tek O'na gülümser. İkisinin ilişkisi işlenerek savundukları değerler hakkında bazı temalar verilip Hayri'nin "yabancılık" nedenleri gösterilebilinirdi. Filmin sonunda ailesine "yüzünüz ak, boynunuz dik olsun. Oğlunuz utanılacak bir şey yapmadı" diye kolaycı bir savunma yapacağına "utanılacak şeylerin" utanılmayacaklarını göstermeyi deneyebilirdi. Oysa biz yalnızca işkence sahnelerine geri döneriz. Hayri o günlerin etkisinden sıyrılamayarak geceleri uyuyamaz, sabahlara kadar volta atar. Bu bölümler de tek başına Hayri'nin "yabancılığını" gerekçelendirmeye yetmez.

Filmin aksayan başka yanları da var!

Şerif Gören'in oynayarak, adını, mesleğini kullanarak kendini eleştirmesi Türk sinemasında rastlanmayan ilginç bir tutum. Ne var ki gerek kendisi, gerek arkadaşları, canlandırmaya çalıştıkları tipler için oldukça tutuk ve yaşlı (ikinci özellik Kadir İnanır için de geçerli) bir görünüm sergiliyorlar. Hele reklamcı... Kanımca, Gören'in oyunculuğu yönetmenliğinin epeyce gerisinde.

Hayri'nin kendisini ele verenle karşılaşmasının altının bu denli kalın çizgilerle belirtilmesini epeyce yadırgadım. Yenilginin tezahürlerinden biri olarak değerlendirilebilecek "anlaşılır" bir durumu çok fazla abartmadan ve araya dolaylı da olsa tabanca motifi sokulmadan verilebilirdi. Üstelik yedi yıl hapisten sonra hırçın davranışlardan epeyce uzak, yumuşak bir görünüme sahip Hayri'nin çizdiği karaktere daha uygun düşerdi.

Belirtmeden geçemeyeceğim bir diğer nokta da, filmin, Yılmaz Güney'in "Arkadaş"ını hatırlatması... İki ayrı yönetmenin ortak bir temayı işlemesinde garipsenecek bir şey yok; ama, finaldeki Hayri'nin arkadaşlarını öldürme sahnesi "Arkadaş"tan biraz fazla esinlenilmiş gibi...

Türk-İş Genel Kurulu Yaklaşırken...

AYŞE PAMUK

Türk-İş genel kurul tarihi yaklaştıkça adaylar, gruplar birbirine karışıyor, işler arap saçına dönüyor. Aslında sendikacılığımızın varlığından bu yana değişmeyen sendikacı prototipinin, profesyonel sendikacının, ip cambazlığı oyunlarını sergilemesi dönemi yaşanıyor.

"Biz bu oyunu pek çok kez, tüm çirkinlikleri ve ilkellikleri ile seyrettik." İşçiler sendika içi demokrasiyi işletebilene, tabandan sendikalara sahip çıkılana dek yeniden yeniden seyretmek zorunda da kalacağız galiba.

Sürekli ağır işçi hak kayıplarına karşı sorumluluk başkalarına yüklenecek. Tabandan gelen öfkeli tepkiyi bastırmak için Türk-İş yönetimi eleştirilecek. En sağdaki sendika yöneticisi dahi Türk-İş yönetimini eleştirerek kendi seçimlerini, genel kurulunu atlatacak. Sonra da aynı kadroları, ya da aynı sendikal anlayışı yönetim başında tutmanın ortağı olunacak.

12 Eylül Hükümeti'ne genel sekreterini bakan olarak veren Türk-İş yönetimi, "demokrasinin ve işçi haklarının kısıtlanmasına ortak olmakla" suçlanmıştı. Üyesi olduğu aslında sendikal çizgide sağda bilinen Uluslararası Hür Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu "ICFTU" bu nedenle üyeliğini askıya almıştı. Yine ICFTU'da dahil tüm uluslararası sendikal kuruluşlar ve Uluslararası Çalışma Örgütü "ILO" DİSK'in faaliyetlerinin askıya alınması ve yöneticilerinin tutuklanarak yargılanmalarına karşı çıkarak, çeşitli biçimlerde dayanışma gösterirlerken, Türk-İş yönetimi rekabetten kurtulmanın, tek kalmanın sevincini yaşayarak, sendikal işlevi ile ters, utanılacak bir konuma düşmüştü.

Galiba Türk-İş genel kurulu yine her zaman seyrettiğimiz çirkin oyunlar, profesyonellerin cambazlıklarıyla sonuçlanacak.

Ağır işçi hak kayıplarından genel kurula yansıyan tepkiler büyüyünce de, Hükümete ortak olarak Türk-İş'i kurtarmayı sendikacılık başarısı, kurnazlığı olarak görenler, ortak sorumluluklarını genel sekreter Sadık Şide'ye yönlendirerek kurtulmanın çarelerini aradılar. Genel kurul içinde yine bilinen oyun ve hesaplar sonunda ise Sadık Şide ile birlikte, sendikal anlayışta yeni hiçbir değişiklik olmadan Türk-İş'in yeni üst yönetimi oluşturulmuş bulundu.

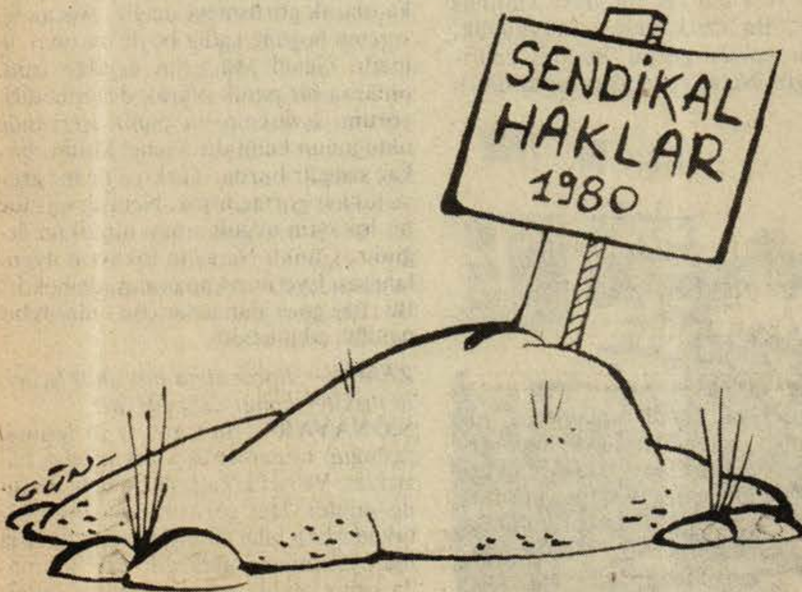
İbrahim Denizcier yerine Şevket Yılmaz'ın Türk-İş genel başkanı olmasının, sendikal anlayış değişmedikçe hiçbir şeyi değiştirmeyeceğinin anlaşılması için çok uzun bir zaman dilimine gerek yoktu. ICFTU üyeliğine yeniden dönüşü sağlamak üzere Sadık Şide bir süre genel sekreterlikte izinli sayıldı. Türk-İş temsilci verdiği Yüksek Hakem Kurulu'nun kurumlaşmasına ve daha sonra yeni sendikal yasalar içine yerleştirilmesi, süreklilik kazanmasına katkıda bulundu. YHK'ya verilen temsilciler, işçi haklarını geri götüren sözleşmelerin altına imza atmıyor, böylece Türk-İş'in sorumluluktan kurtulduğu savunuluyordu. Sözleşmelerin altına imza atılmıyor, ancak YHK'da aynı işkolunun DİSK üyesi sendikalara üye işçilerin sözleşmelerinin küçük rakamlarla da olsa düşük tutulmasını sağlama işlevinden geri durulmuyordu. Böylece DİSK'li işçiler cezalandırılıyor, Türk-İş'e geçişlerin hızlandırılması hesaplanıyordu. (Uluslararası sendikal toplantılarda dışlanmamak için DİSK'e yapılanlara karşı olunduğu demeçleri verilirken) Anayasa ve yeni sendikal yasaların tartışılması aşamasında elbet çok ağır biçimde gelen hak kısıtlamaları eleştirildi. Bir bedel ödenmesi sözkonusu değildi. Çünkü bu hak zaten yasaların demokratik hazırlandığının görüntüsünü vermek üzere tanınmıştı. Önemli olan hakların korunmasını sağ-

layacak boyutta karşı çıkabilmekti. Oysa Türk-İş gerek Anayasa, gerekse sendikal yasalarda, "o günü" sendikacıları kurtaracak birtakım tavizleri koparınca, kendini büyük bir zafer elde etmiş gibi gördü. Hatta Anayasa için "evet" anlamına gelebilecek oylamaya çağrıda da bulundu.

Genel kurula gidilirken bir kez daha işçi hak kayıplarından ötürü Türk-İş üst yönetimi ağır suçlamalara hedef oldu. Sonra da aynı oyunlar ve kongre hesapları içinde sandıktan aynı anlayış, aynı yönetim çıktı.

1984'te sendikalar yeni yasalar çerçevesinde normal faaliyetlerine başladılar. Bu kez işçi haklarının korunmamasında "olağanüstü döneme" sığınma şansı yoktu. Sendikalar eli ile toplu pazarlık düzeni işletilirken, kaybedilen işçi haklarının geri alınması şöyle dursun, yeni haklar verildi. İşverenlerin dikte ettirdikleri sözleşmelerin altına imza atmaktan başka işlev yapamayan, nerede ise YHK dönemini de aratacak kadar ağır işçi yoksullaşmasına seyirci kalan sendikacılar bu kez "bu yasalar ile sendikacılık yapılamaz, toplu pazarlık, grev hakları kullanılamaz" demeye başladılar. Daha önce "Hele seçimler olsun. Sivil iktidar başa gelsin. Yasaların değişmesi birkaç ayı alır" sözcükleri ile işçilere umut veren sendikacılar Hükümetle çok alışkın oldukları "diyaloğu" kuramayınca sudan çıkmış balığın şaşkınlığı içinde bir süre ne yapacaklarını bilemeden çırpınıp durdular. Siyasal yapısı, işçi sorunlarına yaklaşımı ne olursa olsun, her siyasal iktidar ile içli dışlı olarak, destek vererek, resmi adı ile "diyalog" kurarak, işçilerin gözlerini boyayabilecek görüntüde birtakım başarılar elde etmeye alışkın sendikacı, ilk kez ciddiye dahi alınmayınca durumu kavrayamaz oldu. Özal iktidarı sendikaların gerek yasalardan gelen hak kısıtlamaları, gerekse yöneticilerin tabandan kopuk, demoralize olmuş, şaşkın konumları ile karşısında bir güç olmadıklarından emin, kendi bildiğince rahatlık içinde, işçileri bunaltan, yoksullaştıran programını uyguladı. Çember daraldıkça patlama noktasına gelen işçinin tabandan zorlaması, işçinin ilk yüzyüze geldiği sendika yöneticilerinden üst kademeye yansıdıkça bilinen "eylem" kararları alındı. Ancak ağır işçi hak kayıpları karşısında demeçlerde yoğunlaşan eleştiriler, kurusıkı atmalar, eylem olarak birkaç miting ve kapalı salon toplantısı ile sınırlı kaldı. Ancak birkaç sendikanın küçük işyerlerinde deneyebildiği grevler ise çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlandı.

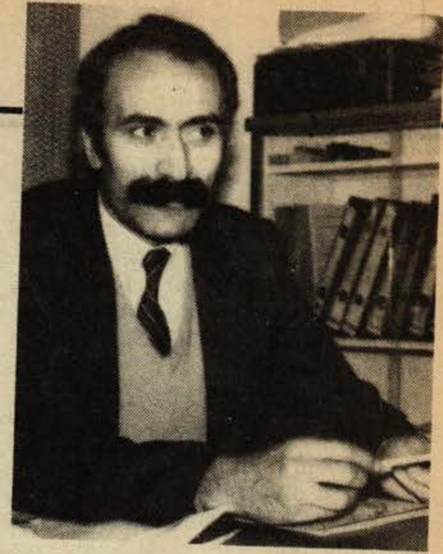
Bu yılın seçimler zinciri işte tabanın tavanı iyice zorladığı böylesi bir ortamda başladı. Ancak ağır işçi hak kayıplarında çok başarısız sınav vermiş sendika yönetimleri, tabandaki birikmiş öfkeden çok ucuz kurtuldular. Büyük çoğunlukla yeniden koltuklarını korudular. Öncelikle bu sonuçta 1980'li yılların işçiye yönelik yıldırma kampanyasının etkisi büyük. DİSK davası, sendikacıların başlarına gelenler, "sakıncalı", "kara listeler" ile işlerinden olanlar, işyerlerinde yaratılan baskı ortamı, hak aramaya kalkışanların çoğu kez sendikacıların da desteğinde* işlerinden atılmaları, istenen yılgınlığı yaratmıştı. Buna delege seçimlerinde, seçimler zincirinin en önemli halkasında yapılan akıl almaz hileler eklendi. Delege seçimi yapmadan atama delegelerle genel kurul yapandan, adayları kabul etmeyenler, listelere almayanlar, sayımda hileye, oylamada tehdite, tüzük hükümlerinin çiğnenmesine başvuranlara kadar pek çok tür oyun oynandı. Sonuç olarak demokratik delege seçimi yapan sendika ve sendika şubesi, parmakla gösterilecek kadar az oldu.

Asker delegeler oluşturulduktan sonra şube genel kurullarını ve sendika genel kurullarını atlatmak nasılsa çok zor olmayacaktı. Yasalar ile seçme ve seçilme haklarına gelen kısıtlamalar, profesyonellerin amatörlere oynadıkları oyunlar da cabası. Yine de yönetimler çok fazla değişmese de pek çok sendikacıyı tedirgin edecek eğilimler ortaya çıktı. Bazı yöneticiler de, bazısı yanlış hedef de olsa değişti. Türk-İş genel kuruluna doğru, akılcı davranılsa, delege aritmetiği iyi değerlendirilse, yapı değişikliğini bile getirebilecek bir sonuca, noktaya ulaşıldı.

Sendikalar, daha doğrusu delegelerin kabaca dağılımı henüz tüm sendikalar genel kurulları tamamlanmamış olmakla birlikte Türk-İş'te yönetim değişikliğini getirebilecek ağırlıkta. Gelin görün ki genel kurul yaklaştıkça, işler, hesaplar iyice karışıyor. Kim kiminle? Niçin? Neden? Hangi ilkelerle? Anlamak, açıklamak sözkonusu değil. Bir arada olması gerekenler, Türk-İş'te yönetim değişikliği isteyenler aslında kendileri için koltuk ister tavır içinde yeni yeni bölünmelere gidiyorlar. Geçen her gün, sağlıklı, seçim alacak ve alternatif olacak liste hazırlanabilmesi umudunu azaltıyor. Galiba, bir seçim dönemi, üç yıl daha boşa yanacak. Türk-İş genel kurulunda yine her zaman seyrettiğimiz çirkin oyunlar, profesyonellerin cambazlıkları ile sonuç noktalanacak.

İlk Büyük Grev: NETAŞ

NETAŞ'ta 12 Eylül sonrasının, 2650 işçinin katıldığı, en büyük grevini 19 Kasım'da başlatan Otomobil-İş Sendikası'nın Ümraniye Şube Başkanı Şahin Önayak, Caner Aşay'ın sorularını yanıtladı.

ZEMİN— Netaş'ta grev hakkı neden ve nasıl alındı?

Ş.ÖNAYAK— Bu dönemki toplusözleşme, işverenle sendikamızın yaptığı ikinci sözleşme olacak. Bu dönem, toplu iş sözleşmesi taslağımız tamamıyla işçi arkadaşlarımız tarafından hazırlandı. Taslağımız iş sahamızdaki ve montaj sahamızdaki sorunları yansıtıyor. Sorunların asgariye indirilmesi için maddelerimiz oldukça geniş, birçok da yeni maddelerimiz var. 88 maddeden oluşuyor teklifimiz. 23 Haziran'da başlayan toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde sadece 23 madde üzerinde anlaşma sağlayabildik. Diğer 65 madde üzerinde uyuşmazlık tutanağı tutuldu ve arabulucu devresi başlamış oldu. Arabulucuların görevi sadece formaliteden öteye gitmiyor. Bu süre içinde gerek arabulucunun çalışmaları, gerek yaptığımız görüşmeler olumlu bir sonuç vermedi. Arabulucunun görevi bittikten sonra, yasal olarak biz grev prosedürümüzü işletmeye başladık. 27 Ekim'de alınan grev kararı, 18 Kasım'da yürürlüğe kondu. Geçmiş dönemde kaybolan haklarımızı geri almak ve Netaş işçisine iyi bir toplusözleşme yapmak için greve çıktık. Grevsiz haklarımızın alınamayacağını gördük, işverenlerin kendiliğinden bir şey vermeyeceğini de gördük.

Greve çıktığımız günden bugüne, grevimiz çok görkemli ve coşkulu devam ediyor. Gerek basından, gerek demokratik kuruluşlardan sürekli grev ziyaretleri yapılıyor. Dış basın da Netaş greviyle yakından ilgileniyor. Netaş grevi sadece Netaş işyeriyle ve sendikamızla sınırlı değildir.

ZEMİN— Netaş grevinin önemi nerden kaynaklanıyor?

Ş.ÖNAYAK— Türkiye'de 12 Eylül'den sonra ilk defa ciddi bir grev olmuş oluyor ve 3 bin kişi bu greve katılmış oluyor. Bu da kamuoyunda büyük, olumlu tepkiler gördü. Bu grev belirttiğim gibi Netaş ve sendikamızla sınırlı değildir; işkolumuzdaki diğer işyerleri, Türk-İş'e bağlı sendikaların işyerlerini de belki kapsayacaktır. Netaş'ta verilen mücadele geniş bir mücadele. Bu grevin sonucunda alınacak birtakım haklar, diğer sendikaların yapacakları toplusözleşmelere de ışık tutacak. Bu grevin sonunda da mutlaka isteklerimizi elde edeceğimize inanıyorum. Çünkü hiç fire vermeden grevimiz başladı ve çok büyük bir potansiyelimiz var. Bu grevin sonunda başarı Netaş işçilerinin olacaktır. Ve bu başarı sadece Netaş işçisinin değil, aynı zamanda da işçi sınıfının başarısı olacaktır.

ZEMİN— İleriki günlerde işverenin tavrında bir değişiklik olabilir mi? Veya bir tavır değişikliği halinde sizin tutumunuz ne olacak?

Ş.ÖNAYAK— İşverenin tavrında bir değişme olursa görüşme yapılır, eğer bir görüşme teklifi yaparsa görüşürüz. Biz her aşamada zaten söylüyoruz, sendika olarak görüşmeye açığız. Ancak işverenin bugüne kadar böyle bir tavrı olmadı. Genel Müdürün açıklamasını, onlarda bir panik olarak değerlendiriyorum. İşverenin bir panik içerisinde olduğunun kanıtıdır. Genel Müdür birkaç senedir burda. Türkiye'de bir grev ve lokavt görmemiştir. Netaş işyerinde bir lokavtın uygulanması mümkün değildir. Çünkü Netaş'ta lokavtın uygulanması işyerinin kapanması demektir. Bu riski göze alamazlar. Bu onların bir paniği, çıkmazıdır.

ZEMİN— Karar alma sürecinde işçilerle ilişkiler hangi düzeydeydi?

Ş.ÖNAYAK— Bu toplu iş sözleşmesi taslağını tamamen işçi arkadaşlar hazırladı. Ve işçi arkadaşların denetiminde yapıldı. Her görüşmeden sonra biz arkadaşlara bilgi aktardık, toplantılarla ilgili gelişmeleri aktardık. Her aşamada geniş olarak arkadaşlarımızı bilgilendirdik. Son olarak Üsküdar Erenler Düğün Salonu'nda bir üye toplantısı

yaptık. Bir anlamda da grev kararı işçi arkadaşlar tarafından alınmış oldu.

ZEMİN— Sendikanın yönetim felsefesi hakkında ne söylenebilir?

Ş.ÖNAYAK— Tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi şu anda Otomobil-İş Sendikası'nda mevcut. Bunu geliştiriyoruz. Her konuda arkadaşlarımız söz sahibi olacaklar. Tavan ve taban uyum içerisinde birlikte karar vermiş olacaklar, felsefemiz bu.

ZEMİN— Netaş'ta 12 Eylül öncesinde bir Maden-İş direnişi vardı. Netaş'taki sendikal faaliyetin gelişimini ve burada Otomobil-İş'in örgütlenmesi sürecini kısaca anlatır mısınız?

Ş.ÖNAYAK— Netaş işyerinde mücadele yeni değildir, 1974-1975 senelerinde başlamıştır. Sendikal faaliyetlerin bu tarihte başlamasından sonra Ümraniye bölgesine, hem ekonomik, hem de siyasal bir hareketlilik gelmiştir. Bu dönemde Netaş işvereninin kendi bünyesinde oluşturduğu Tekmed-İş diye bir sendika vardı, sarı sendika. O dönemde yapmış olduğu toplusözleşme ile, üç senelik toplusözleşme yaptı, açıkçası işçileri sattı. Bunu gören Netaş işçileri sendikanın değiştirilmesi zorunluluğunu duydular ve Tekmed-İş Sendikası'ndan istifa ederek, Maden-İş Sendikası'na toplu olarak üye oldular. İşverenin bunu hazmedememesi üzerine, direniş başladı. 35 gün sürdü bu direniş, birlik ve beraberlik içindeydi yine. Bu direnişin sonucunda işveren Maden-İş Sendikası'nı kabul etmek zorunda kaldı ve o tarihlerde bir protokolle de ek bir zam alındı. Maden-İş zamanında yapılan toplusözleşmeler en üst düzeyde bitirildi, birçok demokratik kazanımlar sağlandı. Bu 12 Eylül'e kadar sürdü. 12 Eylül'den sonra sendikaların faaliyetlerinin durdurulması işverene bir rahatlık getirdi. İşveren daha baskıcı bir tutum içerisine girdi. Yeni yasaların çıkmasıyla birlikte, tekrar sendikalaşmanın başlaması gerekiyordu. Yaptığımız araştırmalarda, Otomobil-İş Sendikası'nın bazı başarılı çalışmalarının olduğunu gördük, kendimize biraz daha yakın olarak gördük ve bundan böyle işçi sınıfına hizmet edeceğini anladık. Toplu olarak Otomobil-İş Sendikası'na üye olduk. Otomobil-İş kısa zamanda gelişti. Netaş'ta 2 bin işçi bir hafta içerisinde Otomobil-İş'e geçti ve işveren de ancak sendikalaşmadan sonra durumdan haberdar oldu. Bunu da orada çalışan kadro arkadaşlarımızın bir başarısı olarak değerlendiriyoruz. Gerçekten de işveren çalışmalarımız bittikten sonra sendikalaşmanın olduğunu farketti. Gerçi sendika olarak büyük bir baskıyla karşılaşmadık ama benim ve Şube Sekreterimiz Nazım Alpman'ın iş akdi feshedildi geçen toplusözleşme döneminde. Netaş işvereni sendikamızı kabullenmesine rağmen, hâlâ bir hazımsızlık içerisinde. Çünkü bazı rahatsızlıklar hissediyor. 12 Eylül hareketinin sağlamış olduğu rahatlığın ellerinden gideceğini farkediyorlar. Evet, rahatları bozulacak. Netaş'ta tekrar demokratik bir çalışma ortamı sağlanacak.

ZEMİN— Bu arada Türk-Metal'in bazı çalışmaları olmuştu...

Ş.ÖNAYAK— Türk-Metal, Netaş'ta, bizim çalışmamız bittikten sonra birkaç müdür kanalıyla bir çalışma başlattı, ancak başarılı olamadılar. Müdürler kendi arabalarıyla bazı arkadaşları notere götürüp üye yaptılar, fakat 2.500 kişilik fabrikada ancak 50-60 kişiydi bunlar. Sonra başarılı olamayınca bunlar da istifa edip bize üye oldular. O dönemde işyerlerinde işçi arkadaşlarımız üzerinde baskılar vardı. Bizim yetkilerimiz geciktiriliyordu, tespitlerimiz verilmiyordu. Sendika üzerinde baskılar vardı. Bu durumdan Türk-Metal yararlanmaya çalıştı. Amacı da toplusözleşmeyi geciktirmekti. Üyesinin olmamasına rağmen tespitimize itiraz ettiler, haklı olarak mahkemede biz kazandık. Yargıtaya kadar götürdüler işi. Tek amaç toplusözleşmeyi geciktirmekti.

ZEMİN— Netaş grevi ile, Türk işçi sınıfının gelişimine bir katkıdan söz edebilir miyiz?

Ş.ÖNAYAK— Elbette. Kısa olarak açıkladığım gibi, bu grev Netaş işçisiyle ve sendikamızla sınırlı değil. Türkiye işçi sınıfının bir sorunu olmuş oluyor bu. Ve bu mücadelenin sonucunda alınacak haklar da Türkiye işçi sınıfına maledilecek. Grevimiz şu anda başarılı olarak devam ediyor, dayanışmalarımız devam ediyor.

Lokavt tehdidi ile karşı karşıya bulunan 2650 işçinin grevde olduğu Netaş'ın işçi temsilcilerinden Netaş Montaj Grubu İstanbul Baştemsilcisi Hasan Yılmaz Koral ve Netaş İstanbul Fabrika Baştemsilcisi Celal Özdoğan Caner Aşay'ın sorularını yanıtladı.

ZEMİN: Grev kararı alma sürecinde, işçilerle diyalog, birliktelik, ilişki hangi düzeydeydi? Bu kararda işçilerin payı nedir?

Y.KORAL— Sözleşme taslağının hazırlanmasından, grev kararının alınmasına kadar gelen her aşamayı birlikte içiçe geçmiştik. Çünkü şuna inanıyorduk; tabandan kopuk olarak alınan kararlar, mücadeleyi götürmeyecek, mücadeleyi sekteye uğratacak kararlardır, eksik kararlardır. Sadece grev kararı değil, bütün kararlar, birlikte içiçe alınmıştır.

ZEMİN: Grevde amacın ne olduğu ve hazırlanan taslakla yeralan maddeler hakkında bilgi verir misiniz?

Y.KORAL— Grevde amaç demokratik haklarımızın alınmasıdır. 12 Eylül sonrasında elimizden alınan haklarımızın geri alınmasıdır. 12 Eylül 1980 öncesi sözleşmemizde yeralan Disiplin Kurulu maddesi başkanlığın münavebeli olması şeklindeydi. Ancak, 1980 sonrasında Yüksek Hakem Kurulu'nun tek taraflı olarak kurulun başkanlığını işverene vermesi, tek taraflı kararların işveren tarafından verilmesinde büyük etken oldu. Bu acı gerçeği yaşadığımız için, bu dönem yine kurulun başkanlığının 12 Eylül öncesinde olduğu gibi, değişmeli olmasını istedik. İşçi Sağlığı ve İşgüvenliği Kurulu'nda sadece bir işyeri getirmek istedik. Çalışma şartlarının yeniden düzenlenmesi yönünde yeni tekliflerimiz var. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde çalışan montör arkadaşların, çalıştıkları santrallerde çağdışı ortamlarda bulunması nedeniyle, bunlara gerçekçi çözümler getirmeye çalıştık. Yine Türkiye'nin çeşitli yerlerinde çalışan montör arkadaşların her ay üç gün evlerine gelebilmeleri için, izin talebinde bulunduk.

C.ÖZDOĞAN— Yılmaz'ın söylediklerine ilave olarak, yıpranma primi var. 12 Eylül'de demokrasiye ara verilme-

sinden sonra, elimizden iki ikramiyemizin alınması gündeme gelmişti. İşyerimizde üretim içerisinde bulunmayanlar, sene sonrasında üretim primi adı altında milyonlara varan ücretler almaktalar. Biz de, yasal olarak ikramiyelerin artması sözkonusu olmadığından, başka bir isim altında, yıpranma primi adı altında, daha önce elimizden alınan ikramiyelerin yeniden verilmesini istiyoruz. Bana göre çok önemli bir maddemiz var. 2821 ve 2822 sayılı yasadan kaynaklanan, işyerlerinde toplu sözleşmelerin bitmesiyle birlikte, işyeri temsilcilerinin faaliyetlerinin sona ermesi. İşyerlerindeki temsilci arkadaşlarımız, kurullarda bulunan arkadaşlarımızın, toplu sözleşmenin bitmesinden sonra, yani sözleşmenin imzasına kadar olan süre içerisinde de bu kurullardaki görevlerine devam etmelerini istiyoruz. Çalışma hayatının kesintiye uğramasından yana değiliz. İşyerinde bununla ilgili yeni dönem toplu sözleşmenin başlangıç tarihi olan 1 Ağustos'tan greve çıktığımız 18 Kasım'a kadar geçen süre içerisinde önemli zorluklarla karşılaştık. Bunun dışında Netaş işyeri, her sene kârları katlanarak büyüyen bir şirket. İşyerlerinde 200'e yakın bayan arkadaşımız çalışmakta, ancak bu arkadaşlarımızın çocuklarının barınabilmesi için bir kreş -Netaş'ın 20 senelik mazisine rağmen- yok. O nedenle bunun da üzerinde durmaktayız.

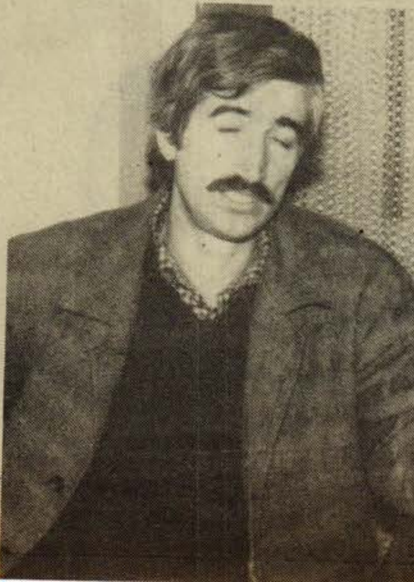
Y.KORAL— 12 Eylül sonrası elimizden alınan haklardan bir tanesi de konut kredisi. Evvelce sözleşmelerimizde varolan konut kredisi maddesini bu dönem yine getirdik. Buna paralel olarak yeni bir madde, faizsiz kredi var. Bu herkese değil, üye arkadaşlardan, organ nakli, kanser, tabiî âfet gibi haller yüzünden ihtiyacı olanlara faizsiz olarak verilecek. Ancak işverenin sosyal içerikli maddelere hep olumsuz bir tavrı oldu.

ZEMİN: Netaş grevinin Türk işçi sınıfı ve sendikal faaliyetleri açısından önemi nedir?

C.ÖZDOĞAN— Netaş'taki grev sadece Netaş'la sınırlı değil mutlaka. 80 sonrası ülkemizde sayı olarak en büyük grev. Bu grevin başarıya ulaşması mutlaka zorunlu. 80 sonrası birtakım sendikalar "bu yasalarla grev yapılamaz" diyerek, TİSK'in, MESS'in ilkeleri dışına çıkmayarak, işverenlere teslim olmaktadırlar. Biz Netaş'ta bu grevi başlatarak, zor da olsa, bu kısıtlı yasalara rağmen, öncelikle grev yapılabileceğini Türkiye'deki sınıf kardeşlerimize göstermek istedik. Yasalardan şikayetçiyiz. Bu yasaların değiştirilmesini istemek, sadece bu yasalardan sözle şikayetçi olmaktan geçmiyor bana göre. Bu yasaları sonuna kadar zorlamak ve sonuçta da grev yapılabileceğini Türkiye'deki işçi arkadaşlara göstermek zorunluluğu var. Biraz önce söylediğim gibi bu grevin başarıya ulaşması, Türkiye'de 12 Eylül'den sonra yaratılmak istenen baskı politikasına karşı bir başkaldırıştır, bir silkiniştir bana göre. Burada çıkacak kazanımlar, Türkiye'de önümüzdeki günlerde mücadelelerde bir miheng taşı, bir dönemeç olacaktır. Bu grev bu şekilde yorumlanarak, Türkiye'de işçi sınıfımız ve emekçi halkımız tarafından mutlaka maddi ve manevi desteklenmesi şart olmuştur.

ZEMİN: Başarıya ulaşmak zorunlu dediniz, bunu mümkün de görüyor musunuz?

Y.KORAL— Günümüzde baskı yasaları nedenli zorlu olursa olsun, yaşam insanlara ve de özelde Netaş işçilerine, yaşayarak mücadele etme fırsatını gündeme getirmiştir. Bu da işçileri ve Netaş işçilerine, belli bir süreçte olayları izledikten sonra grev aşamasına getirdi. Mücadeleyi götürme anlayışını kendilerine amaç edinmişler. Bu yasalar karşısında teslimiyetçi olmama, yasaların engellerinin üstünden, kenarından köşesinden atlayarak, iğnenin deliğinden geçerek, mücadeleyi başarıya götürme yollarını bulmuşlardır. Bugüne kadar zorlu yollardan aşarak geldik ve geldiğimiz yer mücadele içerisinde bir başarı noktası. Bu kadar engelleri aşarak gelmemiz, bundan sonraki engelleri aşabileceğimiz yönünde bir inanç yaratmıştır. Kitleden, diğer kesimlerden bu doğrultuda gelen mesajlar vardır. Bunun en somut örneği de grevle birlikte büyük bir kamuoyu desteği oluşmuştur. Netaş'taki mücadeleye kamuoyu, sendikalar, basın, dernekler, kuruluşlar, siyasi partiler, hattâ yabancı basın, televizyon kuruluşları ses vermişlerdir. Yani mücadele yalnız kalmamıştır. Bizim de burda görevimiz sesimizi daha iyi duyurmak, onlarla içiçe olmaktır.

ZEMİN: İşverenin almış olduğu bir lokavt kararı var. Bunun uygulanmasını mümkün görüyor musunuz?

Y.KORAL— Netaş'ta lokavt mümkün değil. Bir defa oyunun kuralları gerçekçi şekilde mi uygulanıyor? Ona bakmak lazım. Yani sendika grev, işveren lokavt kararı alıyor. İki tane kural. Sendika daha doğrusu işçiler grev kararını gerçek yerine oturtuyorlar. Onlarınsa uygulayabileceklerini hiç sanmıyorum. İşçi arkadaşlar buna blöf diyorlar, çünkü fabrika yeni yeni ünitelerle donatılan bir işyeri. Türkiye'de tekelci bir pazara sahip, yanında ciddi olarak rekabet edecek bir firma yok, kârlılık derecesi Türkiye'deki şirketler içerisinde ön sıralarda yeralıyor. İşverenin lokavtı uygulaması bindiği dalı kesmesi, dolar akan musluğu kapatması anlamına gelir. Hele hele Türkiye'ye Özal hükümetince, yabancı sermayenin çağrıldığı bir dönemde bırakıp gitmesi çok net görülen bir blöf.

C.ÖZDOĞAN— Yılmaz'ın da dediği gibi, Netaş'ın tekelci bir yapıya sahip. Onunla böy ölçüşecek bir şirket göremiyorum ortalıkta. Onun dışında işyerimizde yeni yeni binalar yapılmakta, yeni işçi arkadaşlar işe alınmakta, özellikle yeni bir sisteme de geçiliyor. Durum böyle olunca lokavt yapması pek mümkün değil. Ama 'ben lokavt yapmayacağım' diyen bir işveren de görmedik.

ZEMİN: Greve katılan işçilerde psikolojik veya düşünsel alanda neler gözlemleniyor? -Ya da ne gibi değişimler var?-

C.ÖZDOĞAN— İşçi arkadaşlarımız her şeyden önce mücadele edilmeden hak alınamayacağının bilincindeler, bunu gözlemliyorum. Arkadaşlarda herhangi bir yılgınlık belirtisi yok. En azından işçi arkadaşlara, kendilerine bir güven geldi. Şöyle ilginç şeylere rastlıyorum; fabrika içinde kısımlara göre, nöbetlere sırayla yazıyoruz arkadaşları. Sürekli nöbet tutmak isteyen arkadaşlarımız, nöbete yazılmadığı için sitem eden arkadaşlarımız sık sık çıkmakta. Nöbetleri olmadığı halde, 24 saat açık olan sendika şubesinde sabaha kadar kalan 30-40 arkadaşımız oluyor.

Y.KORAL— Bizde sendikalı olarak bulunan, ancak işverenin işini yürütme sorumluluğunu şef gibi üzerinde taşıyan 35 kadar arkadaş, yaptıkları bir toplantıyla, işverenin sözleşmedeki olumsuz tavrı nedeniyle, bu yükümlülükleri bundan sonra yapmayacaklarını belirttiler.

METİS YAYINLARI

Binbirdirek Meydanı 5/3 Cağaloğlu/İSTANBUL

YAŞADIĞIMIZ DÜNYA DİZİSİ

Yaşadığımız Dünya dizisi, hızla değişen dünyanın canlı ve güncel bilgisini taşıyor. Televizyondan izlenmeyen, gazeteden okunmayanları sunuyor. Günümüz dünyasına ilişkin haberlere bir de onları yaratanların gözüyle bakmayı hedefliyor.

Dünya dönüyor! Ve siz de üzerindesiniz...

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ ARALIK AYI ETKİNLİKLERİ

İNSAN HAKLARI GECESİ

SUNUCU : **JÜLİDE ERGÜDER**
AÇIŞ KONUŞMASI: **LEMAN FIRTINA**
KONUŞMACILAR : **SACİDE ÇEKMECİ**
REHA İSVAN
ALİ SİRMEN
MÜZİK : **SELDA BAĞCAN**
EZGİNİN GÜNLÜĞÜ
ÖMER ÖZGEÇ ve
ÖZGÜL EROL İKİLİSİ
PARODİ : **MÜJDAT GEZEN**
DENİZ TÜRKALİ
DİA GÖSTERİSİ : **İSA ÇELİK**
ŞİİR : **GÜLTEN AKIN**
OKTAY AKINCI
SENNUR SEZER

YER: **BEYOĞLU EMEK SİNEMASI**
TARİH: **10 ARALIK 1986 ÇARŞAMBA** **Saat: 19.00-24.00**

İNSAN HAKLARI, İNSAN HAKLARININ İHLALLERİ VE ANAYASA PANELİ

KONUŞMACILAR : **FAZIL SAĞLAM**
BÜLENT TANÖR
GÜLÇİN ÇAYLIGİL
NURİ KARACAN

YER: **MODA KÜLTÜR MERKEZİ KADIKÖY**
TARİH: **13 ARALIK 1986 CUMARTESİ** **Saat: 16.00-19.00**

SERGİ

"DIŞARIYA UZANMAK"

YER: **MODA KÜLTÜR MERKEZİ SERGİ SALONU-KADIKÖY**
TARİH: **10-19 ARALIK 1986**